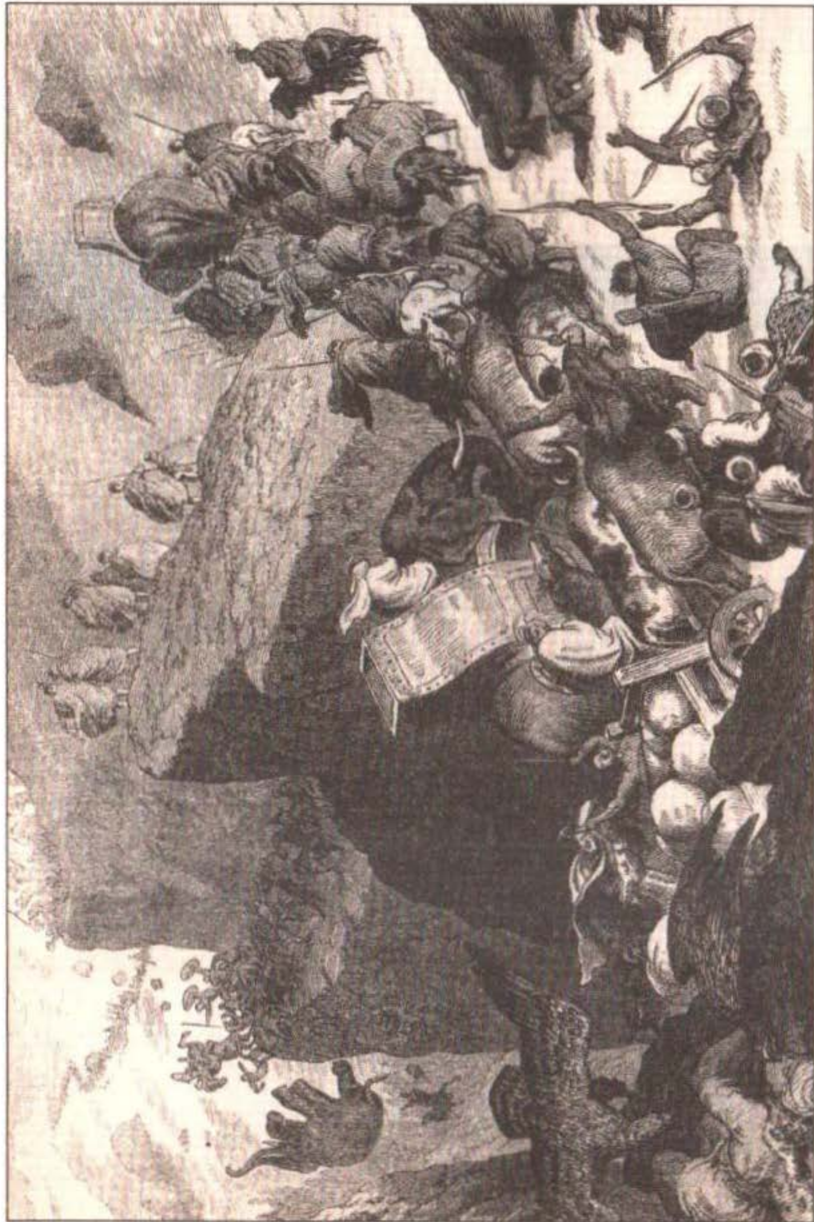
TITUS LIVIUS

ROMA TARİHİ

ŞEHRİN KURULUŞUNDAN İTİBAREN

(AB URBE CONDITA)

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI



Hannibal'in ordusu Alpler'i geçerken. H. Leutemann (1824-1905)

TITUS LIVIUS

TARİHİ

ŞEHRİN KURULUŞUNDAN İTİBAREN

(AB URBE CONDITA)

KITAP: XXI-XXII

Çeviren
Dr. Sabahat Şenbark

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI

ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI
Antik Kaynaklar Dizisi: 10

TITUS LIVIUS, "ROMA TARİHİ"
Kitap: XXI-XXII

Yayınlayan ve Yöneten
Nezih BAŞGELEN

Düzenleme
Muzaffer AYSU

Baskı
Kanaat Matbaası,
2001 İstanbul

ISBN: 975-6899-45-X
ISBN: 975-7538-71-X (Tk.)

Hayriye Cad. Çorlu Apt. 3/4, Galatasaray, 80060, İstanbul
Tel.: 0 212 293 03 78 - 245 68 38 Fax: 0 212 245 68 77

İÇİNDEKİLER

Mont Cénis, Great Cénis :– *Massé, Maissiet, Nissen, Osiander.* Little Cénis :– *Ellis.*
Col Clapier :– *Perrin, Azan, Wilkinson.*

— — — — Little St. Bernard :– *Wickham and Cramer, Niebuhr, Mommsen, Lehmann.*

—o—o— Great St. Bernard :– *Cluver,*

.... Mont Genèvre :– *De Sanctis.*

.—.—. Monte Viso (Col Argentière) :– *Chappuis, Freshfield.*

Miles

20 40

Kilometres

20 10 0

ÖNSÖZ

Klâsik metinlerin dilimize çevirisinin gereksinimi artık tartışılmaz bir gerçektir. Birinci elden kaynak teşkil eden bu metinler bu konularda inceleme ve araştırma yapanlar için büyük önem taşımaktadır. Bu görüşle yola çıkarak çevirisine devam ettiğimiz Livius'un Ab Urbe Condita (Şehrin Kuruluşundan İtibaren) adlı 35 kitabı kapsıyan eserinden ilk 10 kitap ve 21. kitap yayına sunulmuştur.

Yayına sunulmak üzere hazırlanan Yirmibirinci Kitabın (Liber XXI) konusu şöyle gelişmektedir.

Bu kitapta İkinci Kartaca Harbi'nin başlaması ve Fenikelilerin kumandanı Hannibal'in muahede şartlarını ihlâl ederek, Ebro Nehri'ni nasıl geçtiği anlatılır. Roma müttefiklerine ait bir şehir olan Saguntum'u Hannibal kuşattıktan sonra, sekiz ay içinde burayı zapteder. Bu haksızlıklar yüzünden şikâyette bulunmak üzere, Kartacalılara elçiler gönderilir. Onların zarar-ziyanın tazmin edilmesi teklifinin reddedilmesi üzerine, Kartaca'ya karşı harb ilân edilir. Hannibal Pyrenelerin geçitlerinin üstesinden geldikten sonra, onu durdurmaya teşebbüs eden Volcae kavmini bozguna uğratarak Gallia'yı baştan başa kateder ve Alplere ulaşır. Yolunu kapattıklarından, dağda yaşamakta olan Gallialı kavimleri birçok muharebelerde mağlup ederek, bu dağların sıkıntı ve zahmet verici bir geçidinden geçtikten sonra, İtalya'ya iner. Ticinius Nehri yakınlarında bir süvari muharebesinde Romalıları bozguna uğratır. Bu süvari muharebesinde Publius Cornelius Scipio yaralanır ve daha sonraları Africanus ismini alan oğlu tarafından kurtarılır. Trebia Nehri yakınlarında tekrar bir Roma ordusu bozguna uğratılır. Bundan sonra Hannibal, şiddetli bir fırtına nedeniyle askerlerini de büyük bir tehlikeye sokarak, Apeninleri geçer. His-

pania'da Gnaeus Cornelius Scipio Fenikelilere karşı başarılı bir muharebe yapar ve düşman generali Mago'yu[1] ele geçirir. Kitap bu olayla son bulur.

Yayına sunulmak üzere hazırlanan Yirmi ikinci Kitabın (Liber XXII) konusu şöyle gelişmektedir:

Hannibal bataklıklarda devamlı olarak gece nöbeti tuttuğundan bir gözünü kaybeder. Dört gün üç gece durup dinlenmeden bataklıklarda yürüdükten sonra Etruria'ya ulaşır. Dikbaşlı bir kimse olan konsül Gaius Flaminius, kahinlerin ikazına karşı, çekip çıkaramadıkları askeri sancakları kazıp çıkardıktan ve üzerine bindiği atı kendisinin başı üzerinden fırlatıp attıktan sonra, yine yola çıkar. Thrasymennus Gölü'nde Hannibal tarafından bir pusuya düşürülür ve ordusuyla birlikte öldürülür. Düşman harb safı arasından bir huruç hareketi yaparak ileri atılan altı bin (6000) asker, Atherbal'in[2] onlara verdiği taahhüde rağmen, Hannibal'in ihanetine uğrayarak zincire vurulur. Romalılar bu felaketin haberiyle kederlenip yas tutarken, iki anne yaşamlarından ümidlerini kestikleri oğullarının yeniden sağlıklarına kavuşmalarının verdiği sevinçten ölürler. Bu mağlubiyet nedeniyle Sibylla Kitaplarına danışılarak bir Kutsal İlkbahar adanır.

Hannibal'e karşı diktatör olarak gönderilen Quintus Fabius Maximus onunla harb meydanında karşı karşıya gelmek istemez. Zira zaferleri nedeniyle cesaretlenen bir düşmanla, mağlubiyetlerle bıkan ve korkuya düşen askerlerine güvenemezler. Ancak yolunu kapatarak, Hannibal'in teşebbüslerini engellemekle yetinir. Dikbaşlı ve cüretkar bir kimse olan atlıların başı Marcus Minucius, tembellik ve korkaklıkla diktatörü sorumlu tutar ve kendi yetki selahiyetinin diktatörle aynı düzeye getirilmesi hususunda halkı ikna eder. Fakat ordu aralarında bölünmüş olduğundan,

---

1- Bu isimde bir hata mevcuttur. (Aynı zamanda Orosius, IV. xiv. 9'da da aynı hata vardır.) Hanno (caput 1x. 4) için Mago adı yanlışlıkla kullanılmış olmalıdır.

2- Text'deki nota bakınız.

Minucius uygun olmayan bir mevkide muharebe yapmak durumunda kalır. Lejyonları büyük bir tehlike içinde kalır, bu sırada Fabius Maximus ordusuyla yetişir ve onu kurtarır. Bu alicenaplıkla Fabius'un ordugahıyla birleştirir. Fabius'u babası olarak selamladıktan sonra, aynı şeyi yapmasını ordusuna da emreder.

Hannibal Campania'yı yakıp-yıkıp yağmaladıktan sonra, Casilium kasabası ve Callicula Dağı arasında Fabius tarafından kapatılıp muhasara edilir. Öküzlerin boynuzları etrafına ince dallar bağlayarak ve sonra bunları ateşe vererek, Callicula'da mevzilenmiş Roma ileri karakolunu korkutur ve böylece üstünden ilerler. Hannibal aynı zamanda, bütün kırsal kesim alevler içinde cayır cayır yanarken, bir hain olan Fabius'dan şüphe edilmesini sağlamak için diktatör Quintus Fabius'un çiftliğini yakmaz.

Sonra Aemilius Paulus ve Terentius Varro konsül olarlar ve Cannae'da Hannibal'le felaketle sonuçlanan bir muharebe yapan ordunun kumandasını üstlenirler. Bu muharebede konsül Paulus da dahil olmak üzere, Romalılardan kırk beş bin (45000) kişi öldürülür. Bunlar arasında doksan (90) senatör ve otuz (30) da konsüllük, praetorluk ve aedillik mevkiinde yüksek mevkiden kişiler yer almaktadır. Bundan sonra birtakım genç asiller ümitsizliğe kapıldıklarından İtalya'yı terketmeyi düşünürler. Bu sırada, daha sonraları Africanus lakabını alan, askeri tribunus Publius Cornelius Scipio bu planı hazırlayanların başları üzerine kılıncını çeker ve kendi sözlerini kim yeminle tasdik etmezse, kendisine bir halk düşmanı muamelesi yapacağına and içer. Onların hepsini İtalya'yı terketmeyeceklerine dair bir yemin vermeye mecbur ederek, kendilerini bu işten meneder.

Askerin az olması nedeniyle sekiz bin (8000) köleyi silahlandırırlar. Harb esirlerinin fidye karşılığında kurtulup hürriyetlerine kavuşmaları hususunda kendilerine bir fırsat tanınır. Fakat Romalılar harb esirlerini fidye ödeyerek kurtaramazlar.

Yirmi ikinci Kitap aynı zamanda Roma'daki korku, şaşkınlık ve kederle ıstırabı da tasvir eder. Hispania'daki harekatlar çok daha

başarıyla sürdürülür. Vesta rahibeleri olan Opimia ve Florentia iffetsizlikleri nedeniyle suçlu bulunup mahkum edilirler. Halk Varro'yu karşılamak üzere onun yoluna çıkar ve Devletten ümidini keşip hiçbir zaman yeise kapılmadığından dolayı teşekkür ederek teveccühlerini sunarlar. Yirmi ikinci Kitap bu şekilde son bulur.

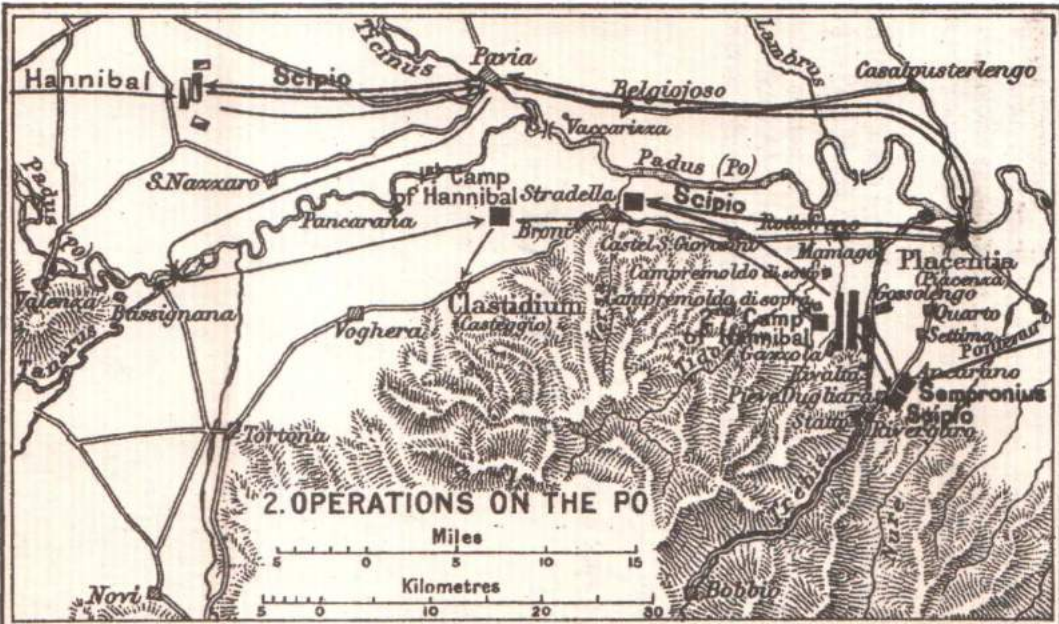
Bu alanda yetişmem için bana büyük emeği geçen kıymetli hocamız Sayın Prof. Faruk Z. Perek'e en derin teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca her zaman yardım, öneri ve teşviklerini gördüğüm Sayın Prof. Dr. Oktay Akşit'e, Sayın Prof. Dr. Afif Erzen'e ve Sayın Prof. Dr. Y. Kenan Yonarsoy'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Dr. Sabahat ŞENBARK

Ekim 1988, İstanbul

KİTAP XXI



Adapted from Kromayer-Veith, Schlachten-Atlas, published by H. Wagner & E. Debes, Leipzig.

Stanford's Geographical Establishment, London.

LIBER
XXI

CAPUT 1

Tarihimin bu önsöz kısmında birçok tarihçinin çalışmasının başlangıcında,[1] şimdiye dek yapılan harblerin içinde beyan ettikleri en çok hatırlanmaya değer harb olan, Kartaca kumandanı Hannibal'le Roma Milletinin yaptığı harbi tasvir edeceğimi özellikle ifade edebilirim. Zira ne devletler ne uluslar silâhlanmakla daha çok çareye sahip olmadılar. Ne de onların kuvvet ve kudretleri her zaman için o kadar büyük olmadı. Birbirlerinin muharebe tekniklerine ve usullerine yabancı değillerdi. Çünkü Birinci Kartaca Harbinde bunu çok iyi anlamışlardı. Bu nedenle harbin kaderi oldukça değişkenlik gösterdi ve harbin neticesi de oldukça şüphede kalmıştı. Tehlikenin çok yakınında bulunanlar en nihayet galip gelmişlerdi. Birbirlerine karşı duydukları düşmanlık nedeniyle kuvvetlerinden daha büyük bir güçle döğüştüler: Romalılar mağlup edilenlerin kendilerini mağlup edenlere karşı silâh çekmelerine öfkelenmişlerdi. Fenikeliler, mağlup edilenin gurur ve hırs tahakkümüyle tehdit edildiğine inanıyordu. Bu nedenle düşmanlık duyuyordu.

Bunlardan başka, Hannibal'in aşağı-yukarı dozuz (9) yaşlarındayken babası Hamilcar'a kendisini İspanya'ya yanında götürmesi için durmadan çocukça ricalar edip yalvardığı ve hatta kendisini rahat bırakmadığı söylenebilir. Hamilcar Afrika Harbini tamamlamıştı ve ordusuyla geçerken önünde kurbanlar kesiliyordu. Bir oğlan çocuğunu sunağa gönderdi ve çok geçmeden kendisinin

Roma halkının düşmanı olacağını ifade ederek kurban sundu ve yemin etti. Sicilya ve Sardinia'nın kaybından dolayı Hamilcar'ın mağrur ruhu devamlı eziyet çekmekteydi. Zira Hamilcar kendilerinin asılsız ve vakitsiz bir ümitsizliğe düşerek Sicilya'yı kuşatmış olduklarına[2] inandı. Aynı zamanda Romalıların Sardinia'yı haksızca kendilerine mal etmiş olduklarına -ve hatta onlara bundan başka zararlarının sonradan tazmin edilme şartını da hile ile koymuş olduklarına- bütün bu Afrikayla ilgili işlerin ve karışıklıkların arasında bunların başına gelmiş olduğuna inanıyor ve kızıyordu.

CAPUT 2

Bu düşüncelerle eziyet çektiğinden, böylece Afrika'daki savaşa katlandı. Bu savaş güçlükle Roma sulhunu takip etti ve beş (5) yıl sürdü. Bundan sonra da dokuz (9) yıl boyunca, Kartaca İmparatorluğuna kadar uzanmak için İspanya'da kaldı. Kendisinin döğüştüğü bir muharebeden çok daha önemli bir harbe niyet ettiğini görmek açıkca belli oluyordu. Eğer yaşam süresi elverir de daha sağ olması mümkün olursa, gerçekte Hannibal'in kumandası altında yapmış olduklarını, Fenikeliler Hamilcar'ın önderliğinde yaparak İtalya'yı istila etmiş olabilirlerdi.

Hamilcar'ın münasip vakitte ölümü ve Hannibal'in çocukluk yılları harbin gecikmesine neden oldu. Baba ve oğlu arasındaki zaman zarfında, aşağı-yukarı sekiz (8) yıl müddetle en yüksek yetki ve selâhiyet Hasdrubal'e geçmiş oldu. Onun gençliği güzel ve taptaze geçmişti. Güzelliği sayesinde daha ilk görüşte, Hasdrubal, Hamilcar'ın teveccühünü kazanmıştı. Bunun üzerine Hamilcar, hiç şüphesiz diğerleri arasında damadı olmasını ve niteliklerini gözönüne getirerek onu seçti. Bu nedenle -askerleri ve halkıyla çok kuvvetli olan- Barbicina partisinin[3] etkisiyle, önden vatandaşların gönüllü olarak yetki ve selâhiyete konulmamasına karşın, tam yetki ve selâhiyet ona verildi. Şiddetten ziyade siyasete güvenerek, Hasdrubal daha ziyade önemsiz, ikinci dereceden krallarla dostluk bağları kurarak, harbden ve silâhlardan çok kumandanlarının iyi niye-

tiyle yeni kavimleri kendi tarafına çekip kazanarak, Kartaca üzerindeki hâkimiyetini arttırdı. Fakat kendisi sulh zamanı için hiç de güvenilir bir kimse değildi. Hasdrubal'in ölüme mahkum ettiği efendisinin öcünü almak için, aşikâr bir biçimde tanınmış belli bir barbar onu öldürmek üzere kılınçtan geçirdi. Yanındakiler tarafından yakalanması üzerine, kaçan ve hatta eziyete maruz kalan bir kimsenin sevinçli yüz ifadesini taşıyordu. Neşe ve memnuniyeti o denli şiddetli bir hal almıştı ki, gerçekten gülüyormuş gibi görünüyordu. Yerli kavimleri imparatorluğuna katmaya ilişkin girişimlerinde olağanüstü maharet gösterdiğinden, bu Hasdrubal'le Roma Milleti ve halkı muahedelerini[4] yeniledi. Bu muahedeye göre her iki halkın[5] imparatorlukları arasındayer alan Saguntines kavmi bağımsız olarak kalacağından, heriki taraf da hâkimiyetlerini Ebro'dan öteye uzatamayacak ve geçiremeyeceklerdi.

CAPUT 3

Zira Hasdrubal'in halefi askerlerle seçim yapmadan başka, hiçbir sorun olmayan bu yerde senatonun onayını elde edebilirdi. Çünkü askerler genç Hannibal'i praetorium'a[6] taşımışlar ve hep bir ağızdan yüksek sesle onu komutan olarak selâmlamışlardı. Bunu pleblerin onayı takip etti. Yeni komutan henüz büyücek bir çocuk olduğu sırada Hasdrubal tarafından İspanya'ya çağrılmıştı ve bu mesele senatoda da müzakere edilmişti. Barcina partisi, diğer partinin önderi Hanno Hükümet Meclisine hitap ettiği zaman, Hannibal'in harb etme sanatına alışması ve babasının baş vurduğu çareleri başarması hususunda teşvik ediliyor ve zorlanıyordu. Hanno "Hasdrubal'in talebinde kendisine bu mevkiin ihsan edilmesine karşı çıkmasının nedeni budur" dedi. O denli birbirini tutmaz bir konuşmanın verdiği hayret ve şaşkınlık herkesin dikkatini çektiğinde, Hanno sözlerine devam etti: "Gençliğin büyüsü ve cazibesi Hannibal'in babası Hasdrubal'ın kendisinin sahip olduğu hak ve selâhiyetin tekrar oğulunun eline geçmesini düşünmesinin hazzını duymasına izin verdi. Fakat komutanlarımızın şehvetle tatmin etmesinin son derece çirkin ve uygunsuz birşey olduğuna, askeri

talim ve terbiyeyle, gençlerimizi alıştırıp adet haline getirmeliyiz. Ya da Hamilcar'ın oğlunun, babasının kurmuş olduğu haddinden fazla kuvvet ve kudretlerini ve kraliyet ihtişamını mümkün olduğu kadar geç görebilmemiz için korku mu duyacağız? Damadına bir miras olarak ordularımızı bırakan kralın oğlu efendimiz, başkanımız olarak kendisini kabul etmede bizi çok ağır kanlı bulmayacak mıdır? Benim düşünceme göre genç adam evinde tutulmalıdır ve bir gün bu küçük kıvılcımın büyük bir yangına dönüşmemesi için, diğerleriyle eşit gitmesi bakımıdan kendisine kanunlara ve büyük devlet memurlarına itaat ederek yaşaması öğretilmelidir."

CAPUT 4

Birkaç kişi ve bunlar ilâve olarak hemen hemen en iyi insanların hepsi Hanno'ya kuvvet ve cesaret vererek onu destekledi. Fakat her zaman olduğu gibi, daha büyük bir grup iyilerin yapacağı bu işin mağlup olmasına neden oldu. Hannibal ilkin gelişiyle bütün ordunun kendisine cephe aldığı ve teveccüh göstermediği İspanya'ya gönderildi. Yaşlı askerler Hamilcar'ın gençliğinde olduğu gibi, kendilerine yeniden geri verildiğine inanıyorlardı. Aynı canlı ifadeyi ve içlerine nüfuz eden gözleri, aynı çehre ve yüz ifadesini görüp tanımışlardı. Fakat çok zaman geçmeden babasına benzerliğini, onun yardımını elde etmede çok önemsiz kaldı. İtaat ve kumanda etmek gibi son derece farklı olan bu şeylere daha uygun olabilecek aynı karakten aslâ yoktu. Böylece onun kumandanlık için, ya da ordu için daha aziz, daha makbul olduğunu kolay kolay söyleyebilecek bir kimse yoktu. Herhangi bir cesaret isteyen veya geç bir işi yapıldığında, ne Hasdrubal'ın o işin başına tayin etmeyi tercih ettiği herhangi biri, vardı ne de daha büyük güven ve cesareti askerlerine telkin eden başka bir komutan bulunmaktaydı. Tehlike patlak verdiği anda cesaretin kırılması için, onların ortasında en büyük hükmünü bildirerek bunu kesinleştirdi. Hiçbir zahmet, uğraşı onun bedenini yorup bitap düşüremez veya ruhunu yenemezdi. Sıcağa ve soğuya karşı aynı derecede dayanıklılık gösterirdi. Yemek yeme ve içki içme miktarı ve alışkanlığı

zevkle değil de tabii arzuyla kısıtlanmıştı. Uyuma ve uyanma zamanları gece ya da gündüz olmasıyla sınırlandırılmamış ve belirtilmemişti: Çalışmasını ve işini tamamladığında uykuya yatardı. Yumuşak bir yatak veya sessizlik içinde bir sarayda değil, fakat muhafız ve gözcüler arasında alelâde bir asker paltosuna sarılarak yerde yattığı ve uyuduğu tekrar tekrar birçok kimseler tarafından görülmüştü. Giydiği elbiseler vatandaşlarınınkinden daha üstün tarzda değildi, fakat silâhları ve atları dikkat çekici ve pek önemliydi. Süvari ve piyade askerlerinin herikisinde de, hiç şüphesiz harbe girmek için en başta ve muharebe başladığında da onu terketmede en sonuncu kişi olurdu. Bir insanın hayranlık ve takdir uyandıran bu nitelikleri onun canavarca kusurlarıyla ve son derece gaddar rezaletleriyle eşdeğer nitelikteydi: Onun zalimliği insanlık dışıydı, hainlik ve sadakatsizliği Kartacalılardan daha kötüydü. Doğruluğa ve kutsal olan hiçbir şeye önem vermez ve saygı göstermezdi. Tanrılardan korkmaz, bir yemin veya vicdani huşuya saygı ve hürmet göstermez, kendisi de böyle vicdani bir çekingenliğe sahip bulunmazdı. İyi ve kötü tanrı vergisi bu niteliklerle Hasdrubal'in maiyetinde üç (3) yıl müddetle hizmet gördü. Büyük bir komutan olan bir kimsenin yapması ve görmesi gereken hiçbir şeyi bu müddet zarfında ihmal etmedi.

CAPUT 5

Günün geri kalan bölümünde komutan ilân edildi. Sanki İtalya eyaleti kendisine tahsis edilmiş ve Roma harbi ona emredilmiş gibi, kendisinin de babası Halimcar ve sonra Hasdrubal gibi, bir arızi durum yüzünden gecikirken, arkasından yetişilmemesi için sonraya bırakmanın caiz olmadığını hissetti. Bu nedenle Saguntines[7] kavmi üzerine hücum etmeye karar verdi. Fakat Saguntines kavmi üzerine hücum edilince Romalılar hiç şüphesiz silaha sarılacağından, ilkin Olcades ülkesine ilerledi. Olcades Kartaca hudutları içinde fakat onun hakimiyeti altında olmayan, Ebro'nun güneyinde bir kavim idi. Böyle davranmakla kendisinin Saguntines kavmini hedef aldığı belli olmayacak fakat yakındaki ulusları

ve onlara ilhak etmiş ülkeleri fethederken, olayların akışı içinde bu kavmi harbe çekmiş olacaktı. Bu kavmin başşehri, zengin bir şehir Cartala'ya[8] hücum etti ve yağma etti. Bu durum daha küçük kasabaları o denli korku ve dehşete düşürdü ki, onlar teslim oldular ve tazminat hususunda mutabık kaldılar. Ganimetle zenginleşen zafer kazanan ordu kışlamak üzere Yeni Kartaca'ya geri gönderildi. Burada, ganimetin önemli bir miktarı ve bütün ödenmemiş borçların doğru bir biçimde ödenmesiyle, hem vatandaşlarının hem müttefiklerinin hepsinin kendisine sadakatlerini pekiştirdi. İlkbaharın başlarında Vaccaei topraklarına, onları harbe teşvik etmek üzere, ilerledi. Şehirleri Hermadica[9] ve Arbocala bir hücumla alındı. Arbocala hem cesareti hem de orada oturanların kalabalıklığı nedeniyle uzun müddet kendini müdafaa etti. Harmandica'dan kaçanlar, daha önceki yaz boyun eğdirilmiş bir kavim olan, Olcades sürgünleriyle birleştiler ve Carpetani kavmini isyana teşvik ettiler. Tagus Nehrinden uzak olmayan bir yerde, Vaccanei'den dönmekte olan Hannibal'e hücum ettiler ve ağır ganimetle yüklü yürüyüş kolunun biraz karışıklık ve şaşkınlığa düşmesine neden oldular. Hannibal bir muharebeye tutuşmaktan kaçındı ve nehir kenarında ordugâh kurdu. Geceleyin düşman sessizce uykuya çekilir çekilmez, nehrin yürüyerek geçilebilecek sığ bir yerinden nehri geçti. Böylece geçerken düşmana hücum etmeye karar vererek, onların geçmesine yer bırakacak şekilde kendi siperini tanzim etti. Nehre girdiğini gördüklerinde, piyade yürüyüş koluna hücum etmeleri için, süvari kuvvetine emir verdi. Sahip olduğu kırk (40) fili nehrin kıyısı boyunca yerleştirdi. Olcades ve Vacanei'den rastgele toplanmış kişilerle birleşen Carpetani yüz bine (100000) ulaşıyordu. Eğer harb meydanında eşit şartlarda bir muharebe yapılacaksa, onlarınki yenilemez bir harb safı olmuştu. Ve böylece doğuştan gelen bir cesaret ve korkusuzlukla, kalabalık oluşlarına güvenerek ve düşmanlarının korkudan çekindiklerini ve geri çekildiklerini farz ettiklerinden, nehri geçmiş oluncaya dek zaferin geciktiğine inanarak, bir harb çığlığı attılar. Hiç bir kimsenin enrine tabi olmadan, en yakınlarındaki nehre daldılar. Nehrin diğer kıyısından büyük bir süvarikuvveti onlara karşı gönderildi.

Nehir yatağının orta yerindeki karşılaşma eşit bir muharebe değildi. Çünkü buradaki piyade askeri sabit değildi, ve nehrin sığ oluşuna zorlukla güvenildiğinden, atlarını rastgele ileri süren silahsız süvariler tarafından yıkılıp yere bile düşürülebiliyorlardı. Bu sırada silahları ve vücutları serbest esas süvari kuvveti ve nehrin en derin noktasında dahi sabit bir biçimde durabilen atları ya yakın ya da uzak mevkiden muharebe yapabilirlerdi. Onların büyük bir kısmı nehirde telef olup gitti. Bazıları girdap gibi akıntıya kapılarak döne döne düşmanın bulunduğu yere gelmiş oldu ve burada fillerin ayakları altında çiğnendiler. Daha güvenli olan kendi kıyılarına geri çekilmiş geri hatlardaki askerler kaçtıkları değişik istikâmetlerden gelerek biraraya toplanıyorlardı. Bu kadar büyük korku ve dehşeti üzerlerinden atmadan, Hannibal bir muharebe birliğiyle nehre girdi. Onları kıyıdan şaşkınlık ve panik içinde sürerek, tarlalarını yakıp-yıkıp yağma etti. Carpetani'nin teslim olması da birkaç gün aldı. Şimdi Saguntum'dan başka, Ebro'nun güneyindeki herşey Kartacalıların eline geçmiş oldu.

CAPUT 6

Saguntines kavmi ile harb henüz yoktu, faat kavgalar, şimdi onlar ve komşuları, bilhassa Turdetani[10], arasında ekilmekte olan nifak tohumları nedeniyle harbin vesilesi olabilirdi. Şimdi Turdetani tarafı nifak tohumlarını eken aynı adam tarafından benimsendiğinden ve bir müzakereye değil fakat şiddete hedef aldığı açıkca görüldüğünden, Saguntines Romaya elçiler gönderdi. Hiç şüphesiz şimdi hemen patlak verecek bir harb için yardım dileğinde bulundular. Bu zamanın Roma konsülleri Publius Cornelius Scipio ve Tiberius Sempronius Longus[11] idi. Elçileri senatoya takdim ettikten sonra, devletin siyasetinin hangi yolda olacağı hakkında bir soru getirdiler. Senatörler elçilerin İspanya'ya gönderilmesi için oy verdiler. Burada elçiler müttefiklerinin işlerini araştıracaklar ve esas nedenin burada olduğu görülürse, buna bir son vermek için, Roma müttefiklerinin Saguntines'den uzak tutulması hususunda resmi olarak Hannibal'i ikaz edebileceklerdi.

Bundan sonra Afrika ve Kartaca üzerine geçecekler ve Roma'nın müttefiklerinin şu andaki şikâyet ve dertlerini Hannibal'e ileteceklerdi. Bu elçilerin gönderilmesi hususunda karar verilmişti, fakat henüz onlar gönderilmemişti. Beslenen bütün ümitlerin üzerinden çok geçmeden, Saguntum'un kuşatıldığı haberi geldi. Durum sonra yeniden senatoya bildirildi. Konsüller tarafından İspanya ve Afrika'ya gönderilenlerin karada ve denizde harb yapmaları düşünülüyordu. Bir kısmı da bütün kuvvetlerini İspanya ve Hannibal üzerine yönlendirmeyi düşündüler. Bazıları da bu kadar ağır ve şiddetli bir mücadeleye düşüncesizce girilemeyeceğini öne sürdüler ve İspanya'dan elçilerin geri dönmesini beklemeyi önerdiler. En güvenli görünen son fikir diğerlerinden üstün geldi. Elçiler Publius Valerius Flaccus ve Quintus Baebius Tamphilus daha bir acele ile gönderildiler. Bu elçiler ilkin Saguntum'a Hannibal'i görmek üzere gidecekler ve eğer Hannibal düşmanlıktan vazgeçmek istemiyorsa, buradan Kartaca'ya geçeceklerdi. Burada muahede şartlarının ihlâl edilmesini tazmin etmek için, bizzat komutanın teslim olmasını talep edeceklerdi.

CAPUT 7

Romalılar bu şekilde planlar yaparlarken ve karşılıklı müzakerelerde bulunurken, Saguntum kuşatması hali hazırda bütün şiddetiyle sürüp gidiyordu. Bu şehir Ebro'nun ötesindekilerin en zenginiydi ve denizden aşağı-yukarı bir mil uzaklıkta bulunuyordu. Orada oturanların başlangıçta Zacynthus(12) adasından geldikleri söylentisi vardır. Aynı zamanda Ardeate Rutulialıları'(13)ndan gelen bir soyun da bunlara dahil olduğu bu söylenti arasındadır. Diğer taraftan, onlar ya denizden ya da karadan(14) faydalanarak, Saguntum'un büyük refah ve zenginliğine eriştiler. Nüfuslarını arttırmak ya da onların talim terbiyelerinin masumiyeti, kendilerini harap edinceye dek müttefiklerine sadık kalmalarına neden oldu. Düşman bir orduyla Hannibal sınırı geçerek baştan başa ülkeyi yakıp-yıkıp yağma etti. Sonra Romalıların şehrine karşı üç bölüm halinde ilerledi. Şehre yakın diğer yerden ziyade, daha açık ve

daha düz bir vadiye açılan surların tenha bir köşesi vardı. Buna karşı kendisi şahmerdanların[15] surlarla temas edecek şekilde getirilmesi için, onların üzerlerini örtecek sundurmaların getirilmesine kadar verdi. Fakat surlardanbiraz ötedeki arazinin düzgünlüğü surdurmaların hareket etmesine yeterli olmasına karşın, işin sonuna gelindiği zaman, teşebbüs çok kötü bir biçimde sonuçlandı. Yükselen büyük bir kule vardı ve şüphelenilen yerde tabii imiş gibi görünen bir duvar herşeyden daha yükseğe uzanmaktaydı. Daha büyük tehlike içinde olan burada mevzilenmiş muharebe edenlerin bu fırsatı ve seçme hakkı daha şiddetli bir mukavemete neden oldu. İlkin mızraklarla, hücum edenleri göre püskürttüler ve öncüleri için güvenli hiç bir yer bırakmadılar. Sonra, kuleden ve surlardan sadece mızraklarını atmakla kalmadılar, fakat aynı zamanda düşmanın ileri karakol ve siperlerine karşı bir huruç hareketi yapma cesareti gösterdiler. Bu sert ve karışıklık içinde geçen muharebede Fenikelilerden daha fazla Saguntines kavmine mensup kimseleri öldüremediler. Fakat her nasılsa dikkatsizce surların altına gelme cesaretinde bulunan Hannibal'in kendisi ağır bir mızrağın kalçasına saplanmasıyla ciddi bir biçimde yaralandı ve yere yıkılarak yığılıp kaldı. Yanında bulunanlar o denli karışıklık ve şaşkınlığa düştüler ki, duydukları korku yüzünden tahkimatlarını ve sundurmalarını terkettiler.

CAPUT 8

Sonraki birkaç gün içinde komutanın yarası iyileşmeye başladığında bir hücumdan ziyade kuşatma vardı. Fakat bu zaman zarfında muharebe biraz sükunet bulmasına karşın, henüz top makinelerinin ve müdafaa hareketinin hazırlanmasında bir gevşeme ve yavaşlama olmamıştı. Bunun üzerine muharebe eskisinden daha şiddetli bir biçimde yeniden patlak verdi. Sundurmalar ileriye itilmeye başlandı ve bazı yerlerde yerin engebeli oluşu onların girmesine güçlükle müsaade etmesine karşın, mancınıklar birçok noktalara getirilip yerleştirildi. Fenikeliler sayıca çok fazlaydı. Silahlanmış yüzkırk bin (140000) kişinin olduğuna inanılıyordu. Fakat nöbet ve

müdafaa için, her yere gruplar halinde bölünmüş kasabalılar kuvvetlerinin eşit olmadığını anladılar. Böylece artık surlar mancınıklarla ve şahmerdanlarla durmadan hızlı hızlı döğülüyorlardı ve birçok yerde şiddetle sallanıyordu. Surların bir bölümü, bir miktar uzağa gitmek üzere devamlı yol verdiğinden, kasaba meydana çıkmıştı. Bir safta üç (3) kule surlarla temas edecek şekilde, onların yanına getirilerek, büyük bir çatırdıyla yerle bir edilmişti. Fenikeliler, sanki sur heriki tarafı koruyormuş gibi, açılan bu gedikten her iki tarafın askerleri hücuma geçeceğinden, açılan bu yarıkla kasabanın alındığına inandılar. Bir tarafın şans kazandığı kuşatma sırasında görülebilecek karışıklık ve şaşkınlığ'n hiçbiri olmadı. Sanki bir harb meydanındaymışcasına usülüne uygun bir harb safı düzenlendi. Bu harb safı surların yıkıntıları ve kasabanın binaları arasında tanzim edilmişti ve harb safı arada belli bir mesafe bırakarak durdu. Bir taraftan ümit diğer taraftan ümitsizlik cesareti etkiliyordu. Fenikeliler az bir gayret gösterirlerse, kasabanın kendilerinin olacağına inandılar. Saguntines kavmi şehirlerini müdafaa etmek için, vücutlarıyla karşı koydular. Surlarından mahrum kalmış şehirlerine kendi vücutlarıyla siper yapmışlardı. Boş kalmış bir noktaya bir düşmanın girmemesi için, onların hiçbiri ayağını geri çekmedi. Heriki taraf da daha sert bir biçimde muharebe etti ve çok daha kalabalık oluşturmuşlardı. Yaralananların sayısı fazla idi. Zira hiçbir mızrak kalkan veya bir bedene saplanmaksızın yere düşmüyordu. Saguntines kavminin köknar ağacından yapılmış phalarica adı verilen bir mızrağı vardı. Bu mızrağın sapı ucuna kadar köknar ağacından yapılır ve ucunda demir bir çıkıntısı bulunurdu. Bu kısım, pilum'da olduğu gibi, dört (4) taraflı olarak ketenden yapılmış kıtığa sarılır ve tiftle bulanırdı. Şimdi ise demirden yapılmış olanı hem kalkana hem bedene uzanabilmesi için üç (3) feet uzunluğunda idi. Fakat süratle kalkana saplanır ve vücuda temas etmezse bile, onu korkutucu yapan şey, ortada onun havaya kaldırılması ve onun fırlatılıp atılmasıydı. Onun hareketiyle alevler daha şiddetli bir ısı verecek şekilde yelpaze gibi açılırdı ve asker kalkanının gitmesine göz yummak zorunda kalırdı. Böylece onu arkadan gelecek darbelere karşı müdafaasız bırakmış olurdu.

CAPUT 9

Mücadelenin neticesi uzun zaman kesin olarak belli olmadı. Saguntines kavmi ümitlerini kesmediklerinden yeni bir cesaret kazandılar. Bu sırada düşmanı yenmemiş olan Fenikeliler mümkün olduğu kadar iyi bir biçimde mağlup edildiler. Aniden kasaba halkı bir çığlık attı ve surların yıkıntıları arasındaki düşmanın ilerlemesi için güven verdi. Buradan onları bozguna uğratarak, şaşkınlığa düşmüş ve korkmuş bir tarzda, sonunda tam bir firar halinde ordugâhlarına sürdüler. Bu sırada Roma'dan elçilerin geldiği bildirildi. Hannibal onları karşılamak ve bu kadar çok boyun eğmez silahlı kavim arasında kendisine gelmenin güvenlı olmadığını söylemek üzere adamlarını sahile gönderdi. Aynı zamanda bu kadar nazik bir zamanda elçileri dinlemeye hiç vakti olmadığını söylemelerini bildirdi. Eğer onlar duyduklarını inkâr ederlerse, onların derhal Kartaca'ya ilerleyecekleri açıkca belli oluyordu. Bu nedenle onlardan önce, Barcina partisinin ileri gelenlerine bir mektupla haberciler gönderdi. Bu mektupta, Roma Milletine herhangi bir tazminatta bulunmaktan karşı partiyi menetmek için, akıllarını başlarına toplamaları ve bir karara varmaları belirtiliyordu.

CAPUT 10

Böylece, içeriye kabul edildikten ve dinlenildikten sonra, bu elçiler heyeti de önemsiz ve etkisiz kaldı. Hanno senatonun görüşüne karşı muahedeyi birtakım haklı deliller göstererek müdafaa etmede tek başına kaldı. Onun şahsi otoritesi nedeniyle konuşurken derin bir sessizlik vardı, ancak konuşması tasvip edilmeksizin dinlendi. Muahedelerin kefilleri ve şahitleri tanrıların adına, Saguntinum harbi boyunca bir Romalının tahrik ve teşvik ederek öfkelendirilmemesi senatörlerden rica etti. Hamilcar'ın evlatlarının orduya gönderilmemesi için, onlara tavsiyede ve önceden ikazda bulundu. Ne adamın ruhu ne de onun soyu sukünet bulmuş idi. Hiç bir zaman, herhangi bir nesil ve Barca adı bu kadar uzun bir zaman hayatta kalarak, Romalılarla sıkıntı vermeyen sü-

kunet içinde bir muahede yapmamışlardır. "Sizler ordularınızı gönderdiniz", o devam eder, "sanki ateş üzerine onu alevlendirecek bir yakıt dökülmüş gibi, hakimiyet kudretine sahip olma ihtirasıyla yanıp tutuşan bir genç, ancak onu elde edebilecek bir yol görür. Eğer harb tohumları ekerek bunu yapmak isterse, başka harpleri de canlandırabilir ve ordular ile lejyonlar etrafını kuşatmış olarak hayatını devam ettirebilir. Bu nedenle sizler şimdiki kızgınlığınızla bu alevleri beslemiş oldunuz. Şimdi Saguntum'u kuşatan ordularınız, muahedeye mani olmaya çalışmaktadır: Yakında Kartaca'yı kuşatmakta olacak Roma lejyonları, ihlâl edilen muahedenin intikamını almak için daha önceki harbde onlara yardım eden tanrılar tarafından sevkedilmiştir. Heriki kavmin ya kendiniz ya da talihinizin düşmanı olduğunu bilmiyor musunuz? Müttefikler namına, müttefiklerden elçiler geldiği zaman, sizin değirli komutanınız onları ordugâhına kabul etmeyebilir ve devletler hukukunu hiçe sayabilir. Bununla beraber, bir düşmanın elçilerinin dahi kabul edildiği bir yerden kovulan bu adamlar, size gelmiş bulunuyorlar. Onlar bir muahedeye uygun olarak durumun düzelmesini istemektedir. Devlet kusur işlemekten kaçınıyor olabilir. Suçtan sorumlu, haksızlığa neden olan adamı isteyebilirler. Daha sakin ilerlerler, daha yavaş başlarlar ve korkarım ki başladıklarında, öfkelerinin mukavemeti daha kırılmaz olacaktır ve kendileri de daha dik kafalı olacaktır. Eryx ve Aeqates[16] adaları gözlerinizin önünde yeralmaktadır. Karada ve denizde dört yüz yirmi (420) yıl hepsine katlandınız. Bu oğlan sizin komutanınız değildi. Fakat babası Hamilcar, sizlerin istediğiniz ikinci bir Mars idi[17]. Fakat bizler muahede şartlarına uygun olarak, şimdi Saguntum'dan elimizi eteğimizi çekemediğimiz gibi, İtalya'daki Tarentum'dan da elimizi eteğimizi çekemeyiz. Bu nedenle tanrılar insanalrı mağlup ettiler. Bunlar hem sözle münakaşaya tutuşmuş hem de muahedeyi ihlal etmiş iki kavimdi. Adil olarak harbin neticesi belli oldu ve haklı olan taraf zaferi almış oldu. Şimdi sundurmalarını ve kulelerini getiren Hannibal'e karşı Kartaca'dır. Mancınıklarla döğdüğü Kartacanın surlarıdır. Saguntum'un surları -kehanetim beni yanıltmış olabilir- başımızın üstü-

ne çökecek ve Saguntines kavmi ile giriştiğimiz harbi Romalılara karşı devam ettirmek mecburiyetinde kalacağız. Herhangi biri soracak "Sonra biz Hannibal'i teslim edecek miyiz?" Bilmiyorum ki babasıyla olan münakaşamdan dolayı, benim nüfuz ve tesirim önemsiz kalacaktır. Fakat ben Hamilcar mahvolduğu ve öldüğü zaman, eğer o yaşasaydı şimdi Romalılarla harb yapıyor olacağız diye, memnun olacağım. Şimdi bu genç adamın bir çılgın gibi harb meşalesini saklamasından, nefret ediyor ve son derece iğreniyorum. Sadece muahede şartlarının ihla edilmiş olmasının kefareti olarak onun teslim olması gerektiğine değil, fakat aynı zamanda, hiç kimse onu istemezse, kendisinin deniz ve karanın en uzak sınırlarına sürgüne gönderilmesi gerektiğine inanıyorum. Öyle bir yere sürgüne gönderilmesi gerektiğine inanıyorum. Öyle bir yere sürgüne gönderilmiş olmalı ki oradan ne onun adı neşöhreti bize ulaşabilmeli, ne de devletimizin sükünetini ve huzursuzluğunu rencide edecek birşey yapabilmelidir. Benim düşüncem şöyledir: Senatoya tarziyede bulunmak ve onu memnun etmek üzere derhal Roma'ya elçiler göndermeliyiz. Hannibal'e Saguntum'dan ordusunu çekmesi ve muahede şartlarına uygun olarak kendisinin de Romalılara teslim olması gerektiğini bildirmek üzere, diğer ilçiler heyetini göndermeliyiz. Üçüncü bir elçiler heyetini de Saguntines kavmini eski haline getirmek ve önceki haklarını tekrar kendilerine iade etmek üzere göndermeliyiz."

CAPUT 11

Senato Hannibal'e yardım etmeye hemen hemen hazır olduğundan, Hanno işi sonuca ulaştırdığı zaman, onun delillerine muhalefet etmeye gerekli birtek kişi bile bulunamadı. Hanno'nun Valerius Flaccus'dan daha sert konuştuğuna Roma elçilerine bildirdiler. Sonra onlar harbin Saguntines kavmi tarafından başlatılmış olduğu, Hannibal'in bu harbde herhangi bir etkisi bulunmadığını ve eğer Kartacalılarla çok eski müttefiklikleri ve muahedeleri nedeniyle Saguntines kavmini tercih ederlerse, Roma Milletinin haksızlık edebileceği cevabını verdiler.

Romalılar elçiler göndermekle zaman harcarlarken, Hannibal muharebe etmekle ve tahkimatları hazırlamakla yorgunluktan bitap düşen askerlerine, sundurmalara ve diğer makinelere bekçilik etmek üzere ileri karakollar yerleştirdikten sonra, dinlenmeleri için birkaç gün müsaade etti. Bu arada, düşmana karşı öfkelerini şimdi daha çok harekete geçirerek ve tekrar mükafaat ümidiyle onların şevk ve gayretlerini alevlendirerek cesaret verdi. Fakat şehirde ele geçirilen ganimetlerin askerlere verileceğini bildiren bir konuşma yaptığı zaman, onlar o denli heyecanlandılar ki, eğer hemen o anda harb işareti verilmiş olsaydı, hepsi sanki hiçbir kuvvetin kendilerine karşı gelemeyeceği gibi göründüler. Saguntines kavmi muharebeden, ne hücum ederek ne de hücum edilerek, bir hayli gün sakin kalmalarına karşın, gece ve gündüz şehri açıkta bırakan surların yıkıldığı yerleri yeniden onarmak için, hiç ara vermeden gayret sarfetmişlerdi.

Hücum öncekinden daha büyük bir çılgınlıkla şemdi yeniden başlamıştı. Çığlıklar ve haykırışlar her yanda çınladığında, onların ilkin hangi noktada olabileceğini ya da tercihan yardım getirebileceklerini bilmek oranın halkı için kâfi derecede zordu. Şehrin bütün müdafaa hatlarının yüksekliği seviyesine çıkabilen hareketli kuleyi iten askerlerinin bulunduğu yerde onlara cesaret vermek ve teşvik etmek üzere, Hannibal bizzat hazır bulunuyordu. Hareketli kule getirilir getirilmez, mancınıklar ve ballistalar[18] müdafaacılarının siper ve tahkimatlarından temizlenen bütün alanlara yerleştirildi. Hannibal şimdi tam fırsatı olduğunu düşünerek, surların altına lağım kazmak üzere, başının iki ucu sivri kazmalar taşıyan takriben beş yüz (500) Afrikalı gönderdi. Bu zor olmayan bir görevdi. Çünkü harçla kuvvetlendirilerek tahkim edilmiş eski bir yapı üslübu olan dağınık taşlar yoktu, sadece çamur vardı. Bu nedenle gerçekten işaretlenen yerden daha geniş bir alana uzanıldı ve silahlı askerlerin bozguna uğramış yürüyüş kolu arasında şehre geçtiler. Bir tepeyi de ele geçirerek, mancınık ve toplarını buraya yerleştirdiler. Bunun etrafına bir duvar yaptılar ve şehrin içinde tahkim edilmiş bir kale gibi hizmet veren

müstahkem bir mevkiye sahip oldular. Saguntines kavmi de şehrin henüz alınmamış kısmını korumak üzere, eski surun içindebir duvar inşa ettiler. Heriki tarafta askerler en son güç ve enerjileriyle döğüştüler ve çalıştılar. Fakat Saguntines, müdafaa hatlarını daraltarak, gündün güne Romalıları daha küçük bir çevre içine almaktaydılar. Aynı zamanda burada uzun bir kuşatmanın neden olduğu, bütün herşeyde başgösteren kıtlık gittikçe artmaktaydı. Romalılar çok uzakta olduklarından ve ülkenin bütün her tarafı düşmanla çevrilmiş olduğundan, dışarıdan gelecek hiçbir yardım ümidine bel bağlayamıyorlardı. Fakat Hannibal'in Oretani ve Carpetani kavimlerinin ülkelerine aniden ayrılışı ile onların çöken morallerini biraz olsun yeniden canlandı ve ruhları yeniden dirildi. Sert bir biçimde orduya kaydedilme nedeniyle öfkelenen bu iki kavim, orduya asker kaydeden memurları ele geçirmişti ve bu nedenle bir isyanın patlak vermesi korkusunun yayılmasına neden olmuşlardı. Fakat bu isyana hazırlanmadan Hannibal tarafından süratle yakalandılar ve sarılmış oldukları silahlarını bırakmak zorunda kaldılar.

CAPUT 12

Fakat Saguntum kuşatması zayıflamadı. Hannibal'in sorumlu olarak bıraktığı Himilco'nun oğlu Maharbal, o denli gayret sarfetti ki komutanın yokluğu ne vatandaşlar ne de düşman tarafından hissedilmedi. Kendisi başarılı birçok çarpışmalar yaptı. Surların önemli bir kısımının aşağısına yerleştirdiği üç (3) şahmerdanla ve Hannibal'in geri dönüşüyle, yeniden yıklımış harebelerle her tarafı kaplamış yerde kendisini gösterdi. Böylece askeri kuvvetler derhal kaleye karşı sevkedildi ve şiddetli bir muharebe başladı. Bu muharebede heriki taraftan birçok kişi öldürüldü ve kalenin bir kısmı alındı.

Sonra bir sulh tertip etmek üzere yapılan bütün ümitsiz girişimlerin biri, bir Saguntinus olan Alco ve Alorcus adında bir İspanyol olan iki kişi tarafınadn yapıldı. Alco yalvarma ve ricaların et-

kili olabileceğini düşünerek, Saguntines kavminin haberi olmadan, geceleyin Hannibal'e gitti. Fakat gözyaşlarının beyhude olduğunu ve elde edilebilecek şartların öfkeli bir galibin koyabileceği şartlar olduğu öğrenerek, kaçak için müdafaa vekili olmaktan vazgeçti ve düşmanla kaldı. Bu şartlarda sulh için müzakereye girişecek bir kimsenin ölüme mahkûm edilebileceğini beyan etti. Şartlar aşağıdaki gibiydi: Turdetani kavminin eski durumuna dönmesini sağlamaları gerekiyordu ve bütün altın ve gümüşlerini teslim ederek, herbirinin tek bir elbiseyle şehirlerini terketmesi ve Fenikelilerin onlara emrettikleri yerde ikamet etmeleri gerekiyordu. Alco Saguntines'in bu şartları kabul etmeyeceğini iddia edince, Alorcus, burada bütün her şeyin hatta kalplerin bile yenik düştüğünü teyit ederek, bir sulhun tedbirle halledilmesini üstlendi. Kendisi o sıralarda Hannibal'in hizmetinde bulunan bir askerdi. Fakat Saguntines kavmi tarafından resmen kendi dostları ve misafirleri[19] olarak biliniyordu. Nöbetçilerin gözleri önünde silahlarını kuşanarak, düşman hatlarına geçti ve -kendi kumandasıyla- Saguntines komutanının önüne sevkedildi. Bütün sınıftan insanların oluşturduğu kalabalık burada biraraya gelerek toplandı. Fakat senatörlerden başka hepsi gönderildi ve onlara hitap etmesine izin verilen Alorcus aşağıdaki gibi konuşmasına devam etti:

CAPUT 13

"Eğer sulh istemek için Hannibal'e giden vatandaşınız Alco Hannibal'in ileri sürdüğü sulh şartlarını size tekrar getirirse, benim bu yolculuğum son derece lüzumsuz ve boş olabilir. Zira ne Hannibal'in bir sözcüsü ne de bir firarinin temsilcisi olarak size gelmiş olmalıyım. Fakat ya sizin ya da kendi hatasını görerek düşmanınızın arkasında durdu. Korkuları kendisini yanıltırsa, gerçek bir haber getirmek için sizin korkularınız da yeterli derecede güvenli değilse, keyfini çıkarabileceğiniz hem hayatınız hem sulhunuz üzerine konan şartlardan habersiz kalamazdınız. Ben ken-

di hesabıma aramızda çok eskiden beri varolan düstluğumuzu dikkate alarak geldim. Bundan başka, diğerlerinin değil sizin hatırınız için söylediğim şeyleri deli olarak alabilirsiniz: Bu kadar uzun zaman mevkinizi kendi kuvvetlerinizle tuttunuz ve Romalılar'dan yardım görmeyi ümit ederek beklediniz. Ben asla size sulhdan söz etmedim. Fakat şimdi sizin Roma'dan gelecek herhangi bir yardıma daha uzun zaman ümit bağlamamanız gerekir ve ne silahlarınız ne de tahkimatlarınız kendinizi müdafaa etmede elvirişli ve yeterlidir. Ben size adil olmaktan ziyade çok daha lüzumlu bir sulh getiriyorum. Bu sulhu sanki Hannibal'in galip gelen bir kimsenin ruhuyla önerdiğini ümit eden bazı yerler olduğunda, bu sulh gerçekleşebilir. Böylece siz onu mağlup olmuş bir kimsenin ruh haliyle dinleyeceksiniz ve sizden alınmış şeylere kayıp gözüyle bakmayacaksınız. Çünkü bütün bu şeyler galip gelenin hakkıdır, fakat size bırakılan her bir şeye hediye olarak değer vereceksiniz. Büyük bir kısmı, yenik düştüğünden, harap ve viran duruma gelmiş şehrinizi hemen hemen tamamiyle zaptedilen şehrinizi sizden alır: Size sadece tarlalarınızı bırakır ve yeni bir şehir kurabileceğiniz bir mevki tayin etmeyi kafasında tasarlar. Hem resmi hem özel bütün altın ve gümüşünüz kendisine getirilmesini emreder. Karılarınız ve çocuklarınızla kendinizi, Saguntum'dan kişi başına sadece iki (2) elbiseyle silahsız olarak gitmeye gönüllüyseniz, şahsi dokunulmazlığınızı ihlal etmeden korur[20]. Zafer kazanan bir düşman size bu şartları ileri sürer. Bu şartlar herne kadar sert ve zalimse de, kaderiniz sizin kabul etmenizi bir basiret olarak öngörmektedir. Ona verilmiş olan herşey tam kontrol altında olduğunda, onun bu vahşilikten vazgeçebileceği hususunda gerçekten ümitsiz değilim. Fakat harb kanunları mucibince, gözlerinizin önünde karılarınızın ve çocuklarınızın zorla esir edilmesinden ve kendinizin katledilmenizden ıstırap duymaktan çok daha bunlara katlanmanız gerektiğini de düşünmekteyim."

CAPUT 14

Bu konuşmayı dinlemek için halk yavaş yavaş onun etrafında toplandı ve halk meclisiyle senato birbirine karışmış oldu. Bu sırada aniden önderler, önce bir cevap verilebilmesi için, kalabalık aarsından çıkarak hem devletin hem kendilerinin sahip bulundukları bütün altın ve gümüşü pazar yerine getirdiler. Maksadlarına ulaşmak için çarçabuk meydana getirdikleri ateşe bunları attılar ve onların bir çoğu da önünü ve ardını düşünmeden kendilerini aynı alevlerin içine attılar. Kaleden duyalan bir başka yüksek ses ve çığlıktan ziyade, bu durumun neticelendirdiği panik, şaşkınlık ve dehşet çok geçmeden bütün şehre yayıldı. Uzun süreden beri mancınıkla döğülen bir kule çökmüştü ve bir Fenike cohorsunda açılan gedikten ileri atılmışlar ve şehrin adet olan nöbetçi ve gözcülerinden tamamen mahrum bırakıldığını komutanlarına işaret etmişlerdi. Hannibal böyle bir fırsat çıktığında, hiç tereddüt edilmemesi gerektiğini düşünerek, bütün kuvvetiyle hücum etti ve hemen şehri zaptetti. -Zalim bir emir, fakat neticesinin hemen hemen kaçınılmaz olduğunu keşfettiği bir şey olan- oranın bütün yetişkinlerinin kılınçtan geçirilmesini emretti. Zira karılarıyla ve çocuklarıyla kendilerini başları üzerinde yanan evlere kapatanlardan, ya da silahlarını alarak ölene kadar muharebede döğüşmekten vazgeçmeyenlerden kim bağışlanabilirdi?

CAPUT 15

Zaptedilen şehirden muazzam ganimet elde edildi. Birçok mal onların sahipleri tarafından kasten tahrip edilerek yokedilmiş olmasına ve katliamlara karşı şiddetli öfke duyulmasına karşın, bu yılların da diğer yıllardan hemen hemen hiç farkı olmadı. Esirler harb ganimeti olarak askerlere verilmişti. Bununla beraber malların satışından elde edilecek büyük meblağın, değerli eşya ve kıyafetlerin Kartaca'ya gönderilmesinde görüş birliğine varıldı. Bazı tarihçiler Saguntum'un kuşatmanın başlangıcından sonra sekizinci (8) ayda alınmış olduğunu kaydederler. Aynı zamanda Han-

nibal'in Yeni Kartaca'ya kışlıklamak üzere kışlık ordugahına geri çekildiğini ve sonra Yeni Kartaca'dan ayrılarak, beşinci (5.) ayda İtalya'ya vasıl olduğunu ifade ederler. Eğer durum böyleyse, bu takdirde Publius Cornelius ve Tiberius Sempronius'un konsül olması ihtimal dahilinde değildir. Kuşatmanın başlangıcında onlara Saguntum elçileri gönderilmişti. Onlar görevde bulundukları yılda, biri Ticinus Nehri dolaylarında, herikisi de -bundan biraz sonra- Trebia'da Hannibal'le muharebede bulunmuşlardı. Ya bütün bu olaylar kısa bir zaman içinde gerçekleşti, ya da Saguntum ilk olarak kuşatılmadı, ancak Cornelius ve Sempronius'un konsül oldukları yılın başlarında neticede zaptedilmiş oldu. Zira Trebia yakınlarındaki muharebe Gnacus Servilius ve Gaius Flaminius'un konsüllük yıllarını kapsayacak kadar geç yapılamazdı. Çünkü sonra konsül olan Tiberius Sempronius'un başkanlığı altında seçilen Gaius Flaminius Ariminum'da konsüllüğüne başlamıştı. Tiberius Sempronius Trebia yakınlarındaki muharebeden sonra, konsül seçimlerine başkanlık etmek üzere Roma'ya gelmiş ve sonra ordunun kışlık ordugâhına geri dönmüştü[21]

CAPUT 16

Aynı anda Kartaca'dan Roma'ya geri dönen elçiler bütün herşeyin düşmanca bir durumda olduğunu ve Saguntum'un düştüğünü bildirdiler. senatörlerin kederi, müttefiklerinin hayık olmadıkları mahkûmiyetlerine duydukları merhamet, onlara yardım edememenin verdiği utanç, Kartacalılara karşı duydukları öfke ve devletin güvenliği için duydukları korku o denli büyüktü ki -düşmanın artık şehir kapılarında olmasına karşın- müzakerede bulunmak ve düşünmekten ziyade titreyerek, aynı anda birçok duygular yüreklerinde yeraldığından üzüntüden kahroluyorlardı. Zira kendilerinin daha sert ve daha cengaver bir düşmanla bir daha hiç karşılaşmayacaklarını ve Roma'nın şimdiye kadar bu denli durgun, uyuşuk ve harb sevmez olmadığını hissetmişlerdi. Sandinialılar, Corsicalılar, Histrialılar ve Illyrialılar Roma ordusunu teşvik ederek harekete geçirmişlerdi ancak Roma ordusuna güç alış-

mışlardı. Bu sırada Gallialılara karşı gerçek bir harbden ziyade gayrimuntazam ve dağınık muharebeler yapılmaktaydı[22]. Fakat Fenikeliler, üç yüz yirmi (320)[23] yıl İspanyol kavimleri arasında en zor askeri hizmette bulunarak devamlı zafer kazandıklarından, eski ve tecrübeli bir düşmandı. Kumandanların en sertine alışık olduğundan ve kendisi de öyle bir kumandan olduğundan, pek fazla zengin bir şehrin fethiyle heyecanlandı ve harekete geçti. Kazandığı cesaretle Ebro'yu geçerek ve arkasında birçok İspanyol kavimlerini -ki onları orduya kaydetmişti- sürükleyerek, kılınçlarını kınından çekmeye daima istekli alon Gallialı kavimleri isyana teşvik edebilirdi. Aynı zamanda Romalılar İtalya'da ve Roma surları altında bütün dünyadaki devletlerle harbe girmiş olabilirdi.

CAPUT 17

Konsüllerin eyaletleri artık belli olmuştu: Şimdi onlara kendileri için kur'a çekmeleri emredildi. Cornelius İspanya'yı, Sempronius da Sicilya ile birlikte afrikayı kazanmış oldu. Bu yıl için, konsüllerin uygun göreceği müttefiklerle ve mümkün olabildiğince çabuk hazırlanabilecek mümkün mertebe büyük bir donanma ve altı lejyona karar verildi. Orduya kaydedilen dört yüz yirmi bin (420000) piyade ve bin sekiz yüz (1800) süvari, aynı zamanda müttefiklerin kır bin (40000) piyade ve dört bin dört yüz (4400) süvari askeri vardı. Gemilerden kızaktan suya indirilen iki yüz yirmi (220) quinqueremes denilen beş (5) kat kürekli gemiler ve yirmi (20) süratli hareket eden harb gemisi vardı. Sonra Kartacalılara karşı harb ilan edilmesi çin, arzu ve istekleri olup olmadığını anlamak üzere mesele halkın huzuruna getirildi. Halkın, harb isteğini pekiştirecek şekilde oy vermesi üzerine bu oylama baştan başa bütün Roma'da kabul edildi. Sonra Roma halkının emrettiği gibi bu harbin neticesinin iyi ve saadet getirici olmasını bahşetmeleri için tanrılara yalvarılıp yakarıldı. Askeri kuvvetler konsüller arasında aşağıdaki gibi bölüştürüldü: Sempronius herbiri dört bin (4000) piyade ve üç yüz (300) süvariden oluşan iki (2) lejyon, yüz altmış (160) harb gemisi ve on iki (12) hızlı kruvazörle birlik-

te, müttefiklerden bin altı yüz (1600) piyade ve bin sekiz yüz (1800) piyade aldı. Karada ve denizdeki bu askeri kuvvetlerle Tiberius Sempronius Sicilya'ya gönderildi. Öteki konsül Fenikelileri İtalya dışında tutabilirse, Sempronius Sicilya'dan Afrika'ya geçebilecekti. Praetor Lucius Manlius hiç de önemsiz sayılamacak bir orduyla Gallia'ya gönderildiğinden, Cornelius'a daha az kuvvet verildi. Özellikle gemilerden az sayıda, yani altmış (60) beş kat kürekle çekilen kadırga[24] aldı. Zira düşmanın denizden gelebileceğini veya harbin denizde cereyan edebileceğini tahmin etmemişti. Kendilerine has tam süvari mürettebatıyla iki lejyon ve bin altı yüz (1600) süvari kuvvetiyle, müttefiklerin on dört bin (14000) piyade askerine sahipti. Gallia eyaleti bin (1000) müttefik ve altı yüz (600) Roma atlısıyla birlikte, iki Roma lejyonu ve müttefiklerden on bin (10000) piyade askeri aldı. Bütün bu askeri kuvvetlerin Kartaca Harbinde kullanılması planlanarak tertip edildi.

CAPUT 18

Harbe gitmeden önce bütün herşey emredildiği gibi hazırlanıp tertip edildikten sonra, daha yaşlı kişilerden oluşan bir elçi heyetini Afrika'ya gönderdiler. Bu elçi heyeti Quintus Fabius, Marcus Livius, Lucius Aemilius[25], Gaius Licinius ve Quintus Baebius'dan meydana geliyordu. Bu elçiler Kartacalılardan Hannibal'in devletin tasdikiyle mi Saguntum'a hücum etmiş olduğunu soracak ve, durumun böyle olduğu görüldüğünde, Kartacalılar bu işi kabul ve tasdik ederek devlet siyasetini değiştirmezlerse, Kartaca devletine karşı harb ilân edeceklerdi. Romalılar Kartaca'ya geldikten ve senato onları dinlemeyi kabul ettikten sonra, Quintus Fabius kendi emirlerini kapsayan sadece bir tek soru sordu. SonraKartacalılar da buna bir tek karşılık verdiler: "Kendi sorumluluğuyla Saguntum'u kuşattığı mevkide Hannibal'i teslim etmemizi talep ettiğinizde, sizin önceki elçi heyetinizde bile düşüncesizce yapılan bazı şeyler vardı Ey Romalılar. Fakat şimdiki elçi heyeti ifadelerinde çok daha yumuşak olmalarına karşın, gerçekte çok daha sert ve acımasızdır. bu fırsat nedeniyle Hannibal hem mahkum edildi hem de teslim ol-

maya çağrıldı. Şimdi sizler bizden zorla bir itiraf almaya uğraşıyorsunuz ve sanki suçumuzu kabul etmişiz gibi, hemen bunun tazmin edilmesini talep ediyorsunuz. Fakat bana göre, Saguntum'un resmi ya da özel bir siyaset nedeniyle neticede Saguntum'un kuşatılıp kuşatılmadığını veya haklı ya da haksız kuşatılıp kuşatılmadığını sormanız gerekir. Çünkü bizim yetki ve selahiyetimiz de ya dakendi yetki ve selahiyetlerinde vatandaşlarımızın ne yaptığını araştırmak ve onu cezalandırmak bize aittir. Sizinle sadece bu muahede şartları altında neye müsaade edip etmediği konusunu müzakere edebiliriz. Sizin arzu ve isteklerinizin devletin kararıyla yapılan kumandanların yaptıkları şeylerle bir farklılık gösterdiğinde ve sorumluluklarında bulunan şeylerde bir ayrıcalık olduğunda, sizinle olan muahedeyi size hatırlatayım. Müttefiklerin her iki tarafının da korunmasına karşın, konsülünüz Gaius Lutatius, henüz sizin müttefiğiniz olmadığından, Saguntines kavmini dikkate alan bir hazırlıkta bulunmadı. Fakat siz 'Hasdubal'le yapılan bu muahedede Saguntines kavminin açıkca gözetildiğini ve dikkate alındığını' söyleyeceksiniz. Buna sizden öğrendiğim gibi, ben hiç bir cevap vermeyeceğim. Başlangıçta bizimle girdiğiniz konsül Gaius Lutatius'un muahedesine bağlı bulunduğunuzu inkar ettiniz. Çünkübu muahede senatonun tasdiki ve halkın kararıolmadan yapılmıştı. Bunu takiben devletin uygun bulması sonucu yeni bir muahedeye girildi. Şimdi, kendi talep veya emrinizle neticelenmeyen muahedelerinize bağlı olmazsanız, haberimiz olmadan yaptığı Hasdrubal'in muahedesine daha uzun müddet tabi kalamayacağız. Saguntum ve Ebro'dan boş laflar edip gevezelik etmekten vazgeçelim ve uzun zamandan beri dimağınıza sıkıntı ve sancı veren düşünceyi sonunda kafamızdan çıkarıp atalım!" Sonra Romalı togasına bürünerek şöyle konuşmasını sürdürdü: "Bizler burada size hem harb hem sulh getirdik; istediğinizi seçin!" Bu sözleri söyleyince, onlar hiç de az olmayan bir vahşilikle, Hasdrubal'in istediği herbir şeyi kendilerine verebileceğini haykırdılar. Onun tekrar kalabalığı titretmesi ve kendileriyle harb yapacağınıbildirmesi üzerine, hepsi bunu kabul ettiklerini ve harb yapmayı kabul ettikleri ayrı ruh ve duygu içinde kendilerinin harb yapacakları cevabını verdiler.

CAPUT 19

Bu dürüst talep ve harb ilânı, bilhassa Saguntum'un yakılıp-yıkılıp tahrip edildiğini bilhassa bu sırada muahedelere bağlı hakları dikkate alan sözlerle mukabele etmek ve atışmaktan ziyade, Roma halkının ve milletinin şeref ve itibarını korumak amacını güdüyordu. Meselenin soruşturması özellikle yapılmasına karşın, Hasdrubal'in muahedesi ve değiştirilen Lutatius'un daha önceki muahedesi arasında nasıl bir karşılaştırma ve benzetme olabilirdi? Zira Lutatius'un muahedesinde, sadece halk bu muahedeyi tasdik ettiği takdirde bunun geçerli olabileceği maddasi açıkca ve özellikle ilave edilmişti. Fakat Hasdrubal'in muahedesinde böyle bir kayıt yapılmamıştı. Geçen birçok uzun yılların sessizliği içinde, muahede onun yaşam süresi boyunca son derece dokunulmaz olmuştu. Hatta bu muahedenin yaratıcısının ölümünde bile onda çok önemsiz de olsa bir değişiklik yapılmadı. Fakat Saguntumlular daha önceki muahedeye bağlı kalmalarına karşın, heriki tarafın müttefiklerini ilgilendiren şartla yeterli ölçüde korundular. Zira ne "müttefiklerin" belirtilmesinde ne de "daha sonra müttefik olarak alınacaklar"ın ayrıcalığında ortaya konan bir husus yoktu. Yeni müttefikler almak için onlara izin verildiğinden, ya dostluklarına hayık olmalarına karşın hiçbir kimseyi kabul etmemelerini, ya da bir zamanlar himayeleri altına aldıkları bir kavimi müdafaa etmemelerini kim haklı bulabilir? Sadece ne Kartaca'nın müttefiklerinin onları terketmeleri için öfkelendirilmemeleri, ne de onlar gönüllü olarak kendiliklerinden ayrılırlarsa bunların kabul edilmemesi şartını hiç kimse doğru ve adil bulamaz.

Roma'da kendilerine verilen talimat gereğince elçiler, farklı devletlere yaklaşmak ve kendilerine bir müttefik kazanmak veya hiç olmasza Fenikelilerden ayrılmak için, Kartaca'dan Hispania'ya geçtiler. İlk ziyaret ettikleri kavim Bargusii[26] idi. Bunlar Kartacanın hakimiyeti altında ezilip zayıf düştüklerinden, Roma elçilerini içtenlikle karşılayıp buyur ettiler. Ebro'nun güneyindeki birçok kavimleri bir isyan çıkarma arzusuyla harekete geçirmişlerdi. Buradan Romalılarla bir müttefikliğe karşı bütün Hispania'ya taşı-

nan ve diğer bütün devletleri çeviren bir cevap veren Volciani kavmine geldiler. Onların en yaşlısı meclislerinde aşağıda belirtilen biçimde cevap verdi: "Romalılar ne yüzle bizden Kartaca'ya karşı sizin dostluğunuzu tercih etmemizi isteyebilirsiniz? Kartacalılar düşmanları tarafından mahvedilmekten ziyade, sizin müttefikleriniz Fenikelilerce tahrip edilerek sizin tarafınızdan son derece zalimce bir ihanete uğramadı mı? Benim düşünceme göre sizler sadece Saguntum felaketinin bilinmediği bir yerde müttefiklerinizi aramalısınız. Hispania halkına Saguntum'un yıkıntıları ve perişan hali, Romalıların müttefikliğine veya şerefine hiç kimsenin güvenmemesi hususunda, acınacak olmaktan ziyade çok daha etkili ve şiddetli bir ikaz olacaktır." Volcani sınırlarından derhal ayrılmak için emir verdikten sonra, o günden itibaren herhangi bir Hispania meclisinden daha yumuşak ve daha kibar hiçbir cevap alamadılar. Bunun üzerine, Hispania'da gayelerine hiçbir şekilde ulaşamadıklarından, Gallia'ya geçtiler.

CAPUT 20

Burada Romalılar garip ve korku verici bir manzarayla karşılaştılar. Çünkü Gallialılar soylarının adeti olduğu üzere toplantıya silahlı olarak gelmişlerdi[27]. Elçiler Roma Milletinin cesaret ve şöhreti, aynı zamanda hakimiyetlerinin büyüklüğü ile övünerek, harbi İtalya'ya taşıyabilecek Fenikelilere kendi topraklarında ve kendi şehirlerinde bir geçit vermemek için Gallialılardan istekte bulundukları zaman, onlar öyle bir kahkaha atarak ortalığı çınlattılar ki, devlet memurları ve daha yaşlı kişilerin gençleri güçlükle sakinleştirdiği söylenir. İstilacıların İtalya'ya geçmesine Gallialıların müsaade etmemesi önerisinde bulunmak, fakat harbi kendi başlarının üzerine getirmek ve bir başkasının yerine kendi topraklarının yağmalanmasını teklif etmek kadar aptalca ve küstahca bir şey şimdiye dek görülmemiştir. En nihayet gürültü ve şamata sakinleştirilip bastırılınca, Gallialılar Romalılar uğruna silaha sarılmak veya Fenikelilere karşı silahlanmak için, ne Romalılara bir şevkat borcu oldukları, ne de Kartacaya karşı herhangi

bir husumet besledikleri cevabını verdiler. Buna karşı olarak, kendi ırklarına mensup insanların karadan ve hatta İtalya sınırlarından bile sürüldüğünü, bunun Roma Milleti tarafından gerçekleştirildiğini, aynı zamanda bu soydan gelen insanların bir haraç ödemekte olduklarını ve aşağılayıcı diğer başka şeylere de katlanmakta olduklarını işittiler.

Gallia meclislerinin geri kalanında da aslında aynı şeyler söylendi ve işitildi. Massilia[28] ya gelene kadar gerçekten dostca veya sulhperver mahiyette tek bir söz duymadılar. Buradan sadık ve sadakatlı bir çalışma ile araştırma yanan müttefiklerinden olup biten bütün her şeyi öğrendiler. Hannibal'in, Gallialıların iyi-niyetini elde etmede daha önceden Romalılarla bulunduğunu bildiler. Fakat onların güçlükle yola gelebilecek insanlar olduğunu anladı. Karakterleri o denli sert ve vahşilikleri o kadar geçmemişti ki, zaman zaman altına baş vurmadıkça, bu son derece haris ırkın ileri gelenlerinin teveccühünü kazanmanın mümkün olamayacağını farketmişti. Böylece elçiler Hispania ve Gallia ulusları arasındaki seyahatlerini tamamlayarak, konsüllerin eyaletlerine doğru ayrı ayrı yola çıkmalarının üzerinden çok zaman geçmeden Roma'ya döndüler. Roma'ya döndüklerinde vatandaşların hepsini harb beklentisi içinde ayaklarının ucunda sessizce yürür buldular. Zira Fenikelilerin artık Ebro Nehri'ni geçmiş oldukları söylentisi her yerde karşılarına çıkmakta ve ısrarla onları rahatsız etmekteydi.

CAPUT 21

Saguntum'un zaptından sonra Hannibal ordusunu Yeni Kartaca'daki kışlık ordugaha çekmişti. Burada Hannibal Roma ve Kartaca'da ne yapıldığını ve neye karar verildiğini, aynı zamanda kendisinin yalnız harbin kumandanı değil, fakat bu harbin sebebini yaratan kişi olduğunu da öğrendi. Böylece harbde elde ettiği ganimetten elinde kalanı bölüştürerek veya satarak, planını daha uzun müddet tehir etmemesinin çok iyi olacağını düşündü. Hispania kanını taşıyan askerleri toplantıya çağırarak, onlara şöyle

hitap etti: "Müttefiklerim, Hispania'daki her bir kavimin nasıl mağlup olduğunu farkettiğinizden şüphe etmiyorum. Bizler ya askeri seferimizi sona erdirmeli ve ordularımızı terhis etmeliyiz ya da harbin yerini başka ülkelere nakletmeliyiz[29]. Diğer ülkelere sadece ganimet ve şan-şöhret için bakar ve bunları beklersek, bu uluslar sadece sulhun değil fakat aynı zamanda zaferin nimetinin tadını doya doya çıkaracaklar. Bu nedenle sizi sadetten uzaklaştıracak bir askeri seferin arifesinde bulunduğunuzdan ve evlerinizi aynı zamanda buradaki sevdiklerinizi tekrar ne zaman göreceğiniz belli olmadığından, eğer harhangi biriniz dostlarını görmek, onları ziyaret etmek istiyorsa, ben size izin veriyor ve gönderiyorum. Yakında, ilkbaharın ilk kıpırdanışlarıyla birlikte, tanrıların yardımıyla bize muazzam şöhret ve ganimet kazandıracak bir harbe başlayabileceğimi size bildiriyorum ve tenbih ediyorum." Artık vatan hasreti çeken ve hatta dostlarından daha uzun zaman ayrı kalmayı beklediklerinden, serbestçe evlerini ziyaret etmeleri teklif edilip de bu fırsatı kaçıran pek az insan vardır. Kışın geri kalan bütün zamanı, hali hazırda katlanılan güçlükler ve çok geçmeden vaki olacaklar arasında sakin sakin geçip giderken, onlara herbir zorluğa katlanmaları için yeni kuvvet ve cesaret verdi. İlk baharın başlarında emirlere itaat ederek toplandılar.

Hannibal bütün uluslar tarafından gönderilen üskeri kuvvetleri teftiş ettikten sonra, kendisi Gades'e[30] gitti ve üzerine aldığı işlerin geri kalanında başarılı olabilmesi halinde, bizzat yenilerini de vadederek, Hercules'eadaklar sundu. Sonra hücum ve müdafaa için, herikisiyle de eşit derecede ilgilenip dikkat sarfederek, Hispania ve Gallia üzerinden karadan ilerleyerek İtalya üzerine gelirken, Afrika müdafaasız kalmasın ve Sicilya tarafından bir Roma istilasına açık kalmasın diye, kudretli bir kuvvetle o ülkeye bir garnizon yerleştirmeye karar verdi. Bu yeri teçhiz etmek üzere, Afrika'dan kendisi için askeri kuvvetler istedi. Bu kuvvetlerin yani Afrikalı askerlerin Hispania'da ve Afrika'da da Hispanialıların hizmet görmesi için, bilhassa hafif silahlarla techizatlandırılmış ve hem de her zamanki sadakat yeminlerini etmiş gibi, vatanlarından uzakta bulunduklarından en iyi askerler olmalarını istedi. On üç

bin sekiz yüz elli (13850) nişancı[31] ve birçok uluslardan gönderilen bin iki yüz (1200) süvariyle birlikte sekiz yüz yetmiş Baliares sapancılarını[32] Hannibal Afrika'ya gönderdi. Bu askeri kuvvetlerin bir kısmı Kartaca'ya bir garnizon oldu, bir kısmının da Afrika'ya gönderilerek yerleştirilmesi emredildi. Aynı zamanda yeni kaydedilen devlet memurlarının devletlere[33] gönderilmesini ve derhal himaye edenlerin ve tutsakların görevini yapmaları içni, toplanan dört bin (4000) kişinin Karkaca'ya getirilmesini emretti.

CAPUT 22

Hispania'nın ihmal edilmemesi ve Roma elçilerinin etraftaki kavimlerin yardımını istemek için onların önderlerine gittiğinden habersiz olduğundan buna hiç de az önem verilmemesi gerektiğini düşündü. Bu nedenle enerjik ve faal bir kimse olan kardeşi Hasdrubal'i bu eyaletin başına tayin etti ve önemli bir kısmı Afrikalı kuvvetlerden oluşan askeri kuvvetlerce burayı takviye ederek güven altına aldı. Piyadenin on bir bin sekiz yüz ellisi (11850) Afrikalı, üç yüzü (300) Liguriali ve beş yüzü de Baliares idi. bu piyade kuvvetine aşağıda belirtilen süvari birliklerini ilave etti: Kartacalı ve Afrikalı kanının karışmış oluduğu bir şey olan Libyphoenices'den dört yüz elli (450) süvari ve takriben sekiz yüz (800) Numidialı, deniz yakınlarında[34] oturan Moorlar ve Hispanialı Ilergetes'den oluşan üç yüz (300) kadar küçük bir grup bulunuyordu. Sonuç olarak, kara kuvvetlerinin hiç bir çeşidinin noksan kalmaması nedeniyle yirmi bir (21) fil de vardı. Hispania sahillerinin korunması maksadıyla oraya bir donanma gönderdi. Çünkü bu fırsatta Romalıların zafer kazandıkları harb tarzını tekrar kullanacakları beklenebilirdi. Bu donanmada elli (50) adet beş (5) kat kürekle çekilen kadırga, iki (2) adet dört (4) kat kürekle çekilen kadırga ve beş (5) adet üç (3) kat kürekle çekilen kadırga vardı. Fakat sadece otuz iki (32) adet beş kat kürekle çekilen kadırga ve beş (5) adet üç kat kürekle çekilen kadırga araç-gereç ve kürekçilerle teçhizatlandırılmıştı[35]. Hannibal Gades'den ordusunun kışlık ordugahı Yeni Kartaca'ya döner. Buradan hareket ederek, deniz kı-

yısı boyunca Onusa şehrinden öteye, Ebro'ya doğru yürüyüşe geçer. Buradaki söylentiye göre, Hannibal'e uykusunda tanrıya benzer bir genç görünmüş ve kendisini İtalya'ya götürmek üzere Iupiter tarafından gönderildiğini bildirmiştir: Bu nedenle kendisini takip edecek ve kılavuzundan hiçbir yerde gözlerini ayırmayacaktır. İlkin Hannibal korku ve sağa, sola ve de arkasına bakmaksızın onu takip etti. Fakat hepimizin meyil gösterdiği tecessüsle, arkaya bakması yasaklandığından ne olabilir diye birazdan merak ve şüpheye düşerek, gözlerinin bakış istikametini idare edemedi. Sonra, ağaçların ve çalılıkların muazzam döküntüleri arasında hareket eden olağanüstü büyüklükte, canavar gibi bir yılanı arkasında gördü. Aynı zamanda şiddetli gök gürlemeleriyle fırtına bulutlarının gelmekte olduğunu farketti.Bu göksel işaret ve alametlerin manasının ne olduğunu sorduğunda, kendisine bunun İtalya'nın mahvolduğu anlamına geldiği anlatıldı. Bu nedenle Hannibal ileride ne olduğunu araştırmadan, fakat karanlığa bürünmüş alın yazısına katlanarak yürümesine devam etmeliydi.

CAPUT 23

Uykusunda kendisine görünen bu hayalden memnun kalarak, ordunun geçmesi gereken yerde yaşayan Gallialıların hediyelerle kalplerini kazanmak ve Alplerin geçitlerinde bir araştırma yapmak üzere öncü kuvvetleri gönderdikten sonra, üç (3) kol halinde ordusunu Ebro üzerinden geçirdi. Ebro'yu geçtiğinde doksan bin (90000) piyade ve oniki bin (12000) süvari kuvvetine sahipti. Hannibal şimdi Ilergetes, Bargusii, Ausetani ve aynı zamanda Pyrene Dağları eteklerinde uzanan Lacetania'yı itaatı altına aldı. Bütün bu sahile, Hispania ve Gallia ile irtibat teşkil eden geçitleri kontrolü altında tutması için, Hanno'yu komutan tayin etti. Bu bölgede bir garnizon kurmak üzere, Hanno'ya on bin (10000) piyade ve bin (1000) süvari verdi. Ordu Pyreneler üzerinden geçen kayalık ve uzun geçitlere girdiği zaman, Romalılarla geri dönen üç bin (3000) Carpetani piyadesi arasında harb olduğunun daha kesin söylentileri barbarlar arasında yayılmıştı. Romalıların sade-

ce harbde değil aynı zamanda uzun yürüyüşlerde ve aşılması imkansız Alpleri geçmede de bir hayli etkili oldukları anlaşılmıştı. Diğer kavimlerin vahşi ruhlarında ve kalplerinde öfke ve hiddet duygularını uyandırabileceklerinden, onlara hatırlatmak veya onları durdurmak tesirli bir biçimde tehlikeli olabilirdi. Böylece Hannibal yedi binden (7000) fazla insanı evine gönderdi. Bunların askerlik hizmetinin kendilerine ağır geldiğini farketmişti. Aynı zamanda böyle davranmakla Carpetani kavmini de askerlikten terhis etmişgibi görünmüş oluyordu.

CAPUT 24

Sonra, askeri kuvvetlerinin gecikme ve hareketsizlikten morallerinin bozulmaması için, geri kalan kuvvetleriyle[(36)] Pyrene'leri geçti ve Iliberri[(37)] kasabası yakınlarında ordugahını kurdu. Gallialılar, harbin İtalya'yı hedef aldığını işitmelerine karşın, Hispanialıların Pyrene önlerinde etkili bir biçimde itaat altına alındıklarını ve onlara karşı kuvvetli bir garnizon kurulmuş olduğunu işitip bu söylenti kulaklarına geldiğinden, kölelik korkusuna kapılarak silahlanmaya başladılar ve birçok kavim Ruscino'[(38)]da toplandı. Bu durum Hannibal'e bildirilince, muharebeden ziyade gecikmeden korktu ve onların ileri gelenlerine elçiler gönderdi. Bu elçiler vasıtasıyla kendileriyle şahsen müzakerede bulunmak istediğini bildirdi. Aynı zamanda, birbirlerine yakın olduklarında daha kolaylıkla karşılaşacaklarından, ya onların Iliberri yakınlarına gelmelerini ya da kendisinin Ruscino'ya doğru ilerlemesini teklif etti. Onları kendi ordugâhında kabul etmekten memnun olacağını, ancak kendisinin de onlara gitmekte tereddüt göstermeyeceğini söyledi. Gallia'ya bir düşman olarak değil bir dost olarak gelmişti ve eğre Gallialılar İtalya'ya girene kadar kendisine müsaade ederlerse, kılıncını kınında tutabilirdi. Böylece Hannibal'in elçileri uzaklaştılar. Fakat Gallialı önderler hiç itiraz etmeden, seve seve ordugâhlarından çıkarak derhal Iliberri yakınlarına Fenikelilere geldiklerinde, Hannibal'in hediyeleriyle gönülleri çelindive adeta büyülendiler. Orduya rahatsız edilmeden ve hiçbir zarar

görmeden kendi sınırları arasından ilerlemelerine ve Ruscino kasabasından geçmesine müsaade edildi.

CAPUT 25

Bu esnada İtalya'da Massiliot elçilerinin getirdiği habere göre Hannibal'in Ebro'yu geçmiş olduğundan başka hiç bir şey bilinmiyordu. Aynı zamanda eğer artık Alpleri geçmişse, Insubres kavmini isyana teşvik ettikten sonra, Boi kavmini ne zaman harekete geçireceği de bilinmiyordu[39]. Bu isyana Roma Milletine karşı duydukları eski düşmanlık ve husumetlerinden ziyade, Po yakınlarında Placentia ve Cremona'da[40] Gallia topraklarında daha geçenlerde kolonilerin kurulmasının verdiği kızgınlık ve öfkeyle teşvik edilmiş oldular. Silahlarını kaparak pek çok bölgeye akınlar yaptılar ve öyle bir korku ile karışıklık yarattılar ki yalnız kırsal alanda yaşayanlar değil fakat aynı zamanda toprakları devretmek maksadıyla gelmiş komisyon üyeleri[41] Placentia surlarına güvenmeyerek Mutima'ya kaçtılar. (Onların adları Gaius Lutalius, Gaius Servilius ve Marcus Annius idi.Lutatius hakkında herhangi bir şüphe yoktu: Annius ve Servilius için bazı tarihçiler Manius Acilius ve Gaius Herennius, diğerleri de Publius Cornelius Asina ve Gaius Papirius Maso'yu kaydederler. Aynı zamanda Boi kavmine kusurlarını gösterip nasihat etmek için gönderilen elçilerin fena muameleye mi maruz kaldığı yoksa toprakları ölçüpbiçerlerken üç (3) komisyon üyesine bir saldırı mı yapıldığı da belli değildir.)

Onlar yani üç komisyon üyesi Mutina'da kapalı kalırlarken, şehirlere hücum taktiği hakkında hiç bilgileri olmayanve kuşatma tahkimatları hususunda son derece cahil olan Gallialılar şimdi herhangi bir teşebbüste bulunmaksızın tembel tembel aşağıda surların önünde oturmaktaydılar. Sulh için bir müzakereye girişmek üzere yalandan hazırmış gibi göründüler. Onların önderleri kendileriyle müzakerede bulunmak için, konuşmacıları göndermeye Romalıları davet ettikten sonra, sadece kavimler ve devlet-

ler hukukunu ihlâl ederek değil fakat aynı zamanda bu zaman için verdikleri yemini debozarak, elçileri yakaladılar. Kendi rehineleri geri verilene dek, elçilerin gitmelerine müsaade etmeyeceklerini bildirdiler[42].

Elçilerin bu durumu ve Mutina ile garnizonunun tehlikede olduğu haberleri gelince, praetor Lucius Manlius öfkeden alev alev yanarak, seyrek bir şekilde tanzim edilmiş ordusuyla Mutina'ya doğru yola çıktı[43]. Büyük bir kısmı ekili-dikili olmayan bir ülke olmadığından, bugünlerde yolu bir ormana düşmütü. Manlius keşif yapmadan ilerlemesine devam ettiğinden bir pusuya düştü. Birçok kayıplar verdikten sonra, büyük bir güçlükle açık araziye çıkmayı başarabildi. Burada bir ordugâh kurdu ve Gallialıların oraya hücum edeceğini ümit etmediğinden, beş yüzden (500) fazla askerin öldüğü gizli kalmamasına karşın, askerlerinin morallerini yükselterek onlara cesaret verdi.

Sonra onlar tekrar yürüyüşlerine başladılar, bu kadar uzun bir yürüyüş kolu açık arazide ilerlerken düşman tarafından görülmedi. Fakat onlar tekrar ormana girer girmez Gallialılar geri hatlarına hücum ettiler ve bütün yürüyüş kolunu korku ve karışıklığa düşürerek, yedi yüz (700) asker öldürdüler ve aynı zamanda alta (6) sancağı da aldılar[44]. Gallialıların hücumunun dehşeti ve Romalıların korku ve telâşı, kesif ve yolu olmayan ormandan çıktıklarında son buldu. Bundan sonra açık araziyi baştan başa geçerek, Romalılar yürüyüş kolunu korumakta herhangi bir güçlükle karşılaşmadılar. Po yakınlarında uzanan bir köy olan Tannetum'a gitmekte acele ettiler. Burada o zamanın tahkimatları ve nehrin temit ettiği araç-gereçler ve aynı zamanda Brizia Gallialılarının yardımıyla kendilerini, sayıları günden güne çoğalan, düşmanlarına karşı müdafaa ettiler[45].

CAPUT 26

Bu ani isyanın haberi Roma'ya geldiğinde ve senatonun ileri gelenleri Gallialıların bir harbiyle Kartaca Savaşının büyüdüğünü ve uzadığını öğrendiklerinde, bu kişiler praetor Gaius Atilius'a bir Roma lejyonu ve konsülün[46] yeni kaydetmiş olduğu müttefik kuvvetlerinden beş bin (5000) asker almasını ve Manlius'a yardım için ilerlemesini emrettiler. Düşman korku ve dehşetle geri çekildiğinden, Atilius herhangi bir muharebe yapılmaksızın Tanneum'a ulaştı. Publius Cornelius da praetorla gönderilen lejyonun yerine yeni bir lejyon kaydettikten sonra, altmış (60) harb gemisiyle şehirden hareket etti. Etruria kıyıları boyunca giderek, Liguria ve Salui ülkesinin dağlarını aşarak Massilia'ya ulaştı. Rhodanus'un[47] en yakın ağzında -zira nehir birçok koldan denize dökülüyordu[48]- ordugah kurdu. Hannibal'in Pyreneleri geçmiş olduğuna hemen hemen hiç inanmıyorlardı. Fakat Publius Cornelius Hannibal'in Rhodanus nehrini nasıl geçebileceğini planladığını farkedince, onunla nerede muharebeye girişeceğinden emin olmadığından ve askerleri de deniz tutmasından henüz tam olarak iyileşmediğinden, Massilia'lı keşifçiler ve Gallialı yardımcı kuvvetlerden[49] oluşan üç yüz (300) kişilik seçme süvari kuvvetini, kendisi beklerken, baştan başa düşman mevzilerini veyamüstahkem mevkilerini keşif için tetkikat yapmak ve aynı zamanda güvenilir bir uzaklıktan düşmana bakmak üzere gönderdi.

Hannibal diğerlerini korku ya da rüşvet vererek yatıştırıp yumuşatarak, şimdi Volcae[50] diye bilinen kudretli bir kavimin topraklarına gelmişti. Bu kavim Rhodanus nehrinin heriki tarafında da ikamet etmekteydi. Fakat batı kıyısından Fenikelilerin herhangi bir saldırısını durdurmak için kendi yeteneklerinden ve olasılıklarından endişeye düştükleri nedeniyle, hemen hemen bütün kavmi Rhodanus'un üzerine getirmişlerdi. Böylece nehir bir müdafaa vasıtası olarak bir istihkam yerine geçiriyor ve batısı da silahlı kişiler tarafından tutuluyordu. Nehir yakınlarında oturanların geri kalanları ve evlerine kapanıp kalmış Volcae kavminin bazıları da herbir yerden gemilere toplanmak ve yeni modaya uymak için

Hannibal'in hediyeleriyle kandırılıp cezbedildiler. Gerçekten onlar mümkün olduğu kadar çabuk orduyla yola çıkmaya ve bu kadar muazzam bir insan kalabalığı içindeki bölgelerine yardım götürmeye çok istek duyuyorlardı. Böylece onlar gemilerin büyük bir kısmını biraraya topladılar. Aynı zamanda muayyen yerde kullanılan kaba biçimli hafif sandalları da topladılar ve tek ağaçlardan oyarak yenilerini meydana getirdiler. Gallialılar bu işde önderlik ettiler, fakat çok miktarda kereste bulduklarından ve zahmet hafif olduğundan, askerler bizzat çalışmaya başladılar. Tekneler biçimsizdi, fakat insanlar bunlarla süratle gidebiliyordu. Onlarla ilgili bir husus da batmadan yüzebilmeleri ve bir yük taşıyabilmeleriydi. Bu teknelerle kendilerini ve kendilerine ait yüklerini taşıyabilir ve nehir veya haliçte karşı yakaya geçirebilirlerdi.

CAPUT 27

Karşı sahile geçme diğer kıyıyı baştan başa süvari ve piyadesiyle kaplamış düşman tarafından tehdit edilmesine rağmen, artık herşey karşıya geçmek üzere hazırlanmıştı. Onları bu işten caydırmak için, Hannibal Bomilcar'ın oğlu Hanno'ya geceleyin birinci nöbette, bilhassa Hispanialılar'[51]dan oluşan bir kısım askeri kuvvetle bir günlük yürüyüşle nehrin yukarısına yürümelerini emretti. Böylece nehri geçmede büyük bir gizlilikle ilk fırsatı yakalamayı ve yürüyüş koluyla bir daire çizmeyi ve öyle ki zamanı geldiğinde, geri hatlardan düşmana hücum edebilmesini emretti. Kendisine kılavuz olarak tayin edilmiş Gallialılar takriben beş yüz yirmi (520) mil nehrin yukarısında nehrin küçük bir ada etrafında akmakta olduğu ve bununla bulunduğu yerde daha genişlediği, bu nedenle daha sığ bir geçit meydana getirdiği hakkında bilgi verdiler. Burada çabukca birkaç ağaç kesip yere yıktılar, insanları, atları ve diğer yükleri karşıya geçirmek için sallar yaptılar. Hispanialılar hiç ses çıkarmadan elbiselerini deri çantalara[52] doldurdular ve bunların üzerine kalkanlarını koyarak ve onların yardımıyla karşı kıyıya yüzdüler. Askeri kuvvetlerin geri kalanını da yaptıkları sallarla taşıyarak nehiryakınındaki ordugaha geldiler. Gece

boyunca yürüdüklerinden ve zahmet verici işlerle uğraştıklarından yorgun ve bitap düşmüşlerdi.Kumandanları, askeri stratejinin tam planlandığı gibi uygulanabilmesi için, askerlere bir günlük istirahat verdi. O mevkiden hareketlerinin ertesi gününde, onlar yüksek bir mevkiden nehri geçtiklerini ve uzakta olmadıklarını göstermek için dumanla işaret verdiler. Hannibal bunu görünce, uygun zamanı kaçırmamak için nehri geçmeyi emretti. Piyadenin hepsi hazır ve teçhizatlı hafif sandalları vardı. Süvarinin büyük bir kısmının atları olduğnudan gemileri vardı. Akıntının şiddetini azaltmak için, nehrin üst tarafına gönderildi ve kendi altlarından hafif sandalların geçmesi için suyun sakinleşmesini temin etmiş oldular. Atların büyük bir kısmı yüzdü ve gemilerin kıçlarından yularlarıyla yedeğe alınıp çekildiler. Bunların dışında, sürücülerinin karada anında kullanmalarına hazır olabilmeleri için, eyerlenmiş ve yular takılmış atlar gemiye yüklendi.

CAPUT 28

Gallialılar her çeşit haykırış ve çığlıklarla adet olan şarkıları söyleyerek, başları üzerinde taşıdıkları kalkanları hep birlikte şakırdatarak ve sağ ellerindeki mızrakları havada sallayarak, onlarla karşılaşmak üzere kıyıya akın halinde koştular. Teknelerin muazzam kalabalığı kendi üstleirne geleek tehdit etmesine karşın ve kürek çekenlerle gemicilerin dikkati çekerek şaşırtmak için herşeyi yapmalarına ve onlara hayret nidaları attırmalarına karşın, akıntıya karşı gitmeye mecbur kaldıkları yolu almaya çabalıyorlar ya da ilerideki kıyıdan arkadaşlarına cesaret vermek için bağırıyorlardı. Hanno'nun ordugâhlarını aldığı yerde, geri hatlardan daha dehşet verici bir çığlık yükseldiğinde, kavime mensup kişiler yüzyüze geldikleri karışıklıkla her nasılsa henüz yılmamışlardı. Çok geçmeden Hanno bizzat ortaya çıkmıştı ve gemilerden kıyıya silahlı kuvvetli-kudretli askeri bir kuvvet çıkararak, aynı zamanda harb safını arkadan beklenmedik bir şekilde kapatarak, onlara iki misli korku ve dehşet vermişti. Gallialılar heriki tarafta hücuma teşebbüs ettiklerinde ve bunun neticesinde geri püskür-

tüldüklerinde, en az çevrilmiş ve kuşatılmış olduğunu gördükleri yoldan fırlayarak girdiler ve karışıklık içinde şaşkınlıkla, kendilerine ait birçok köye firar ettiler. Hannibal geri kalan kuvvetlerini serbest bırakarak ikna etmişti ve Gallia isyanıyla daha fazla ilgilenmeyerek, ordugâhını kurdu.

Fillerin sevkedilmesi için çeşitli planlar uygulandığına inanıyorum; Bütün olaylarda onun nasıl başarıldığı hakkında değişik söylentiler vardır. Bazıları, fillerin ilkin nehir kıyısında toplandığını ve sonra onların en vahşi, en sert huylusunun bakıcısının vahşi hayvanı sinirlendirdiğini ve suya atladığını söylerler. Filin bakıcısı yüzerken, filin onu takip ettiğini ve bütün sürüyü arkasından çektiğini ifade ederler. Derin sudan korkmalarına karşın, her biri çok geçmeden bakıcılarının gittiği derinliğe gider ve akıntının sürüklemesiyle diğer kıyıya ulaşırlar. Bununla beraber onların sallarla karşı kıyıya taşındıklarına genellikle daha çok inanılır. Yapılırsa, onun başarılması daha emin göründüğünden, bu muhtemelen daha çok kullanılan bir metoddur. İki yüz (200) feet uzunluğunda ve elli feet genişliğinde bir sal kıyıdan nehire sürüldü. Akıntının aşağılara sürüklemeyeceği şekilde çok sayıda palamarla kıyının daha yüksek bir kısmına bağlandıktan sonra, bir köprü gibi yapılarak üzeri toprakla örtüldü. Öyle ki vahşi hayvanlar sert zemin üzerinde yürüyormuş gibi onun üzerinden cesaretle geçmeye teşebbüs edebilirlerdi. Aynı genişlikte ve yüz (100) feet uzunluğunda nehri geçmeye uygun ikinci bir sal ilkine bağlandı. Sonra önde dişiler olmak üzere filler, sanki bir yola sevkediliyormuş gibi, sabit duran sala sevkedildi. Onunla bitişik duran daha küçük sala geçirildikten sonra, gevşek olarak bağlanmış ipler çözüldü ve kürekle çekilen birkaç sandalın yedeğine alınırak nehrin karşıdaki batı kıyısına çekildi. Bu metodla ilki karaya çıktıktan sonra, onlar geri döndüler. ve diğerlerini alıp getirdiler. Sanki sabit bir köprü üzerinden sevkediliyorlarmış gibi götürüldüklerinden, filler hiçbir korku alameti göstermediler. onlar ilkin sal diğerinden ayrılınca ve nehrin ortasına gelince korktular. Bu durum biraraya toplanmalarına neden oldu. Suyun dışında sudan korktuklarından, önemsiz bir panik yarattılar. Korkuları ge-

çinceye kadar suya baktıklarından, bu onları sakinleştirdi. Bazıları çılgınlaşarak saldan nehire bile düştüler. Fakat onların çok ağırlığıyla sal sabit durduğundan, üzerindekileri attı. Filler nehrin sığ yerlerini hisleriyle bularak sonunda karaya çıktılar[53].

CAPUT 29

Filler karşı sahile geçirilirken, Hannibal düşmanın nerede bulunduğu, kuvvetinin ne kadar olduğunu ve ne yapmayı düşündüğünü öğrenmek üzere, Romalıların ordugâhı tarafına beş yüz (500) Numidialı süvari gönderdi. Bu Numidialı süvari birliği, daha önce ifade ettiğimiz Rhodanus'un ağzından gönderilen üç yüz (300) Roma süvarisiyle karşılaştı. Bunu ilerleyen kuvvetlerin ölçüsünün fikir verebileceğinden çok daha hararetli ve şiddetli bir muharebe takip etti. Zira yaralanan birçok kişiden maada, heriki tarafta öldürülenlerin sayısı hemen hemen eşit düzeyde bulunuyordu. Ancak Numidialıların korkudan dehşete düşmesi ve paniğe kalımması, o sıralarda artık yorgunluktan iyice bitkinleşen Romalılara zaferi vermiş oldu. Zafer kazananlar aralarında Gallialıların da bulunduğu takriben yüz kırk (140) Romalıyı kaybettiler. Mağlup edilenler ise aşağı-yukarı iki yüz (200) kişi kaybettiler. Zaferin kan akıtılmaksızın ve ancak neticesi belli olmayan bir mücadeleden sonra gelebileceğine karşın, harbin başlangıcı ve en son neticede Romalılara başarı vadeden kehanet böyleydi.

Bu muharebeye katılanlar kumandanlarına geri döndükten sonra, Scipio için, düşmanın stratejisini ve askeri yürüyüşünü karşılamak üzere kendi önlemlerini hazırlamak ve bunları sıraya koymaktan başka, herhangi bir kararlaştırılmış plânı düşünmesi olanaksızdı. Hannibal acaba İtalya'ya başladığı yürüyüşe devam mı edeceği, yoksa karşısına ilk çıkan Roma ordusuya muharebe me yapacağı belli olmadığından, başkanları Magalus ile birlikte Boii elçilerinin gelmesiyle hemen bir kuvvet denemesine girişmekten caydırıldı. Magalus ile birlikte gelen bu elçiler kendilerinin Scipio 'ya ordusunun yürüyüşünde rehberlik edecekleri ve bu yürüyüş-

te başlarına gelebilecek tehlikeleri paylaşacakları hakkında teminat verdiler. Bir muharebeden kaçınması ve İtalya'nın istilası için, kuvvetlerini bir bütün olarak bozulmadan eksiksiz muhafaza etmesi hususunda kendisini teşvik ettiler. Daha önceki harbin anısı hafızalarından silinmediğinden, bütün halk düşmandan korkuyor ve dehşete kapılmaktan kendilerini alamıyorlardı. Fakat her halde tecrübesizlere, söylentinin daha da korkunçlaştırdığı bir teşebbüs olan, bitmez tükenmez Alplere tırmanmanın verdiği korku ve dehşet daha büyüktü.

CAPUT 30

Bunun üzerine Hannibal kafasında ileri gitmeyi ve İtalya'ya ilerlemeyi kurarak, askerlerini toplanmaya çağırdı ve sırayla azarlayarak aynı zamanda cesaretlendirerek onların duyguları üzerine tesir etmeye çalıştı. Daima korkusuz ve yılmaz olankalplerini hangi korkunun kapladığına hayret ettiğini söyledi. Zira birçok yıllar boyunca harbde başarılı olmuşlar, iki uzak deniz arasında kalan bütün kavimler ve topraklar Kartacalıların hakimiyeti altına girene dek, Hispania'yı terkedip oradan vazgeçmemişlerdi. Sonra, sanki bir kötü suçun kefaretini ödemek gibi bir harekete kalkışarak, Roma Milletinin Saguntum'u kuşatmış olan her kimsenin kendilerine teslim edilmesini telip edebileceğine kızıp hiddetlenerek, Roma adını silmek ve dünyayı Romalılardan serbest bırakmak için, Ebro'yu geçmişlerdi. Güneşin doğuşundan batışına kadar yürümelerini düşünmelerine karşın, yürüyüş onlara hiç de uzun ve yorucu görünmüyordu. Fakat şimdi, uzunluğun daha büyük bir kısmını ölçüp gördükten sonra[54]; yolarını Pyreneler üzerinden daha vahşi ve son derece şiddet yanlısı kavimler üzerine, onların arasından geçmeye çevirdikten sonra; Kudretli bir nehir olan Rhodanus'u geçerek, nehrin kendilesinden daha şiddetli olan birçok Gallialıların hatta binlercesinin dişleri arasında kaldıktan sonra; İtalya'nın öbür tarafında bulunan Alpler görüş menziline girdikten sonra, düşmanlarının geçitlerinin çok yakınlarında, sanki yorgunluktan bitap düşmüşler gibi, şimdi durup bekle-

mekte miydiler? Alplerin yüksek dağlar olduğundan başka ne düşünürler? onları Pyrenelerin sıralarından daha yüksek tasavvur edebilirler. Ancak hiçbir karanın gökyüzüne dokunmadığını ya da buraların hiçbir kimseye geçit vermez olmadığını düşünürler. Gerçekte Alpler ikamet edilince ve ekilip biçilince, orada yaşayanlara mahsul verdi ve onlara yardım etti. Onların kayalıklar arasında uzanan dar ve uzun geçitleri ordular için elvirişliydi. Gördükleri elçiler havada kanadlarla Alpleri geçmemişlerdi. Hatta bunların İtalya'nın yerlisi değillerdi. Fakat burada yabancı kolonistler olarak yaşamışlardı. bizzat bu Alpleri karıları, çocuklarıyla büyük bir topluluk oluşturarak, göçmenlerin tarzında sık sık geçmişlerdi[55]. Zira silahlı askerler için harbin vasıtalarından başka hiçbir şey temin etmeyen Alpler nasıl geçit vermez ve tırmanılamaz olabilirdi? Saguntum'u zaptetmek için, sekiz (8) ay boyunca ne tehlikelere ne zorluklara katalnmadılar mı? Şimdi dünyanın başşehri olan Roma[56] şimdi onların hedefiydi. Onların teşebbüslerini geciktirecek çok acı veren ya da çok güç herhangi birşey görünebiliyor muydu? Gallialılar bir zamanlar Fenikelilerin ümitsizliğe düştüğü Roma'yı zaptetmemişler miydi? Sonra bırakınız onları, son birkaç gün esnasındakendileri tarafından son derece sık bir şekilde mağlup edilmiş bir soya ruhları ve cesaretleriyle teslim olsunlar ya da Tiber Nehri ve Roma surları arasında uzanmakta olan alanda[57] yürüyüşlerini sona erdirmeyi beklesinler.

CAPUT 31

Bu nasihat ve teşvik edici sözlerle onlara cesaret verdikten sonra, dinlenmelerini ve yürüyüş için hazırlık yapmalarını emretti. Ertesi gün yola çıkarak Rhodanus ters istikamette, Gallia içlerine doğru ilerledi. Alplere doğru giden daha kestirme bir yol yoktu. Fakat İtalya'ya ulaşmadan Romalılarla bir muharebe yapmayı düşünmediğinden, denizden daha uzağa çekilirse, Romalılarla daha az bir ihtimalle karşılaşacağına inanıyordu. Yürüyüşünün dördüncü (4.) günü Ada'ya ulaştı. Burada Isara ve Rhodanus nehirleri Alplerin farklı kısımlarından çıkarak, sularını aşağılara akıtı-

yorlardı. Bir hayli büyük arazinin etrafında aktıktan sonra sularını birleştirirler. Bu nehirler arasında uzanan ovalara verilen isimden Ada kendi adını almaktadır. Allobroges kavminin ülkesi buraya yakındı. Hatta daha önceki zamanlarda hiçbir Gallia kavmi zenginlik ve şöhret bakımından bunlardan daha aşağı durumda değildi. O zamanlar burada bir iç karışıklık ve ahenksizlik vardı[58]. İki kardeş krallığın başına geçmek için müdacele ediyorlardı. Daha önceleri kavmin idaresini elinde bulunduran ve yetkiselahiyete sahip olan Braneus adındaki büyüğü, daha gençlerin başında bulunduğu bir partiden kendisinden yaşca küçük kardeşi tarafından sürülmüştü. Çünkü daha genç olan kardeşin hakkı daha az fakat kudreti daha büyüktü. Bu münakaşa ve çekişme tam zamanında halledilmek üzere Hannibal'e iletildi. Böylece Hannibal krallığın hakemi olduğundan, senatonun düşünce ve duygularını benimsedi. İleri gelenlerin duygu ve fikirlerine de saygı gösterdi. Sonunda krallık kudret ve yetkisini daha büyük olanına iade etti. Bu hizmetinin karşılığında, Hannibal'e erzak ve herbir çeşit araç-gereç, Alplerin adı dillere destan olmuş soğuğunun lüzumlu kıldığı, bilhassa giyim-kuşam yardımı yapıldı.

Allobroges kavminin münakaşasını hallettikten sonra, Hannibal şimdi Alplere çıkmak için hazırdı. Fakat onlara doğru dosdoğru yürümek yerine sola döndü[59]. Burada Tricastini kavminin ülkesi vardı. Burada Druentia'ya[60] gelinceye dek hiçbir yerde herhangi birgüçlük çıkarmayan bir yolla, Volcontii ve Tricorii kavimlerinin ülkelerinin hudutları dışından ilerledi. Bruentia Nehri aynı zamanda Alp nehridir ve Gallianın bütün nehirlerinin en güç geçilebilenidir. Zira, bu nehir aşağıya muazzam hacimde su akıtmasına karşın, kıyılarla tahdit edilmediğinden ve derhal birçok kollara ayrıldığından deniz seferi için uygun değildi. Ayrılan bu birçok kollar daima aynı değildi ve her zaman yeni havuzlar ve yeni sığ yerler meydana getiriyordu. Bu durum nehri yaya geçenler için de büyük bir tehlike oluşturuyordu. Bundan başka nehir kıvrıla kıvrıla akarak kayaları diken gibi sivrilttiğinden, nehre giren bir kimse için emin ve sabit ayak basacak bir yer bırakmıyordu. Her zaman olduğu gibi, o zamanda nehir yağmur sularıyla kabarmıştı.

Bu nedenle nehri geçme son derece vahşi bir karışıklık arasında cereyan etti. Çünkü insanlar diğer güçlüklerden başka, kendi heyecanları ve çığlıkları yüzünden şaşkınlığa düşerek sersemlediler.

CAPUT 32

Hannibal'in Rhodanus Nehri kıyısından ayrılmasından tahminen üç (3) gün sonra, konsül Publius Cornelius gecikmeksizin harb yapmaya niyet ederek, muharebe nizamında tanzim edilmiş olarak düşmün ordugâhına ilerledi. Fakat tahkimatları boş bularak ve kendisinden çok uzun bir zaman harekete geçmiş düşmanın isteyerek birden karşısına çıkamayacağını farkederek, gemilerini bıraktığı denize geri döndü. Alplerden inerken Hannibal'le karşı karşıya gelmenin daha güvenli ve daha kolay olabileceğini düşündü. Eyaleti olarak kur'ada kendisine orası çıktığından, Roma taraftarlarının yardımlarından mahrum edilen Hispania'yı terketmeyebilirdi. Askeri kuvvetlerinin esas kısmıyla, Hasdrubal'in icabına bakmak üzere, sadece müttefikleri himaye etme gayesiyle değil, aynı zamanda yenilerini de kazanmak, hem de Hasdrubal'i Hispania'dan sürmek için, kardeşi Gnaeus Scipio'yu gönderdi. Kendisi de son derece az bir kuvvetle Genoa'ya[61] geri dönmek için yelken açtı ve Po Ovasında bol miktarda toplanmış orduyla İtalya'nın korunabileceğini ve himaye edilebileceğini planlamıştı.

Hannibal Druentia'dan ayrıldıktan ve bir kırlık ülke içerisinden önemli ölçüde ilerledikten sonra, bu bölgelerde yaşayan Gallialılar tarafından hiç rahatsız edilmeden ve herhangi bir saldırıya uğramadan Alplere ulaştı. Sonra, kesin olmayan tehlikeleri söylentilerin mübalağa ile büyütmesine karşın, yine de onlara, karlı tepeleri gökyüzüyle birleşip kaybolan, azametle görünüşleriyle yükselen dağların yakınlarında ne bekleyeceklerini ve ümit edeceklerini artık öğretmeşti; Kayalıklara şekilsizkulübecikler sanki kuş gibi konmuştu; Donmuş sürüler ve boyunduruğa vurulmuş vahşi havanlar; kaba ve yontulmamış insanlar; Soğuktan katılaşmışa benzer hayvanlar ve cansız nesneler; Hepsinden daha çok

korku ve dehşet vericisi anlatabildiğimiz sözcüklerden ziyade, kendilerinin korku ve şaşkınlıklarının yeniden başlamasına şahit olmak. Yürüyüş kolları ilk bayırlara tırmanmaya başladığında, tırmananlar daha yükseklerde mevzilenmiş olanlar tarafından keşfedildiler. Gözle farkedilmeyen vadilere gizlenen bu kişiler aniden etrafa yayılabilir ve büyük bir bozgunluk aynı zamanda katliamla onlara hücum edebilirlerdi. Hannibal durmalarını emretti ve tetkikatta bulunmak üzere birkaç Gallialı'yı ileriye gönderdi. Bu yoldan hiçbir yere gidilemediği ve bir geçit olmadığı kendisine bildirildikten sonra, vahşi kayalıklar ve uçurumlar arasında bulunan geniş bir vadide ordugâh kurdu. Sonra Hannibal konuşmaları ve adetleri dağa tırmananlardan büyük farklılık göstermeyen aynı Gallialıları düşman meclislerine karıştırmada kullandı. Bu yolla düşmanlarının sadece gündüz nöbet tuttuğunu ve geceleyin herkesin evine giderek gözden kaybolduğunu öğrendi. Günün ilk ışıkları ortalığı aydınlatır aydınlatmaz, sanki gündüzün açık bir hücumla kayalar arasındaki uzun ve dar geçide hücum etmeyi bekliyormuş gibi, tepelere tarmanmaya başladı. Kendi esas maksadından başka bir maksatla hareket ediyormuş gibi görünerek günü geçirdi. Sonra durduğu noktada bir ordugâh tahkim etti. Fakat çok geçmeden tırmananların yükseklerde gözden kaybolduğunu ve nöbetlerinin gevşediğini farketti. Aynı zamanda ordugâhta kalmaları istenenlerin sayılarını daha çok göstermek için alevli meşaleler yakmaktan vazgeçtiklerini, yüklerin, piyadenin büyük bir kısmının ve süvarinin geride bırakıldığını anlayarak, hepsi kendi en cesur adamları olan, birkaç hafif silahlı askerin başına bizzat kendisi geçti ve, hızla geçidin başına ilerleyerek, düşmanın elinde bulundurduğu en yüksek tepeleri işgal etti.

CAPUT 33

Kartacalılar günün ilk ışıkları ortalığı aydınlatır aydınlatmaz ordugâhlarını bozdular ve ordularının geri kalanıyla hareket etmeye başladılar. Yerliler düşmanlarının birkaçının yüksek kayalıklarda mevzilenmiş ve üstlerinden kendilerini tehdit ettiğini, aynı

zamanda diğerlerinin de geçide doğru ilerlediklerini aniden farkettikleri zaman, kendi kalelerinden düşmanın mütat mevkiini işgal etmek üzere artık gelmekteydiler. Aynı anda gözleri ve zihinleri önüne serilen her iki gerçek bir an için onları bulundukları yere mıhlanmış gibi bıraktı. Sonra, geçitteki telâş ve karışıklığı, aynı zamanda kendi şaşkınlığı yüzünden sıkıntı ve müşkülâta düşen yürüyüş kolunu, bilhassa korkutulan ve idare edilemez atlarla yürüyüşk kolunun engellendiğini görünce, askeri kuvvetlerin şaşkınlık ve korkusuna ilave edebilecekleri her bir şeyin onları mahvetmek için yeterli olabileceğini düşündüler. Alışkanlıklarının verdiği bütün rahatlıkla, heriki tarafta izler üzerinden ve yolu olmayan yerden, dik kayalıklardan aşağılara hücum ettiler. Gerçekten Fenikelilerin aynı anda hem düşmana, hem mevkiin yarattığı güçlüklere hem de kendileri arasındaki mücadeleye karşı hep birden uğraşı vermesi gerekiyordu. Aynı zamanda herbiri de bu sırada ilk önce tehlikeden kaçmaya çalışıyordu. Bütün bunları yaparken düşmanla yapılan mücadeleden daha büyük bir mücadele verilmişti. Atlar yürüyüş kolu için son derece büyük bir tehlike yaratmıştı. Ormanların ve derin derelerin yankılarıyla iki katına çıkardığı düzensiz çığlıklarla şaşkınlık ve dehşete kapıldıklarından, korkudan titremeye başladılar. Tesadüfen onlara bir darbe isabet ettiğinde ya da yaralandıklarında, atlar o denli çılgınlaşmış ve kudurmuş hale gelmişlerdi ki, sadece insanları değil fakat aynı zamanda her çeşit yükü de muazzam tahribata uğratmışlardı. Heriki tarafta sarp ve uçurumlu olan geçitteki kalabalık ve izdiham, bazıları silahlı birçok kişinin aşağıdaki büyük, uçsuz bucaksız derinliğe fırlamasına neden oldu. Fakat yüklü hayvanlar yükleriyle beraber hızla aşağılara fırladıkları zaman, surların yıkılışını andıran bir gürültü koptu. Dehşet verici bu sahneler cereyan ederken, Hannibal korku ve şaşkınlığı arttırmamak için, biraz daha durdu ve askerlerine mani oldu. Yürüyüş kolunun iki yerden parçalanmış olduğunu ve yüklerini atmazsa ordusunu sağ-sağlim geçirmenin tehlikeli olduğunu görünce, yüksekte bulunan mevkiiden aşağılara hücum etti. Kendi askeri kuvvetleri arasına nizamsızlık ve karışıklık katmasına karşın, son derece şid-

detli bir hücumla düşmanı bozguna uğrattı. Fakat dağa tırmananların firarıyla yollar açılır açılmız, birden bastırıp kısa müddet süren rüzgar ve sağanak, karışıklığın süratle sâkinleşmesine neden oldu. Bütün ordu, sadece rahatsız edilmeksizin değil fakat aynı zamanda sessizlik içinde, artık geçidin üstüne gelmişti. Hannibal sonra uzakta bulunan birkaç küçük köyle birlikte, askerlerine üç gün yetecek yiyecek ve sürü ele geçirdikten sonra, o bölgenin en önemli mustahkem mevkii olan bir kaleyi zaptetti. Bu üç (3) gün içinde, ne hücumda tamamen yıldırılan yerliler tarafından ne de ülkenin tabiatıyla pek fazla engellenmeden, o mevkiin büyük bir kısmını kapatıp örttüler.

CAPUT 34

Bir dağ bölgesi için çok sıkışık vaziyette kurulmuş başka bir köyler gurubuna geldiler. Burada, açık bir muharebeyle, fakat hilekârlık ve aldatma yoluna saparak, kendi hünerini kullanmakla, Hannibal herşeye hile ile galip geldi. Kalenin yaşlı ileri gelenleri bir heyet teşkil ederek onu beklediler. Faydalı birikaz olan diğer adamların talihsizliklerinden öğrendikleri bir şey olan, onların kuvvet ve kudretinden daha çok Fenikelilerin dostluğunu denemek istediklerini söylediler. Bu nedenle onun emirlerini yerine getirmeye hazırdılar. Sadakatin bir garantisi olarak kendisinin erzakları, rehberleri ve aynı zamanda rehineleri kabul etmelerini rica ettiler. Hannibal nö körü körüne güvenerek ne de tezi tezine onları kovarak, tahrik edilerek iyiden iyiye düşman olmasınlar diye, dostça bir cevapla karşılık verdi. Böylece teklif edilen rehineleri kabul etti ve onların aşağıya yola indirdikleri erzağı aldı. Fakat kendi yürüyüş kolunu, katiyetle dost bir ülkeden geçmiyormuşcasına, takibeden rehberlerin önüne çekti. İleri kollar süvari ve fillerden teşgil edildi. Kendisi bizzat piyadenin esas kuvvetiyle, etrafı ihtiyatla inceleyerek ve herbir şeyi gözleyerek yakına geldi. Bir tarafı sıra dağla çevrilmiş dar bir yere geldikleri zaman, kavimin her bir köşedeki tuzaktan fırlayarak, onların ön ve geri hatlarına hücum ettiler.

Uzun sıralar halinde el ele muharebe ederek, muazzam büyüklükteki kayaları aşağıya yürüyüş kolundaki askerler üzerine yuvarladılar. Artçılar hücumun asıl yükünü taşıdılar ve bu sırada piyade kuvveti de onu karşılamakla yüz yüze gelmişti. Eğer yürüyüş kolu bu noktada kuvvetlendirilmemiş ve takviye görmemiş olsaydı, bu geçitte büyük bir felâkete uğrayacağı çok açıktı. Böyle olmasına karşın, son derece tehlike içinde kalmaşlar ve hemen hemen mahvolmanın eşiğine gelmişlerdi. Hannibal kendisi süvari kuvvetinin emniyetini temin ederken, piyade kuvvetinin geri hatlarınıgüven altına alacak hiçbir askeri kuvvete sahip olmadığından, kendi bölümünü[62] aşağılara geçide göndermek için kısa bir müddet tereddüt gösterdi. Dağlık yerde yaşayanlar bu sırada Hannibal'in ordusunun kanatlarına hücum ettiler ve yürüyüş kolunu parçalayarak, yola girdiler. Böylece Hannibal süvari kuvveti ve yükleri olmaksızın bir gece geçirdi.

CAPUT 35

Artık barbarlar daha az şiddet ve hiddetle hücum ettiklerinden, ertesi gün Hannibal kuvvetlerini tekrar biraraya getirdi ve geçmişteki durumu bertaraf etmenin çarelerini aradı. Birkaç zayiata düçâr olmalarına karşın, onlar insanlardan daha ziyade yüklü hayranlarını yitirmişlerdi. Bu noktadan dahaaz sayıda dağlılar ortaya çıktılar ve harb taktiğinden ziyade daha çok haydutluk tarzında bazen ileri kollara bazen geri hatlara hücum ettiler. Bulundukları mevki nerede kendilerine avantajlı bir durum sağlıyorsa bu şekilde hücuma yeltendiler. Ya da istilacılar onları ileri sürerek veya geride bırakarak bir fırsat verdiler. Filler dik kayalıklar ve dar geçitler boyunca ancak yavaş yavaş hareket ettirilebildiler. Fakat gittikleri her yerde, yük hayvanlarına alışık olmayan ve çok yakınlarına gelmeye cesaret etmekten korkan, düşmanlarından güvenli hale soktular.

Alplerin zirvesine ulaşmalarının dokuzuncu (9.) gününde, büyük bir kısmı yolu olmayan ıssız yerlerden ve dolambaçlı yollar-

dan gelerek, ya rehberlerinin sadakatsizliği yada -rehberlerine güvenmediklerinden -körü körüne bazı vadilere girerek, bir yol üzerinde olduklarını zannettiler. İki (2) gün için tepede bir ordugâh kurdular. Askerler zahmet ve muharebe için yorgun ve bitap düştüklerinden, dinlenmelerine müsaade edildi. Kayalararasında kalan çok sayıda yük hayvanları ordunun geride bıraktığı izleri takipederek ordugâha geldiler. Askerler birçok zorluklarla, bir kar fırtınasıyla yorgun düştüklerinden ve cesaretlerini yitirmiş olduklarından, şimdi gökyüzünde duran Pleiadlar'ın takım yıldızı yüzünden[63] kendilerini büyük bir korkuya kaptırdılar. Gün doğduğunda yürüyüşe başladıklarında her taraf derin bir karla örtülmüştü. Yürüyüş kolu yavaş yavaş hareket ederken, ümitsizlik ve can sıkıntısı her çehreden okunuyordu. Sonra sancakların önüne gitmiş olan Hannibal, geniş bir alanı görüş menzili içine alan bir burunda ordusunu durdurdu. Onlara İtalya'ya ve Alplerin tam altındaki ovalardan yakındaki Po Ovasını işaret ederek, kendilerinin artık sadece İtalya'nın değil fakat aynı zamanda bizzat Roma'nın surlarını ve istikâmlarını tırmanmakta olduklarını anlattı. Yolun geri kalanı daha engebesiz ve tepe aşağı gidiyor olabilirdi. Sonra bir ya da, en fazla,iki muharebe yaparlar, kaleyi ve İtalya'nın başşehrini kendi kudret ve selâhiyetleri altına alabilirlerdi.

Yürüyüş kolu şimdi biraz ilerlemeye başlamıştı ve düşman da, fırsat çıktığında gizlice bir akın yapmaktan başka, onları taciz etmekten vazgeçmişti. Fakat yol tırmanmaktan çok daha güçtü. Gerçekten de Alplerin İtalya tarafındaki etekleri genellikle kısa olması nispetinde daha dik ve uçurumlarla doluydu. Çünkü hemen hemen her yol dik ve dar idi ve bu yollar o denli güvenilmezdi ki, ne kaymadan kendilerini koruyabildiler, ne de dengelerini biraz olsun kaybedenler ayakları üzerinde durabildiler. Fakat bir diğerinden başka bir tepeye aşağıya indiler ve insanların arkasından da yük hayvanları aşağıya geldiler.

CAPUT 36

Sonra onlar daha dar bir uçuruma geldiler. Yollarını hissetmelerine ve orada burada çıkıntılar yapan dallara ve köklere elleriyle yapışmalarına karşın, son derece dik kayalarla yüklü olmayan bir asker için aşağıya inişi başarabilmek son derece güç bir işti. Önceki yer uçurum gibi çok dik idi ve eskiden olan bir heyelan onu binlerce feet derinliğe götürmüştü[64]. Yolun sonuna ulaşmalarına karşın, burada süvari kuvveti bir duruş yaptı. Hannibal yürüyüş kolunun gecikmesinin ne olabileceğini merak edip dururken, kendisine uçurumun geçilemez olduğu haberi getirildi. Sonra mevkii bizzat teftiş etmek üzere gitti. Dolambaçlı yolların dolaşık olmasına karşın, etraftaki bir orduya önderlik edebilecek, yolu olmayan ve ayak basılmamış dik kayalıklar üzerinde hiçbir şey bulunmadığını anladı. Fakat o yol geçilemez olduğunu ispat ediyordu. Zira yukarılarda makul bir derinliğin yeni birikintisi eski ve el değmemiş bir kar tabakası uzanıyordu. Bu kar tabakası yumuşak olduğundan ve derin olmadığından, insanlar önlerindeki bu kardan ilerlemeyi çok kolay buldular. Fakat birçok insan ve yük hayvanı aşağıya atladıktan sonra, geri kalanlar da atltlarındaki çıplak buz ve erimekte olan yarı çamur haline gelmiş kar üzerinde yollarına devam etmek zorunda kalmışlardı. Bundan sonra kaygan zemin üzerinde amansız bir mücadele verilmeye başladı. Aşağıya doğru inen bayır onların ayaklarını kendilerinin hareketlerinden daha çabuk kaydırdığından, ayak basacak sağlam bir yer bulmaya güçleri yetmiyordu. Sonra öyle bir duruma geldiler ki, ya ellerinin yardımıyla kendilerini yukarı çekmeye çalıştılar ya da dizlerini kullandılar. Bu yardımlar kendilerini kaydıracak ve tekrar aşağılara düşeceklerdi! Bir adamın ayağıyla veya eliyle kandisini yukarıya çekebileceği, ne bir ağaç gövdesi, ne bir bitki sapı ne de bir kök etrafta yoktu. Sadece ve sadece üzerinde devamlı olarak yuvarlandıkları pürüzsüz buz ve erimekte olan kar tabakası vardı. Fakat yük hayvanları karda giderlerken bazen en alçaklardaki dış tabakayı kestiler. Yukarıya çıkmak için mücadele verirlerken tırnaklarıyla karları ve buzları ileri fırlatarak ve onlara darbe vurarak, onları kırdılar. Sanki tuzağa düşü-

rülmüşler gibi, yük hayvanlarının bir çoğu sert ve derinleri donmuş olan kara süratle batıp gözden kayboldular.

CAPUT 37

Sonunda insanlar ve yük hayvanlarını boş yere tükenip bitap düşünce, büyük bir güçlükle bu iş için yeri yeterli derecede temizledikten sonra, sıra dağın oluşturduğu sırt üzerinde bir ordugah kurdular. Bu işi yapmak için çok fazla kar olduğundan, burayı kazmak ve karı başka bir yere nakletmek mecburiyetinde kalmışlardı. Bundan sonra askerler kendileri için tek yol olabilecek, uçurumun karşı karşısından uzanan bir yolu inşa etmeye başladılar. Kayanın içinden geçmeleri gerektiğinden, yakınlarında büyümüş birkaç muazzam büyüklükte ağacı kesip devirdiler. Ağaçların dallarını kesip budayarak, kütüklerden pek büyük bir yığın meydana getirdiler. Onları yakmak için yeterli derecede rüzgar eser esmez, bu kütülerden meydana gelen odun yığınını ateşe verdiler. Aynı zamanda hararetten kor haline gelen kayalar üzerine sırki dökerek onların parçalanıp ufalanmasına neden oldular. Bu şekilde kayalığı ateşle ısıttıktan sonra, demir aletlerle kayalığın içinde bir yol açtılar ve kolay, tatlı bir yokuşun yılankavi zigzakları ile bayırın sarplığı bir dereceye kadar hafifletilmiş oldu. Öyle oldu ki sadece yük hayvanlarının değil, fakat aynı zamanda fillerin de aşağıya sevkedilmeleri mümkün olabildi[65]. Sarp kayalık üzerinde dört (4) gün geçirildi ve hayvanlar ölüm derecesindeki açlıktan hemen hemen telef olmuşlardı. Zira dağın tepeleri gerçekte tamamiyle çıplaktır ve yetişmekte olan otlar karın altında gömülüdür[66]. Daha aşağı seviyelerde bir kimse vadilere ve güneşli yamaçlara ve derelere ulaşır. Yakınlarında ormanlar ve koruluklar vardır ve bir insanın yaşaması için daha uygun yerler yeralmaya başlar. Burada yük hayvanları otlamaları için serbest bırakıldı. Yoldaki uğraşıları nedeniyle yorgunluktan ölü gibi olmuş insanlara dinlenmeleri için müsaade verildi. Orada ikamet edenlerin karakterinde olduğu gibi, şimdi daha az nahoş olan bir bölgeden, üç (3) gün içerisinde, bulundukları yerden ovaya inmiş oldular.

CAPUT 38

Belli yazarların ifadesine göre, Yeni Kartaca'yı terkettikten sonra Alpleri onbeş (15) günde geçerek beş (5) ayda tamamladıkları İtalya'ya yürüyüşün başlıca özellikleri bunlardı. İtalya'ya girdiğinde Hannibal'in askeri kuvvetinin ne büyüklükte olduğu hususunda tarihçiler arasında asla bir görüş birliği yoktur. En yüksek biçimi veren tarihçiler Hannibal'in yüz bin (100000) piyade ve yirmi bin (20000) süvarisi olduğunu zayarlar. Hannibal'in askeri kuvvetinin en az olarak da yirmi bin (20000) piyade ve altı bin (6000) süvari olduğu tahmin edilir(67). Bizim en hatırı sayılır tarihçimiz olabilecek, Hannibal tarafından esir edildiğini söyleyen Lucius Cincius Alimentus(68). Gallialıları ve Ligurları katarak hesap etmede şaşkınlık göstermez: Bunları dahil ederek, Hannibal'in seksen bin (80000) piyade ve on bin (10000) süvari getirdiğini, hatta bunların daha üstünde olma olasılığının bulunduğu söyler. Belli başlı bazı tarihçiler bu kavimlerin Hannibal'in sancağı altında İtalya'da birleşmiş oldukları noktasında çok ısrar ederler. Bundan başka Hannibal'in ağzından, Rhodanus Nehrini geçtikten sonra otuz altı bin (36000) askerini, önemli sayıda atlarını ve diğer hayvanlarını yitirmiş olduğunu öğrendiğini ifade eder(69). Taurinus Gallialıları Hannibal'in İtalya'ya inerken karşılaştığı ilk kavimdi. Bu noktada herkes görüş birliğine vardığından(70), Hannibal'in Alpler üzerine istikameti hususundaki firar ayrılığına, Poeninus Geçidinden(71) geçmiş olduğuna ekseriyetle inanılması gerektiğine ve onun isminin Alp Dağlarından türetilmiş durumundan geldiğine ve aynı zamanda Coelius'un Hannibal'in Cremo(72) sıradağından geçtiğini ifade edebilmesine daha da hayret ediyor ve şaşırıp kalıyorum. Zira heriki geçit de Hannibal'i Taurini kavmi arasına değil, fakat Salassi Montani yani Salassi Dağlarından Libuus Gallialılarına doğru aşağı indirmiş olmalıydı. Fakat o sıralar Gallia'ya(73) giden bu yolların açık olmasına olanak yoktu. Her halde Poeninus Geçidi'ne doğru sevkedilmiş olan kimseler, yarı German soyundan kavimler tarafındandan önleri kesilerek geçmelerine mani olunmuştur. Eğer harhangi biri tesa-

düfen bu meselenin önemine dikkatini çekerse, bu dağlar yaşayan Seduni Veragri kavmi, onların Fenikelilerin herhangi bir geçidinden ya da Fenikelilerden adlarını almış olduklarını bilmez. Ancak en üstün düzeyde dokunulmazlığa sahip bulunan tanrıdan ve dağda yaşayanların onu Poeninus[74] olarak isimlendirdiğinden haberdardırlar.

CAPUT 39

Askeri harekatı açmak için tam fırsat çıktığında, en yakın kavim Tarinuslar Insubres kavmine karşı bir harbe başlamışlardı. Fakat Hannibal Insubres kavmine yardım etmek için harb meydanına bir ordu çıkarmaya muktedir değildi. Çünkü askerler bu sırada üzerlerine aldıkları zorlukların verdiği sıkıntıdan oluşan dert ve kederden daha şiddetli bir nekahat devresinde olduklarını hissediyorlardı. Zira geri kalan zahmetten, birçok kıtlıktan, pislik ve ıslaklıktan sonra rahat etmek için, kendi pislikleri ve hemen hemen insanlıktan çıkarak hayvanlaşmış vücutlarıyla karışıklık ve nizamsızlığın her bir çeşidini yaptılar. Bu durum, deniz yoluyla Pisa'ya gelen konsül Publius Cornelius'un, Manlius ve Atilius'dan aldığı ordunun acemi askerlerle ikmal edilmesine karşın, önceki müdafaalarından dolaya hâlâ sarsıntıda olmasına, fakat düşman kuvvetini arttırmadan, bir muharebe başlatmak için, son süratle Po Ovasına ilerlemesinin nedenini teşgil etmekteydi. Fakat konsül Placentia'ya ulaştığı zaman, Hannibal artık ordugâhını kaldırmış ve bir hücumla Taurini kavminin başşehrini almıştı. Çünkü Taurini kavmi kendi isteğiyle onların dostluğunu kabul etmemişti. Diğer taraftan, Po Ovası boyunca ikamet eden Gallialıları, sadece korkudan değil fakat aynı zamanda kendi arzularıyla, kendisine katılmaları için getirebilirdi. Eğer konsül bir isyan bahanesiyle onların etrafını gözlerken, beklenmedik bir anda ortaya çıkarak, onları ele geçirmemiş olsaydı, Hannibal bunları kendisine katacaktı. Hannibal de, hangi tarafa bağlanmanın en uygun olacağından emin olmayan Gallialıları ikna ederek, bulun-

dukları mevkiden kendilerini maiyetine tayin edebileceğini ve kendisine bağlayabileceğini düşünerek, Taurini kavminin bulunduğu yerden ileri hareket etti.

Ordular şimdi birbirlerinin görüş menzili içine girmişlerdi. Sanki birbirlerini yeterli ölçüde tanımıyorlarmışcasına komutanlar karşı karşıya gelerek, kendi hasımlıklarının verdiği bir çeşithayretle, herbiri artık iyice kendi rengini belli etmeye başlamıştı. Zira Hannibal'inn adı, Saguntum'un harabiyetinden önce dahi, Romalıllar arasında son derece şöhretli olmuştu. Hannibal'in gözünde Scipio, kendisine kumanda etmek için bir diğerine tercih edilerek, yalnız onun seçilmesinden dolayı, son derece dikkati çeken bir kimseydi. Her biri bir diğerinin iyi niteyini, iyi düşüncesini arttırdı. Zira Scipio Gallia'da arkasında bırakmasına karşın, İtalya'yı geçerken Hannibal'le karşı karşıya gelmişti. Hannibal Alpler'den geçmeye teşebbüs ettiği ve başardığı cüretiyle karşısına çıkmıştı.

Bununla beraber Scipio Alpleri geçen ilk kişi olmuştu. Scipio ordusunu Ticinus Nehri yakınlarına getirmişti ve askerlerini muharebeye sevketmeden önce onlara cesaret vermek ve yüreklendirmek maksadıyla aşağıdaki biçimde onları övdü:

CAPUT 40

"Askerler, Gallia'da komutam altında olan orduya kumanda ediyorsam, size hitap etmenin lüzumsuz olduğunu kabul etmeliyim. Zira, ya Rhodanus Nehri yakınlarında düşman süvarisini dikkati çekici bir biçimde mağlup eden süvarileri mi, ya da düşmanı firar ederken bizzat onlarla takip ettiğim ve düşmanın geri çekilmesi, aynı zamanda bir muharebeden kaçmasıyla ima ettiği teslimiyetiyle, hakiki bir zafer elde eden lejyonları mı, cesaretlendirmede ortaya koymalıyım? Şimdi, Hispania için kaydedilen ordu, senato ve Roma halkının arzusunu belirten, kardeşim Gnaeus Scipio ile benim kehanetlerim altında burada askeri seferde bulunduğundan, Hannibal'e ve Fenikelilere karış bir önder olarak bir kon-

süle sahip olabilmeniz için, benim bizzat şimdi derühte odilen mücadeleyi kendim seçtiğim doğrudur. Bu nedenle yeni kumandanın yeni askerlerine bir iki söz söylemesi gerekmektedir.

"Harbin ne tarz olduğu ya da düşmanlarınızın nasıl olduğu hakkında cahil kalmamızın için, askerlerim daha önceki harbde karada ve denizde mağlup ettiğiniz düşmanla harb yapmalısınız. Bu düşmandan yirmi (20) yıl müddetle vergi almıştınız. Yine bunlardan şimdi bir harb ganimeti olarak elinizde bulunan, Sicilya ve Sardinia'yı zorla söküp almıştınız. Bu nedenle siz ve onlar her zaman sizinle birlikte onlan zafer ve mağlubiyetlerin alışkanlığıyla bir muharebeye girişeceksiniz. Cesaretlerinden dolayı şimdi muharebe edemeyecekler, fakat muharebe etmeye mecbur kalacaklar. Kuvvetleri eşit olmadığından harbden kaçındıklarını düşünüyorsanız, şimdi Alplerin geçidinde piyadenin ve süvarinin üçte birini kaybetmiş olduklarından, daha ümit verici olmuşlardır! Fakat sizler sayılarınızın gerçekten az olduğunu söyleyebilirsiniz, fakat cesaretiniz ve gayretiniz o denli büyüktür ki, kuvvet vekudretinize karşı koyabilecek bir kuvvet zor çıkabilir. Hayır, böyle değil! onlar açlık ve soğukla, pislik ve sefaletle telef olup giden insanların gölgelerini oluşturan görüntülerdir. Kayalıklar ve sarp yamaçlar arasında berelenmişler ve kötürüm kalmışlardır. Bundan başka onların kol ve bacakları soğuktan donmuş, adaleleri kadan sertleşmiş ve işlemez hale gelmişlerdir. Soğuktan vücutları uyuşmuş, silahları donmuş ve kırılmıştır, atları takatsizlikten ve zayıflıktan topallamaya başlamıştır. Muharebe edeceğiniz süvari ve piyade kuvveti işte böyle bir durumdadır. Düşmanınıza değil, sadece bir düşmanın son kalıntılarına sahip bulunmaktasınız! Muharebe ettiğinizde, Hannibal'in Alpleri fethetmiş olduğunu görebileceğinizden başka hiçbir şeyden korkmuyorum. Fakat herhangi bir insan yardımı olmaksızın, muahede şartlarını ihlâl eden bir kavim ve bir kumandanla bir harbekarar verebilmek ve başlatabilmek bizzat tanrıların hakkıdır. Şimdi böylece başladığımız ve karar verdiğimiz, haksızlığı tanrılar tarafından uygun görülen bir harble bitirmek için bir darbe ilave edebiliriz.

Herhangi bir kimsenin bu sözleri sizi cesaretlendirmek için sarfettiğimi, fakat kalbimden başka şeyler geçirdiğimi farzedebileceğimden korkmuyorum. Artık başlamış bulunduğum, kendi eyaletim Hîspania'ya ordumla ilerleme imkânı bana açılmıştır. Orada planlarımı ve tehlikelerimi paylaşmak için bir erkek kardeşe, düşman olarak Hannibal'in yerine Hasdrubal'e ve hiç şüphesiz idare edilmesi hiç de güç olmayan bir harbe sahip olmuş olabilirdim. Bununla beraber, Gallia kıyısı boyunca yelken açarak geldiği, söylentisi bana ulaştığında, ben karaya çıktıktan sonra süvari kuvvetimi ileri göndererek, ordugahımı Rhodanus Nehrinin yukarılarına naklettim. Bana verilen muharebe fırsatının silahı bu olduğundan, bir süvari kuvvetindeki muharebe neticesinde düşmanı bozguna uğrattım. Düşmanın piyade bölüğü, sanki firar halindeymişcesine aceleyle yürüyüşe geçtiğinden, karadan takip edemedim. Bu nedenle gemilerime dönerek, o denli dolambaçlı bir deniz yolculuğu ve yürüyüşle mümkün olan bütün askeri sevkiyatı tamamladım. Bu şekilde hemen hemen Alpler'in tam eteklerinden korkunç ve heybetli düşmanla karşı karşıya geldim. Sanki muharebeden kaçınıyormuşum ve birdenbire karşıma çıkan düşmana karşı hatalı davranmışım gibi görünmez mi? Ya da son derece süratle düşmanla karşılaşmak ve düşmanı muharebeye teşvik etmek, ya da onu döğüşmeye celbetmek için çok acele ediyormuşum gibi görünmez mi? Toprak geçen oniki (12) ayda[75] Kartacalıların başka bir soyunu aniden hasıl mı etti, yoksa onlar Mısır adalarında muharebe edenlerle ve bir başa on sekiz (18) denarii takdir edilerek Eryx'den ayrılmalarına müsaade ettiğiniz aynı soy mudur değil midir? bir soruşturmada bulunmak için gönüllü olabilirim. Ya da Hercules'in[76] başı boş dolaşmalarına katlanabilen dostumuz Hannibal bir rakip midir veya babası tarafından haraç olarak kendilerini temsil eden, vergi ödeyen ve bir köle olarak Roma halkına mı terkedilmiştir. Saguntum'da yaptığı suçla çıldırmasaydı, kendi mağlup edilen vatanı için olmasa bile, hiç değilse evine, babasına ve bizim konsülümüzün emri altında ileri karako-

lunu Eryx'den çeken Hamilcar'ın eliyle kaleme alınmış muahedelere hürmet eder ve onları hiç şüphesiz dikkate alırdı. Hamilcar mağlup edilen Kartacalılar üzerine yüklenenağır şartlara öfke ve ızdırap içinde boyun eğmişti. Kendisi Roma halkına vergi ödemek için Sicilya'dan geri çekilme fikrini uygun buldu. Bu nedenle ey askerler, sadece diğer düşmanlara karşı döğüşmeye alışık olduğunuz cesaretle değil, fakat aynı zamanda bütün kölelerinizin size karşı derhal silaha sarılmış olduğunu görmüşünüz gibi, bir çeşit kızgınlıktan doğan öfke ve hiddetle döğüşmenizi arzu edebilirim. Eryx'de onların önünü kestiğimiz zaman, insanın bilebileceği enkötü işkence olan, açlıktan onları ölüme terkedebiliriz. Galip gelen donanmamızı Afrika'ya gönderebiliriz ve birkaç gün içinde harhangi bir mücadele yapılmaksızın Kartaca'yı yokedebiliriz. Fakat ben onlara bizden rica ettikleri üy aylık müddeti verdim. Kuşatmayı kaldırdık vegitmelerine müsaade ettik. Onları mağlup ettiğimiz zaman, kendileriyle sulh yaptık. Bundan sonra, Afrika'daki harble son derece taciz olduklarından, onları himayemiz altında kabul ettik. Bu hayır ve nimetlerin karşılığında çılgın bir gençliği takip ederek ülkemizi fethetmeye geliyorlar! Bu sadece size şeref bahşedecek, tehlikede olan mevcudiyetinizin selameti sağlamayacaktır: Bir zamanlar mücadele edilen Sicilya ve Sardinia'nın mülkiyeti için değil, fakat İtalya için harb etmelisiniz. Düşmanı mağlup etmede başarısız kaldığımızda, onu durdurmak için arkamızda ne ikinci bir ordu vardı, ne de yeni bir müdafaa için hazırlık yaptığımız sırada, düşmanın ilerlemesine mani olacak başka Alp Dağları vardır. Askerler, Roma surları önünde muharebe ediyormuşuz gibi, bulunduğumuz noktada durmamız gerekir. Şimdi her biriniz tek tek kendisini değil, karısını ve küçük çocuklarını silahlarıyla korumaya özen göstersin. Ailesinin yalnız kalması kendisine herhangi bir endişe vermesin. Fakat senato ve Roma halkının bakmakta oldukları ellerin şimdi bizim ellerimiz olduğu hatırlarından çıkarmasınlar. Hatta kudret ve cesaretimizin nasıl olacağı, bundan böyle Roma'nınve Roma İmparatorluğu'nun kaderi nasıl olacak,bunu hiç belleklerinden çıkarmasınlar ve daima anımsasınlar." Konsül Romalılarla böyle konuşmuştu.

CAPUT 42

Hannibal askerlerine hitap ederek onları methetmeden önce, somut bir dersle cerasetlerini arttırmanın daha iyi sonuç vereceğini düşündü. Bu nedenle görmeleri için orduyu bir daire şeklinde biraraya topladı ve ayaklarına zincir burulmuş birkaç dağlı esiri ortaya koyarak, onların ayaklarına Gallialılara ait silahları atmalarını emretti. Eğer galip gelirse, kendisine hürriyetinin bahşedileceği ve aynı zamanda bir at ve silahlarla mükafatlandırılacağı şartıyla, bir ölüm-kalım mücadelesine herhangi birinin istekli olup olmadığının bir tercüman aracılığıyla araştırılması için emir verdi. Esirlerin hepsi kendilerinden tek bir kişiye kılınç verilerek mücadele etmesini ve kendileri arasında bu tek kişinin belirlenmesi için kur'a çekilmesini istediklerinden, her biri karşılıklı mücadele için kader'in kendisini diğerlerinin arasından seçtiğini ümit ettiler. Kur'ada çekilen kimse sevinç ve coşkuya kapılabilir ve diğerleri kendisine tebrikler yağdırırken, -adetleri olduğu üzere- etrafta dans ederek, silahlarını kapmaya çok istekli görünebilirdi. Fakat onlar karşılıklı mücadeleye girişerek döğüştükleri zaman, sadece diğer esirlerin yüreklerini kaplayan duygu değil, aynı zamanda bütün seyirciler arasında da hakim olan duygu, mağlup edenlerin kaderinin şerefli bir ölümle karşılaşanların kaderinden daha çok övgüye değer olmadığını bir kez daha kanıtlamış oluyordu[77].

CAPUT 43

Birçok çiftlerin gösterisiyle,bu şekilde askeri kuvvetlerinin hırs ve ihtirasları üzerine tesir etmeye çalıştıktan sonra onların gitmesine müsaade etti. Sonra bir toplantı yaparak onlara şöyle hitap etti. -Aşağıdaki gibi konuştuğu ifade edilir-: "Diğerlerinin kötü halinin örneğinde sizde ateşlenen ruh artık sizin ruhunuz olacaksa, kendi beklediğiniz şeye sahip olduğunuzda, ey askerler zafer bizim olacaktır. Zira sadece görülecek şey yoktu, fakat bir zamanlar olduğu gibi, kendi durumunuzun bir çeşit tasviri vardı. Ben kendi

hesabıma, Kader Tanrıçasının sizleri esirlerinizden daha kuvvetli zincirler ve daha ağır zaruri ihtiyaçlar altına soktuğunu düşünüyorum. Sağ ve sol tarafınızda iki deniz sizi kuşatmış bulunmaktadır ve içine binip kaçmak için bile bir tek gemiye sahip değilsiniz. Etrafınızda Rhodanus'dan daha büyük ve daha çalkantılı bir nehir olan Po Nehri vardır. Arkanızda yorulmamış, dinç ve kuvvetliyken dahi zorlukla tırmandığınız Alpler yükselmektedir. Askerler burada, düşmanla karşılaşır karşılaşmaz, ya galip gelmeniz ya da ölmeniz gerekmektedir. Muharebe etme zaruretini üzerinize yüklemiş bulunan aynı Kader Tanrıçası, zafer gerçekleştiğinde daha büyükleri için insanlar ölümsüz tanrılaradahi birşey sormasınlar diye, böyle mükâfatların vaadini uzun uzun izah eder. Eğer o sadece Sicilya ve Sardinia ise, cesaretimizle tekrar geri almağa gittiğimiz atalarımızdan zorla sökülüp alınan bu yerler hâlâ yeterli derecede büyük mükafatlar olabilir. Şimdi Romalıların kazandığı ve bütün zafer merasimlerinin esnasında yağdırılan hediye nevinden herbir şey, onların sahip oldukları her bir şey, hepsi mukadder kılınmıştır ve onunla birlikte sahiplerinin de sizin olması takdir edilmiştir. Bu muhteşem harbi kazanmak için, tanrıların da yardımıyla silahlarınıza sarılın! Bütün zahmet ve tehlikeleriniz için karşılık olarak herhangi bir mükafatı görmemezlikten gelerek, Lusitania ve Celtiberia Dağlarının kıraç arazisinde sürüleri kovalayarak ve avlayarak kafi derecede uzun süre bulunduruz. Sizi zenginleştirmek, askeri seferinizi kazançlı kılmak ve bu kadar çok dağların ve nehirlerin, üzerinden aynı zamanda bir çok cengaver kavimlerin arasından geçerek yaptığınız bu denli uzun yürüyüşün semeresi olan büyük ve çok bol mükafatları almanın şimdi tam sırasıdır. Kader Tanrıçası burada sizin zahmetlerinizin en son neticesini tespit etmiştir. Harpleriniz sona erdiğinde, burada, Kader Tanrıçası kendisine yakışır bir biçimde, size mükafat veya ceza vererek karşılıkta bulunacaktır.

"Harbin adının büyüklüğü nispetinde onu kazanmada zorluğa düşeceğinizi düşünmemelisiniz. Bir düşmanın itibarsız sayılmasına karşın muharebede kanını serbestçe dökmesi, ulusların ve

şöhretli prenslerin kolayca yenik düştüğü sık sık rastlanan bir olaydır. Roma adının bu bir şöhretini düşmanlarından al ve özellikle hangi noktada sizinle mukayese edilmeye katlanabilirler? Yirmi (20) yıllık hizmetinizden, çok meşhur cesaretiniz ve iyi şansınızdan-hiç bir söz etmemek için, Hercules'in Sütunlarından[78] Okyanus ve dünyanın en uzak uçlarının noktalarından ve yolunuz buraya gelinceye kadar galip bir şekilde muharebede bulunduğunuz Hispania ve Gallia'nın en şiddetli birçok kavminin arasından geçerek buraya gelmiş bulunuyorsunuz. Kumandanı ve kumandanlarının kim olduğunu henüz bilmeyen bir Gallia ordusu tarafından, bu yaz kuşatılmış, bozguna uğratılmış ve parçalanmış, yeni kaydedilmiş askerlerden oluşan bir orduyla mücadeleye sokulacaksınız. Kumandanlarının en şanlı-şereflisi babamın karargahında doğup, sonunda buyara getirilen ben değil miyim? Hispania ve Gallia'nın fatihi ve sadece Alp Dağlarındaki kavimleri değil, fakat aynı zamanda -hangisi daha çoktur- Alplerin kendisini de zapteden ben değil miyim? Kendi ordusunu başı boş bırakmış bu altı (6) aylık kumandanla kendimi mukayese etmenizi isteyen ben değil miyim? Herhangi birisi ona Fenikelileri ve Romalıları kendi sancakları olmadan gösterdiyse, onun hangi ordunun konsülü olduğunu bilmediğinden nasıl emin olurum. Hey askerler kendi düşünceme göre, pek sık olmasa da asker gibi bazı yiğitlikler yaptığımı sizlerden gören olmadığı bu maceranın önemsiz sayılmayacağını kabul ediyorum. Bir seyirci ve bir göz şahidi olarak onların cesaretlerine kendi zamanımda rastlamadığından -onların cesaret gerektiren işleri durum ve kendi zamanlarıylabirlikte not edilmiştir- nakledemeyeceğim. Övdüğüm, binlerce kez şereflendirdiğim askerlerimle ve evvelce onların kumandanıyken şimdi hepsi için evlat gibi beslenmiş bir oğul olarak harbe girişeceğim. Birbirlerini dahi tanımayan insanlar bana karşı gelebilecektir.

CAPUT 44

Her nereye gözümü çevirsem, en asil kavimlerden at başlığı takmış veya takmamış[79] bir biçimde ata binen süvari kuvveti ve tecrübeli bir piyade kuvvetinin istek, şevk ve kuvvetinden başka birşey görmüyorum. Burada müttefiklerin en güvenilir ve en cesurları Kartacalılar, muharebe etmek için sadece kendi vatanlarının müdafaasına hazırlanmakla kalmadılar, fakat aynı zamanda son derece haklı olan öfkelerinin tazminine de kendilerini hazırladılar. Bizler hücum edenleriz ve düşman sancaklarla İtalya'ya iniyoruz. Ümidimiz daha büyük ve hücum edenlerin cesareti kendilerini müdafaa edenlerden daha fazla olduğu nispette, burada düşmanlarımızdan daha cüret ve cesaretle muharebe edeceğiz. Bundan başka kalplerimiz şiddetli kin, haksızlıklar ve hakaretlerle alev alev yanmakta sanki iğneler batıyormuş gibi acı çekmektedir. Sizin kumandanınızken ilkin benim, daha sonra Saguntum üzerine hücumda yer almış olan hepinizin cezalandırılmasını istediniz. Bizler teslim olmadık mı, en kötü işkencelerin bize verilmiş olduğunu düşünüyorlar. Soyların en zalimi ve en mağruru olan onlar kendilerine ve zevklerine tabi zannediyorlar. Onlarla harbde veya sulhda olmamıza, kendilerinin karar vermesinin haklı olduğunu düşünüyorlar. Geçemeyeceğimiz dağların ve nehirlerin hudutlarıyla etrafımızı çevirerek, bizi bunların içine alırlar. Fakat kendilerinin kurmuş olduğu sınırları farkedip görmezler. "Ebro'yu geçmeyiniz! Saguntumlular'la herhangi birşey yapmayınız!' Fakat eyaletlerim Sicilya ve Sardinia'yı hatta Hispania'yı elimden almanız yeterli değil midir? Ben buradan geri çekilirsem, siz Afrika'ya geçecek misiniz? Ben söyleyeyim mi? Bu yılın iki (2) konsülünü birini Afrika'ya diğerini de Hispania'ya gönderdiler! Silahlarımızın kuvvetiyle mücadele edeceğimizden başka, bize herhangi bir yer bırakmadılar. Güvenilecek bir şeye baş vurmak için bazı şeylere sahip bulunanları korkutabilirler ve müteşebbis olmaktan vazgeçirtebilirler. Güvenli ve asayiş içinde yollar üzerinden firar ederlerken onların topraklarını ve tarlalarını ellerinden alacaklar. Size gelince, cesur olmalısınız ve boş yere kederlenmeksizin bütün ümitleri kafanız-

dan çıkarıp atarak, Kader Tanrıçası tereddüt göstermezse, sadece ve sadece ya mağlup ederek ya da firardan daha çok muharebede çok geçmeden telef olup giderek, zafer veya ölümü düşünmelisiniz. Eğer bu düşünce yüreklerinizde yer etmiş ve zihinlerinize sokulmuş ise, bir kez daha bana söyleyin: Zafer artık sizlerindir. Ölümsüz tanrılar insanlara zaferleri kazanmak için, ölümden nefret etmekten daha keskin ve şiddetli bir silah vermemişlerdir."

CAPUT 45

Her iki taraftaki askerlerin ruhları mücadele için bu konuşmalarla tahrik edildikten sonra, Romalılar Ticinus üzerine bir köprü attılar ve bundan başka köprünün korunması için bir kale inşa ettiler. Düşmanları tahkimatla meşgulken, Fenikeliler Romalıların müttefiklerine ait bulunan tarlaları tahrip ve yağma etmeleri için beş yüz atlı bir Numidia süvari bölüğünü Maharbal'ın kumandası altında gönderdiler. Aynı zamanda mümkün olabildiğince Gallialıların hayatlarının bağışlanması ve kumandanlarının da firar etmeye teşvik edilmesini emrettiler. Köprü tamamlandıktan sonra, Roma ordusu köprü üzerinden Insubres kavminin ülkesine ilerledi ve Victumulae'dan beş (5) mil uzaklıkta mevzilendi. Burada ordugahı bulunan Hannibal yakında bir muharebe gerçekleşeceğini görünce, derhal Maharbal'ı ve yanındaki süvari bölüğünü geri çağırarak kendi askeri kuvvetlerini de topladı. Zira Hannibal askerlerini yüreklendirmek ve bir ön hazırlık yapmada yeterli derecede birşey yapmadığını hissettiğinden, muharebe etmeye istekli olmaları halinde verebileceği belli başlı mükafatları bildirdi. Her birinin kendi seçeneğine bıraktığı, alıcı ve çocukları için vergiden muaf olarak, İtalya, Afrika ve Hispania da toprak vereceğini bildirdi. Topraktan ziyade parayı tercih edenler gümüşle memnun edilebilirdi. Müttefiklerden herhangibiri Kartaca vatandaşı olmayı arzu ederse, onlara bu fırsatı verebilirdi. Vatanlarına geri dönmeyi tercih edenlere gelince, onların kendi vatandaşlarının herhangi biriyle yer değiştirmek için, bir isek duymadıklarını gö-

rebilirdi. Bundan başka efendileriyle gelmiş kölelerin azad edilerek hürriyetine kavuşacağına söz verdi. Daha sonra zikrettiklerimize ikide bir (1/2) nispetinde bir tazminde bulunabileceğini beyan etti. Bu vaadlerin yerine getirilemeyeceklerini bilebileceklerinden, Hannibal sol elinde bir lamba sağ elinde bir çakmaktaşı tuttu. Eğer kendisi onları aldatıyorsa, kendisinin lambayı katlettiği gibi, Iupiter'in ve diğer tanrıların kendisini öldürüp yoketmesi için dua etti. Bu nedenle lambadın başını taşla ezip düzletti[80]. Sonra gerçekten onların hepsi, sanki herbiri kendi ümitlerine tanrıların takdislerini de almışlar gibi, henüz muharebe etmeye başlamadıklarından gecikmiş olduklarını ve bu işin tamamlanamadığını düşündüler. Bu nedenle hepsi aynı ruh hali içinde ve bir ağızdan muharebe yapmalarını talep etmek üzere bağırdılar.

CAPUT 46

Romalıların tarafında şevk ve gayret çok fazla değildi. Zira diğer şeylerden başka, onlar bir de bazı yeni kötü alametlerden korkmuşlardı: Bir kurt ordugaha girmişti ve karşısına çıkanları parçaladıktan sonra, kendisi hiç zarar görmeden kaçmıştı. Konsülün çadırının başında bulunan bir ağaca bir arı kümesi yerleşmişti. Bu kehanetler başka tarafa çevrildikten sonra[81], Scipio süvarisi ve hafif silahlı mızrakcılarıyla düşmanın ordugahı yakınlarında tetkikatta bulunmak, kuvvetinin niteliği ve büyüklüğünü anlamak üzere yola çıktı. Aynı şekilde mevkiin etrafını araştırmak için süvarisiyle gelen Hannibal'le karşılaştı. İlkin heriki taraf da diğerini uzaktan görüp tanıyamadı. Sonra, çok fazla insanın ve atların ilerlemesinden meydana gelen toz bulutunun artmasıyla, yaklaşmakta olanların düşmanları olduğunu anladılar. Heriki taraf da durdu ve harb için hazırlanmaya başladı. Scipio, Romalıları ve müttefiklerin en iyilerini ihtiyat olarak tutarak, kendisi de mızrakçılarının ve Gallialı süvarilerin önünde yer aldı. Hannibal at başlığı takmış atlara binmiş süvarisini ortaya yerleştirdi ve ordunun kanadlarını Numidialılarla takviye etti. Mızrakçılar ikinci sı-

radaki tarafları arasına kaçtıklarından, harb çığlığı güçlükle duyuldu. Sonra neticesi bir müddet belli olmayan bir süvari muharebesi yapıldı.Fakat sonra atlar aralarına karışan piyade kuvvetinin mevcudiyetinden yavaş yavaş ürkmeye ve heyecanlanıp şahlanmaya başladılar. Birçok süvari atlarının sırtından düştüler veya arkadaşlarının tehlikede olduğunu gördüklerinden atlarının sırtından kendileri atladılar. Muharebe bu andan itibaren bir piyade çarpışması haline dönüştü. Kanadlarda yer alan Numidialılar küçük bir daire çizerek atlarıyla geri hatlarda kendilerini gösterene dek bu durum devam etti. Bu korku ve panik yaratıcı görüntü Romalıların canını sıktı ve üzüntü verdi. Bu korkularına ilave olarak bir de konsül yaralandı ve henüz olgunluk çağına erişmiş oğlunun müdahelesi sayesinde ancak tehlikeden kurtuldu. Bu harbi tamamlamanın şan ve şöhreti kendisinin olacak genç buydu. Hannibal ve Fenikelilere karşı kazandığı meşhur zaferinden ötürü Africanus lakabını almıştır. Bununla beraber, Numidialılar tarafından ilk hücuma uğrayan bilhassa mızrakçılar arasında bozgun olmuştu. Süvari kuvveti kaçan ve dağılan askerleri yeniden nizama soktu ve konsülü de ortalarına aldı. Sadece silahlarıyla değil fakat aynı zamanda kendi vücutlarıyla daona kalkan teşkil ederek, geri çekilmelerinin herhangi bir noktasında bir panik ve şaşkınlık olmadan konsülü ordugaha geri getirdiler. (Konsülün hayatını kurtarma şerefi Liguria'lı bir köle Coelius'a verilir. Ben kendi hesabıma, oğlumun hikayesinin doğru olmasını tercih edirim. En yetkili tarihçiler tarafından nesilden nesile intikal eden tercüme ve yer etmiş efsane budur[82].

CAPUT 47

Hannibal'le yapılan ilk muharebe böyle olmuştu. Bu muharebede Fenikelilerin süvaride, bu nedenle Po ve Alpler arasında olduğu gibi açık arazide üstünlük gösterdiği görüldü. Halbuki bu açık araziler Romalılara uygun değildi ve onların hiç hoşuna gitmemişti. Bunun üzerine ertesi gece Scipio askerlerine harhangi bir

gürültü çıkarmadan eşyalarını toplamalarını ve Ticinus üzerindeki ordugahı terketmelerini emretti. Scipio Ticininus Nehrinin karşı kıyısına bıraktığı ve henüz parçalanmamış kayıklardan oluşan bir köprüyü kullanmaya niyet ederek, ordusunu herhangi bir karışıklığa uğramaksızın ve düşman tarafından önleri kesilmeksizin bu kayıklara bindirilmek amacıyla süratle Po Ovası'na doğru ilerledi. Hannibal'in,onların Ticinus'dan gelmiş olduklarını haber almadan önce Romalılar Placentia da oldular. Bununla beraber kuzey kıyıda yavaş yavaş ilerleyen ve etrafta salla ilerleyerek zamanlarını harcayan takriben altı yüz (600) asker Hannibal'in eline düştü. Hannibal köprüyü geçememişti, çünkü sonuncular taşınınca, bütün sallar akıntının etkisiyle bağlanmadığından nehrin aşağılarına doğru yüzüp gitmişti[83].

Coelius, Mago'nun süvari ve Hispanialılardan oluşan piyade ile derhal nehri yüzerek geçtiğini ve Hannibal'in nehrin akıntısını yavaşlatmak için fillerden bir saf oluşturduktan sonra, nehrin yukarısındaki sığ bir yerden ordusunu Po'nun karşı tarafına geçridiğini ifade eder. Po Ovasını tanıyanlar bu hikayeye zor inanacaklar[84]. Zira ilk olarak, bir süvarinin atanı ve silahlarını yitirmeksizin bu denli kuvvetli bir akıntıya göğüs germiş olabileceği ve bütün Hispanialıların şişirilmiş tulumlar üzerinde yüzmüş olabilecekleri düşünülemez. İkinci olarak, teçhizatlarıyla yüklü bir ordunun Po Ovasını geçmesi için, bu Ova üzerindeki sığ yerlere ulaşması nedeniyle birçok günler boyunca dolambaçlı yollardan ilerlemesine ihtiyaç duyulabilirdi. Bu yazarlardan bana daha inanılmaya değer görünürler. İki gün içinde bir yer keşfetmek için yapılanları hikaye edenler, kayıklardan oluşan bir köprüyle ulaşılabilecek bir nehrin yerinin güçlükle bulunduğunu ifade ederler. Aynı zamanda hafif teçhizatlı Hispanialılardan oluşan piyadenin ve bu süvari kuvvetinin Mago'nun kumandası altında önceden gönderildiğini de naklederler. Bu sırada Gallialı elçiler heyetine bazı şeyler duyurmak için kuzey kıyılarında zaman geçiren Hannibal ağır piyade kuvvetini üzerine çekmeye çalışırken, Mago ve süvari kuvveti bir günlük yürüyüşle nehri geçtikten

sonra, Placentia ve düşmana doğru ilerledi. Birkaç gün sonra, Hannibal placentia'dan altı (6) mil uzakta tahkimatların arkasında bulunan ordugahına geldi. Ertesi gün de düşmanın gözü önünde askeri kuvvetlerini harb nizamında tanzim ettii ve muharebe yapmaya başladı.

CAPUT 48

Hayat kaybından bozgunun daha büyük olmasına karşın, ertesi gün Roma ordugahında birtakım gallialı yardımcı kuvvetin neden olduğukanlı bir kavga ve karışıklık vardı. Takriben iki bin (2000) piyade ve iki yüz (200) süvari kapılarda nöbet tutmakta olan nöbetçileri katlettiler, sonra bunlar kendilerini güzel sözlerle kabul eden Hannibal'e firar ettiler. Hannibal büyük mükafatlar ümit etmeleri için onları cesaretlendirerek, vatandaşlarını yardım etmek için teşvik etmek üzere, kendine ait birçok devletlere gönderdi. Scipio, bu kan dökmenin Gallialıların isyanı için bir işaret olabileceğini ve bu cürumun bulaşıcı bir hastalık gibi sirayet etmesiyle sanki delirmişçesine silahlarına koşacaklarını anladı. Bunun üzerine, yarası hala ısdırap vermesine karşın, ertesi gece dördüncü (4.) nöbette sessizce Trebia Nehrine doğru ilerledi. Süvari kuvvetinin harekatını çok daha güç kılan tepelerin bulunduğu yüksek bir mevkide ordugah kurdu. Scipio, Ticinius'da kendisinden sonra ilkin Numidialıları ve sonra bütün süvarisini gönderen, eğer Romalıların terkettiği ordugahı yağmalamak için ganimete hasi Numidialılar vazgeçmemiş olsaydı hiç olmasza artçıların bozguna uğrayabileceği Hannibal'den yakasını sıyırdığı durumdan daha az başarılı oldu. Burada boşuna zaman harcarken, onlara gerçekten zaman kaybının karşılığı olan her kuytu köşede ve kovukta hiç bir şey bulamadan dikkatle araştırma yaparlarken, düşmanlarının avuçları arasından kaçıp gitmesine müsaade etmiş oldular. Numidialılar onları farkettikleri ve nehrin beri tarafında önlerini kestikleri birkaç aylak dolaşanı kılınçtan geçirdikleri zaman, Romalılar arık Trebia'yı geçmişler ve ordugahları

için yer tesbit ediyorlardı. Scipio seyahatte yarasının sarsılmasından doğan acıyı daha uzun zaman tahammül edemedi. Bundan başka Scipio Sicilya'dan geri çağrılmış olduğunu duyduğu, arkadaşının gelmesini beklemenin en iyisi olacağına hükmetti. Bu nedenle devamlı bir ordugah için, nehrin yakınında en güvenli görünen mevkii seçti ve hedekle, siperlerle tahkim etmek üzere harekete geçti. Hannibal deuzakta olmayan ordugahına gitti. Süvarisinin zaferine ne kadar sevindiyse, piyadesinin yokluk ve kıtlık içinde bulunmasına o denli üzülmüştü. Piyadenin içinde bulunduğu kıtlık, evvelden yardım hususunda herhangi bir yerde bir hazırlık ve kararlaştırma olmaksızın düşman topraklarından ilerlerken, günden güne daha da artıyordu. Clastidium köyünde Romalılar büyük miktarda erzak temin etmişlerdi. Hannibal buraya, ihanet etme ümidi beklediklerinden, hücum etme hazırlıkları yapmakta olan bazı askerler göndermişti. Fiyat fazla birşey değildi: Garnizonun kumandanı Brundisium'lu Dasius dört yüz (400) altın rüşvek alarak Clastidium'u Hannibal'e teslim etti. Trebia yakınlarında ordugah kurarken, burası Fenikelilere bir zahire ambarı vazifesini gördü. Hannibal ta işin başından beri merhamet hususunda bir şöhret kazanmak istediğinden, esirlerin ifadesine göre, garnizonun teslim olması bağışlandı.

CAPUT 49

Karada harbin Trebia'da durmasına karşın, bu esnada Sicilya ve İtalya kıyıları yakınlarındaki adalarda yalnız konsül Sempronius tarafından değil, fakat aynı zamanda onun buraya gelmesinden daha önce bile, karada ve denizde muharebeler olmuştu. Kartacalılar tarafından İtalya kıyılarını tahrip ve yağma etmek üzere silahlı bin (1000) askerle birlikte beş 55) kat kürekle çekilen yirmi (20) kadırga gönderilmişti. Bunların dokuzu (9) Liparae ve sekizi (8) Volcani Adasına[85] ulaştı. Bu kadırgaların üçü (3) akıntının kuvvetiyle rotalarından çıkarak Boğaz'a yöneldiler. Bu gemiler son zamanlarda Messana halkı ve Roma konsülünü beklemek için

o sıralar tesadüfen Messana'da bulunan Syracuzae kralı tarafından görüldüklerinden, oniki (12) gemi gönderdiler. Bunlar düşman gemilerini herhangi bir muharebe olmaksızın ele geçirdiler ve onları Messana Limanı'na getirdiler. Esirlerden öğrenildiğine göre İtalya'ya gönderilen yirmi (20) kadırgadan oluşan kendilerine ait donanmadan başka, diğer bey yüz otuş (530) beş kat kürekli kadırga eski müttefikleri harekete geçmeye teşvik etmeye gitmek üzere Sicilya yolunu tutmuşlardı. Lilybaeum'un ele geçirilmesi kendilerinin esas amacını oluşturuyordu. Fakat kendilerinin dağılmasına neden olan hücumun aynısının bu donanmaya da yapıldığını ve onu rotasından çıkararak Mısır Adalarına sürmüş olduklarını farzettiler. Kral, Sicilya'nın başında bulunan praetor Aemilius'a, sanki kendileri ona gelmiş gibi, bütün bu söylenöyküsünü yazdı ve Lilybaeum'un kuvvetli bir garnizonla korunması için onu ikaz etti. Praetor derhal kumandanlarını ve tribunuslarını etraftaki şehirlere gönderdi ve oranın halkının nöbette olmasını ve kendilerine dikkat etmesini sıkı sıkı tenbih ederek onları uyardı. Bütün bunların üstünde Lilybaeum harbe hazır bir durumda bulunduruldu. Yayınlanan bir emirle deniz müttefiklerinin on gün yetecek asker tayını hazırlamış gemilerini getirmeleri bildirildi. Öyle ki bu gemiler, işaretin verilmesi üzerine, gecikmeksizin askerlerini gemiye bindirmiş ve denize açılmaya hazır olacaklardı. Düşman donanmasının gelişini bütün sahil boyunca gözetleme kulelerinden gözlemek için insanlar gönderildi. Böylece, Kartacalıların karanlıkta Lilybaeum'a ulaşabilmeleri maksadıyla denize açılmalarını geciktirmiş olmalarına karşın, onlar yine de farkedilip göründüler. Çünkü bütün gece boyunca ay her tarafı aydınlatmıştı ve bu aydınlıkta onlar yelken açmış bir vaziyette geliyorlardı. Gözetleme kulelerinden verilen işaret derhal görüldü ve şehirde silah altına çağrısı yapıldı, sonra gemilere binildi. Askeri kuvvetlerin bir kısmı derhal surlara çıkmış veya kapıları tutmuş, bir kısmı da gemilere binmişti. Kartacalılar hazırlanmamış askerleriyle işe girişmek zorunda olduğunu görerek, gün doğuncaya kadar limandan ayrılmadılar. Zamanlarını gemilerinin direk ve yelkenlerini indirerek bağlamakta ve donanmalarını muharebe

vaziyetine sokmakta kullandılar. Gün batarken muharebe etmek için bir yer kazanmak ve düşman gemilerinin limandan çıkmasına zemin hazırlamak maksadıyla açık denize açıldılar. Romalılar düşmanla karşı karşıya gelmekten kaçınmadılar. Aynı havalide kazandıkları zarferleri tekrar anımsadılar ve aynı zamanda askerlerinin sayıcı çokluğuna ve onların yüreklililiklerine güvendiler.

CAPUT 50

Romalılar derhal denizde bir muharebeye girişmek ve düşmana yakın mesafeden kendi kuvvetlerini göstermek istediler. Buna karşı Fenikeliler askeri stratejiyi tercih ettiler. Harbi kuvvetle değil de, askeri stratejiye baş vurarak manevra yapmakla ve bunu silahlarla insanların bir mücadelesinden ziyade gemilerin bir mücadelesi haline getirmekle idare etmeği istediler. Zira donanmalarının kürekçilerle iyi bir biçimde teçhiz edilmesine karşın, muharebe yapacak askerleri azdı. Bir gemi borda kancasıyla yakalandığı zaman, gemideki silahlı asker sayısının düşmanın askeri sayıcı çok fazla gelmekteydi. Bunun farkına varan Romalıların sayılarından doğan yeni bir cesaret doğdu. Diğer taraf ise sayılarının azlığından ötürü ümitsizliğe kapıldılar. Yedi (7) Kartaca gemisi derhal kuşatıldı ve ele geçirildi. Diğerleri de kaçmağa sığındılar. Zaptedilen gemilerde bin yedi yüz (1700) asker ve gemici vardı, bunların içinde üç (3) asil Kartacı da bulunmaktaydı. Roma donanması dokunulmamış bir halde sağsalim limana döndü. Sadece bir gemi mancınıkla yara almıştı, fakat bu gemi bile sağ-salim limana girdi.

Bu muharebeden sonra, Messana'daki halkın o havayı almasından önce, konsül Tiberius Sempronius o şehre geldi. Doğruca içeri girerken, Kral Hiero muharebe için tanzim edilen donanmasıyla onun karşısına çıktı. Saraydan amiral gemisine[86] geçerek, ordusu ve gemileriyle sağ-salim ulaşmış olan Sempronius'u kutladı. Sicilya'ya geçmesinin kendisine başarı ve selamet getirmesi için dua etti. Sonra adadaki durumu izah etti ve Kartacalılar tarafından yapılan girişimlerden bahsetti. Daha önceki harbde Roma-

lılara yardım ettiği aynı ruhla, şimdi, yaşlı bir adam olarak konsülün lejyonlarına denizci müttefiklere bedava elbise vereceğine ve erzak temin edeceğine söz verdi. Lilybaeum'un ve sahil şehirlerinin büyük tehlikede olduğunu ve aynı zamanda onların bazılarının bir devrimi memnuniyetle karşılayacağını sözlerine ilave etti. Bu şeyler karşısında konsül gecikmeksizin Lilybaeum'a donanmanın gitmesini uygun gördü ve kral kraliyet donanmasıyla birlikte onlara refakat etti. Deniz seferi esnasında onlar şehir yakınlarında bir muharebe yapıldığını ve düşman gemilerinin mağlup edilerek ele geçirildiğini öğrendiler.

CAPUT 51

Konsül Lilybaeum'dan kral Hiero'yu ve ordusunu terhis etti. Sicilya sahillerini koruması için praetoru orada bıraktıktan sonra, Kartacalılar tarafından alınan Melita Adası'[87]na gitmek üzere yelken açtı. Konsülün gelmesi üzerine, garnizonun kumandanı, Gisgo'nun oğlu Hamilcar ve şehirle ada birlikte olarak hemen hemen iki bin (2000) asker teslim oldu. Sempronius birkaç gün içinde Melita'dan Lilybaeum'a döndü ve hem konsül hem praetor asil olmaları bakımından ayrıcalıklı olanlardan başka, harb esiri olarak aldıkları insanları kölelik etmeleri için sattılar. Konsül Sicilya'nın bu mıntıkadan[88] tehlikede olmadığına hükmettikten sonra, bir Kartaca donanmasının durmakta olduğu söylentisinin çıktığı Vulcanus Adalarına geçti. Fakat bu adaların yakınlarında hiçbir düşman belirtisine rastlanamadı. Her zaman olduğu gibi, onlar artık İtalya sahillerini yakıp-yıkıp yağmalamak üzere, karşı tarafa yelken açmışlardı. Vibo yakınlarındaki toprakları yağmaladıktan sonra, şehir bile tehdit ediliyordu. Vibo topraklarındaki düşman akınının haberleri konsüle ulaştığında, o tekrar Sicilya'ya dönmekteydi. Hannibal'in İtalya'ya baskın yaptığını ve mümkün mertebe en kısa zamanda görev arkadaşının yardımına gitmesini bildiren bir mektup senatodan gönderilerek kendisine teslim edilmişti. Derhal bir sürü endişeler içinde kaldığından, vakit geçirmeksizin hemen ordusu-

nu gemiye bindirdi ve bu gemiyi Adriatic Denizinden Ariminum'a gönderdi. Kumandanı Sextus Pomponius'a Vibo topraklarını ve İtalya sahillerini müdafaa etmek göreviyle beş yüz yirmi (520) harb gemisi gönderdi. Praetor Marcus Aemilius kumandası altındai donanmayı elli (50) gemiye çıkırttı. Kendisi Sicilyadaki işleri düzene soktuktan sonra, on (10) gemi aldı ve İtalya kıyısı kenarından geçerek Ariminum'a vasıl oldu. Buradan ordusuyla birlikte Trebia'ya ilerledi ve Trebia yakınlarında görev arkadaşıyla birleşti[89].

CAPUT 52

Şimdi heriki konsül ve Romalıların biraraya toplayabildikleri bütün kuvvetleri Hannibal'le karşı karşıya geliyordu. Silah altındaki kuvvetlerin ya Roma imparatorluğunu müdafaa edebildiği, ya da Roma'nın durumunun ümitsiz olduğu yeterli derecede açıkca görünüyordu. Bununla beraber konsüllerden biri, tek bir süvari muharebesiyle ve yarasının verdiği bitkinlikten ümitsizliğe kapılarak, kararın sonraya bırakılmasını tercih etti. Diğer konsül, yeni başarısından cesarete kapılarak ve bu nedenle daha cüretle hareket ederek, gecikmeksizin onun yerine geçebilirdi.

Trebia ve Po arasındaki arazi, iki kudretli kavmin bu mücadelesinde bitaraf vaziyetini muhafaza eden ve galip gelen tarafın teveccühünü kazanmaya çalışmak için açıkca bir niyet gösteren Gallialılar tarafından o sıralar ikamet ediliyordu. Eğer Gallialılar hiçbir karışıklık yapmamış olsalardı, bu siyaset Romalılar için yeterli derecede makul görünebilirdi. Fakat Gallialıların çağrısı üzerine, onlara hürriyetıerini vermek üzere geldiğini tekrar tekrar ifade eden Hannibal için bu durum kabul edilebilir olmaktan çok uzaktı. Olayların bu durumundaki kızgınlığıyla ve aynı zamanda kendi askeri kuvvetleriyle yağmalamayla düşman kuvvetlerine mukavemet göstermek için, bilhassa Numidialılardan ancak tek tek Gallialılardan oluşan, iki bin (2000) piyade ve bin (1000) süvarinin ülkenin iç taraflarını tarla tarla ta Pa'nun kıyılarına kadar yakıp yıkıp yağmalamaları için emir verdi. O zamana kadar karar verme-

miş olan yardımsız kalan Gallialılar, yetkili kişileri hatalarından ve haksızlıklarından dikatlerini kendilerinin intikamını alabilecek kişilerin üzerlerine çektiler. Konsüllere elçiler göndererek, Roma'ya büyük bir sadakatle bağlı bulunan bir kavimin toprağını korumak için gelmelerin Romalılardan rica ettiler. Cornelius muharebe etmek için ne çıkan fırsattan ne de zamandan memnun oldu. Hem birçok hainlikleri olduğundan, hem de zaman her şeyi unutturmuşcasına, bilhassa daha zaman vuku bulmuş olan Boi'nin ihaneti yüzünden, Gallialılara şüphe ve endişeyle dikkat ederek gözlerini onların üzerinden ayırmadı. Buna karşı olarak Sempronius, yardım ihtiyacında ilk kişilerin müdafaasının müttefiklerin yükümlülüğünde olmasını en kuvvetli mukaveleyle temin etmiş oldu. İlk fırsatta, meslekdaşı tereddüt gösterirken, Sempronius Trebia'dan ötede Gallia topraklarını korumak üzere, mızraklarla silahlanmış takriben bin (1000) piyade askerini arasına karıştırdığı süvarisini gönderdi. Beklenmedik bir anda, çoğu ağır ganimetle yüklü, etrafa dağılmış ve nizamsız düşmanın karşısına çıkarak, büyük bir katliamla panik içinde bir bozguna uğratarak, Kartaca ordugahının ileri karakollarına kadar onları geri püskürttüler. Buradan çok sayıda düşman etrafa yayıldı ve karşı olarak Romalıları geri püskürttü. Fakat yardımcı kuvvetler yetişti ve muharebeyi eski haline soktu. Bundan sonra, takibin arkasından geri çekilme geldiğinden, muharebenin kaderi değişkenlik gösterdi. Neticede muhalif ordular eşit şartlarda olmalarına karşın, düşman daha çok askerini kaybettiğinden, zafer şerefli Romalılara nail olmuştu.

CAPUT 53

Fakat konsül Sempronius'a olduğu kadar hiç kimseye zafer daha büyük veya daha adil ve şüphesiz görünmedi. Bundan başka diğer konsülün mağlup olduğu askeri kuvvetlerin o kısmını bizzat kendisinin mağlup etmiş olmasından büyük bir haz ve memnuniyet duyuyordu. İnsanların ruhlarının yeniden iyileşmesini eski haline dönmesini ve görev arkadaşının mücadeleyi tehir etmeyi

arzu etmesinden başka hiç kimsenin bunu arzu etmediğini bildirdi. Cornelius bedeninden ziyade ruhunun hasta olduğunu ve yarasının ona karşı ve muharebeleriyledehşet ve korku dolu bir harbi anımsattığını söyledi. Fakat bir hasta adamla takatlarının kesilip kederli ve şevksiz bir hal takınmamaları gerekliydi. Gerçekten neden karşılaşmayı ileri bir tarihe erteleyecekler veya niçin zaman harcayacaklardı? Hangi üçüncü konsülü ve hangi orduyu ne için bekliyorlardı? Kartacalılar İtalya'da ve hem de Roma'nın görüş mevziiiçinde ordugah kurmuşlardı. Onların maksatları ne mağlubiyetlerinden sonra alınan Sicilya ve Sardinia'yı geri almak, nc de Ebro'yu geçerek kuzey Hispania'yı işgal etmekti. Esas amaçları Romalıları atalarının toprağından ve kendi vatanlarının toprağından sürmekti."Kartaca surları etrafında harb etmek istemediğimiz için, atalarımızın nasıl ıstırap içinde inleyerek kemikleri sızlayacak." diye bağırdı. "İtalya'nın kalbi olan tam ortasındaki ordugahımızda içeride kendi evlatlarını, iki konsülüve iki konsül ordusunu gördüklerinde kederlenip kendilerini bir yük altında hissedip inlemeyecekler mi? Fenikeliler Alpler ve Apeninler arasındaki bütün ülkeler üzerinde tam hakimiyet kuracaklar!" Böylece kendisi hasta arkadaşının yatağı yanında otururken devamlı surette konuştu. Böylece konsül komutanın çadırı önündeki açık arazide[90] askeri kuvvetlere hitap ediyormuş gibi deliller göstererek sözlerine devam etti. Sempronius'un telaşı seçimin yaklaşmasıyla, harbin yeni konsüllerin devresine tehir edilmemesi ve kendisi için bütün şan-şöhret elde etme fırsatını kaybetmemesi nedeniyle, arkadaşı hasta yatağında yatarken büsbütün arttı. Bunun üzerine, Cornelius'un beyhude yere protestosuna rağmen, yakında vuku bulacak bir muharebe için hazırlık yapmalarını askerlerine emretti.

Hannibal düşman için neyin en iyi olduğunun farkına vardığından, konsüllerin düşüncesizce veya kötü düşünülmüş bir harekete bulunacaklarını hemen hemen hiç ümit etmedi. Fakat ilk duyduğu dedikoduyla ve bundan sonrada tecrübeyle hareket ettiğinde, onlardan birinin hiddetten alev alev yandığını ve pervasız bir

mizaç göstereceğini bilerek ve Kartacalı akıncılarla geç olan başarılı çarpışmanın kendisini hala inatçı yapabileceğine inanarak, yakında vaki olacak genel bir muharebenin şansının yaver gideceğine açıkca güvendi. Düşman askerleri hala tecrübeden yoksunken, komutanlarının en iyisi yarası nedeniyle hiçbir işe yaramazken, Gallialıların cesareti gittikçe artarken, kendisi bu kadar uzun zaman vatanlarından uzak kalan Gallialıların muazzam kalabalığının bu kadar istekle hareket etmeyeceğini bildiğinden, kendisinin ilgilendiği tek şey hiçbir fırsatı kaçırmamak oldu. Bu nedenler ve buna benzer diğer şeyler yüzünden, çok geçmeden bir muharebe yapılacağını ümit etti. Eğer herhangi bir tereddüt olursa, bu harbi zorlamak hususunda çok istekliydi. Heriki ordugahta Gallialılar olduğundan, daha faydalı ve güvenli bilgi toplamalarını istediği Gallia'lı gözcüler Romalıların muharebe yapmak üzere hazırlık yaptıklarını bildirdikleri zaman, Fenikeliler tuzak hazırlayarak pusuya yatmak için uygun bir yer aramaya başladılar.

CAPUT 54

İki ordugah arasında bir dere vardı. Bu dere heriki taraftan yüksek kıyılarla çevrilmişti ve bütün etrafı üzerini örtecek derecede göl otu, çalılık ve dikenli çalılarla kapanmıştı, ekili-biçili olmayan azari bütün bu ot ve çalılıklarla genillikle örtülmüştü. Hannibal bu yere atını sürerken, bu mevkiin süvarisini bile gizleyebileceğini gördü. Kardeşi Mago'ya "Sizin kalacağınız yer burası olacak. Bütün piyadeden yüz (100) ve süvariden yüz (100) asker seç ve ilk nöbette onlarla birlikte benim bulunduğum mevkiye gel. Şimdi akşam yemeği yemek ve dinlenmek zamanıdır." Böylece Hannibal meclisi dağıttı. Çok geçmeden Mago topladığı askerlerle hazır oldu. "Adamlarımın son derece kuvvetli ve sağlam olduklarını görüyorum" diye Hannibal söze başladı. "Fakat cesaretle rakibinizle muharebe etmeniz için, aranızdakilerin hepsinin çok kuvvetli olabilmesi lazımdır. Bu nedenle herbiriniz bölüklerden ve manipuluslardan sizin gibi diğer dokuz (9) kişiyi seçiniz.

Mago size nerede pusuya yatacağınızı size gösterecek. Bu harb hilelerine karşı gözü kapalı bir düşmana sahipsiniz." Mago ve onunbin (1000) süvarisiyle bin (1000) piyadesi bu şekilde gönderildikten sonra, Hannibal Numidialı süvarilerin gün ağarırken Trebia Nehrini geçmesini emretti. Bu süvari kuvvetinin düşman kapılarına doğru atlarını sürmelerini ve düşman ileri karakollarına mızraklar atarak düşmanı muharebe etkeye cezbetmelerini ve muharebeye sokmalarını emretti. Sonra muharebe başlayınca, tedrici olarak müsaade ederek onlarınehrin öbür tarafına çekmelerini emretti. Numidialı süvarilere verilen emirler bunlardı. Hem piyadenin hem süvarinin diğer komutanlarına, askerlerine kahvaltı vermeleri ve sonra, silahlı askerle ve eyerlenmiş atlarla işareti beklemeleri için talimat verildi. Sempronius, Numidialıların neden olduğu telaş ve karışıklık üzerine, süvarinin müdahelesine güvenerek, ilkin kendi kuvvetlerinin bütün bu kısmının başına geçti. Sonra altı bin (6000) piyadenin başında kumanda etti. En sonunda da kendikuvvetlerininbütün geri kalanına kumanda etti. Önceden beri aklını bu iş üzerine yormuştu ve harb için son derece istekliydi. Tesadüfen yılın en kısa günleriydi ve Alplerle Apeniler arasındaki bölgeye kar yağmaktaydı. Nehirlerin etrafı ve bataklıklar kesin soğuğu nedeniyle buz tutmuştu. Bundan başka, askerler ve atlar yiyecek için durmadan ve nöbet tutmak için, soğuktan donmaya karşı birşey yapmadan acele içinde geri dönmüşlerdi. Onlarda hiçbir sıcaklık kalmamıştı. Nehrin yakınlarındaki atmosfere yaklaştıklarında, yüzlerine çarpan rüzgarın sertliği ve acılığı gittikçe artmaktaydı. Fakat kaçmakta olan Numidialıların takibinde, onlar suya girdiler. Bütün gece yağan yağmurdan göğse kadar yükselen su oluşmuştu. Daha ötedeki kıyıya çıktıklarında, hepsinin vücudu o denli soğuktan hissizleşmişti ki, silahlarını zorlukla taşıyabiliyorlardı. Aynı zamanda günlerce katlandıkları açlık ve yorgunluktan bitap düşmüş bir durumdaydılar.

CAPUT 55

Bu arada Hannibal'in askerleri çadırlarının önünde ateşler yakmışlardı. Her grupta onların müşterek işlerini kolay hale sokmak için yağla onlara yardım edildi ve boş zamanları kaldığında kahvaltılarını yediler. Düşmanın nehri geçtiği onlara bildirilince, hem ruhem hem bedenen silahlanmış ve harbe gitmiş gibi istek ve şevk duydular. Sancakların önünde Hannibal, tahminen sekiz yüz (800) kişilik hafif silahlı Baliares'e ve bunların arkasında ordusunun kuvveti ve çiçeği sayılan ağır piyadesine yer verdi. Ordusuun kanadlarını on bin (10000) süvariden tanzim etti ve filleri ayırarak, onları kanadların dışında yerleştirdi. Konsülün atlıları Numidialıları takip ederken etrafa dağılmışlardı. Bu sırada Numidialılar ani bir duruşa geçmişler ve hiç tahmin etmedikleri bir anda ansızın conları ele geçirmişlerdi. Bunun üzerine konsül diğerlerini geri çağırdı ve onları piyadenin heriki kanadına yerleştirdi. On sekiz bin (18000) Romalı ve yirmi bin (20000) Latin adını taşıyan müttefik vardı. Bundan başka devamlı sadakat göstene yegane Gallia kavmi Cenomani kavminin yardımcı kuvvetleri bulunuyordu. İlerlemekte olan askeri kuvvetler bunlardı.

Baliares kuvveti muharebeye başladı. Fakat hafif silahlı kuvvetler başa çıkmak için lejyonları çok kuvvetli bularak, süratle geri çekildiler ve kanadlara gönderildiler. Bu manevra derhal Roma süvarisinin had safhada bir sıkıntıya düşmesine neden oldu. Zira onların sayıları dört bin (4000) olduğundan va aynı zamanda yorgun olduklarından, pek çoğu daha yorulmamış, taze kuvvetler olan düşmanın yalnız on bin (10000) süvarisine karşı daha uzun müddet mukavemet göstermeleri mümkün olamayacaktı. Şimdi onlar Baliares tarafında atılan bir kargi bulutuna gargolmuşlardı. Bundan başka, kanadların dış uçlarında geniş ve korkunç bir hayal gibi beliren filler, öyle bir paniğe yol açtılar ki, sadece acayip görünüşleriyle değil fakat aynı zamanda alışılmamış koklamalarıyla, özellikle atlar arasında genel bir firar yaratmış oldular. Piyadeye gelince, onlar cesaretle güzel bir muharebe çıkardılar. Harbe girmeden kısa bir müddet önce kendilerini yenilemiş ve

dinlendirmiş Fenikeliler nedeniyle bozulmamış kuvvetleriyle değil, soğuğun etkisiyle uyuşmuş ve katılaşmış bir vaziyetteki kuvvetleriyle muharebeye devam etmişlerdi. Bu sırada Romalılar yorgunluk ve çabuk davranmaktan ölü gibi olmuşlardı. Fakat cesaretleri mukavemet etmeye ve tek başlarına piyadeye karşı döğüşmeye yeterli olmayabilirdi. Fakat Baliares, muharebeye süvari kuvvetini katarak, onların yan taraflarına[91] kargılar yağdırıyordu. Filler şimdi harb safının ortasında hücuma geçmişlerdi. Roma ordusu farkına varmaksızın onların tuzağını geçer geçmez, Mago ve yanındaki Numidialılar geri hatlarında onları ürkütüp kaçırtmaya başlamışlardı ve bu durum son derece vahşi panik ve bozguna neden olmuştu. Bununla beraber, bütün bu felaketlerin ve kötülüklerin arasında hars safı bir müddet için sarsılmadan kendini korudu. Hatta fillere karşı birşey yapmayı ümit etmeye hiç kimse cesaret etmedi. Yük hayvanlarıyla idare edilen süratle yer alan hafif çarpışmalardaki askerler, onlara kargılar atabilir ve onları yollarından çevirebilirdi. Sonra onları takib etmeye geçerek, kuyruk altından onları kılınçtan geçirebilirlerdi. Burada deri son derece yumuşak ve onları yaralamak son derece olası idi.

CAPUT 56

Hannibal onları Gallialı yardımcı kuvvetlere karşı, merkezden sol kanadın ucuna sürmek için emir verdiği zaman, artık kendi kavimlerini tehdit eden korku ve panik içindeydiler. Burada kati bir panik halinde kaçışa neden oldular ve yardımcı kuvvetlerinin bozguna uğradığını gördüklerinde, Romalılar yeni bir tehlikeye maruz kaldılar. Ve böylece, onlàr başka herhangi bir yerden kaçış yolunun olanaksız olduğunu anladıklarında, her bir taraftan takriben on bin (10000) kişi tarafından kuşatıldılar. Gallialı yardımcı kuvvetleri kapsayan Kartacalıların harb safının ortasından, düşmanlarının büyük bir katliamına maruz kalarak bir geçiş yapmaya mecbur kaldılar. Ordugahlarına dönmelerine nehir mani olduğundan ve yağmur nedeniyle orada yardım etmek için bulunan

kendi arkadaşlarını iyice görüp ayırt edemediklerinden, Placentia'[92]ya giden en kısa yolu tuttular. Bundan sonra birçok gruplar çeşitli noktalarda huruç hareketi yaptılar. Nehre doğru gidenler ya nehrin girdaplarına kapılarak boğuldular, ya da nehre girip girmeme hususunda tereddüt gösterirken düşmanın eline düştüler. Firar ederken kırlık ve köylük alana dağılmış olanlar geri çekilen yürüyüş kolunun izlerini takip ederek Placentia'nın yolunu buldular. Düşman korkusuna karşı nehri geçmeye teşebbüs etme cesaretini gösterenler karşı kıyıya geçmişler ve ordugahlarına ulaşmışlardı. Karla karışık yağmur ve dayanılmaz keskin rüzgar ve acı soğuk, bir çok askere ve yük hayvanlarına, aynı zamanda bütün fillere ölüm getirmişti[93]. Fenikeliler düşmanlarını Trebia Nehrinden daha uzağa kadar takip edemediler. Zaferlerinden dolayı hemen hemen hiç bir memnuniyet ve sevinç duymayarak, soğuktan o denli üşümüş, donmuş ve uyuşmuş bir tarzda ordugahlarına döndüler ki zaferin tadını çıkaramadılar. Bunun üzerine, ertesi gece ordugahın garnizonu ve bozgunda hayatta kalmış büyük bir kısmı silahsız askerler, sallar üzerinde Trebia'ya geçerlerken, ya yağmurun gürültüsünden hiçbir şey duymadılar, ya da bitkinlikleri ve yaraları yüzünden hareket etmeye muktedir olamadıklarından işitlemiş gibi hareket etmeyi yeğlediler. Düşman tarafından hiçbir zarar-ziyana uğramadan Scipio ordusunu sessizce Placentia'ya sevketti. Buradan da Po Nehrini geçtikten sonra, iki ordunun kışlık ordugahını tedarik etme mesuliyetini yüklenemeyecek bir kasaba olan Cremona'ya ordusunu geçirdi.

CAPUT 57

Bu felaketin haberi Roma'ya öyle korku ve dehşet getirdi ki halk hemen Roma'nın önlerinde düşman ordusunun görünmesini beklemeye başladı. Bu ordunun hücumuna karşı şehir kapılarını ve surlarını müdafaa etmede herhangi bir ümit veya yardım için hangi tarafa yöneleceklerini ve hargi yolu tutacaklarını bilemeden öylece kaldılar[94]. Konsüllerin biri Ticinius'da mağlup edildi-

ği zaman, diğeri Sicilya'dan geri çağrılmıştı. Fakat şimdi iki konsül ve iki konsül ordusu mağlup edildiğinden, başka hangi kumandanları, hangi lejyonları çağırmaları gerekiyordu? Bu karışıklığın tam ortasında konsül Sempronius geldi. Büyük tehlikeleri göze alarak, ganimet aramak üzere geniş bir alana yayılan düşman süvarisi arasından, düşmanının kaçınılacak görünüşünden ya da onun sakınılacak tahmininininden ziyade, cesaretine güvenerek, onlardan yakasını sıyırması mümkün olamayacakken gelmeyi başarmıştı. Şu anlarda konsül seçimi son derece dikkati çeken bir olay idi. Sempronius bunu başardıktan ve tamamladıktan sonra kışlık ordugahına döndü. Seçilen konsüller Gnaeus Servilius ve ikinci kez Gaius Flaminius idi.

Diğer taraftan Romalılara kışlık ordugahlarında bile rahat ve huzur verilmedi. Her yerde Numidia süvarileri dizilmişti ve onlar için son derece engebeli olan her bir yer Celtiberi ve Lusitani kavminin askerleriyle kaplanmıştı. Eğer gemilerle Po Ovasına taşınan erzak olmasa, neticede her taraftan getirilecek bütün erzak yolları kapatılmış oluyordu. Placentia yakınlarındaki cephane depoları ihtimamla tahkim edildi ve kuvvetli bir biçimde askerle teçhiz edildi. Hannibal bu yeri bir hücumla ele geçirmeyi ümit etti ve süvarisi, aynı zamanda hafif teçhizatlı piyadesiyle buraya hareket etti. Ordusunun faal ve etkili olması nedeniyle hareketinin gizliliğine esas olarak ümit bağlamış ve bu askeri yürüyüşün gizli kalmasına ümit bağlamıtı. Fakat Hannibal'in gece hücumu nöbetteki nöbetçilerin gözünden kaçmadı ve müdafaa durumunda olanlar o denli yüksek bir çığlık attılar ki bu çığlık Placentia'dan bile işitilmiş oldu. Ve böylece konsül, lejyonlara muharebe kolu halinde kendisini takip etmelerini emrettikten sonra, gün doğduğunda kendisi ve süvarisiyle birlikte mevkiinde hazır duruma geçti. Bu arada Hannibal'in yaralandığı ve muharebeden çekildiği bir süvari muharebesi yapıldı. Bu yüzden düşman o denli korku ve panik içine düştü ki mevkii başarıyla müdafaa edildi. Bundan sonra, Hannibal birkaç gün istirahat ettikten ve yarası hemen hemen şifa bulduktan sonra, Victumulae'a hücum etmek üzere yola çık-

tı. Gallia Savaşı sırasında burası bir Roma cephane deposu idi. Yakınlarda ikamet etemket olan çok çeşitli kavimlerden birçok kolonisti çezbettiğinden, burası sonradan kuvvetle tahkim edilmişti. O zamanlar akınların ve yağmaların verdiği korku, bir hayli kabarık sayıdaki topluluğun şehirlere göç etmesine neden olmuştur. Nüfusun karakteri böyleydi. Bu kalabalığı oluşturan topluluk Placentia yakınlarındaki kalenin kuvvetle ve cesaretle müdafaasının hikayesi neticesinde teşvik edilerek harekete geçmiş oldu. Bu kalabalık silahlarına sarıldılar ve Hanibal'le karşılaşmak üzere ilerlediler. Harb safı halinde dizilmiş ordulardan daha ziyade yürüyüş koluna benzeyen ordular yolda birbirleriyle karşılaştılar. Bir tarafta sadece disiplinsiz halk güruhu, diğer tarafta ise askerlerine ve onarı cesaretlerine güvenenbir kumandan, aynı zamanda kumandanlarına sadık askerler bulunduğundan, çok az kişi tarafından aşağı yukarı otuz beş bin (35000) kişi bozguna uğratıldı. Ertesi gün teslim oldular ve surları içine bir garnizon galmak zorunda kaldılar. Emir edilmesi üzerine silaharından vazgeçmeye razı olmak zorunda kaldılar: Bunun üzerine şehir hücumla alınmış gibi, aniden galip gelenlere şehir yağmalamaları için bir işaret verildi. Böyle bir fırsatta tarihçilerin genellikle yazmaya değer bulduğu hiçbir zalimlik unutulmadı. Fakat ihtirasın, namusa tecavüzün ve insanlık dışı herbir kusur ve rezaletin her çeşit örneğiyle bu zavallı sefil halk cezalandırılmış oldu. Hannibal'in kışın yaptığı askeri seferin olayları böyle cerayan etmişti.

CAPUT 58

Bundan sonra kısa bir zaman için, soğuk hala tahammül edilmez olduğundan askerlerinin dinlenmelerine müsaade etti. İlkbaharın ilk belli belirsiz işaretleri kendini göstermeye başladığı zaman kışlık ordugahından Etruria'ya doğru ilerledi. Gallialıları ve Ligurialıları yaptığı gibi bu ulusu da ya kendi rızaları ya da zor kullanarak kendi sancakları etrafında toplamak amacını güdüyordu. Apeninleri geçmeye teşebbüs ederken, Alplerin korkunçluğun-

dan bile baskın çıkan korku ve dehşet verici bir hücuma uğradı. Yüzlerine karşı esen yağmurla karışık rüzgarla, ya silahlarını bırakmaları, ya da ona karşı mücadele ettiklerinden fırtına ve boraya kapılarak yere yuvarlanacaklarından, ilkin durdular. Sonra kasırganın etkisiyle gerçekten nefesleri kesilerek nefes alamaz hale geldiklerine, fırtınaya arkalarını döndüler ve hep birlikte yere çömeldiler. Şimdi korku dolu bir karışıklıkla gökyüzü çınladı ve korku verici şiddetli gök gürültülerinin işitilmesi arasında şimşekler çaktı. Kulakları sağır edilmiş ve gözleri kör olmuş bir halde, korku içinde hepsi sersemleyerek donup kaldılar. Sonunda şiddetli yağmur dindi, fakat rüzgar daha çılgıncasına esmeye başladı. Fırtınaya yakalandıkları yerin yakınında ordugah kurmaktan başka yapacakları birşey kalmadığı anlaşıldı. Bununla beraber, bu durum onlara zahmet ve sıkıntılarının yeni bir başlangıcı oldu. Zira ne uyumak için üzerlerine bir örtü örtebilirler, ne bir çadır kurabilirlerdi, ne de bir zamanlar çadır kurdukları gibi mevkilerinde kalabilirlerdi. Zira rüzgar herşeyi parçalarayak yırtar ve silip süpürürdü. Çok geçmeden rüzgarla rutubet ortadan kalkınca soğuk dağların zirveleri donmuştu. Sonra öyle bir şiddetli sulu septen indirdi ki insanlar herşeyi ellerinden bırarak yüzü koyun yere kendilerini attılar.

Korunmaları için bir yer yapmalarından ziyade, kendilerinin sığınacak bir yer bulmaları daha üstün geldi. Herbiri insan ve hayvanların oluşturduğu acınacak yığından kendini kaldırıp ayağa kalkma yollarını aradığı anda, son derece sert ve dayanılmaz bir soğuk ortalığı kaplamıştı. Çünkü sinirleri son derece sertleştiğinden ve gerginleştiğinden, bu nedenle mafsallarını güçlükle hareket ettirebildiklerinden, uzun bir süre bulundukları yerden kımıldayamadılar. Bundan sonra, en nihayet bütün gayretlerini toplayarak hareket etme kuvvetlerini tekrar kazandılar ve eski cesaretlerini tekrar elde ettiler. Herbiri kendi acizliği ve çaresizliği içinde, bir başkasına yardım için başvurarak, orada buradaateşler yakmaya başlamışlardı. Sanki etrafları kuşatılmışcasına bu mevkide iki gün boyunca kaldılar. Birçok insan, birçok at ve Trebia harbin-

de hayatta kalan fillerden yedi (7) tanesi bu fırtına ve kemikleri sızlatan soğuk nedeniyle telef olup gitti.

CAPUT 59

Apeninlerden inerken, Hannibal bir kez daha Placentia'ya doğru yöneldi ve takriben on mil (10 mil) yürüdükten sonra, ordugahına gitti. Ertesi gün Hannibal oniki bin (12000) piyade ve beş bin (5000) süvari ile birlikte düşmana karşı ilerledi. Şimdi Roma'dan geri dönen konsül Sempronius da mücadeleden çekinmedi. O gün iki ordugah arasında sadece üç (3) mil vardı. Ertesi gün iki ordu büyük bir moral ve değişkenlik gösteren bir talihle muharebe ettiler. İlk karşılaşmada Romalılar yalnız muharebede galip gelmekle değil, aynı zamanda mağlup düşmanı ordugahlarına kadar takip etmede de son derece üstünlük gösterdiler. Çok geçmeden ordugaha da hücum edildi. Hannibal birkaç müdafaa askerini siperlere ve kapılara yerleştirdikten sonra, huruç hareketi için işareti dikkatle gözlemelerini emrettiği yerde, diğerlerini ordugah içindeki kalabalığın arasına aldı. Şimdi hemen hemen günün dokuzuncu (9.) saati[95]olmuştu. Bu sırada askerlerini beyhude yere yormuş olan Roma generali, ordugahı zaptetmek için hiçbir ümit kalmadığından, geri gelme işareti verilmesini emretti. Hannibal bunu işitince ve muharebenin gittikçe gsiperlerinden geri çekildiğin farkedince, sağ ve sol kanaddan onların üstüne aniden süvarisini gönderdi. Kendisi de bizzat ordugahın merkezinden piyade kuvvetiyle hücuma geçti. Heriki taraftaki kayıplar nedeniyle bundan daha şiddetli ve dikkati daha çekici bir muharebe az bulunurdu. Gün ışığı muharebenin uzamasına müsaade vermişti. Fakat karanlık son derece büyük bir şevk ve gayretle başlayan mücadelenin sona ermesini sağladı. Muharebe edenlerin delilik derecesine varan çılgınlığı katliamdan daha büyüktü. Gerçekten berabere kalmış bir muharebe gibi, birbirine karşı kuvvetler ayrıldığında, kayıplar heriki tarafta da son derece eşitti. Heriki tarafta da altı bin (6000) piyadeden veya süvarinin yarısından

daha fazlası telef olup yok olmadı. Fakat Romalıların kaybı ölenlerin sayısına oranla çok daha fazlaydı. Zira Romalıların kayıpları arasında birçok süvari kuvvetine mensup kişiler, beş (5) askeri trubunus ve müttefiklerin üç (3) valisi bulunuyordu. Bu muharebeden sonra Hannibal Liguria'ya çekildi ve Sempronius da Luca'ya gitti. Liguriahlar bir tuzak hazırlamışlar ve iki Roma quaestorunu esir almışlardı. Bu quaestorlar Gaius Fulvius ve Lucius Lucretius idi. Bunların yanında iki (2) askeri tribunusu ve ekseriya senatörlerin oğulları olan süvari kuvvetinin beş (5) üyesini de esir olarak ele geçirmişlerdi. Hannibal'e karşı dostluklarının bir nişanesi olarak ve onların gelecekte de sakin ve huzurlu ortamına sahip bulunmak için bu adamları Hannibal'e teslim ettiler[96].

CAPUT 60

İtalya'da bu şeyler olup duruken, ordusu ve donanmasıyal Hispania'ya gönderilen Gnaeus Cornelius Scipio, Rhodanus Nehri ağzından hareket etmiş ve Pyreneleri geçerek Emporiae'a gelmişti. Burada ordusunu karaya çıkararak ve Laeetani kavminden başlayarak, Ebro Nehrine kadar bütün sahili kısmen eski müttefikliklerini yenileyerek kısmen de yeni müttefikler düzenleyerek, Roma hakimiyeti altına almıştı. Burada merhameti ve adaleti nedeniyle kazandığı şöhret, sadece deniz kenarındaki kavimlerle değil fakat aynı zamanda içlerde ve dağlık kısımlarda yaşayan daha cengaver kavimlerle de fayda sağlamıştı. Neticede kendisi bu kavimlerle sadece bir sulh düzeni kurmakla kalmamış, aynı zamanda onlarla askeri bir müttefiklik de kurmaya karar vermiş ve yardımcı kuvvetlerin pek çok cohorsu burada toplanmıştı.

Ebro'nun kuzeyinde Kartacalıların kumandanı Hanno idi. Çünkü Hannibal onun bölgesini müdafaa etmek için Hanno'dan ayrılmıştı. Bu nedenle, Kartaca için herşey kaybolmadan önce, birşeyler yapılması gerektiğini hissederek, düşmanın görüş menzilinde ordugahını kurdu ve harf safını sevketti. Roma kumandanı muharebeyi başka bir vakte bırakmak için hiçbir neden görmedi.

Hanno ve Hasdrubal'le muharebe yapması gerektiğini ve bir keresinde herikisiyle uğraşmaktansa düşmanlarıyla ayrı ayrı uğraşmayı seçmesi gerektiğini anladı. Kazanılması bakımından son derece güç bir mücadele ve muharebe olmadı. Altı bin (6000) düşman askeri öldürüldü ve iki bin (2000) düşman askeri de esir alındı. Bunlarla birlikte ordugahın garnizonu da esir alındı. Zira buraya da hücum edilmiş ve ele geçirilmişti. Bizzat kumandan ve ileri gelen pek çok kişi esir edilmişti. Ordugahın yakınında bulunan Cissis kasabasına hücum edildi. Kasabadan elde edilen ganimet kıymetsiz eşyalardı. Bunlar barbarların ve kölelerin ailelerine ait değeri büyük olmayan şeylerdi. Fakat ordugah askerlerin zengin olmasına yetti. Zira ordugahta sadece yeni mağlup ettikleri ordunun değil aynızamanda İtalya'da Hannibal'in kumandası altında hizmet veren ordudaki askerlerin de değerli eşyalarını ve kıymetli silahlarını buldular. Zira bu adamlar Pyreneleri geçerken, yürüyüşde son derece ağır yüklerle yüklenmiş olmamak için, hemen hemen bütün hazinelerini arkalarında bırakmışlardı.

CAPUT 61

İlk geldiklerinde Romalılarla yüz yüze gelecekmiş gibi, sekiz bin (8000) piyade ve bin (1000) süvariyle Hasdrubal Ebro Nehrini geçtiği zaman, henüz bu felatekin kesin haberini almamıştı. Fakat Cissis'deki felaketi ve ordugahın kaybını örenmesi üzerine geri döndü vedeniz tarafına doğru ilerledi. Tarraco'dan[97] uzak olmayan bir yerde, etrafa yayılmış ve her zaman başarıyla birlikte gelen dikkatsizlik, kaygısızlık içinde kırlarda başı-boş dolaşmakta olan donanma askerlerine ve deniz müttefiklerine yetişti. Süvarisini her tarafa göndererek onları sürdü. Onlar büyük bir katliam ve ondan daha büyük bir bozgun içinde gemilerine kaçtılar. Scipio'nun aşağı denize doğru gelememesi için, burada daha fazla gecikmeye cesaret edemeyerek, Ebro'nun karşı kıyısına çekildiler. Scipio yeni düşmanları hakkındaki söylentiyi işiterek, bütün süratiyle buraya gerçek bir yürüyüş yaptı. Fakat birkaç gemi kuman-

danını cezalandırdıktan sonra, Tarraco'da orta büyüklükte bir garnizon bıraktı ve donanmasıyal Emporiae'a döndü. O gittikten çok geçmeden sonra Hasdrubal görünmüştü. Scipio'ya rehine olarak veliren Ilergetes kavmini isyana teşvik ederek, bu kavimin gençlerini Roma'ya sadık kalan müttefiklerin topraklarını yakıp-yıkıp yağmalamakta kullandı. Fakat bu durum kışlık ordugahından Scipio'yu harekete geçirdiğinden, tekrar geri çekildi ve Ebro'nun kuzeyindeki bütün toprakları terketti. Scipio Ilergetes kavminin topraklarını istila etti. İsyanın kışkırtıcısının onları güçlük zamanında terkettiği Ilergates kavminin topraklarını ateş ve silah gücüyle istila ettikten sonra, onların hepsini ulusun başşehri olan Atanagrus'a[98] sürerek onları kuşattı. Birkaç gün içinde daha öncekinden çok daha fazla rehine talep etmişti ve aynı zamanda onları büyük bir miktarda para cezasına çarptırarak, onları kendi yetki-selahiyeti ve idaresi altına aldı. Buradan Ebro yakınlarındaki Ausetani kavmine karşı ilerledi. Bu kavim de Fenikelilerin müttefiki idi. Şehri kuşattıktan sonra, yakınlarındakilere yardam etmekte olan Lacetani kavmine bir tuza hazırladı. Gece karanlığı onların üzerine çöktüğünde, şehirden uzak olmayan bir yerden kendileri içeriye girmiş olacaklardı. Hemen hemen on iki bin (12000) kişi katledildi. Diğerlerinin hemen hepsi silahlarını kaybetti. Her yöne doğru tarlalar arasınad dağılarak, yurtlarına kaçtılar. Kuşatılanlara gelince, onları korumaya hiçbir şey yeterli olmadı. Ancak kuşatanlar için hiç de uygun olmayan bir kış vardı. Karın dört (4) feet kalınlıktan daha az olmasının nadir olduğu bir sırada kuşatma otuz (30) gün sürdü. Romalıların sundurmaları ve kar siperleri karla o derece tamamen kaplanmıştı ki, düşman tarafından birçok kereler üzerine atılan alevli meşalelerden onları tek başına korumada yeterli oluyordu. Neticede generalleri Amusicus Hasdrubal'le birlikte kaçarken, Romalılar düşmanın yirmi (20) gümüş talent ödemesinde mutabık kalarak, onları teslim aldılar. Romalılar Tarraco'ya döndüler ve kışlık ordugahlarına geldiler[99].

CAPUT 62

Roma'da ya da şehir yakınlarında o kış birçok işaret ve alametler meydana geldi. Ya da her zaman olduğu gibi insanların düşünceleri din üzerinde yoğunlaştığından, birçok şeyler bildirildi ve bunlara pek kolaylıkla inanıldı. Bu göksel alametlerin ve uğursuz kötü işaretlerin bazıları şunlardı: Altı (6) aylık hür bir çocuk pazar yerinde herkesin gözü önünde "Triumphus" diye bağırdı. Sürü pazarında bir öküz kendiliğinden bir evin üçüncü (3.) katına tırmandı ve sonra oradakilerin şaşkınlık içinde bağrışları arasında aşağıya inmişti. Gemilerin hayallerinin gökyüzünde ışıklar saçarak parıldadıkları görülmüştü. Ümit Tanrısının mabedini pazar yerinde herkesin gözü önünde yıldırım çarpmıştı. Lanuvium'da kurban edilecek bir köle kamçılanmıştı ve bir aç kurt Iupiter'in mabedine kaçmıştı ve bu dişi kurdun her ulumasında etraf aydınlanıp ışıklanmıştı. Amiternum bölgesinde birçok yerlerde insanların uzaktan parıldayan elbiseler içinde hayaletleri görünmüştü, fakat hiçbir kimse bunların yanına gidememişti. Picenum ülkesinde taş yağmıştı. Caere'de kader-kısmetin üzerinde yazılı bulunduğu tabletler[100] dökülmüştür. Gallia'da bir kurt bir nöbetçinin kınından çıkarttığı kılıncını kaparak onunla kaçmıştı. Bu olağanüstü alametler nedeniyle decemvirlerin Sibylla Kitaplarına[101] başvurmaları emredildi. Fakat Picenum'daki taş yağmuru için, dokuz (9) günlük bir kurban takdim etme müddeti ilan edildi. Sonra diğer işaret ve alametlerin kefaretini keşfetmeye teşebbüs ettiler. Bütün bu işlerde vatandaşlar bir kısmını üstlendi. Hepsinin evvel, Roma şehrinin kötülüklerden arınması için bir merasim düzenlendi. Kastedilen tanrılara daha büyük kurbanlar sunuldu. Kırk (40) pound ağırlığında altın bir hediye Iuno için Lanuvium'a getirildi ve Iuno'ya bronz bir heykel, çocuklu kadınlar tarafından adanarak Avuntinum tepesine kondu. Tabletlerin döküldüğü yer olan Caere'de bir Lectisternium[102] yapılması emredildi. Algidus Dağı'nda Kader Tanrısı için bir niyaz yapılması emredildi. Roma'da Iuventas için özellikle bir lectisternium yapılması tayin edildi. Hercules Mabedinde niyaz edilmesi ve daha sonra bütün pulvina-

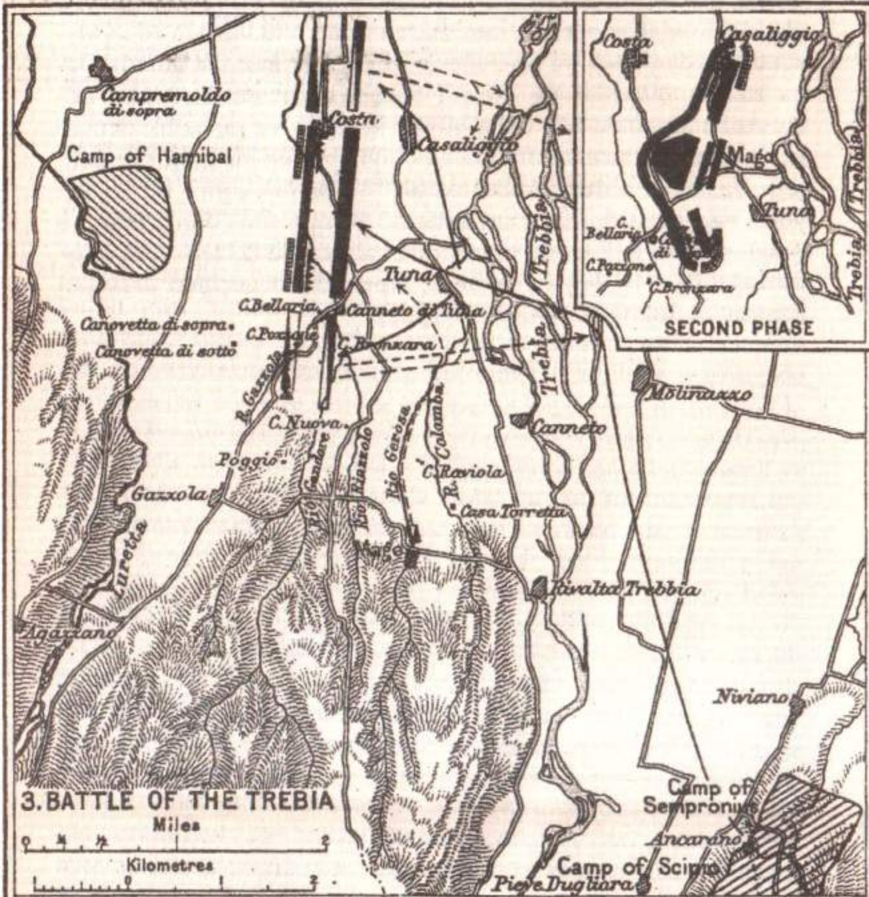
ria'da[103] halkın hepsinin bu merasimi izlemesi emredildi. Aynı zamanda Roma Halkının Genius'u şerefine daha büyük beş (5) kurban kesildi. Praetor Gaius Atilius Serranus'a "devletin şimdiki haliyle on (10) sene daha kalması şartiyle" bir adak adaması emredildi. Bu adaklar ve kefaletler Sibylla Kitaplarında izah edildiği biçimde yerine getirildikten sonra, tanrılarla ilişkileriyle ilgili insanların endişe ve korkularında bir yatışma ve azalma görüldü.

CAPUT 63

Belirtilen konsüllerden, kur'ada Placentia'da lejyonları kışlaması çıkan Flaminius konsüle bir ferman ve bir mektup gönderdi. Bu ğerman ve mektupta Martın on beşinde (15) bu askeri kuvvetlerin Ariminum'daki ordugahta hazır olmalarını emrediyordu. Burada kendi eyaletinde konsüllüğe başlamayı planlamıştı. Zira senatörlerle daha önceki sürtüşmelerini hatırlıyordu. Bir pleb tribunusuyken[104] ve daha sonra konsülken, onların ilk olarak her sene denedikleri konsüllüğü hakkında ve tekrar kendi zafer merasimiyle ilgili bahis tuttu[105]. O aynı zamanda pleb tribunusu Quintus Claudius'un çıkardığı yeni bir kanundan dolayı senatörlerin nefretine mazhar oldu. Senatonun muhalefetine karşın, senatonun ileri gelenlerinden bir tek Gaius Flaminius'un kendi tarafını tutarak yardım etmesiyle, hiçbir senatörün veya senatörün oğlunun üç yüz (300) amphora'dan[106] daha fazla yüklü olarak kendi açık denize çıkmağa elverişli gemisiyle hareket etmemesini ön gördü. Bu üç yüz (300) amphora bir kişinin tarlasındaki mahsülleri nakletmeye yeterli addedildi ve bütün para kazanma uygunsuz bir senatörün elinde tutuldu. Şiddetle karşı çıkılan bu önlem, onun kanun şeklini almasını müdafaa eden Flaminius'a karşı asiller tarafında büyük bir kızgınlık ve nefretin doğmasına neden teşkil etti. Fakat Flaminius'a karşı pleblerin teveccühü artmış ve onların bir hayli sevgisini kazanmıştı. Bundan sonra Flaminius ikinci bir konsüllük elde etti. Bu nedenle, düşmanlarının kendisini Roma'da alıkoymak için, kehanetleri tahrif edeceklerine, Latin

Festivallerini[107] geciktireceklerine ve bir konsülü engellemek üzere diğer önlemlere başvuracaklarına inanarak, bir yolculuk yapıyormuş gibi göründü ve alelade bir vatandaş gibi ayrılarak, gizlice eyaletine gitti. Bu davranış açığa çıktığı zaman, zaten evvelden de düşman olan senatörlerin kalplerinde yeni bir öfke ve nefretin doğmasına neden oldu: Senatörler Gaius Flanimius'un yalnız senato ile değil, fakat aynı zamanda bu kez ölümsüz tanrılarla da harb etmekte olduğunu söylediler. Gaius Flaminius daha önceden kahinlerin tasdiği olmaksızın konsül olmuştu ve hem tanrıların hem insanların onu harb safından geri çağırmasına karşın, o buna itaat etmemişti. Şimdi vicdani sorumlulukları onları teşvik ederek harekete geçirdiğinden, Capitol'e kaçmıştı ve göreve başladığı gün Iupiter Optimus Maximus'un Mabedi yakınında, muntazam olarak üstlenilen adakları kesmekten ve bazı merasimleri yapmaktan bu şekilde kaçınmıştı. Capitol'e sığınmakla ondan nefret eden ve kendisi tek başına hepsinden nefret etmekte olan senatörleri ve senatoyu görmeyecek ve ona danışamayacaktı.Böyle davranmakla Latin Festivallerini ilan edemeyecek ve Alba Dağı'nda Iupiter Latiaris'e mutat kurban sunma merasimini yapamayacaktı. Kehanetleri aldıktan sonra, adaklarını sunmak üzere Capitol'e çıkamayacak ve buradan bir kumandan paltosu[108] giymiş olarak ilerleyerek, yanında lictorları olduğu halde eyaletine doğru yola çıkamayacaktı. Sancakları ve lictorları olmaksızın, ordu gerisinden giden bir sivil veya tüccar ya da bir hizmetçi gibi, bir sürgüne gidiyormuş gibi yalnız ve gizlice yola çıkmıştı. Ocak tanrılarının nezdinde erguvan renkil toga'yı[109] giymek için Roma da bulunmaktansa, memuriyetine Ariminum'da başlamanın gerçekten kendisine daha yüksek mevki ve şeref vereceğini düşündü! Ordusuna ve eyaletine gitmeden önce, hep birlikte onun geri çağrılmasına karar verdiler ve onu geri çekmeye, aynı zamanda tanrılara ve insanlara karşı şahsen bütün yükümlülüklerini yerine getirmeye mecbur tutmaya hep birlikte mutabık kaldılar. Bu iş için elçiler heyetinin gönderilmesine karar vermişlerdi. Bu elçi heyetindeki Quintus Terentius ve Marcus Antistius yola çıktılar. Ancak bu elçiler daha önceki konsüllüğünde

onu harekete geçiren senato tarafından gönderilen mektuptan daha fazla Flaminius'u harekete geçirmeye muvaffak olamadılar. Birkaç gün sonra Flaminius görevine başladı. Flaminius kurban olarak bir adak sunarken, kesildikten sonra onu kurban edeceklerin ellerinden kaçtı ve seyircilerin birçoğunu kanıyla buladı. Daha uzakta duranlar ve bu ani telaşla heyacının nedenini bilmeyenler arasında bile daha büyük kaçışma ve şaşkınlık olmuştu. Çok fazla kimse tarafından bu olayın büyük bir korku ve dehşetin kehaneti olduğu kabul edildi[110]. Bundan sonra iki (2) lejyonu kapsayan önceki yılın konsülü Sempronius'dan alınan ve praetor Gaius Atilius'un idaresinden alınan iki (2) lejyonun oluşturduğu dört (4) lejyonluk ordu, Apeninlerin geçitleri arasıdan Etruria'ya doğru yürüyüşüne başladı.



Adapted from Kromayer-Veith, Schlachten-Atlas, published by H. Wagner & E. Debes, Leipzig.

Stanford's Geographical Establishment, London.

NOTLAR

1- Thucydides tarihine şöyle başlar: "Atinalı Thucydides eserinin başlangıcında Peloponnesliler ve Atinalıların bir birlerine karşı yaptıkları harbi yazdı. Peloponneslilerle Atinalıların yaptıkları bu harbin kendinden önceki harblerden daha değerli olacağını ve aynı zamanda daha büyük olabileceğini ümit etti."

2- Birinci Kartaca Harbi'nin başlangıcında Kartacalıların elinde bulunan adanın batı kısmı.

3- Bu önderi Hamilcar Barca'dan adını alan bir harb partisiydi. Bu parti tüccar-aristokrat sınıfının herhangi bir siyaseti pahasına sulhu şiddetle reddetmişti.

4- M.Ö. 241'deki muahede. (Per. xx ve caput xix.1-5).

5- Saguntum (Murviedro) Ebro ve Yeni Kartaca (Cartagena) arasında tam ortada bulunur. Livius iki "etki sahası"nda kaldığını ifade etmez. Zira her halikarda Ebro'da bir adayı işgal etmiş olmalıdır. Fakat kesin olmamakla beraber, Kartacalılar onun güneyinden henüz uzaktadırlar ve Romalılar da güneyden hâlâ ona yaklaşamamışlardır.

6- Bir Roma ordugâhının karargâhı. Eyaletlerde valinin resmi ikametgâhının, yazlık köşklerin ve hatta bazen yol kenarındaki hanların adıyla anılmıştır.

7- Bu nokta üzerindeki daha önceki materyalini Livius'un başlıca Coelius Antipater'den alması mümkündür. Şimdi o Polybius'a (veya Polybius üzerine atfedilen bir izahata) meyleder. Birbirini takibeden cümleler arasında acemicesine bir geçiş kendini belli eder. Bu cümlelerde "nihil prolatandum ratus" ile Hannibal'in Sagutines kavmiyle birşey yapmadığı harbde şimdi harcadığı iki (2) yıl arasındaki tenakuzu yumuşatmaya çalışır. (De Sanctis, say. 182).

8- Bu münasebetle zikredilmesinden maada bilinmeyen bu yer Polybius tarafından Althaea diye isimlendirilir. (III. xiii. 5) Günümüz yazarı Melkart'da isim muhtemelen muhafaza edilmiştir.

9- Salamanca mevkiinde yer almış olduğu tahmin edilir.

10- Yarımadanın güney-batı kısmında önemli olmayan, fakat daha küçük bir kavim. Saguntines'in komşusu olarak XXIV. Iii 11 ve XXVIII. xxxix. 8 -burada Turduli olarak anılır- de tekrar zikredilmiştir.

11- Bu şahıslar M.Ö. 218'in konsülleriydi, fakat Saguntum kuşatması M.Ö. 219'da oldu. Livius şimdi bu kitabın caputlarına başlamak için kullandığı kayna-

ğa döner ve caput xv. 1. deki kuşatma hikâyesini bitirinceye kadar bunu takip eder. Coelius - eğer kendisi öyleyse- Saguntum üzerine hücum yapma konusuna gelince olayları o denli iç içe geçirir ki derhal Hannibal'in tayinine geçer ve aynı yıl Roma ile harb başlatır. Caput xv de Livius onun uydurulma gayretlerinin ve tenakuzunun farkına varır.

12- Saguntum, Elis kıyısında küçük bir adanın (şimdiki Zante) adı olan, Ζακυνθος'un sadece latince yazılmış şeklidir.

13- Ardea (Vergilius'a göre, Aen. VII. 409, kral Turnus'un ikamet yeri) Rutuli kavminin başşehri idi ve M.Ö. 422'den itibaren bir Roma kolonisi olmuştu.

14- Polybius, III. xviii. 3, onların ülkesinin büyük verimliliğinden söz eder. Saguntum hâkimiyeti altında çanak-çömlek ihracatı nedeniyle oldukça önemliydi.

15- Şahmerdan: Eskiden kale kapılarını vurarak kırmak ve duvarlarını yıkmak için kullanılan yuvarlak başlı kalın seren.

16- Bu adalardan C. Lutatius Catullus M.Ö. 241'de bir deniz zaferi kazanır. Bu zafer Birinci Kartaca Savaşı'nın çıkmasına neden olur. (Per. XIX).

17- Hanno kendisini dinleyenlerin çoğunun kendisine karşı olduğunu bilir. Isti (edebi olarak "sizinkilerin adamları") "sizin fikrinize öncülük eden" Hannibal'in dostlarını ifade eder.

18- Ballistae: Kargı ve taş fırlatan toplar.

19- Eski bir şehirde yabancı ticari ve kanuni haklara sahip değildi. Fakat bazı vatandaşların iyi görevlerine sahip olabilirdi. Misafir-dostluk (hospitium) yani misafirperverlik farklı durumdaki iki (2) vatandaşla devamlı (ve hatta babadan oğula intikal eden) bir ittifakın bir çeşidiydi. Bu ittifak her zamanki rahatlığın, ticaretteki korunmanın ve diğer münasebetlerin sağlanması gayesiyle yapılırdı. Başka devletin bir üyesini resmi olarak verilen hospes publicus ünvanıyla bir şehir şereflendirildiği zaman, bu ona hükümet hesabına eğlenme, satma ve satın alma ve davalarını mahkeme meclisine getirme hakkını verirdi.

20- Livius, Hannibal'in teklifinin mübalağa edildiği bu ayrıntıda Alorcus'un olduğunu ima etmez. Caput xii. 5'deki "tek bir elbise" herkesin giydiği iç ve dış elbise "tek bir elbise takımı" yerine genel anlamda kullanılır.

21- Bu paragraf, Polybius ve onu takibeden daha önemsiz bir yazarın şüphesiz ifadelerine önem vermeyerek Livius'un bizzat düşdüğü kronolojik karışıklığı halletmeye teşebbüs ettiği bir dipnottur. Polybius'a göre, Hannibal M.Ö. 221'de komutan tayin edildi ve Olcades'e hücum etti. M.Ö. 220'de Vaccanci ve Carpetani ile harb yapıldı. 219'da (M. Livius Sallinator ve

L. Aemilius Paulus'un konsüllüğünde) Saguntum kuşatması oldu ve sonra Hannibal ordusunu Yeni Kartaca'daki kışlık ordugâhına çekti ve 218'de İtalya'ya gitmek üzere yürüyüşe geçti. (Polybius, III. xiii, xvii, xxxiii.).

22- Burada zikredilen harbler (aynı zamanda Ligurialılarla olan bir harb) Birinci ve İkinci Kartaca Savaşları arasındaki devrede patlak vermiştir. Bu harbler XX. Kitapta izah edilmektedir (Bk. XX. Kitabın özetine: Liber XX Periochae.).

23- M.Ö. 241'de İspanya'nın Kartaca'yı fethi fiili olarak başlamamasına karşın, Birinci ve İkinci Kartaca Savaşları arasındaki devre.

24- Quinqueremis: Beş kat kürekle çekilen kadırga.

25- M. Livius ve L. Aemilius M.Ö. 219'da konsüldü. Şimdi bir elçi heyetinde hizmet vermeye hazır olduklarından, bu elçi heyetinin M.Ö. 218 yılının Mart ayının ortalarından -konsül yılının başlangıcı olan- önce yola çıkmamış oldukları açıkca belli oluyordu. (De Sanctis, say. 11).

26- Ebro'nun kuzeyinde bulunan Bargusii, henüz Kartaca'nın hâkimiyeti altında değildi. Fakat Kartaca'ya ilhak edilme beklentisi gerginliği arttırıyor ve huzursuzluğun büyümesine neden oluyordu. (Bk. cap. xxiii. 2.).

27- Daha önceki bir tarihte Romalıların da comitia centuria'daki toplantıya silahlı geldiğinden söz edilir (I. xliv. 1).

28- Şimdiki Marsilya.

29- Livius Hannibal'i rhetorik bir mübalağa ile konuşturur. Hannibal'in hitap ettiği Hispania askeri kuvvetleri Hispania'daki her kavim, mağlup edilmemiştir. Çünkü bu kuvvetler birkaç yıldan beri dostça Kartacanın tebaası olan kavimlerden gelmişti. Hannibal gerçekte bütün düşman kavimleri değil, sadece Ebro'nun güneyinde uzanan kavimleri mağlup etmişti.

30- Gadez (Cadiz) bir Tyria kolonisi idi ve ana şehrin hamisi olan Melkarth'ın meşhur bir mabedi vardır. Melkarth'ı Romalılar Hercules'le bir tutarlar.

31- Greklerdeki πελ ταστaί gibi, bunlar da hafif teçhizatlı piyade askerleriydi. Bu askerlerin müdafaa silahı okside olmuş küçük yuvarlak bir kalkandan ibaretti.

32- Baliares (Majorca ve Minorca) dünyanın en maharetli sapancılarıyla donatılmıştı. Livius (XXVIII. xxxvii. 6) bütün diğer kavimlerde Baliares kadar bu sanatta üstün hiç bir kimseye insanlık boyunca rastlanmadığından söz eder. Eskiler Baliares'i βαλλειγ "atmak" fiilinden türetirler.

33- Afrika'nın devletlerinin.

34- Mauretania şimdiki Fez ve Morocco'ya uygun düşmektedir.

35- Donanmanın kuvvetinin bu rakkamlarında Livius Polybi-

us'un izinden gider. Polybius, bizzat Hannibal'in kaydettiği bu rakkamları Lacinia Burnunda (Crotona yakınlarında) dikilen bronz bir tablet üzerinde bulduğunu söyler. (III. xxxiii. 9).

36- Polybius (III. xxxv. 7) Hannibal'in şimdi elli bin (50000) piyade ve takriben dokuz bin (9000) süvariye sahip olduğunu ifade etmektedir.

37- Şimdiki Elne bu mevkiin yakınlarındadır.

38- İsim, Perpignan yakınlarındaki, Fransa'daki Tour de Rousillon'la aynı kabul edilir.

39- Livius aşkının dramatik etkisinde kalarak, tepeden inme birşey gibi Romalılara karşı Gallialıların isyanını görmemiz için, Hannibal Boi arasında herhangi bir mükâmeleden söz etmez. Bkz. cap. xxix. 6.

40- Bunlar Latin kolonileri diye isimlendirilen türlerdi. Bunların her birine altı bin (6000) kolonist tayin edilip yerleştirilmişti. Gallia isyanı patlak verdiğinde onlar güçlükle yatıştırılmışlardı. (Polybius III. xl. 3-6).

41- Bunlar üç kişiydiler. Triumviri.

42- Gallia ordugâhında olaylar üzerinde konuşmak için Romalılara temsilci göndermeyi kararlaştırdıklarında, galiba Gallialılar Romalılarla beraber rehineleri bırakmışlardı.

43- Ne Polybius ne Livius bu haberler kendisine ulaştığında Manlius'un nerede olduğundan bize söz etmez. Weissenborn-Muller onun yeni tahkimatlarıyla kuvvetlendirmeyle meşgul olarak Placentia'da olduğunu düşünür.

44- Bu ikinci hücum -Pulybius sadece birini kaydeder- hiç şüphesiz birincisi gibidir. Livius veya Livius'un yakın kaynağı, aynı hadiseden farklı iki hikaye oluşturarak dikkatsizce iki bölüm meydana getirmiştir.

45- Tannetum (şimdiki Tanneto) Via Aemilia Lepida üzerinde, gerçekten Po'nun takriben on (10) mil güneyindeydi. Eğer commeatibus fluminis doğru olarak tercüme edilirse, biz (1.) Livius'un Tannetum'u Po'nun daha yakınında olduğunu düşündüğünü farzedebiliriz. Ya da (2.) Livius Brixia'yı (Brescia), hemen hemen Tanneto'nun kuzeyinde ve Po istikametine yakın ve aynı zamanda Placentia'dan gönderilen araç-gereçler için bir depo vazifesi görebilen Brixellum (Bresciello) ile karıştırmış bulunmaktadır. Caput lv. 4'deki ifadede Cenomani (onun başşehri Brixia idi) Roma'nın sadık taraftarları olan yegâne Gallia kavmiydi.

46- P. Cornelius Scipio.

47- Gallia'nın önemli nehirlerinden biri.

48- Polybius (XXIV. x. 5) iki (2), Plinius (N.H. III. iv. 33) üç (3) ve Strabo 'IV. i. 8) Timaeus'dan iktibas ettiği beş (5) sayısını ifade eder.

49- Polybilus, Scipio'nun "yanlarına rehber ve yardımcı olarak, ücretli asker olarak Massilialıların yanında askerlik yapmış olan belli başlı Celtleri vererek, en cesur süvarilerinden üç yüzünü (300) gönderdiğini" ifade eder. (Platon'un çevirisi).

50- Hannibal'in Durance ile birleştiği noktada Rhodanus'u geçtiği -Napolyon da bunu tasdikler- genellikle kabul edilir. Tam Delta üzerinden Hannibal'in geçtiğini düşünenlerin ileri sürdükleri deliller, son zamanlarda Spencer Wilkinson tarafından yazılan Hannibal's March through the Alps, say. 14-17 adlı eserinde de yer almaktadır.

51- Caput xlvii. 5'de göreceğimiz gibi, Hispanialılar nehirde yüzmedeki maharetleri nedeniyle bu iş için tercih edilmişlerdi. Burada kullanılan metod Caesar zamanında hâlâ onlar arasında itibardaydı.

52- Hâlâ şarap saklamakta kullanılan koyun ve keçi derileri. Onlar ya hava ile şişirilir ve böylece sadece bir çeşit can-simidi olarak kullanılırdı ya da aynı zamanda bir asker çantası yapılırdı.

53- Fillerin yüzemediğine inanan Polybius, Plinius'un yaptığı gibi (N.H. viii. 28) onların gemiden denize düştüklerini, kendilerini suyun yüzeyinde tutan bedenlerinin genişlikleri sayesinde korunduklarını ve bu şekilde nefes alarak kendi boylarından çok daha fazla sudan geçtiklerini ifade eder. Livius ise onların yüzdüğünü düşünmüş gibi görünür.

54- Polybius 'III. xxxix) uzaklığın Hannibal tarafından aşağıdaki gibi kaplandığını düşünür: Yeni Kartaca'dan Ebro'ya 2600 stades (stades kabaca 200 millik bir mesafedir.): Ebro Emporium'a 1600: Emporium Narbo'ya 600; Narbo Rhodanus'un geçidine 1600; Rhodanus'un geçidi Alplerin geçidinin eteğine 1400; geçidin eteğinden Po Ovasına 1200 stades olduğunu ifade eder.

55- Bk. V. xxxiv-xxxv. Livius Tarquinus Priscus'un krallığında en eski Gallia güçüne yer verir.

56- Bu ifade Hannibal'in ağzından yapılan garip bir tarih hatasıdır. Fakat Livius Hannibal'in tasavvur ettiği şeyi düşünür. Aynı zamanda belki de şimdi başlayan mücadele ile Roma'ya da Kartaca'nın dünyaya hükmetmesinin belirlenmesini temin etmiş olabilir.

57- Campus Martius, Capitol, Quirina ve Pincia Tepeleri ile Tiber Nehri arasında, Servius surları dışında uzanmaktadır.

58- Araştırma yapılınca, Polybius'a göre (III. lxix) bu kavim Allobroges değildi, fakat Allobroges kavmine karşı Kartacalıların korunmasını temin etti.

59- Yürüyüşün bu noktasında sola dönmenin ne anlama geldiği anlaşılmamaktadır. 2'de ifade edilen Rhodanus Nehrinin yukarısına yürüyüşün aynısı olması nedeniyle açıklanmalıdır.

60- Polybius tarafından ne Druentia ne de bu kavimlerin herhangi biri ifade edilmez. Fakat Polybius, okuyucuya hiçbir mânâ ifade etmeyen uzan coğrafi adlarla kendi anlatımını doldurmayı sevmez. Livius'un veya kendi kaynağının kısmında, Livius ve Polybius için müşterek bir kaynak veya kaynaklardan alınan hakiki, inanılır detaylardan başka, onların keyfi süsler olma ihtimali çok azdır ve gösterilen sebep nedeniyle Polybius tarafından yazılmamaktadırlar. (Aynı şey 6 daki Gallia prensleri için de söylenebilir.) Eğer biz Hannibal'in Druentia'ya gitmek üzere Isére-Drac (Isara-Drac) tırmandığını ve buradan Genévre'ye (Genava) geçtiğini farzedersek, Hannibal bu kavimlerin topraklarına yaklaşmış ve buralara girmiş olmalıdır. Polybius'un anlatımında olduğu gibi Livius'un ifadesine göre de onları yatıştırmak ve razı etmede büyük bir zorlukla karşılaşmamıştır. (Bk. De Sanctis, say. 69.).

61- Caput xxxix. 3'de, Scipio'nun buraya Genoa'ya tayin edilmesini unutarak, Scipio karaya çıktığı limanın Pisa olduğunu belirtmesinde, Livius Polybius'la görüş birliğine varır.

62- Yürüyüş koluyla, Livius burada Hannibal'in hemen emri altında bulunan yürüyüş kolunun ikinci (ve daha geniş) kısmını ifade etmek istemektedir.

63- Ekimde ortaya çıkan Pleiadlar'ın takım yıldızı (burcu).

64- Polybius'da (III. liv. 7) heyelan yoldan bir buçuk (1,5) stadium'dan (takriben bin feet) daha fazla bir uzunluğa kadar yayılmaktadır. Livius ifade edilen bu bin feetlik mesafe fikrini, bir hata olarak tepeden eteğe kadar uzanan mesafe olarak alır. (Stadium; Eski Yunanlılarda 185 metrelik koşu ölçüsü).

65- Bu meşhur hikaye daha eğlenme ve alay yaratmak içindir, fakat Livius'un savunması şöyle not edilebilir:

(1.) Taşların, kayaların belli çeşitleri üzerinde, soğuk suyun dökülmesiyle oluşan ısı değişikliği nedeniyle, parçalanma meydana getirdiği iyi bilinmektedir.

(2.) Eski zamanlarda ve hatta geç devirde on altıncı (16.) yüzyıla kadar uzanan bir inanca göre, sirke kayaların kolay ufalanmasına neden olur.

(3.) Hannibal'in yük vagonuna hiç olmazsa ekşi şaraptan birkaç tulum koyduğu ihtimal dahilindedir. (Bazıları bunun muazzam miktarda ihtiyaç duyulduğuna inanırlar. Fakat Livius'un heyelanın genişliğini düşünerek sadece birkaç yol olduğunu hatırlamaları gerekmektedir. Bk. son nota) Sirke hikayesini bir hayal ürünü olarak addedenlerin Livius'daki kurguya bağlı kalmaması gerekir. Benim düşünceme göre Varro'nun Menippea Satura'larındaki bir imanın farkına

varabiliriz. (Sesculixes, frag. 25, say. 237, Buecheler-Heraeus'un edisyonunda: alteram viam deformasse Carneaden virtutis ecupis cris aceti) Aynı zamanda M.Ö. 27'de yaşamış Varro'nun devrinden uzun zaman önce eski ve oldukça meşhur bir efsanenin bulunması olasılığı vardır. Hikayenin son zamanlardaki tartışması için, Evan T. Sage tarafından zikredilen L.W. 16 (1922-1923) 73-76'daki bahise ve aynı cilt içerisinde diğer makale yazarları tarafından ifade edilen modern misaller notuna bakınız.

66- Polybius (III. lv. 7), bir günlük çalışma yapıldıktan sonra yük hayvanlarının ve atların yol üzerine gönderildiğini ve otlanmak için hayvanların dışarıya çıkarıldığını, ancak fillerin geçmesi için yolu yeterli derecede genişletmede üç (3) gün kullanıldıklarını ifade etmektedir.

67- Polybius (III. lvi. 4) bu rakkamların Lacinium'daki bir kitabede bizzat Hannibal tarafından verilmiş olduğunu söylemektedir.

68- M.Ö. 210'da Sicilya'da praetor. Lucius Cincius Alimentus, Fabius Pictor'la çağdaştı ve aynı zamanda onlar Livius'un en eski kaynağını teşkil ediyorlardı.

69- Polybius (III. lv. 5) Hannibal'in Rhodanus'u otuz altı bin (36000) piyade ve sekiz bin (8000) süvariyle terkettiğini ve sarp geçitleri geçerken askeri kuvvetlerinin yarısından fazlasını kaybettiğini ifade eder.

70- Polybius'un bu görüşü paylaşıp paylaşmadığı müzakere edilecek bir sorudur.

71- Büyük St. Bernard.

72- Muhtemelen Küçük St. Bernard.

73- Livius, Gallia Cisalpina'yı ifade etmek istemektedir. Çünkü Hannibal'in görüş noktasından yazmaktadır.

74- Sikkeler ve adak sunma merasimleri burada keşfedilmiştir. Aynı zamanda tanrının küçük mabedinin kalıntıları burada bulunmuştur. Bu tanrının mevcut belli başlı kitabelere göre Iupiter Poeninus olduğu açıktır.

75- Birinci Kartaca Savaşı M.Ö. 241'de sona ermişti.

76- Hercules'in Geryon öküzüyle (üç başlı veya birbirine yapışık üç vücutlu bir canavar). Erythea Adasından geri dönüşünde Alpleri geçmiş olduğu hikaye edilir. Livius daha önce de bu hikayeden bahseder. (I. vii. 3 ve V. xxxiv. 6).

77- Polybius, karşı karşıya döğüşenlerin sadece bir çift olmasını söylemesinden başka, hadisenin aslında aynısını verir. (III. lv. 2).

78- Cebelitarık boğazının iki tarafındaki yüksek kayalar.

79- Numidialılar hiç at başlığı kullanmadı: Onları kullanan süvariler Hispanialılar idi.

80- Bu merasimde çakmak taşı Iupiter'in yıldırımını simgelemektedir. Bu dini merasim Roma rahiplerinin karakteristik bir merasimidir. (I. xxiv. 9). Livius bu-

rada sahneye dramatik etkiler katmak amacıyla bu merasimi Hannibal'e atfeder.

81- Kurbanlar sunarak, bu kehanetlerin kötü alametlerini tanrıların başka tarafa çevirmesini sağladılar.

82- Polybius, genç Africanus'un yürekten arkadaşı olan Laelius'dan hikayeyi almıştı, Scipio'yu bu kısa hikayenin kahramanı yapanların arasındadır (X. iii. 2) Coelius eserini L. Aelius'a ithaf etti (Peter. Rellı I. ccxv.) bu ithafı, daha önceden olduğu gibi, bu hikayenin yeni gelmiş, tecrübesiz Scipio'yu şereflendirmesini kabul etmemesini önlemek amacıyla yapmıştı.

83- Polybius (III. lxvi) Hannibal'in Scipio'yu sadece Ticinus'a kadar değil (Polybius burada altı yüz kişinin hikayesine yer verir) aynı zamanda buradan geri dönerek, köprü kurulacak bir yer bulana kadar, iki gün Po Ovası boyunca batıya ilerleyerek takip ettiğini ifade eder.

84- Birkaç ifadenin birinde, Livius hadiselerin izah edildiği sahne ile birinci elden bir kaynağı ima eder.

85- Lipara'nın güneyindeki bu ada aynı zamanda Thermissa, ve Hiera olarak bilinir. Şimdi Volcano denilmektedir.

86- Amiral gemisi, "kumandan" anlamında praetorun eski kullanımından ötürü adını alır Bk. praetor ordugahı, praetor nöbetçisi. Konsüller de ilkin praetor olarak isimlendirilirlerdi. (III. lv. 12).

87- Malta Adası.

88- Afrika, Livius Coelius tarafından ifade edilen gerçeği zikretmekten kaçınır. (Coelius'un bu kaydı gramerci Charisius tarafından aynen iktibas edilmiştir. II. p. 203 K). Coelius'un yazdığına göre, Sempronius bir Roma ordusu için Afrika sahilinde karaya çıkacak iyi bir yeri gizlice bulmak üzere süratli hareket eden bir kadırga göndermiştir.

89- Sicilya'daki olayların bu kısa hikayesi (caput xlix-li) kendisiyle aynı olmayan bir kaynaktan alınır. De Sanctis (say. 186) uslübun özetlenmiş ve rhetorik olmayan karakterinin Coelius'a atfedilmesine mani olduğunu düşünür. Ne Fabius'un ne Cincius'un Hiero gibi, müttefiklere itimat etmede bu kadar tarafsız olmaları ihtimal dahilindedir. Böyle özelliklerle daha küçük olayları tahlil edebilecek hiç bir Grek yazarı bilmiyoruz. Bilinmeyen yazarın Napoli'li Eumachus (Hanniballe Greklerin harbini yazmıştır.) veya başka bir İtalyan ve Sicilya'lı tarihçi olabileceğini tahmin eder.

90- Praetorium, burada her zaman olduğu gibi kumandanın çadırını değil, kumandanın çadırı önündeki açık araziyi ifade etmektedir. Sempronius kendi duygularını askerlerin bilmesini istemektedir. Fakat askerlere hitap edilen resmi nutuğun tam

anlamıyla gerçek uzunluğuna gitmez.

91-Ordunun yan tarafları, cenahlar,

92- Livius'un Placentia'yı Trebia'nın batısı olarak düşünmüş olduğu görülür. Scipio ve ileri karakolun bulunmasına karşın, yanında bulunan on bin (10000) kişinin Trebia'yı geçmesi şimdi zorunlu değildi (Parg. 8).

93- Caput lviii. 11'de, Livius Trebia'da hayatta kalan yedi (7) filin ölümünü anlatır. Polybius'a göre (III. lxxiv. 11) fillerin hepsi sağ kalmış, sadece bir tanesi yağmur ve karın etkisiyle ve sonraki muharebenin sonucunda telef olup gitmiştir.

94- Mağlubiyetin ve Sempronius'un yolculuğunun haberleriyle Roma'da meydana gelen korku ve dehşet tasviri Polybius'da bulunmaz ve Coelius Antipater'den çekilerek kaleme alınmış olması çok muhtemeldir.

95- Aşağı yukarı öğleden sonra saat üç (3) suları.

96- Bu caputta zikredilen olaylar nedeniyle, Livius'un bazı geç devir ve değersiz tarihçileri örnek aldığı düşünülür. Romalılar Trebiadaki bozgunlarının üzerinden çok zaman geçmeden, açık muharebede kendi mevkilerini korumaya muktedir olmuşlardır. Bu muharebede süvari kuvveti çok geniş bir biçim almıştır. Bu muharebeden az söz etmek olanaksızdır. Polybius ne bu harekatların birinden, ne de Livius'un kendi ifadesini inkar ettiği Luca'ya yürüyüşten söz etmez. Caput lxiii. 1.de Sempronius'un ordusunun Placentia'da kışladığı ifade edilmektedir. (Bk. cap. lxiii. 15.) Bütün bu meseleler De Sanctis'de say. 186'da müzakere edilir. Aynı zamanda Weissenborn-Mueller-Rossbach'daki notlara da bakınız.

97- Augustus devrinde Tarraconensis eyaleti Romalıların başşehri yapıldı. Burada Iber Surları, Roma kalesi, meydanı, tiyatrosu ve su yollarının hâlâ kalıntıları mevcuttur.

98- Bilinmeyen bir mevki: Muhtemelen Sicoris'deki Ilerida'dan (Lerida) uzakta değildir.

99- Polybius 5-11'de yeniden sayılan bu olaylar hakkında birşey bilmez. Fakat Livius tarafından 1-4'de tasvir edilen askeri seferin sonunda, kışlık ordugah için Scipio'nun Emporiae'a ve Hasdrubal'in Tarraco'ya çekildiğini ifade eder. Livius'un caputun daha sonraki kısmı için kullandığı kaynak belki bir Grek yazarınındı. Bu yazarın ifadesinde Hasdrubal'in taaruzi hücumu Polybius'dan çok farklı olabilirdi ve Livius onların iki bölgede askeri harekatları olduğunu ihtimal dahilindedir. Lacetani kavminin hezimeti, daha sonrakilerin yaratıcılığı nedeniyle hikayenin bir süsü olur. Bk. De Sanctis, sayfa 184-185

100- Bu tabletler küçük tahtalar veya bronz üzerine yazılırdı. Bunlar Praeneste, Falerii ve Patavium'la da yakından ilgiliydi.

101- Kehaneti bildiren alamet ve işaretlerin kefareti ve onlara anlam verme hususunda Sibylla Kitapları'na danışılması adetti. Fakat bu sadece senatonun hususi emri üzerine gerçekleşirdi.

102- Tanrılar şöleni, ziyafeti. (Tanrıların tasviri sedirlerin etrafına yiyecekle birlikte konurdu).

103- Bir lectisternium töreni, Tanrıların öfkesini yatıştırmak için yapılan şölen idi. (İlk olarak M.Ö. 399'da yapılmıştır. Bk. I. xiii. 6.) Tanrıların tasvirleri sedirlerde (pulvinaria) yer alırdı. Yunanistandaki Hebe gibi, burada Iuventas Hercules'le aynıdır.

104- M.Ö. 232'de Comitia Tributa'da bir kanun yürürlüğe koydu. Bu kanun gereğince belli başlı Picentinum ve Gallia topraklarının fakir yurttaşlar arasında bölünmesi ön görülüyordu.

105- M.Ö. 223'de senato, Insurria Gallialılarına karşı ilerleyen konsül Furius ve Flaminius'a Roma'ya dönmelerini ve uygun olmayan kehanetler alındığından bu seferi yapmadan görevlerinden ayrılmalarını emretti. Fakat Flaminius geri dönmeyi reddetti ve bir muharebe yaparak bir zafer kazandı. Senatonun muhalefetine karşın, halkın kararına uygun olarak zafer merasimini kutladı.

106- İki kulplu bir şarap testesi olan amphora, kaba taslak altı (6) galonluk (4 litrelik ingiliz ölçüsü, galon) bir mayiyi ölçü olarak göstermekteydi. Bizim terminolojimizde öyle kaplar geçmektedir ki, takriben yedi ton (bin kiloluk ağırlık) yüklü diye tasvir edilebilmektedir.

107- Yeni konsüllerin göreve başladıkları tarihin senatonun ilk oturumunda Feriae Latinae'ın tarihini sabitleştirmelerine karar verildi. Aynı zamanda onlar merasimin önemli bir özelliği olan Iupiter Latiaris'e kurban sunma merasimine layıkiyle başkanlık etmeden önce, yazın yapılacak askeri seferde harb meydanında yer alamayacaklardı.

108- Askeri yetki-selahiyeti sembolize eden paludamentum, Roma'dan ayrılan bir konsül tarafından giyilirdi. Beyaz üzerine erguvan renkli bordürlü toga praetexta Roma'da bulunan konsül tarafından giyilirdi.

109- Konsülün Roma'dayken giydiği erguvan renkli bordürlü toga, toga praetexta.

110- Bu korkunç, dehşet verici kehanet Polybius tarafından zikredilmez ve Flaminius'dan aristokratların muhalefetinin bir icadına benzer. Livius muhtemelen bu hikayeyi Coelius'da bulmuştur.

KİTAP XXII



Adapted from Kromayer-Veith, Schlachten-Atlas, published by H. Wagner & E. Debes, Leipzig.

Stanford's Geographical Establishment, London.

LIBER XXII

CAPUT 1

Artık ilkbahar yaklaşmaktaydı. Bunun üzerine Hannibal kışlık ordugahından hareket etti. Hannibal bundan önce kışlık ordugahından hareket etmeden, Apeninleri geçmeye teşebbüs etmiş, fakat soğuğa tahammül edilemediğinden bunu başaramamıştı. Hannibal'in gecikmiş olması daha büyük tehlikeyi ve endişeyi de beraberinde getirmişti. Zira yağmalama ve ganimet elde etme ümidiyle isyana kalkışan Gallialılar, başkalarının tarlalarını taciz etmek ve yağmalamak yerine, kendi topraklarının harp mahallinde bulunduğu ve heriki ordunun da kışlık ordugahının burada bulunduğunu farkedince, kin ve nefretlerini Romalılardan tekrar Hannibal'in üzerine çevirdiler. Fakat Gallialıların ileri gelenleri Hannibal'e karşı birçok suikastler ve hileli planlar hazırlamasına karşın, birinin diğerine karşı ihaneti Hannibal'i korumuş oldu. Zira Gallialılar fesat tertip ettikleri aynı güvenilmezlikle, bu hileli planlar ve suikastler hakkında Hannibal'e bilgi verdiler. Bundan başka, şimdi kendi elbisesini ve şimdi kendi başlığını[1] değiştirerek, Hannibal kendisini bu hileli planlar ve suikastlere karşı korumuş oldu. Bir bakıma kışlık ordugahını erken terketmesinin bir diğer nedeni de bu hileli planlar ve suikastlerin verdiği korkuydu. Aynı sıralarda yani Martın onbeşinde (15.) Gnaeus Servilius Roma'da konsüllüğe başladı. Müzakere edilmek üzere, kendi konsüllüğünde devletin bir meselesini senatoya getirdiğinden, Gaius Flaminius'a karşı öfkeleri yeniden canlandı. İki konsül seçtiklerini, fakat sadece bir konsülleri olduğunu söylediler. Zira kehanetin hangi özel yet-

ki ve selahiyetine ya da hakkına Flaminius sahip çıkabilirdi? Onlar devlet memurlarının -kendilerinden ve ulusun kalbinden- kendi evlerinden hareket ettikleri zaman, Alba Dağında kurbanlar sunarak ve Capitolde tam hakkıyla adaklarını sunarak, Latin Festivallerini kutladıktan sonra bu imtiyaza ve selahiyete sahip olmalarını öngördüler. Fakat alelade bir vatandaş ne onunla birlikte kehaneti alabilir, ne de kehanet alınmaksızın Roma'dan ayrılırsa, yabancı bir toprakta başından beri yeni kehanetleri alabilirdi[2].

İnsanların korkuları aynı anda birçok yerden bildirilen uğursuz işaret ve alametlerle giderek çoğaldı. Bu gelecek hakkında kötü kehanette bulunulan işaret ve alametlerden birinde Sicilya'da askerlerin mızrakları alevlenerek ateş almıştı. Sardinia'da bir süvari gece nöbeti esnasında etrafta dolaşırken, elinde tuttuğu kalın sopasına da aynı şey olmuştu. Sahilde birçok yangınlar patlak vermişti. İki kalkan kan terlemişti. Belli başlı askerler yıldırıma çarpılmıştı. Güneş kursunun büzülerek küçüldüğü görülmüştü. Praeneste'de gökten kor haline gelmiş taşlar yağmıştı. Arpi'de gökyüzünde kalkanlar görülmüş ve güneşin ayla muharebe ettiği farkedilmişti. Capena'da gündüz iki ay doğmuştu. Caere'nin suları kanla karışık akmaya başlamıştı ve Hercules'in pınarından suya damlayan kan lekeleri belirmişti. Antium'da, bazı kimselerin ekin biçerlerken, kanlı buğday başakları sepetlerine düşmüştü. Faleri'de gökyüzü büyük bir yarıkla yarılmış gibi görünmüştü. Bunun arasından parlak bir ışık ortalığı aydınlatarak parlamaya başlamıştı. Talih ve kader tabletleri[3] dökülmüş ve bir tanesi dokunulmadan düşmüştü. Bu düşen tabletin üzerinde "Mavors[4] kargısını sallıyor" yazılıydı. Tahminen aynı sıralarda Roma'da Appia Yolu üzerinde Mars'ın heykeli ve kurt tasvirleri terle ıslanmıştı. Capua'da gökyüzü ve ay alevlenmiş gibi görünmüştü ve ikisinin ortasında bir gökkuşağı belirmişti. Bundan başka daha az anımsanan kötü alamet ve işaretlere de inanıldı: Bir halk grubu keçilerini yapağı post haline gelmiş olarak buldu. Bir kaz horoza, bir horoz da kaza dönüştü.

Konsül kendisine bildirilen bu şeyleri senatonun huzuruna getirdikten ve bunların doğruluğuna yeminle teminatta bulunan kişi-

leri Curia'ya takdim ettikten sonra, dini önemi bulunan senatonun ileri gelen kişilerine danıştı. Kısmen daha büyük kısmen daha küçük kurbanlarla bu uğursuz alametlerin kefaretinin ödenmesine ve bütün tanrıların sedirlerinde üç (3) günlük niyaz ve yalvarma yapılmasına karar verildi. Diğer taraftan, decemvirler Sibylla Kitaplarını incelediklerinde, tanrıların hoşuna gidecek kutsal mısralar(5) söylenildiğini gösteren dini merasimler de olduğunu gözlemlediler. Decemvirler tarafından böyle nasihat edildiğinden, ilk hediyenin elli (50) pound ağırlığında altın bir yıldırım halinde Iupiter'e sunulmasına karar verdiler Iuno ve Minerva'ya gümüşten yapılmış hediyeler sunmaya karar verdiler. Aventinum Tepesindeki Iuno Regina ve Lanuvium'daki Iuno Sospita daha büyük kurbanlar almalıydı. Evli ve çocuklu kadınlarının herbirinin iane olarak verebileceği para toplanarak bir meblağ elde edilmeli ve bu para Aventinum Tepesindeki Iuno Regina'ya bir hediye olarak getirilmeliydi, aynı zamanda burada bir lectisternium(6) kutlanmalıydı. Azadlı köle kadınlar(7) bile olanakları nispetinde Feronia'ya(8) sunmak üzere para toplamalıydılar. Bu şeyler bir önlem olarak önerilince, decemvirler Ardea'da forum'da daha büyük kurbanlar sundular. En nihayet, artık aylardan Aralık ayında bulunulduğundan, kurbanlar Roma'daki Saturnus Mabedinde kesildi. Bir lectisternium -bu törene(9) bu sıralarda senatörler başkanlık etti- resmi bir şölen ve bir gün ve bir gece boyunca Roma sokakları arasında "Saturnalia" diye bağrılması emredildi. Bu günün bir bayram ve şenlik günü olması ve aynı zamanda bunun devamlı olarak korunması halka bildirildi(10).

CAPUT 2

Konsül tanrıların öfkesini yatıştırmak ve asker toplamak üzere Roma'da bulunurken, kışlık ordugahından ayrılan Hannibal diğer konsül Flaminius'un artık Arretium'a ulaştığını işitmişti. Böylece başka bir yoldan, gitmesi daha uzun fakat daha az güç olduğu kendisine kesin göründüğünden, bataklıklar arasından geçen da-

ha kısa yolu seçti. Buraya Arno Nehri mutad olmayan bir genişlik ve büyüklükte taşarak sel gibi akmıştı. Hannibal Hispanialılara, Afrikalılara ve kıdemli ve tecrübeli ordu bütün gözde kişilerine, herhangi bir yerde durmak zorunda kalabileceklerinden yaşam için gerekli ihtiyaçları değil, sadece kendi askeri ağırlıklarını alarak, ileri kollara ilerlemelerini emretti. Gallialıların kendilerini takip etmelerini ve yürüyüş kolunun ortasında dizilmelerini, süvari kuvvetinin arkada kalmasını bildirdi. Mago ve hafif silahlı Numidialı süvari kuvvetinin esas görevi, Gallialıların uzun ve meşakkatli bir yürüyüşten yorgun düşmeleri -zira bu ırk böyle zorluk ve meşakkatlere uygun değildi- ve gizlice savuşmaya veya daha ileri gitmeyi reddetmeye teşebbüs etmeleri halinde, Gallialıları usülüne göre sıralanmış bir vaziyette görev yerlerinde tutmaktı.

En ön sıradakiler sadece kumandanlarının önden giderek kendilerine rehberlik etmesini istediler. Selden arta kalan derin ve hemen hemen dipsiz bataklıktan geçerek, aynı zamanda içine daldıkları çamura batarak boğazlarına kadar gömülmelerine karşın, yine de önlerinde giden sancakları arkadan takip etmekteydiler. Fakat Gallialılar ayakları kaydıklarında ne düşmekten kendilerini koruyabildiler ne de tekrar ayakları üstüne kalkabildiler, onlar derhal aşağı tabakalara battılar. Ne ruhla bedene ne de ümitle ruha kuvvet verilip tahammül göstermesi sağlanabildi. Bir kısmı yorgun kol ve bacaklarını güçlükle sürüklüyorlardı. Bir kısmı zayıflıkları ve halsizlikleri nedeniyle bütün cesaretlerini kaybederek yere yıkıldılar ve yük hayvanlarının arasında öldüler. Çünkü bu hayvanlar da etraflarında düşüp ölmekteydiler. Bütün bunlardan daha ziyade onları rahatsız eden şey çok uykusuz olmalarıydı. Zira dört (4) gün ve üç (3) gece boyunca gözlerini kırpmadan uykusuz kalmaya tahammül göstermişlerdi. Herşey su altında kaldığından, yorgun vücutlarının uzanacağı ve biraz olsun uyuyup dinlenebilecekleri kuru bir yer bulamamışlardı. Ancak onlar yüklerini selin içine yığarak bunun üzerine uzanabilirlerdi. Ya da yürüyüş kolunun boyunca her yerde etrafa saçılarak kaplamış bulunan yük hayvanlarının yığınını kendilerine geçici bir yatak yapabilirlerdi. Zira hepsi üzerinde kısa bir müddet de olsa birazcık

uyuyabileceği, suyun üzerinde bulunan bir yer bulmaya çalışıyorlardı. Gözleri sıcak ve soğuk arasında değişkenlik gösteren ilk bahar havasını ilk hissettiği ve denediği yerden beri hasta olan Hannibal bizzat atanı tek hayatta kalan filin üzerine sürdü. Böylece suyun daha üzerinde kalabileceğini tasarlamıştı. Fakat uykusuzluk, rutubetli geceler ve bataklığın havası onun başına dokunarak hastalandırdı. Çare bulmak ve önlem almak için ne zamanı ne de bulunduğu yer müsait olmadığından, gözlerinden birinin görme kuvvetini kaybetmiş oldu.

CAPUT 3

En sonunda Hannibal bataklıktan çıktığında, birçok insan ve yük hayvanı acınacak bir halde telef olup gitmişti. Mevcut ilk kuru bir yerde ordugah kurarak, ileri gönderdiği gözcülerden Roma ordusunun Arretium surları etrafında dizilmiş olduğunu Hannibal araştırıp öğrendi. Sonra Hannibal planları, konsülün yaratılış ve tabiatını, arazinin ve yolların mevkiini, orduya erzak temini için kendi imkanlarını, velhasıl öğrenilmesi önemli olan herşeyi, elinden geldiği kadar büyük bir dikkat ve titizlikle araştırmaya ve öğrenmeye başladı. Bu bölge İtalya'daki en verimli yerlerden biriydi. Zira Faesulae ve Arretium arasında kalan Etrüsk ovaları buğday, sürü ve her çeşit erzak bakımından son derece zengindi. Konsül ilk konsüllüğünden(11) beri mağrur ve dikbaşlıydı. Yalnız kanunlara ve senatonun haşmetine karşı değil, fakat tanrılara karşı bile bütün özel saygı ve hürmetten noksandı. Bu cüretli yaratılış, siyasi ve askeri teşebbüslerde Kader Tanrısının kendisine bahşettiği başarılarla daha da beslenmiş oldu(12). Bu nedenle ne tanrılara ne de insanlara ait hiçbir meclis istemediği açıkca belli oluyordu. Herşeyi pervasızlık ve önünü ardını düşünmeyen bir acelecilikle yapacaktı. Fakat bu durum, onun yaradılıştan gelen hatalarına daha çok meyilli olmasını sağlayacağından, Fenikeliler Hannibal'i harekete geçirmeyi ve kızdırmayı planladılar. Bu nedenle Hannibal düşmanı solunda bırakarak(13) ve düşmana bir tuzak hazırlamak için fırsat gözleyerek, Etruria'nın merkezini yakıp-yıkıp tah-

rip etmek üzere ilerledi. Aynı zamanda ateş ve silahla yaratabileceği bütün hasar ve tahribatı uzaktan konsüle göstermiş oldu.

Sessiz kalan bir düşmanı olan Flaminius bile kendisi bizzat sessiz kalmamıştı. Fakat şimdi müttefiklerinin çiftliklerinin taciz edilmekte olduğunu ve aynı zamanda gözlerinin önünde yağmalandığını görünce, Fenikelilerin İtalya'nın ortalarına doğru avare avare dolaşmalarını ve hiç kimsenin geçmesine karşı koymaksızın Roma surlarının çok yakınına hücum etmek üzere ilerlemelerini, şahsına karşı bir şerefsizlik addetti. Harb meclisinde geri kalanların hepsi güven için gösterişli önlemleri tercih etmişlerdi: Kuvvetleri birleştirmek ve basit bir siyasetle uyum içinde harbi idare etmek için, görev arkadaşının yetişip gelmesini beklemesi gerektiğini söylediler. Bu arada yağmalamada tahdit edilmemiş düşmanın geniş bir alana yayılmış çarpışarak küçük muharebeler yapan askerlerine mani olmak için süvarisini kullanmalıydı: Bu tavsiye üzerine çok öfkelenen Flaminius meclisden fırladı ve derhal yürüyüşe geçmeleri ve muharebe yapmaları için işaret vererek şöyle bağırdı: "Daima, doğrulukla ve sadakatle Arretium surları altında oturalım. Zira bizim yurdumuz ve ocak tanrılarımız buradadır. Bırakınız Hannibal parmaklarımız arasından kayarak İtalya'yı harabeye çevirsin, herşeyi tahrib ederek ve yakıp yıkarak Roma surlarına ulaşsın. Bir zamanlar Camillus'u Veii'den geri çağıran senatonun ileri gelenleri Gaius Flaminius'u Arretium'dan geri çağırana kadar bu noktadan hareket etmeyelim."

Bu tahkir edici sözleri sarfettikten sonra, sancakların çabucak sökülüp çıkarılmasını emretti ve atının üzerine atladı. Atı aniden sendeleyince, oturduğu yerden fırlayan konsül başının üzerine düştü. Askeri seferin başlaması için kötü bir kehanet olarak orada bulunanların dehşete düşmesine neden olan bu korku, sancak taşıyanın bütün gücü ile gayret sarfetmesine karşın, sancağın sökülüp çıkarılamadığının bildirilmesi üzerine şiddetini daha da arttırdı. Haberciye doğru dönen konsül bağırdı, "Harbetmeme mani olacak, bana senatodan da bir mektup mu getiriyorsunuz? Eğer elleri korkudan sancağı çekip çıkarmak için son derece

uyuşmuş ise, git onlara sancağı kazıp çıkarmalarını anlat!" Konsülün planının kabul edilmemesinden başka iki mucizeyle korkudan dehşede düşen yürüyüş kolu, daha sonra daha çok yetki ve selahiyete sahip kimselerin kumandası altında ilerlemeye başladı. Halk tabakasının içinde en çok askerler kumandanlarının aşırı cüret göstermesinden memnun oldular. Ümitleri çok arttığından ümit edilecek yeri ve zamanı dikkatle seçip yoklamaya gerek bile duymadılar.

CAPUT 4

Hannibal düşmanın öfkesini daha çok tahrik etmek ve eza-cefaya katlanan müttefiklerinin intikamını almak için düşmanı daha çok teşvik etmek üzere, harbde bilinen zalimliğin her bir özelliğiyle Cortona şehri ve Trasumennus Gölü arasında kalan araziyi yakıp-yıkıp tahrip ederek yağmaladı. Hannibal şimdi bir tuzak kurarak pusuya yatmak için doğa tarafından yaratılmış bir mevkiye ulaşmıştı. Bu mevkide Trasumennus Gölü, Cortona Dağlarının çok yakınına kadar ulaşmaktaydı. Sanki özellikle bu maksat için bırakılmış gibi, Göl ve Dağlar arasında dar bir yoldan başka hiçbir şey yoktu. Mevki sonra küçük bir ovaya açılmaktaydı. Bunun arkasında dik ve sarp tepeler yükselmekteydi. Bu mevkide açık arazide bir ordugah kurdu. Çünkü sadece kendi ve Afrikalılarla Hispanialıların askeri kuvvetleri vardı. Hannibal Baliares ve hafif silahlı askeri kuvvetlerinin geri kalanlarını dağların arkaları etrafına sevketti. Süvari kuvvetini geçidin girişi yakınında mevzileyerek durdurdu. Burada kendilerinin gizlenmesine uygun bir siper teşkil edecek tepecikler bulunmaktaydı. Öyleki Romalılar geçide girdiğinde, onlar Romalıların yollarını kapatabilir ve göl ile dağlar arasında bütün orduyu pusuya düşürebilirlerdi. Flaminius güneş batarken göle ulaşmıştı. Ertesi sabah tetkikatta bulunmaksızın, ve gün ışığının etrafı aydınlatmasını zor bekleyerek, sarp ve dik yamaçlar arasındaki geçidi geçti. Yürüyüş kolu daha açık araziye yayılmaya başlarken, sadece önlerinde bulunan düş-

manların gözüne çarptılar. Geri hatlarda ve kendilerinin üstündekiler pusuyu farketmede başarısız kaldılar. Fenikeliler şimdi maksatlarına nail olmuşlardı. Romalılar göl ve dağlar arasında kuşatıldılar. Hannibal bütün askeri kuvvetlerin derhal hücum etmesi için işaret verdiğinde, Romalıların kaçışları kendi kuvvetleriyle engellenmiş oldu. Herbiri en yakın noktadan aşağı hücuma geçtiğinden, onların hücumu hepsinden ani ve görülmemiş olmuştu. Çünkü ovadakinden ziyade göldeki sis daha az kesif bir halde tepelere uzanmaktaydı. Çeşitli tepelerden hücum eden birlikler birbirlerini açık seçik görmeye başlamışlardı. Bu nedenle onların hücumuna hemen hemen aynı anda bir kat daha fazlasıyla karşılık verildi. Herbir tarafta çınlayarak yarkılanan bağırıştan, Romalılar açıkca görmeden önce, kuşatıldıklarını anladılar. Usülüne uygun tanzim edilmeden ya da silahlarını çıkaramadan veya kılınçlarını çekemeden önce, ön saflarında ve kanadda artık muharebe etmeye başlamışlardı.

CAPUT 5

Bu umumi şaşkınlık ve korkunun ortasında, korku verici bir durumun gerçekten varolup olmadığını anlamak üzere, büyük bir soğukkanlılıkla konsül kendini gösterdi(14). Konsül zaman ve mevkiin elverdiği oranda sıralardaki şaşkınlık ve korkuyu bertaraf etmek üzere, çeşitli yollara yönelerek birbirinden farklı çığlıklar atan insanları güzelce nizam ve intizama koydu. Gidebileceği her yerde ve işitebildiği her şeyde, onlara cesaret vermeye çalıştı ve askerlere mevkilerinde durmalarını, muharebe etmelerini emretti. Durumlarının tanrılara adaklar adayarak ve niyaz ederek kurtarılamayacağını, bunun ancak kendi cesur gayret ve çabalarıyla gerçekleşebileceğini ifade etti: Düşmanın harb safının ortasından yolu açanın kılınç olduğunu, hiçbir kimsenin ondan korkmadığını ve genel olarak kendilerinin tehlikede olmadığını sözlerine ekledi. Fakat gürültü ve karışıklık o denli fazlaydı ki ne tavsiyeler ne emirler duyulamadı. Askerler kendi özel sancak grup-

larını ve yerlerini bilmekten o kadar uzaktılar ki, silahlanmak ve kendilerini muharebeye hazırlamak için yeterli morali güçlükle bulabildiler. Bazıları silahlarıyla korunmaktan ziyade, daha çok engellendiklerinden bu yükleri taşıyamayarak altında ezildiler. Gerçekten sis o denli kesifti ki gözlerinden daha çok kulakları faydalı oluyordu. Yaralıların iniltileri, silah ya da insanların darbe ve hücumlarının sesleri, hücum edenlerin ve hücuma uğrayanların çığlıkları ve feryatları, şimdi bu yol şimdi şu yol diye onları çeviriyor ve gözlerini dikip baktırıyordu. Bazıları bir kaçış yolu ararlarken, muharebe edenlerin kalabalığı arasına karıştılar ve burada kaldılar. Muharebeye geri dönmeye çalışan diğerleri ise, kaçanların oluşturduğu kalabalıkla başka bir tarafa yöneltildiler. Düşmanı kırmak için her tarafta yapılan teşebbüsler başarısızlıkla neticelenince, dağlar ve göl tarafından ordunun yan kanadlarında kendilerini kapatılmış bir vaziyette buldular. Aynı zamanda ön sıralarda ve geri hatlarda düşman kuvvetleri tarafından engellenmişlerdi. Bu durum açıkca belirginleşince, onların selametlerinin tek ümidi sağ ellerindeki silahlarına ve kılınçlarına bağlı kalmıştı. Sonra her asker kendinin kumandanı olarak ve başarı kazanmak için kendi kendisini teşvik ederek, harekete geçtiğinden her tarafta tekrar muharebe başladı. Üçlü sıraya dizilmiş askeri kuvvetlerle ne düzenli usülüne uygun bir muharebe yapıldı ne de ileri kollar sancakların önünde ve ordunun geri kalanı kendi arkalarında muharebe ettiler. Aynı zamanda ne de her bir asker kendi lejyonu, cohorsu ve manipulus'unda kalmayı başarabildi. Tesadüf onların gruplaşmasına yardımcı oldu ve herbiri kendi cesaretiyle ileri kollardaki ya da geri hatlardaki mevkiini kendisi tayin etti. Onların şevk ve gayretlerinin verdiği çılgınlık o denliydi ki ve kendilerini muharebeye o derece kaptırmışlardı ki, İtalya'nın birçok şehirlerinin büyük bir kısmını yerle bir edebilecek derecede şiddetli bir depremde, rotalarından ırmaklar hemen çıkarken, deniz nehirlere doğru taşınırken ve dağlardan aşağılara muazzam büyüklükte kayalar düşerken, muharebe edenlerin hiçbiri herhangi birşey hissetmeden döğüşmelerine devam ettiler.

CAPUT 6

Muharebe aşağı yukarı üç (3) saat kadar sürdü ve her noktada şiddetli bir biçimde çarpışıldı. Fakat konsülün etrafında daha sert ve hiddetli bir muharebe yapıldı. Konsülün yanında en cesur askerleri vardı ve konsül Romalıların sert bir tazyik altında olduğunu, korkunç bir güçlükte kaldığını gördüğü her yerde, cesaretle onlara yardım elini uzatmaktaydı. Konsülün silahları kendisinin dikkat çekmesini sağlıyordu, bu nedenle düşman ona hücum etti ve Ducarius isimli bir Insubria süvarisi gelene kadar, kendi vatandaşları konsülü büyük bir çılgınlıkla, delicesine bir cesaretle müdafaa etti. Ducarius onu yüzünden de tanıyarak kendi vatandaşlarına şöyle bağırdı: "Lejyonlarımızı katleden ve tarlalarımızı, şehrimizi yakıp-yıkıp yağma eden işte bu adamdır! Ben şimdi, son derece çirkin bir biçimde öldürülen vatandaşlarımızın ruhları için bu adamı bir kurban olarak sunacağım! "Sonra atını mahmuzlayarak, son derece kalabalık düşmanın arasına kendini attı. Konsülün hücumuna karşı kendisini hemen yola atan silahtar ona mızrağını sapladı. Fakat onun silahlarını yağma edemedi, çünkü ordunun kıdemli ve tecrübeli askerleri[15] kalkanlarını örterek onu korudular. Şimdi Romalıların büyük bir kısmında firar ne göl ne dağlar daha uzun müddet paniği durdurmaya mani olamadı. Dik ve sarp yamaçlar arasındaki uzun geçitler ve uçurumlar, gözü kararmış bir şekilde kaçmak için ileri atıldıklarında, hepsi onlar için aynıydı. Böylece silahlar ve adamlar paldır küldür, karmakarışık aşağılara düştüler. Firar için bir yer bulamayan birçokları gölün kenarındaki sığ suya girerek burada güçlükle yürümelerine devam ettiler. Sadece başları ve omuzları su yüzeyinde kalana dek bu yürüyüşlerini sürdürdüler. Bazıları sebepsiz bir korkuyla buradan yüzerek kaçmaya bile teşebbüs ettiler. Fakat ziyadesiyle tehlikeli olan uçsuz buçaksız bir sonsuzluk vardı. Kalplerinin kuvveti de kifayet etmediğinden derin suya batarak boğuldular. Boşuna yorgunluktan bitap düşenler ve ölüm derecesine gelenler büyük bir güçlükle sığ yere dönmek için çaba harcadılar. Fakat onların arkasından suya atlarını süren süvariler tarafından her tarafta kesilip katledildiler.Bunların ileri kollardaki al-

tı bin (6000) kadarı, yolları sığlıkla kapanmış düşman arasında cerasetle bir huruç hareketi yaptılar. Arkalarında ne olup bittiği hakkında herhangi birşey bilmeksizin geçitten çıktılar. Sadece bağırışları ve silah şakırtılarını duyabilecekleri birkaç yüksek mevkide mevzilendiler. Zafer yoluna giden talihden ne haberleri vardı ne de bunun farkındalardı. Güneşin ısısı ortalığa yayılarak tam tepede yükselinceye kadar muharebeye karar verilmemişti. Açıklanan gün tepede ve ovada güneş kendini gösterince herşey kaybedilmiş oldu ve Roma ordusu utanç verici bir biçimde mağlup edildi. Ve böylece onlar uzaktan görülmemeleri, aynı zamanda düşman süvarilerinin kendilerine karşı gönderilmemeleri için, aceleyle sancaklarını söküp çıkardılar ve mümkün olabildiğince uzağa yürüyüşe geçtiler. Ertesi gün, diğer talihsizliklerden başka bir de son derece açıklıkla tehdit edildiklerinden, -geceleyin bütün süvarisiyle onları takip eden- Maharbal kılıncı üzerine yemin ederek şöyle bir teminatta bulundu: Onlar silahlarını teslim ettikleri takdirde, her birine bir asker elbisesi vererek onların gitmelerine müsaade edecekti ve onlar teslim olarak silahlarını bıraktılar. Kartaca dinine duyduğu saygı ve hürmet nedeniyle Hannibal bu yemini dikkatle inceledi ve onların hepsini zincire vurdu.

CAPUT 7

Roma tarihinde diğer birkaçı arasında hatırlanan bir felaket olan meşhur Trasumennus muharebesi böyle cereyan etmişti. Harb meydanında on beş bin (15000) Romalı öldürüldü. Firar sırasında bütün Etruria'ya dağılan on bin (10000) kişi, değişik yollardan Roma'ya döndüler. Muharebede düşmanlardan iki bin beş yüz (2500) kişi öldürüldü ve birçokları da yaraları nedeniyle telef olup öldü. Bazı yazarlar heriki taraftaki kayıpları daha da büyütür: Fakat ben kendi hesabıma, asılsızca herhangi bir şeyi mübalağa ederek büyütmediğimden başka -genelde bütün tarihçiler bu kusura son derece mütemayildir- başka birini tercih edeceğime yetki ve selahiyetli bir yazar olarak kendime Fabius'u[16] örnek almış bulunmaktayım. Hannibal latinlerden alınan harb esirlerini

sağ-sağlim gönderdi ve Romalıları esarete tayin etti. Düşmanlarının ölülerinin meydana getirdiği yığından kendi askerlerine ait ölülerin bulunup gömülmelerini emrettikten sonra, Flaminius'un da ölüsünü bularak bunu merasimle defnetmesi gerekiyordu. Fakat büyük bir dikkatle araştırmasına karşın, Flaminius'un ölüsünü bulamadı. Bu felaketin ilk haberleri Roma'da Forum'da korkmuş ve karışıklık içinde toplanmış halka ulaştırıldı. Bu sırada evli ve çocuklu kadınlar sokaklarda bir aşağı bir yukarı dolaşarak, bildirilen bu ani felaketle onların hepsinin nasıl karşılaştığını ve ordunun talihinin nasıl döndüğünü sordular. Kalabalık muazzam bir halk toplanması halinde, Comitium ve senato binasına doğru yöneldi ve yüksek rütbeli devlet memurlarını çağırdı. En nihayet, güneş neredeyse batacağı sırada, praetor Marcus Pomponius şöyle konuştu: "Büyük bir muharebe yapılmış ve bizler mağlup duruma düşmüşüzdür." Kalabalık praetordan daha kesin başka birşey öğrenmemesine karşın, hâlâ buradan yada şuradan bir söylenti, bir şayia toplamaktaydılar. Evlerine geri dönerlerken konsülün ve askerlerin büyük bir kısmının öldürüldüğünü haberini getirdiler. Ya Etruria'ya kaçarken gözden kaybolan, ya da düşman tarafından esir alınan birkaç kişi hayatta kalmıştı.

Mağlup ordunun başına tesadüf eseri olarak gelen hadiseler, konsül Gaius Flaminius'un kumandasında askerlik yapanların akıllarında kalanlardan daha değişik değildi. Herbiri talihin kendisine ne getireceğinden habersizdi, ne de neyi ümit edeceklerini ya da neden korkacaklarını gerçekten biliyorlardı. Ertesi gün ve bunu takip eden birçok günler Roma'nın kapıları erkeklerden ziyade kadınların çoğunluğu teşkil ettiği kalabalıkla dolup taştı. Burada oluşan kalabalık erkek akrabalarını ya da onlardan gelecek yeni haberleri bekliyordu. Yoldan gelen herhangi bir kimsenin etrafını çevirerek ona durmadan sorular soruyorlardı. Bilhassa kendi akrabalarını tanıdıklarını bildikleri kimselerden, en ufak bir detayı bile araştırana kadar bu işten vazgeçmiyor ve kendilerini alamıyorlardı. Kendilerini memnun edici ve bir keder verici haberleri aldıklarında, yüz ifadelerinde büyük farklar bulmak mümkün olabiliyordu. Bilgi veren kimsenin yanından ayrılarak evlerine

döndüklerinde, arkadaşları etrafını çevirerek, onları ya kutluyor ya da teselli sunuyorlardı. Bilhassa kadınlar son derece memnuniyet gösteriyor ya da üzüntülü olduklarını belli ediyorlardı. Birisinin aniden sağ-salim kalan oğluyla karşılaşınca sevindiğini ve şehir kapısının çok yakınlarında oğlunun bulunduğu yerden ses verdiğini söylerler. Yanlış olarak oğlu öldüğü bildirilen bir başkası ise üzüntü ve keder içinde evinde otururken, onu eve girerken görür görmez, annesi neredeyse sevinçten ölebilecekti. Praetorlar birkaç gün için güneş doğup batıncaya dek, senatoyu Curia'da toplantıda tuttular. Bu toplantılarda nasıl bir kumandanla ve hangi askeri kuvvetlerle kendilerine karşı zafer kazanmış Fenikelilerle başa çıkabileceklerini ve onlara karşı nasıl mukavemet edeceklerini düşünüp taşınıp bir karara varmaya çalıştılar.

CAPUT 8

Tam anlamıyla hazırlanamamış olduklarından, aniden başka bir felaketin karşılarına çıktığı bildirilince, henüz ne yapacaklarına tam anlamıyla karar vermemişlerdi. Önceki praetor Gaius Centenius'un kumandasındaki dört bin (4000) atlı, arkadaşına katılmak üzere konsül Servilius tarafından gönderilmişti. Fakat Trasumennus'da harb olduğunu işitmeleri üzerine onlar Umbria'ya dönmüşlerdi ve burada Hannibal'in eline düşmüşlerdi. Bu olayın haberi halkı değişik biçimde etkilemişti: Düşünceleri daha büyük bir keder ve ıstırapla karışan bazıları, süvarinin bu yeni kaybını daha önceki kayıplarla mukayese edildiğinde önemsiz kabul ettiler. Diğerleri gerçekten ayrı olarak talihsizlik hakkında bir hüküm vermeyi reddettiler. Fakat önemsiz olsa da tıpkı herhangi bir hastalığa tutulan bir kimse gibi, sıhhatli bir kimsenin hissedebileceği kötü şeylerden çok daha kötüsünü hissettiler. Bu nedenle, şimdi devlet hasta ve ıstırap çekmekte olduğu bir sırada, herhangi bir münasebetsiz hadisenin kendi hakiki önemiyle ölçülüp tartılması gerekirdi. Fakat bu karşık olarak cereyan eden uğursuz hadisenin, daha başka hiçbir şiddetlendirmeye tahammül edemeyen devletin takatı kesilerek yorgun düşmüş durumuyla ölçülüp tar-

tılması gerekirdi. Ve böylece, vatandaşlar şimdi uzun bir zaman için ne kullanılmış ne de ihtiyaç duyulmuş, bir diktatör seçilmesine çare olarak baş vurmuşlardı. Bir kimseyi diktatör seçmek yetki ve selahiyetine yalnız başına sahip olmayı düşleyen konsül orada bulunmadığından ve Kartaca ordularıyla İtalya'nın kuşatılmış olduğu bir sırada, konsüle bir haberci veya bir mektup göndermek kolay bir mesele olmadığından, o güne kadar hiç yapılmamış bir şeyi yaptılar ve halkın seçimiyle bir diktatör tayin ettiler. Halkın seçimiyle Quintus Fabius Maximus diktatör seçilmiş oldu. Marcus Minucius Rufus'u atlıların başı seçtiler. Senato onlara Roma'nın surlarını ve kulelerini sağlamlaştırma ve tahkim etme görevini vermişti. Aynı zamanda onlara elverişli görünen mevkilere de yardımcı kuvvetler yerleştirmelerini ve nehirler üzerine[17] kurulmuş köprüleri de kaldırmalarını tevdi etmişti: İtalya'yı korumayı başaramadıklarından, Roma uğruna ve kendi ocak tanrıları, yuvaları uğruna muharebe vermeleri gerekiyordu.

CAPUT 9

Hannibal Umbria'dan dosdoğru Spoletium'a geldi. Fakat ülkeyi sistemli olarak talan ettikten sonra, şehre hücum etmeye teşebbüs ettiğinde, Hannibal ağır kayıplarla geri püskürtüldü. Tek bir koloninin kuvvetinden, bu denli büyük Roma şehrine hücumun başarısız kalabileceğini tahmin ederek, Picenum topraklarına doğru döndü. Burası yalnız her çeşit mahsülün bol olmasıyla değil, fakat aynı zamanda beslenen çiftlik hayvanlarıyla dolu olmasıyla da tanınmıştı. Hannibal harisliği ve bu bolluktan istifade etmeyi düşünmesi nedeniyle her yerden insanlar topladı. Kendisi burada birkaç gün için ordugahta kaldı. Bu sırada askerleri yürüyüşten dolayı yorulduklarından ve aynı zamanda bu yürüyüşü kış mevsiminde ve bataklıklar arasından gerçekleştirdiklerinden biraz olsun dinlenebilmişlerdi. Neticesi başarılı olmasına karşın, muharebeden hafif veya kolay bir macera olarak çıkmamışlardı. Sessizlik ve istirahatten ziyade, ganimet ve yağmacılığın kendisine zevk ve memnuniyet verdiği Hannibal, askerlerine dinlenmeleri için ye-

terli istirahati verdikten sonra, yürüyüşüne başladı. Praetutianus ve Hadrianus tarlalarını yakıp-yıkıp yağmaladı. Bundan sonra Marsi, Marrucini, Paeligni topraklarını ve Apulia'nın en yakın kısmını, Arpi ve Luceria bölgelerini taş taş üzerinde bırakmayarak yağmaladı. Konsül Gnaeus Servilius Gallialılarla ufak muharebelerde çarpışmıştı ve önemsiz bir kasabayı hücumla almıştı. Arkadaşının ve ordusunun uğradığı felaketi ve katliamı öğrendiği zaman, şimdi başkentin güvenliği açısından şimdi korku ve telaşa kapılarak, yokluğunda Roma'nın içinde bulunduğu tehlikenin had safhasını almaması için, konsül Roma'ya hareket etti[18].

Şimdi ikinci kez[19] diktatör olan Quintus Fabius Maximus göreve başladığı gün senatoyu topladı. Dinle ilgili ilk soruşturmayı ele alarak, senatonun ileri gelenlerini konsül Flaminius'un tembellik ve cahilliğinden ziyade dini merasimleri ve kehanetleri ihmal etmesiyle daha çok hata günah işlediği hususunda ikna etti. Teskin edilebilmelerinin gerçekleşmesi için, tanrıların neden kızgınlık ve öfke içinde bulunduklarının bizzat tanrılardan sorulması konusunda ısrar ederek, korku ve dehşet verici kehanetler bildirildiğinde nadir olarak yapılan şeyden başka ne yapacaklarında onlara öncülük etti. Aynı zamanda Sibylla Kitaplarına danışmak üzere decemvir adı verilen elçi heyetinin tayinini sağladı. Decemvirler Kader Kitapları'nı inceledikten sonra, bu harb nedeniyle[20] harp tanrısı Mars'a adanan adağın usülüne göre icra edilmediğini ve bu adağın yeni ve aynı zamanda daha bol miktarda sunulması gerektiğini senatonun ileri gelenlerine bildirdiler. Büyük Oyunların Iupiter'e adanması gerektiğini ve Venus Erycina ve Mens'lere[21] de mabetler adanması gerektiğini senatonun ileri gelenlerine ilettiler. Sonuç olarak bir niyaz günü ve bir lectisternium'un tanrıların şerefine kutlanması ve düşmanlığın patlak vermesinden önceki şekilde devletin kalması ve zaferler kazanmaları halinde Kutsal İlkbahar adanması gerektiğini ifade ettiler. Senato, Fabius'un harbin idaresiyle meşgul olduğunu ve bütün dikkatini bu işe verdiğini nazarı dikkate alarak, rahiplerin beğendiği bir arkadaşları olan praetor Marcus Aemilius'a derhal bu önlemleri tatbikata koymasını emretti.

CAPUT 10

Senato bu teklifi kabul edince, praetor meslekdaşına ve Pontifex Maximus Lucius Cornelius'a danıştı. Herşeyden önce Kutsal İlkbahar hakkında halk oylamasının alınmasına ilişkin kendi fikrini belirtti. Zira halkın yetki ve selahiyeti olmaksızın bunun adanmasına olanak yoktu. Şu şekilde halka soruldu: "Aşağıdaki şekilde yapılması gereken şeyleri yapacak mısınız? Bizim korumasını arzu ettiğimiz gibi, Ey Quirites, Roma Halkının Devleti önümüzdeki beş (5) yıl korunacaksa[22] -Roma halkının Kartacalılarla ve Alplerin bu tarafındaki Gallialılarla yaptığı savaşlarda- Ey Quirites bırakınız. Roma halkı Iupiter'e ilkbaharın hasıl etmiş olacağı domuzları, koyunları, keçileri ve sığırları kurban etsin. Diğer bazı tanrılar için bunlar takdis edilmemiş, kutsallaştırılmamış olacaktır. Bu durum senato ve halkın tayin etmiş olduğu günün başından itibaren gerçekleşecektir[23]. Böyle bir zamanda ve kendisine uygun ve iyi görünecek tarzda kurban sunacak kişiye müsaade ediniz. Her ne şekilde yaparsa yapsın, usülüne uygun yapılmış sayılsın. Kutsal günlerde kurban etmesi gereken hayvan, kutsal sayılmasın ve siz ona herhangi bir suç atfetmeyin. Eğer herhangi bir şey onu inciterek yaralar ve farkında olmadan habersizce onu öldürürse, bu hiç günah sayılmasın. Eğer herhangi biri onu çalarsa, bu hayvanın çalınmış olmasından dolayı, ne halka ne de ona hiçbir suç atfetmeyin. Eğer bilmeyerek kara bir günde[24] kurban sunarsa, bu usülüne göre yapılmış sayılsın. Eğer bir köle ya da hür bir kimse, geceleyin ya da gündüzün kurbanı keserse, bu iş usülüne uygun yapılmış sayılsın. Eğer kurban senato ve halkın kurban edilmesini emretmesinden önce kesilirse, halk ondan ve yükümlülüğün imtiyazının gerektirdiği ceza veya suçtan affedilsin."

Aynı nedenlerle Büyük Oyunlar adandı. Bu oyunların maliyeti üç yüz otuz üç bin, üç yüz otuz üç (333333) ve bunun üçte biri (3/1) bronz asses'e[25] ulaştı. Bundan başka Iupiter'e üç yüz (300) öküz kurban edilecekti. Beyaz öküzlerden ve gelenek olan diğer kurbanlıklardan bir çoğu da diğer tanrılara kurban edilecekti. Adaklar usülüne uygun bir biçimde bildirildikten sonra, tanrılara bir

yakarış günü ilan edildi. Kadınları ve çocuklarıyla yalnız şehir halkı tarafından değil, fakat aynı zamanda köy halkı tarafından da yalnız kendi kaderleri için değil, devletin refahı ve saadeti için dikkatlerini bu noktada yoğunlaştırma başladı. Kurban kesmeden sorumlu decemvirlerin gözetimi altında üç (3) gün boyunca bir lectisternium kutlandı. Altı (6) sedir gözler önüne serilmişti. Bu sedirlerden biri Iupiter ve Iuno için, ikincisi Neptunus ve Minerva için, üçüncüsü Mars ve Venus için, dördüncüsü Apollon ve Diana için, beşincisi Vulcanus ve Vesta için, altıncısı Mercurius ve Ceres için kurulmuştu[26]. Sonra mabetler adandı. Diktatör Fabius Maximus tarafından Venus Erycina'ya bir mabet adandı. Çünkü Sibylla Kitaplarında devlette yetki ve selahiyeti en üstün kişinin bir adak adaması gerektiğine işaret edilmişti. Praetor Titus Otacilius tarafından da Menler'e (Menti) bir mabet adandı.

CAPUT 11

Dinsel görevler bu şekilde yerine getirildikten sonra, diktatör harb ve devlet işlerine döndü. Bundan sonra zafer kazanmış düşmanla hangi ve kaç tane lejyonun karşılaşması gerektiğine karar vermek üzere senatoyu çağırdı. Kendisinin konsül Gnaeus Servilius'un ordusunu alması gerektiğine karar verildi. Kendisi bir lejyon toplayarak kaydetmeli ve bundan başka kendisine iyi görünebilecek kadar çok, vatandaşlardan ve müttefiklerden, süvari ve piyade askeri toplayıp bunları kaydetmeliydi. Devletin refah ve saadetine ilişkin saydığı bütün diğer sorunları da önemle yerine getirmeliydi. Diktatör Quintus Fabius Maximus, Servilius'un kumanda etmiş olduğu orduya kendisinin iki (2) lejyon katması gerektiğini bildirdi. Atlıların başı vasıtasıyla bu lejyonları kaydetti. Kaydedilen bu gönüllü askerlere belirtilen günde Tibur'da toplanmalarını bildirdi. Kendisi de bir ferman çıkararak, tahkim edilmemiş kasabalarda ve ufak, birkaç evi kapsayan köylerde yaşayanların güvenli yerlere göç etmeleri gerektiğini bildirdi. O bölgedeki bütün yerlilerin çiftliklerini, Hannibal muhtemelen yürü-

yüşünü yaparken, ilkin binalarını ateşe verip yakarak ve sonra da bütün ekini tahrip ederek buradan ayrılmış olacağından, burada kendisine gerekli olan hiç bir erzak ve araç-gereç bulamayabilirdi. Kendisi bizzat konsül ve ordusunu karşılamak üzere Flaminia Yolu'ndan gitti. Ocriculum yakınlarında Tiber'in yanına geldiği zaman, yürüyüş kolunun görüş mevzii içine girdi. Bu sırada süvari kuvvetinin başında kendisine doğru atını süren konsülü gördü. Liktorları olmaksızın konsülün diktatörün huzuruna gelmesini bildirmesi için bir haberci gönderdi. Konsül itaat etti ve yılların geçmesiyle şimdi hemen hemen en yüksek yetki ve selahiyeti unutmuş vatandaşların ve müttefiklerin nezdinde, diktatörlüğün büyüklüğü, onların karşılaşmalarında canlı bir biçimde yaşanmış oldu. Biraz sonra Cosa Limanı yakınlarında Kartaca donanması tarafından zaptedilmiş Hispania'daki ordu için, Ostia'dan araç-gereçlerle yüklü gemilerin bulunduğunu bildiren bir mektup Roma şehrinden geldi. Bunun üzerine konsüle derhal Ostia'ya doğru yola çıkması emredildi. Aynı zamanda Roma'da ya da Ostia'da olduğu gibi gemileri askerle ve deniz müttefikleriyle[27] teçhiz ederek, düşman donanmasını takip etmesi ve İtalya kıyılarını koruması emredildi. Roma'da büyük miktarda insan orduya kaydedildi. Hatta çocukları olan azadlı köleler ve askerlik çağına gelenler de yemin ederek orduya kaydolmuşlardı. Şehirlilerden teşkil edilmiş bu ordunun otuz beş (35) yaşından daha küçük olan askerleri gemilere bindirildi. Diğerleri Roma şehrini korumak ve bir garnizon vazifesi görmek üzere şehirde bırakıldı.

CAPUT 12

Diktatör konsülün ordusunu komutanı Fulvius Flaccus'dan alarak, Sabin ülkesinden Tibur'a doğru, belirtilen günde yeni lejyonların toplanmasını bildirdiği yere ilerledi. Tibur'dan Praeneste'ye yürüdü ve ülkeyi bir taraftan bir tarafa katederek Latin Yolu'nda kendisini gösterdi. Sonra büyük bir dikkat ve ihtiyatla yolları tetkik ederek, zorunluluk kendisini mecbur etmedikçe, hiçbir yerde

kendisini kadere teslim etmemeye niyet etmesine karşın, düşman ülkesine doğru ilerledi. Fabius'un Arpi'den uzak olmayan düşmanın görüş menzili içinde ilk ordugah kurduğu günde, Fenikeliler derhal askeri kuvvetlerini harb safına sevkettiler ve muharebeye başladılar. Fakat Fabius diğer tarafta herşeyin sessiz, sakin olduğunu farkettiği ve düşman ordugahında hareket ve karışıklığa ilişkin hiçbir ses işitmediğinden, Romalıların övünülen cengaver ruhunun en sonunda kırıldığını, harbin yapılıp zaferin kazanıldığını ve kendilerinin cesaret ile şöhrete açıkca elveda ettiklerini tahkir edici bir biçimde bağırarak ifade etti. Fakat kalbinin derinliklerinde Flaminius ya da Sempronius gibi bir kumandanla asla iş görmemek düşüncesi kendisini rahatsız ediyordu. Çünkü Romalılar kendi talihsizlikleriyle eğitilmişlerdi ve şimdi en sonunda Hannibal'le karşılaşacak bir komutan arıyorlardı. Diktatörün basireti gerçekten kendisi için bir değer kaynağı idi. Fakat henüz metanet tecrübesine sahip olmadığından, Hannibal'in gözü önünde müttefiklerinin topraklarını yakıp-yıkıp yağmalayarak ve sık sık ordugahının yerini değiştirerek, onun mizacını denemeye ve sinirlendirerek harekete geçirmeye başladı. Şimdi vakit geçirmeden süratle ilerleyebilir ve gözden kaybolabilirdi. Şimdi düzlüğe inebilirlerse Romalıların ümidini kesmek için, bazı yolların dönemecinde pusuya yatabilirlerdi.

Fabius düşmandan uyumlu bir uzaklıkta tepeler boyunca askeri kuvvetlerine önderlik etmeye devam etti. Düşmanla arasında ne ona dokunacak ne de onu geçecek kadar bir mesafe vardı. Ordugahı terketmeye yükümlü oldukları zorunlu görevler haricinde askerlerini ordugahta tutmalıydı. Odun ve hayvan yemi için gittiklerinde, ne sayıca az idiler ne de etrafa dağılarak gözden kayboldular. Bir süvari müfrezesi ve sıraya dizilmiş çarpışmacılar ve ani bir hücumu karşılamak için hazır bulunanlar, kendi askerleri için herşeyi güvenli ve düşmanın etrafa dağılmış yağmacıları için de tehlikeli yaptılar. Diktatör genel bir muharebede herşeyi tehlikeye atmayı reddetti. Güvenli bir mevkiden ve yakınlardaki bir sığınacak yerle deruhte edilen henüz ufak çarpışmalarla, daha ön-

ceki mağlubiyetlerle ümitleri kırılmış askerlerin cesaret ve şanslarının daha az mahcup olması için, sonunda askerlerini alıştırdı.

Fakat Hannibal bile atlıların başının bu basiretli önlemlerine kızdığı kadar kızmadı. Atlıların başı yardımcı yetki ve selahiyetiyle sadece devleti harabe haline sokmaktan kaçınmıştı. Fikirlerindeki şiddet ile acelecilik ve parlak olmayan diliyle Fabius'dan söz etti. İlkin birkaç kişiye, bir müddet sonra açıkca herkese söz etmişti. Ondan telaşsız değil fakat tembel olarak, dikkatli ve temkinli değil fakat korkak olarak, cesaretlerine yakınlaşan hatalar icad ederek söz etmişti. Bu yolu tutan birçok kişinin son derece büyük muvaffakiyetinin hepsinden hasıl olan teveccühün oluşturduğu çok kötü bir ustalık ve sanatla, Fabius'un daha yüksek mevkiini tahkir edici sözlerle küçük düşürerek ve ona hakaret ederek bizzat kendisini övdü.

CAPUT 13

Hannibal Hirpini kavminden ayrılarak Samnium'a[28] geçti. Beneventum topraklarını yakıp-yıkıp yağmaladı ve Telesia şehrini zaptetti. Hannibal aynı zamanda telaşsız bir biçimde Roma kumandınını sinirlendirmenin yollarını aradı. Zira sık sık tahrik ederek ve düşman müttefiklerine rahatsızlık vererek, Romalıları ve komutanlarını kızdırabileceğini ve onu aşağıya çekerek eşit şartlarda muharebe edebileceğini ümit etti. Hannibal tarafından Trasumennus'da esir alınan ve sonra serbest bırakılan üç Campania'lı süvarinin bulunduğu Latin grubu müttefiklerinin arasından, daha sonraları hediyeler ve vaadlerle kendi vatandaşlarının iyiliği ve menfaatı uğruna, bu üç (3) kişiyi kendi tarafına çekmişti. Bu adamlar[29] şimdi ona kendisine ordusunu Capua'dan alma fırsatı yaratılırsa ordusunu Campania'ya getirip getirmeyeceğini sordular. Böyle adamları içeriye kabul etmek ağır bir yükümlülüktü. Bu nedenle Hannibal biraz tereddüt gösterdi, bir yandan onlara güvenerek bir yandan onlardan şüphe ederek ne yapacağını bilemedi. Fakat sonunda elçiler Hannibali Samnium'dan

Campania'ya doğru yürümeye ikna ettiler. Hannibal tekrar tekrar yaptıkları işlerle sözlerini teyit etmeleri hususunda onları ikaz etti ve aralarında önderlerinden bazılarının da bulunacağı daha büyük bir toplulukla geri gelmeleri emriyle bu elçileri gönderdi. Sonra Hannibal rehberine[30] kendisini Casinum ülkesine götürmeyi emretti. Zira ülkeyi bilenler tarafından kendisine anlatıldığına göre, geçidi ele geçirirse müttefiklerinin yardımını elde etmek için yürüyüşe geçen Romalıları engelleyebilirlerdi. Fakat Latin isimlerini telaffuzda Kartacalıların düştüğü güçlük, kumandanının Casinum yerine Casilinum'u anlamasına neden oldu. Böylece kumandan doğru yoldan ayrılarak Hannibal'i Allifae, Caiatia ve Cales'den aşağılara Stella Ovasına sevketti. Burada Hannibal ovayla kayalı dağlar ve birtakım nehirleri etrafında gördüğünden, kendisine aynı zamanda rehberlik eden kumandanını yanına çağırarak kendisinin dünyanın neresinde bulunduğunu sordu. Kumandanı kendisine bu gece Casilinum'da kalması gerektiğini söyleyince, en nihayet adamın nasıl bir hataya düştüğünü ve Casinum'un başka bir tarafta uzaklarda bulunduğunu farketti. Adamı şaşkınlığından dolayı düştüğü bu yanlışlık yüzünden kamçılattı. Diğerlerini de korkutmak için, kamçılattığı kumandana aynı zamanda işkence de yaptırdı. Siperlerin arkasındaki ordugahına giderek, Maharbal'ı süvari kuvvetiyle birlikte köylük alanları yağmalamak üzere gönderdi. Yakıp, yıkıp yağmalama ta Sinuessa Hamamlarına kadar uzandı. Numidialılar büyük hasar ve tahribat meydana getirerek taş taş üstünde koymadılar. Hâlâ daha geniş bir alana korku ve dehşet saçmaya devam ediyorlardı. Bütün ülke harb ateşiyle yanıp tutuşmasına rağmen, bu dehşet saçan felaket müttefiklerin sadakatinin sarsılmasına neden olmadı. Zira onlar muhakkak ki adil ve mutedil bir biçimde idare edildikleri bir kanun altında bulunduklarından, daha iyilere itaat etmeyi temin etmek için, bunu reddetmediler. Zira sadakatin tek garantisi budur.

CAPUT 14

Fakat Hannibal Volturnus Nehri yakınlarında ordugah kurduğunda, bütün İtalya'daki en güzel bölge alevler arasında idi ve yanmakta olan çiftlik evlerinden kıvrıla kıvrıla dumanlar çıkarak etrafa yayılmakta idi. Bu sırada Fabius aynı zamanda yeni bir isyanın patlak verdiği, Massicus Dağı boyunca yürüyüşüne devam etti. Zira her zamankinden daha süratli hareket etmekte olan orduya inanarak birkaç gün için memnuniyetsizliklerini ve muhalif olduklarını gizlemişlerdi. Bu nedenle Campania'yı yakılıp-yıkılıp yağmalanmaktan korumak için acele ediyorlardı. Fakat sıra dağların en uzak sınırına(31) ulaşınca, aşağılarındaki düşmanın Falernia bölgesindeki ve Sinuessa kolonisindeki çiftlikleri ateşe vermekte olduğunu gördü. Muharebe hakkında henüz hiçbir söz edilmemişti. Minucius bağırdı:

"Bizler buraya yanmakta olan evlerimiz ve katledilen dostlarımızla gözlerimizi tatmin edebilmemiz için, bir seyirci olarak mı gelmiş bulunuyoruz? Eğer hiçbir şey bizde bir utanç duygusu uyandıramazsa, atalarımızın düşman Samnitlerden bu hududu koruması için Sinuessa'ya kolonist olarak gönderdikleri vatandaşlarımızı gördüğümüzde, hiçbir şey hissedebilir miyiz? Şimdi yakıp-kıyıp yağmalayan bizim komşumuz Samnitler değildir. Fakat bunlar bizim gecikmelerimiz ve tembelliğimizle, en uzak köşelerden, dünyanın son sınırdan, bütün bu yollardan gelmeye tahammül gösteren Fenikeli istilacılardır. Son derece yazık! Devletlerinin itibarının zedelendiğini hissetmeksizin Kartaca gemilerinin dolaştığını göremedikleri Numidia ve Moorlar'ın sahip olduğu kıyıdan daha ötesinin düşmanla kaplı olduğunu gördüğümüz için, atalarımızdan bozuk ve dejenere olarak mı kabul edileceğiz? Bir müddet önce Saguntum kuşatıldığı zaman, sadece insanlara değil fakat muahedelere ve tanrılara hiddetle müracaat ettik.

Fakat şimdi Hannibal bir Roma kolonisinin surlarına tırmanmaktadır, bizler ise buna lakayt bir tavırla bakmaya devam ediyoruz. Yanan çiftlik evlerinden ve tarlalarından çıkan duman gözlerini-

ze ve burunlarınıza gelmektedir. Kulaklarımız, tanrılardan daha sık bizi yardımlarımıza müracaat eden müttefiklerimizin fergat ve iniltileriyle çınlamaktadır. Bir koyun sürüsü gibi, yaz çayırlıklarından ve yılan gibi kıvrıla kıvrıla uzayıp giden dağ yollarından, kendimizi bulutlara ve ormanlara gizleyerek, sevkedilen ordumuzla bizler buradayız. Dağın tepelerinde ve geçitlerinde dolaşarak Marcus Furius Roma'yı Gallialılardan geri almış olsaydı, kendi sıkıntılarımıza duçar ettiğimiz bu harikulâde diktatör yeni bir Camillus gibi, Hannibal'den bugün Gallialıların alabileceği Roma'yı ve İtalya'yı almayı planlıyor. Bizler bu şekilde gecikirsek, atalarımız yalnız Hannibal'e değil aynı zamanda Fenikelilere karşı da daha sık korumuş olacaklar. Fakat cesur ve gerçek Romalı adam, senatonun ittifakını müteakip halkın emriyle kendisinin diktatör tayin edildiği haberi Veii'ye geldiği gün Ianiculum'un kendisi için yeterli derecede yüksek olmasına ve düşmanın görünüşünden eğlenmesine rağmen, aşağı ovaya indi. Bizzat o gün Roma'nın ortasında şimdi Gallia ölülerini yakmak üzere hazırlanan odun yığınlarının[32] bulunduğu yerde ve ertesi gün tekrar Gabii'nin bu tarafında Gallialıların lejyonlarını katletti. Vah vah! Birçok yıllar sonra Caudina Geçitlerinde düşmanımız Samnitler bizi boyunduruğa vurdukları zaman[33], Samnium'un tepelerinden kamçılayarak, ya da Luceria'yı şiddetle zorlayarak ve onu kuşatmaya başlayarak ve Roma ensesinden boyunduruğu sökerek mağrur Samnite yerleştiren Lucius Papirius Cursor'un galip düşmana meydan okuması gerçek değil miydi? Onu gördüğünün ertesi gününde kendi araç-gereç ve muhimmatıyla sıkışık ve ağır yükle yüklü düşman gemisini götüren Gaius Lutatius'a, uzun zaman geçmeden[34], zaferi getiren çabukluktan başka neydi? Oturarak veya adaklar adayarak bir harbin kazanılabileceğini düşünmek aptallıktır.

Silahlanmalı, harb meydanına inmeli ve teke tek döğüşmelisiniz. Roma'nın büyüklüğü azizliğinden ve işi yapmasından gelmektedir. Yoksa Roma'nın büyüklüğü ürkek halkın tedbir ve ihtiyat dediği, ağır hareket eden bu tembel siyasetten ileri gelmemektedir."

Minucius askeri kuvvetlerine, yanında topladığı tribunuslara ve süvarilere, genel bir cesaretlendirme gibi, bu şekilde uzun uzun izah ederek nutuk attıktan sonra, onun ateşli sözleri alelade askerlerin kulaklarına kadar ulaşmıştı. Eğer kumandanlarının seçimi askerlere, diğer bir deyimle kendilerine kalacaksa, Minucius'u Fabius'a tercih edeceklerini yanlış anlaşılmayacak bir açıklıkla göstererek, Minucius'u tercih ettiklerini belirttiler.

CAPUT 15

Fakat Fabius kendi askerlerini düşmandan daha az olmayan bir dikkatle gözledikten sonra, ilkin kendi teklifinin onları bertaraf etmediğini anladı. Yalnız ordugahında değil, fakat aynı zamanda Roma'da da kötü bir şöhreti bulunan bekleme siyasetini iyi bilmesine karşın, inat ve sebatla aynı harb safının kumandasını elinde tutmayı sürdürdü ve yazın geri kalan kısmını bu şekilde geçirmeye devam etti. Öyle ki muharebe ümidiyle harekete geçen Hannibal muharebeyi oluşturmak için bütün gayretini ve emeğini harcadığından, şimdi kışlamak üzere kışlık ordugah kurmak için bir yer arıyordu. Zira kendisinin bulunduğu ülke, zamanında bolluk olmasına karşın, meyva bahçeleri ve bağlar yanyana bulunduğundan ve gerekli meyvalardan ziyade heryer güzel ve münasip bitkilerle örtülmüş olduğundan, kendisine devamlı olarak yardımcı olamıyordu. Fabius casusları vasıtasıyla bundan haberdar oldu. Hannibal'in geldiği aynı geçitlerden Falernia bölgesini terkedebileceğini hissederek, Callicula Dağında, bir diğeri de Casilinum'da orta büyüklükte bir garnizon yerleştirdi. (Volturnus Nehri Casilinum şehrinden geçmektedir. Bu nehir Falernia ve Campania bölgeleri arasında bir sınır teşgil etmektedir.) Lucius Hostilius Mancinus'u tetkikatta bulunmak üzere dört yüz (400) süvariyle gönderdikten sonra, esas orduyu aynı sıra dağlardan geri sevketti. Mancinus, atlıların başının görültülü patırdılı övüngen konuşmalarını sık sık dinleyen genç devlet memurlarının arasından biriydi. Mancinus düşmanı emin bir uzaklıktan gör-

mek maksadıyla, ilkin bir keşif yapmak ve düşman mevzilerini, aynı zamanda müstahkem mevkilerini sanki öğrenmek istiyormuş gibi ilerledi. Fakat Numidialıların köyler arasında başı boş dolaşmakta olduklarını ve hatta kendilerinden birkaçını öldürmek için fırsat bulmuş olduklarını gördüğü zaman, yüreğini derhal savaşmak arzu ve ihtirası kapladı. Diktatörün mümkün olduğu kadar güvenli bir uzaklıktan ötelere ilerlemesini emrettiği talimatını unutarak, düşman kendisini görmeden önce geri çekildi.

Numidialılar ilkin bir askeri kuvvetle daha sonra bir başkasıyla hücum ederek ve sonra geri çekilerek, Mancius'u ordugahının çok yakınlarına kadar sürdüler. Böylece Mancinus'un atlarını ve adamlarını yorgunluktan bitkin düşürdüler. Sonra bütün düşman süvarisinin kumandanı Carthale, atını mahmuzlayarak dört nala Romalıların üstüne çullandı ve Mancinus'un bir mızrak yağmuru içinde kalmasından biraz önce Romalıları bozguna uğrattı. Kaçanları hemen hemen beş (5) mil uzağa kadar takip etti. Düşmanın takipten vazgeçmeyeceğini ve kendisinin kaçıp kurtulmak için ümidi kalmadığını Mancinus farkeder farketmez, kaçan ve dağılan askerlerini toplayarak onları yeniden nizama soktu ve özellikle herşeyde düşman kuvvetleri üstün olmasına karşın, askerlerini cesaretlendirerek tekrar muharebeye soktu. Bunun üzerine bizzat kendisi ve askerlerinin en iyileri kuşatılarak öldürüldüler. Etrafa dağılarak kaçan diğerleri ilkin Cales yolunu tuttalar ve buradan hemen hemen geçilemez yollardan diktatöre iltica ettiler. O gün tesadüfen Minucius Fabius'la birleşmişti. Fabius, Roma topraklarına Sinuessa'dan Appia Yoluyla Fenikelilerin geçmesini önlemek için, Tarracina üzerinde denizle kapalı, iki dağ arasındaki dar bir boğaza[35] açılan geçidi güvenli kılmak için gönderilmişti. Askeri kuvvetlerini birleştirdikten sonra, diktatör ve atlıların başı aşağı yola indiler. Burada düşmandan yani Hannibal'den iki (2) mil uzaklıkta ordugâh kurdular.

CAPUT 16

Ertesi gün Fenikeliler heriki ordugah arasında uzanan yolu doldurarak yürüyüşe geçmişlerdi. Romalılar tam siperlerinin altında harb nizamına göre dizilmişlerdi ve açıkca avantajlı bir mevkiye sahip bulunuyorlardı[36]. Romalıları muharebeye sokmak için, hafif piyade ve süvarisiyle Hannibal yine aynı derecede ilerlemesine devam etti. Fenikeliler kendilerini yukarı atarak sonra geri çekilerek, önce bir noktadan sonra bir başka yerden hücuma geçtiler. Roma harb safı metanetle mevkiinde durmaya devam etti. Muharebe uzuyor ve Hannibal'den daha ziyade diktatörün hoşuna gidecek bir tarz alıyordu. Romalıların tarafında iki yüz (200) kişi, düşman tarafında ise sekiz yüz (800) kişi ölmüştü. Casilinum'a giden yol kapatılmış olduğundan, Hannibal şimdi kuşatılmış durumda kaldığını anladı. Romalıların arkasında Capua ve Samnium bulunuyordu. Zengin müttefiklerinin hepsi onları erzak ve araç-gereçle donatmak için hazırdı. Fakat Fenikeliler kış mevsiminde Formiae'ın dik uçurumları arasından, Liternum'un bataklık ve kumları ve korku verici karışık ormanları arasından geçerek geçidle yüz yüze gelmişlerdi[37]. Hannibal kendi stratejisinin kendine karşı döndürüldüğünü farketmede başarısız kalmadı. Bunun üzerine, Casilinum yolundan geçip gidemediğinden, dağlardan gitmesi ve Callicula sıradağlarını geçmesi gerekiyordu. Dar geçitleri geçerken ve buradan yürüyüşüne devam ederken Romalıların kendi kuvvetlerine hücum etmesinden korkarak, düşmanın gözüne bir aldatmaca olarak ilkin korku ve dehşet verici bir gösteri sergiledikten sonra, gecenin ilk saatlerinde karanlığın herşeyi örttüğü bir sırada, dağlara yaklaşmaya karar verdi. Bu hile oyunu için hazırlıklar aşağıdaki şekilde sürdürüldü. Etraftaki bütün köylük yerlerden çam kozalakları toplandı. İncedallar bağlandı ve kuru dallar sığırların boynuzları arasına bağlandı. Bunlardan başka -sözü edilmiş ve edilmemiş- kıra ait dikkati çekici miktarda ganimete sahip olmuşlardı. Bu ganimetten takriben iki bin (2000) baş hayvan elde ederek biraraya topladılar. Hasdrubal'a, boynuzları alev alev yanan bu sürüyü geceleyin dağa doğ-

ru sürme görevi verildi. Eğer yapılması mümkün olabilirse, özellikle üstünde düşman tarafında durup beklemesi emredildi.

CAPUT 17

Akşamın alacakaranlığında Kartacalılar sürüyü sancakların biraz önüne sürerek, sessizce ordugâhı kaldırdılar. Dağların eteklerindeki bayırlara ve dar geçitlere ulaştıkları zaman, derhal boynuzların aralarındaki dalların yakılması ve sürünün dağın yukarılarına doğru sürülmesi için işaret verildi. Çok geçmeden boyuzlarının canlı alt kısımlarına nüfuz eden başlarının üzerinden derhal alevler ve bunların verdiği hareretle son derece korkmaları neticesinde, sürü vahşi bir çılgınlıkla gitmeye başlamıştı. Sürü aniden buraya şuraya kendini attığı zaman, uzak ve yakın bütün dalların yanmakta olduğu göründü. Sanki ormanlar ve dağlar ateşe verilmişti. Sürüdeki hayvanlar başlarını salladıkları zaman, sadece alevi körüklemekle kalmadılar, aynı zamanda sanki her yöne insanlar kaçışıyormuş gibi bir görüntü meydana getirdiler. Geçidi tutmak için mevzilenmiş askeri kuvvetler, onların üzerinde dağın tepesinde beliren alevleri gördüler. Gözlerine ilişen bu alevlerden kuşatıldıklarını ve düşmanın mevkiinden ayrıldığı izlenimine kapıldılar. Kedilerine en güvenli yol göründüğünden, en az alevlerin parıldamakta olduğu dağ silsilesinin tepelerine doğru çıkmaya başladılar. Fakat bununla beraber sürüden ayrılan hayvanlardan hiçbiriyle karşılaşmadılar. İlkin alev soluyorlarmış gibi onları uzaktan gördükleri zaman, hakikaten böyle öldüğünü düşündükleri için, hayretle gözlerini açıp bakakaldılar ve orada toplu halde durup kaldılar. Fakat sonradan bunun insanların düzenlediği bir hile olduğunun farkına vararak bunun bir tuzak olduğunu anladılar ve öncekinden daha büyük bir şaşkınlık ve korkuyla koşarak kaçmaya başladılar. Onlar aynı zamanda düşmanın hafif silahlı askerlerine doğru da koştular. Bununla beraber korkularıyla eşit düzeyde olan karanlık, heriki tarafı da gün ağarana dek muharebeye başlamaksızın tutmuş oldu. Bu sırada Hannibal, düşmanlarından bazıları-

nın beklenmedik bir anda karşısına çıkarak bütün ordusunu geçitten geçirmişti. Sonra da Allifae bölgesinde ordugâhını kurmuştu.

CAPUT 18

Fabius karışıklık ve gürültüyü işitti. Fakat bunun bir tuzak olduğuna inandığından, her halikârda geceleyin döğüşmek istemediğinden adamlarını tahkimatların içinde tutup dışarı çıkmalarına müsaade etmedi. Günün ilk ışıkları ortalığı aydınlattığından dağın eteklerinde harb yapılıyordu. Romalılar diğerlerinden düşmanın hafif silahlı piyadelerinin irtibatını kesmişlerdı. Sayıca Romalılar biraz daha üstün olduklarından, eğer Hannibal'in bilhassa Romalılardan önce hareket edip önlemek maksadıyla gönderdiği Hispania cohorsunun gelişi olmasaydı, kolaylıkla düşmandan daha üstün durumda olarak onları cebir ve kuvvetle yenebilirlerdi. Hispania cohorsunu oluşturan kuvvetler daha ziyade dağlara alışıktı ve kayalıklarla dik yamaçlı uçurumlar arasında hafif güçlüğe sahip bulunmuyorlardı. Muharebe karakterine uygun olarak, ağır silahları ve bir yerde kımıldamadan durma yöntemleriyle düz araziye uygun bir düşmandan daha iyi bir duruma geçme özelliğine sahip bulunuyorlardı. İki taraf da bölündüğünden ve kendi ordugâhlarına sıvışıp kaçtıklarından, bu mücadele eşit olmaktan çok uzaktı. Hispanialıların hemen hemen hepsi yara almadan sağ-salim kaçmıştı. Fakat Romalılar hiç de yabana atılmayacak sayıdaki adamlarını yitirmişlerdi.

Fabius da ordugâhını kaldırdı ve geçitten geçerek, Allifae üzerindeki tabii olarak kuvvetli ve çok yüksek bir mevkide bizzat ordugâhını kurdu. Hannibal şimdi Samnium'dan Roma üzerine hareket ediyormuş gibi göründü ve yağmalamak üzere gelmiş gibi, sağ taraftan geriye Paeligni ülkesine doğru ilerledi. Fabius düşmanından ne sakınarak ne de onu yakalayacak kadar yakınına gelerek, ordusunu Roma'dan ve düşman ordusunun sıraları arasından sevketti. Paeligni ülkesinden Fenikelilere doğru yöneldi. Surların bir bölümünün yıkılarak birdenbire çökmesiyle korku ve

telaşa kapılarak burada oturanların terkettiği[38] bir şehir olan, Gereonium'a gelinceye dek Apulia'ya doğru geri çekilmeyi sürdürdü. Diktatör Larinum civarındaki bir alanda ordugâhını kurdu. Dini birtakım işler nedeniyle Roma'ya geri çağırılarak, şansdan daha ziyade basirette güven göstermesi ve Sempronius ile Flaminius'un askeri taktiğini taklit etmekten çok kendisini örnek almasını, atlıların başına rica etmekten başka öğütlemesi emredildi. Fabius atlıların başının, düşmanı şaşırtmakla bütün yaz mevsiminin tembelce harcanmasından dolayı hiç birşey başarılmamış ve bir sonuca ulaşılmamış olduğunu düşünmediğini ve böyle olduğunu tahmin etmediğini söyledi. Hekimler de bazen hareket ve faaliyetten ziyade istirahati daha etkili bulurlar. Pek çok kereler galip gelmiş bir düşman tarafından mağlup edilmesinin kesilmesi ve felaketler dizisinden sonra bir nefes almış olması küçümsenecek bir mesele değildir. Atlıların başını, hepsi boşa giden, bu biçimde önceden uyardıktan sonra, Fabius Roma'ya hareket etti.

CAPUT 19

Bu harekatların yapılmakta olduğu yaz mevsiminin başlarında, Hispania'da karada ve denizde harb de başlamıştı. Hasdrubal erkek kardeşinden almış olduğu hepsi donatılmış ve teçhiz edilmiş olan gemilere kendisi de on (10) gemi ilave etti ve kırk (40) gemilik donanmayı Himilco'nun idaresine verdi[39]. Sonra Yeni Kartaca'dan hareket ederek gemilerini kara yakınında tuttu ve Romalıların kendisine karşı getirebileceği askeri kuvvetlerin herbir kısmıyla harb yapmak üzere hazırlanmış ordusunu kıyı boyunca sevketti. Gnaeus Scipio düşmanın kışlık ordugâhını terkettiğini öğrenince, ilkin aynı şeyi yapmayı tasarladı. Fakat sonra Kartacalıların güvenilir şayiasıyla yardımcı kuvvetlerin muazzam sayısının karşısında, karada harb yapmaya cesaret etmeyerek ve en iyi askeri kuvvetlerinden bazılarını gemilere bindirerek, beş yüz otuz (530) gemiden oluşan bir donanmayla düşmanı karşılamak üzere gitti.

Tarraco'dan ayrıldığının ikinci gününde Ebro Nehrinin ağzından on (10) mil uzaklıkta demir atacak bir yere geldi. Buradan Massilialı iki keşif kadırgasını gönderdi. Bunlar Kartaca donanmasının nehrin ağzında bulunduğunu ve ordugâhlarının nehrin kıyısında kurulmuş olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine, aynı zamanda genel bir korku ve şaşkınlık yayılmaktayken, onları hazırlıksız ve müdafaasız olarak ele geçirmek için, demir aldı ve düşmana doğru ilerledi. Hispanialıların hem gözetleme kulesi hem de korsanlara ve haydutlara karşı bir müdafaa aracı olarak kullandıkları, tepelere inşa edilmiş çok sayıda kuleleri vardı. Bunlardan birinden düşman gemileri ilk olarak uzaktan görülüp keşfedildi ve Hasdrubal'e işaret verilmesi üzerine, denize ve gemilere sirayet etmeden önce, ilk olarak karada ve ordugâhta karışıklık ve korkuyla karışık dehşet patlak verdi. Henüz hiç kimse ne küreklerin çarpmasından doğan sesi ne başka bir gemiye ait sesi işitmişti, ne de henüz dağlık burunlar donanmaya açılmıştı. Bu sırada atını dört nala süren biri onun arkasından birbiri ardısıra gelen bir diğer atlı Hasdrubal tarafından gönderilerek, koşup denizcilere gelmişlerdi. Bunlar sahil yakınlarında gezip dolaşıyor ya da çadırlarında dinleniyor ve düşmandan hiç de az olmayan biçimde o günkü muharebeyi düşünüyor ve merak ediyorlardı. Roma ordusu artık neredeyse limanı kapatmak üzere bulunduğundan, Hasdrubal onlara gemilerine binmelerini ve silahlanmalarını emretti. Her tarafa gönderilen bu atlılara bu emirler derhal ulaştırıldı. Çok geçmeden bizzat Hasdrubal bütün orduyla hazır bir durumda ortaya çıkmıştı. Kürek çekenlerde olduğu gibi hepsi gürültü, karışıklık ve şaşkınlık içerisindeydi. Askerler maksatları harbe girişmekten ziyade kıyıya doğru firar etmekmişçesine, hep birlikte gemilerine doğru koşarak kıyıya indiler. Palamarlar[40] fora edildiğinden ve demirlerinden dışarıya sallanmış olduklarından onların hepsinin gemiye binmeleri güçbela olmuştu. Onlara hiçbir şey mani olamayacağından ve durduramayacağından diğerleri demirlerin kablolarını kestiler. Herşeyin yapıldığı acele ve son derece süratle, askerler görevlerini ifa eden gemicilerle makina takımına müdahele ettiler. Denizcilerin şaşkınlığı silahlarını almaktan ve onları kul-

lanmaktan askerleri korumuş oldu. Bu sıralarda Romalılar yalnız yaklaşmakla kalmıyorlar, fakat aynı zamanda gemilerini de harb nizamına göre dizmiş bulunuyorlardı. Neticede düşmanın hücumu ve kendi bozgunluklarıyla korku ve dehşete kapılan Fenikeliler gerçek bir muharebeden ziyade muharebe yaparmış gibi göründükten sonra, donanmalarına doğru döndüler ve koşarak ona gittiler. Son derece yayılmış bir harb safı ile -ve aynı zamanda birçok gemi gelmiş olduğundan- onlar akıntıya karşı nehrin ağzına girmeye muvaffak olamadılar. Fakat kürek çekerek kıyının herhangi bir yerine geldiler. Bazıları sığ bir kumsaldan, bazıları kuru bir sahilden kıyıya çıkarak, kimi silahlı kimi silahsız bir halde kendi dostlarının harb safına iltica ettiler. Bu harb safı kıyı boyunca çekilmiş durmaktaydı. Bununla beraber ilk hücumda iki (2) Kartaca gemisi ele geçirilmiş ve dört (4) Kartaca gemisi de batırılmıştı(41).

CAPUT 20

Karanın mülkiyeti harb safının bütün kıyı boyunca yayılmış olduğunun görülebildiği düşmanın elinde olmasına karşın, Romalılar en ufak bir tereddüt göstermeksizin, korku ve panik içindeki donanmayı takip ederek onları sıkıntıya düşürmeye devam ettiler. Ne sahilde pruvası(42) kırılmış ne de sığ kumsalda omurgası karaya oturmamış bulunan her bir kadırgayı kıç tarafından kablolarla bağlayıp bitiştirerek, kırk (40) gemiden yirmi beşini (25) ele geçirinceye kadar, denizden yedeğe alıp çektiler. Bu son derece parlak bir zafer özelliği göstermedi. Fakat Romalılar gerçekte kolay bir tek harbde, kendilerini bütün bu sahillerin sahibi ve efendisi ilan etmiş oldular. Böylece Romalılar Onusa'ya doğru donanmalarıyla hareket ettiler. Burada gemiden indiler, Onusa şehrini bir hücumla aldılar ve yağmaladılar. Buradan rotalarını Kartaca'ya(43) doğru çevirerek o tarafa gittiler. Etraftaki bütün köylük alanı yakıp yıkıp yağmaladıktan sonra, surlar ve şehir kapılarına bitişik binaları dahi ateşe vererek bu saldırışlarını sona erdirdiler. Sonra, artık ağır ganimetle yükle donanma Longuntica'ya(44) doğru yelken açtı. Bura-

da Hasdrubal'in kendi gemilerinde kullanmak üzere topladığı, büyük miktarda halfa otu[45] buldular. Bundan ihtiyaçları olanı aldılar ve bütün geri kalanı da ateşe verdiler. Sadece esas kara boyunca gemilerle dolaşmakla kalmadılar, aynı zamanda Ebusus Adası'sının[46] karşı tarafına geçtiler. Burada iki gün boyunca olanca zahmet ve uğraşıyla gayret gösterdiler. Fakat bütün bu emekleri sonucunda, adanın başşehrini zaptetmede başarısız kaldılar. Ümitlerinin boşa çıktığını ve zamanlarının boş yere harcanmakta olduğunu gördükleri zaman, köylük alanları yağmalamak ve yakıp-yıkarak taş taş üstünde koymamak üzere gittiler. Yağmaladıktan ve birçok köyü ateşe verdikten sonra, esas karadan toplamış bulundukları ganimetten çok daha büyük bir ganimetle gemilerine döndüler. Burada Baliaric Adalarından gelen elçiler sulh istemek üzere Scipio'nun yanına vardılar. Şimdi donanmadaki gemiler başlarını çevirmişti ve eyaletin kuzey tarafına geri döndüler. Buraya Ebro'nun beri tarafındaki ve hatta Hispania'nın en uzak köşelerindeki birçok yerlerdeki bütün kavimlerden elçiler sürüler halinde toplanmıştı. Rehineler veren ve aynı zamanda gerçekten Roma hükümeti ve idaresi altına giren kavimler yüz yirmi (120) den daha fazlaydı. Bu nedenle Roma kumandanı denizde olduğu kadar karada da yeterli derecede kuvvetli ve kudretli olduğunu hissederek, ta Castulo Geçidi'ne[47] kadar ilerlemeye devam etti. Hasdrubal ise Okyanus'un daha yakınlarında bulunan Lusitania'ya geri çekildi.

CAPUT 21

Yazın geri kalan kısmı sakin gibi görünüyordu. Bu nedenle Fenikelilerle ilgili meseleler mümkün olabildiğince uzak olabilirdi. Fakat, bundan başka bizzat Hispanialıların mizaç itibariyle hiç rahat durmaz oluşkarı ve değişiklik arzuları, çok geçmeden Romalıların geçitten deniz kıyısına, Mandonius ve Indibilis'den önce, çekilmelerine neden olmuştu. Indibilis daha önceleri Ilergetes kavminin başında bulunmuştu. Bu iki kişi kendi vatandaşlarını teşvik ederek isyana zorlamışlar ve Roma müttefiklerinin sakin,

sulh içindeki topraklarını istila etmişlerdi. Bunlar bu harekâtı askeri bir hileye başvurarak gerçekleştirmişlerdi. Onlara karşı Scipio hafif silahlı yardımcı kuvvetlerle birlikte bir askeri tribunusu gönderdi. Bu askeri kuvvetler sadece aceleyle düzenlenmiş bir milis kuvveti mahiyetindeki düşmanı kolayca bozguna uğratmışlardı. Düşmanın bin (1000) askerini öldürmüşler, bazılarını harb esiri olarak almışlar ve daha büyük bir kısmının da silahlarını alarak zararsız hale getirmişlerdi. Bununla beraber bu isyan, Okyanus'a doğru geri çekilmekte bulunan Hasdrubal'in kendi müttefiklerini korumak maksadıyla, geri dönmesine ve Ebro Nehrini geçmesine neden teşkil etmişti. Romalılar Nova Classis[48] yakınlarındaki ordugâhlarındayken, Fenikeliler Ilergavonenses topraklarındaki ordugâhlarındaydılar. Romalılarla muahede için önderlerini gönderen Celtiberi kavmi, Scipio'dan gelen haber üzerine tahrik edildiler. Silahlarına sarılarak güçlü ve kudretli bir orduyla Kartaca eyaletini istila ettiler. Bu kavim hücumla üç (3) kasabayı ele geçirdi. Bundan sonra bizzat Hasdrubal'le başarılı harbde iki (2) muharebe yaptılar. Bu muharebelerde düşmanın takriben onbeş bin (15000) askerini öldürdüler ve birçok askeri sancakla[49] birlikte dört bin (4000) kişiyi de harb esiri olarak aldılar.

CAPUT 22

Publius Scipio eyalete geldiği zaman Hispania'daki olaylar bu durumdaydı[50]. Konsulluğundan sonra senato onun kumandanlığını uzatmıştı ve onu otuz (30)[51] harb gemisi, sekiz yüz (800) asker ve büyük bir miktarda araç-gereçle birlikte göndermişti. Yük taşıyan kadırgalarla birlikte muazzam bir büyüklüğe ulaşan bu donanma, sahilden açık denize çıktığında ve Tarraco Limanında demir attığında Romalılar arasında büyük bir sevince neden olmuştu. Burada Scipio askeri kuvvetlerini gemiden indirdi ve erkek kardeşine katılmak üzere yola çıktı. Bu andan itibaren mizaç ve maksatlarına uyan mükemmel bir ahenk içinde harbe devam ettiler.

Bu nedenle Celtiberi kavmiyle Kartacalılar harb ederken, Romalılar Ebro'yu geçmede hiç zaman kaybetmediler ve düşmandan herhangi birşey görmediklerinden dosdoğru Saguntum[52] üzerine ilerlediler. Burada Hispania'nın bütün her yerinden rehinelerin Hannibal tarafından muhafaza etmelerine teslim edilen küçük bir garnizon tarafından kalede tutuklu bulundukları söylentisi vardır. Bütün Hispania devletlerinin Roma'yla bizzat müttefeklik kurmak meyline mani olmak üzere, bu durum tek başına bir taahhüd teşkil etmekteydi. Zira kendi çocuklarının kanının kendi kusurlarından doğan suçu temize çıkarabilme korkusu bunu taahhüt ediyordu. Hispanialılar bu sıkıntıdan hile ile kurtarıldılar. Bu iş şerefli olmaktan çok akıllı bir adam sayesinde olmuştu. Bu adamın adı Abelux idi ve Saguntum'lu asil bir Hispanialı idi. Daha önceleri Fenikelilere sadıktı, şimdi barbarların pek çoğunun yapmaya meyilli olduğu gibi, kendi talihlerinin değişmesiyle sadakatini de değiştirdi. Fakat kendilerine ihanet etmeksizin düşmana giden bir kaçağın şahsen değersiz ve şerefsiz bir kişi olduğunu düşünerek, yeni müttefiklerine kendi yeteneğini sonuna kadar uzatmasına yardımcı olmalarını önerdi. Talihin kendi kuvvet ve kudretini engelleyebilecek her şeyi dikkate alarak, rehineleri teslim almak için bir seçenek olmasına meyilli görünüyordu. Zira Hispania önderleriyle Romalıların dostluk kurmaları için, bunun son derece etkili teminat olduğuna inanıyordu.

Fakat rehinelerin gardiyanlarının vali Bostar'ın emirleri olmaksızın hiçbir şey yapmayacaklarını bildiğinden, şehrin dışında kıyıda ordugâh kuran Bostar'a ustaca yaklaşarak, bu mevkiden Romalıların yaklaşmasına mani olmaya çalıştı. Bostar'ı bir tarafa çekerek, diğerinin ondan hiç haberi yokmuş gibi durumu ona izah etti. Romalılar uzakta olduğundan, korku o güne kadar Hispanialılara baş kaldırtmamıştı dedi. Şimdi Romalılar değişiklik isteyen herhangi biri için, emin bir kale ve sığınacak yer olan Ebro'nun bu tarafındaydılar. Bu nedenle korkuyla elleri ayakları bağlı bulunmayanlar kibarlık ve cömertlikle güven altına alınmalıdırlar. Bostar, aniden bu kadar büyük değerdeki hediyenin ne

olabileceğini hayretle sorduğu zaman, Abelux şöyle cevap verdi: "Rehineleri vatanlarına geri gönder. Kendi devletlerinin ve genelde kendi kavimlerinin son derece ileri gelen kişileri olan ebeveynlerine, derhal şahsen minnet duymalarına neden olacaktır. Her kimse güven vermek ister: Halkın güveni ve aynı zamanda sizinkiyle onların güvenini de pekiştirirsiniz. Benim planım olduğu kadar benim görevim de olabilecek rehineleri yurtlarına teslim etme görevini, ben kendi hesabıma üstlenirim. Zira planıma yardım ve elimden geldiğince şükran duası katabileceğim kendisi de hayırlı bir iş için, ben kendi hesabıma bunu bir vazife olarak yapabilirim."

Fenikelilerin pek çoğunda olduğu gibi Bostar'ın zekası onlar kadar keskin olmadığından, Bostar'ı derhal ikna etmişti. Geceleyin gizlice düşmanın ileri karakollarına gitmek üzere ayrıldı. Kendisini Scipio'ya götüren belli başlı Hispania yardımcı kuvvetlerini cesaretlendirerek, kendi planını açıkladı. Kendisi söz vererek ve onlardan söz olarak bir anlaşmaya varınca ve rehineleri geri göndermede zaman ve yer hususunda mutabık kalınca, Saguntum'a döndü. Ertesi günü Bostar'la geçirdi. Bu sırada bu işi nasıl sürdüreceği hususunda talimat alarak, düşman gözcülerinden yakasını sıyırmak için geceleyin gitmesi gerektiğini anladıktan sonra Bostar'ın yanından ayrıldı. Romalılarla mutabık kalınan zamanda çocukların bekçilerini uyandırdı ve sanki biliyormuş gibi, onların hepsini kendi hile ve ihanetiyle hazırlıdığı tuzağa gönderdi. Sonra onlar Roma ordugâhına sevkedildiler. Esirlerin dostlarına iadesi için, planın geri kalan kısmı da tamamlandı. Abelux'un maiyetinde bulunanlar, her ne kadar kendisi ve Bostar kadar tam bir mutabakata varmasalar da, herşeyi Kartacalıların adına yapıyormuş gibi, her bir şeyin yapılması tamamlandı.

Bu şartlar altında Romalıların kazandığı minettarlık, Kartacalıların tadını çıkarabileceğinden çok daha fazlaydı. Zira Kartacalılar muvaffakiyetleri ve refahları sırasında kaba ve mağrur bulunmuşlardı. Onların nezaketlerinin olmayışı ve tatlı olmayışları talihsizlikleri ve korkaklıkları neticesinde değişerek nezakete ve

tatlılığa dönüşmüş olabilirdi. Daha önce onlar bilinmediğinden, Romalıların buraya ilk gelişlerinde, merhamet ve hürriyetin tesiri neticesinde başlamıştı. Abelux'un basiretli bir kimse olduğu kabul edildi ve önsezi sahibi olduğuna inanılan bu kimsenin dostlarının değişmiş olması sebepsiz değildi. Bu nedenle Hispanialıların hepsi birlikte bir isyana niyet etmekteydiler. Araya giren kış mevsimi nedeniyle hem Romalılar hem Kartacalılar her ikisi de ordugâhlarına çekilmek zorunda kalmasalardı, Hispanialılar derhal silahlarına sarılmış olacaklardı.

CAPUT 23

Kartaca Savaşının ikinci yarısında Hispania'daki olayların seyri bu şekildeydi. Bu esnada İtalya'da Romalıların mağlubiyeti, Fabius'un geciktirmeyle yaptığı akılcı siyaseti sayesinde birazcık olsun nefes alma imkanına kavuşmuştu. Bu siyaset Hannibal'i hiç de az olmayan bir endişeye düşürmesine rağmen, -zira Hannibal Romalıların şans ve kadere göre değil tam anlamıyla usülü kaidesine göre harb etmiş askeri bir önderi en sonunda seçtiklerini görmüştü- Fabius'un hem sivil hem askeri vatandaşlarının tahkirine maruz kalmıştı. Bilhassa kendisi yokken ve daha sonraları başarıdan daha çok sevinçle sonuçlanan, doğru olarak karakterize edilebilecek bir harble atlıların başının cüret ve aceleciliyle bir muharebe yapılmıştı. Bundan başka daha iki şey diktatörün gözden düşmesini arttırdı. Bunlardan biri Hannibal'in şeytanca planıydı. Diktatörün çiftliğinde birkaç firari tespit edildiğinden, diktatör civarındaki bütün binaları yıkarak yerle yeksan etmişti. Fakat bu yerin yangın, silah ve herbir çeşit düşmanca şiddetten korunmasını emretti. Bu şekilde, birtakım gizli mukavele nedeniyle sanki Fabius'un bu biçimde mükafatlandırılmakta olduğunu gözler önüne sermiş olacaktı(53). Diğeri bizzat kendisinin yaptığı birşeydi. Senatonun iznini beklemediğinden, ilk fırsatta tenkide açık olması muhtemel olmasına karşın, neticede sonuçlandı ve hiç de belirsiz olmayan bir biçimde şöhreti arttı.

Esirlerin mübadelesinde Roma ve Fenike kumandanları Birinci Kartaca Savaşında kurulan düzeni takip ettiler. Teslim edenlerden ziyade teslim alan tarafın kişi başına iki (2) pound ve yarım (1/2) gümüş sikke ödemesinde görüş birliğine vardılar. Romalılar Fenikelilerden iyi yüz kırk yedi (247) kişi fazla teslim aldılar. Fakat senato, meselenin sık sık görüşülmesine karşın, para hususunda oylamada yavaş davrandı. Çünkü bir zamanlar diktatör dekendilerine danışmamıştı. Neticede Fabius, oğlu Quintus'u düşmanın bağışladığı çiftliği satmak için, Roma'ya gönderdi ve kendi zararına halkın yükümlülüğünü üstünden kaldırarak bu sıkıntıdan kurtardı. Hannibal birkaç bina bıraktığı Gereonium surları altında, şehri zaptettiği ve yaktığı zaman, bir zahire ambarı olarak kullanmak üzere, ordugâh kurmuştu. Buradan ordusunun üçte ikisini (3/2) erzak temin etmek için gönderebilirdi. Üçüncü olarak ilerlemeye hazır olarak, ordugâhı korumak ve yem arayanlar üzerine herhangi bir hücum yapılmaması için gözcülük yapmak gibi iki gayeyle, kumandası altındaki askeri ordugâhta kalmasını sürdürdü.

CAPUT 24

Bu sırada Roma ordusu Larinum civarındaydı. Atlıların başı Minucius ordunun başında bulunuyordu. Zira daha önce bahsedildiği gibi, diktatör Roma'ya gitmek üzere hareket etmişti. Ordugâh emin bir mevkide yüksek bir tepe üzerinde kurulmuştu, fakat şimdi aşağıya düzlük bir yere getirilmişti. Kumandanın mizacına uygun daha şiddetli önlemler görüşülmekteydi. Bu önlemler düşmanın dağılmış hayvan yemi arayıcılarına ya da hafif bir garnizonla bırakılmış ordugâhına hücumu içermekteydi.Hannibal, askeri stratejide bir değişiklik getiren kumandanların değişmesini ve Romalıların basiretli olmaktan ziyade cüretli ve cesaretli olduklarını yeterli ölçüde görmüştü. Fakat düşmanın çok yakında olmasına karşın, Hannibal bizzat inanılması güç görünen birşey yaptı. Askerlerinin üçte ikisini (2/3) ordugâhta alıkoyarak üçte

birini (1/3) hayvan yemi aramak üzere gönderdi. Sonra kendisi de ordugâhı düşmanın daha yakınına getirdi. Gereonium'dan takriben iki (2) mil ötede, Romalıların görüş menzili içindeki bir tepe üzerinde ordugâhı kurdu. Zira bu şekilde, hayvan yemi aramak için gönderdiği askerlerinin hepsi bir saldırıya uğrarlarsa, onları korumak üzere gözleyerek bilebilirdi. Romalılara daha da yakın bir tepeyi sonra kendisi gördü ve burası ordugâhının çok yakınlarını tehdit ediyordu. Eğer Hannibal gündüzün açıkca oraya hücum ederek almaya teşebbüs ederse, hiç şüphesiz Romalılar daha kestirme yoldan önüne çıkmış olacaklarından, geceleyin gizlice birkaç Numidialıyı gönderdi ve onlar tepeyi ele geçirdiler. Sayılarının azlığına karşın, Romalılar onları siperlerinden çıkardıklarından ve kendi ordugâhlarını buraya naklettiklerinden, ertesi gün mevkii ellerinde bulunduruyorlardı. Siperler arasında şimdi çok az bir mesafe vardı ve harb safı şeklinde tanzim ettikleri askeri kuvvetleriyle epeyce tehdit altında tutmuşlardı. Aynı zamanda düşmandan çok uzakta bulunan ordugâh tarafından[54], hafif silâhlı askerleri ve süvarilerini göndermişlerdi. Bu kuvvetler hayvan yemi aramak üzere etrafa dağılan düşman askerlerine rastlamışlar ve büyük bir katliamla onları bozguna uğratmışlardı. Henüz Hannibal muharebeye başlamaya cesaret etmiyordu. Çünkü çok cüzi sayıda askeri kuvveti olduğundan, Romalılar ordugâhına hücum ederse, onu hemen hemen hiç müdafaa edemezdi. Hannibal şimdi Fabius'un taktiği olan hareketsizlik ve gecikme ile harb etmeye başladı. Hannibal askeri kuvvetlerini Gereonium surları altındaki daha önceki ordugâhını çekmişti.

Bazı yazarlar usul ve kaidesine uygun bir meydan muharebesi de yapıldığını naklederler. Aynı zamanda bu meydan muharebesinde daha ilk karşılaşmada Fenikelilerin muharebe alanında sürüldüklerini ve ordugâhlarına kadar bütün yol boyunca takip edildiklerini, buradan bir huruç hareketi yaparak geri dönüşlerinde Romalıları aniden korku ve dehşete düşürdüklerini ifade ederler. Fakat Samnitlerden Numerius Decimius'un sonradan yetiştiğini ve muharebeye eski şeklini verdiğini ilave ederler. Hem ailesi

hem şansı bakımından son derece önemli bir kimse olan Decimius'un, sadece kendi kasabası olan Bovianum'da değil, aynı zamanda bütün Samnium'da tanındığını anlatırlar. Decimius'un diktatörün emri üzerine, sekiz bin (8000) piyade ve beş yüz (500) süvarinin başında ordugâhın yolunda olduğunu naklederler. Hannibal'in geri hatları göründüğünden, Roma'dan Quintus Fabius'la birlikte tetkikât için gelen her iki ordu tarafından Decimius başka kimse zannedildi. Hannibal aynı zamanda bir tuzaktan da korkarak adamlarını geri çekti. Romalılar hızla ilerleyerek, Samnitlerin de yardımıyla aynı gün iki kaleyi hücum ile aldılar. Düşmandan altı bin (6000) kişi öldürüldü ve Romalılardan da tam beş bin (5000) kişi hayatını kaybetti. Bununla beraber, herikitarafın kayıpları hemen hemen eşit olmasına karşın, atlıların başının budalaca bir mektubuyla, fevkâlade bir zaferin olduğuna ilişkin Roma'da ahmakça bir hikaye ağızdan ağıza söylenmeye başladı.

CAPUT 25

Bu hadiseler hem senatoda hem halk meclisinde birçok konuşmalara fırsat verdi. Şehirliler duyduklarından son derece memnun kaldılar ve sadece diktatör ne söylentiye ne de mektuba inanmak istemedi. Diktatör terslikten daha ziyade başarıdan korktu. Sonra pleb tribunusu Marcus Metilius bunun bütün geçmişe taşınması gerektiğini bağırdı: Dictatör sadece kendisinin de hazır bulunduğu başarılı bir muharebeyi önlemekle kalmamış, fakat aynı zamanda şimdi kazanılmış bir zaferi hedef almıştı. Aynı zamanda görevde kalma süresini uzatmak için, harbi uzatmak ve zaman harcamakta ısrar etmişti. Zira kendisi hem Roma'da hem orduda, tek başına yetki ve selâhiyete sahip olmayı sürdürmek istiyordu. Konsüllerden biri muharebede öldürülmüştü ve Kartaca donanmasını takip etme vesilesiyle diğer konsül de İtalya'dan oldukça uzak bir yere gönderilmişti. İlk praetor, ikisinden hiçbirine bu sırada praetor olarak ihtiyaç duyulmadığından, Sicilya ve Sardinia'da kullanıldı. Bir düşman ya herhangi bir askeri harekâtı sürdürecek bir

kimse olarak göremediğinden, atlıların başı Marcus Minucius'u bir esir olarak hapise atmıştı. Böylece gerçekten, sanki toprakları Ebro'nun yanında uzanıyormuş gibi, Fenikelilere artık teslim olmuş Samnium değil, fakat aynı zamanda Campania ve bütün Cales ile Falernum bölgeleri tamamen yakılıp-yıkılıp harabeye çevrilmişti. Bu sırada diktatör hâlâ Casilinum'da oturmaktaydı ve Roma lejyonlarını kendi mevki ve rütbesini korumak için kullanmaktaydı. Muharebe etmeye istekli olan ordu ve atlıların başı hakikatte kapatılmış ve siperlerin içinde tahdit edilmişti. Sanki düşman tarafından esir edilmiş gibi silahları alınmıştı. En nihayet diktatör uzaklaşıp gidince, sanki bir kuşatmadan kurtulmuş gibi, siperlerinden dışarı çıkmışlar ve düşmanlarını bozguna uğratarak firar etmeye mecbur bırakmışlardı. Roma pleblerinin eski ruhu hâlâ canlılığını ve şevkini korumuşsa, bütün bu nedenler yüzünden, diktatör Quintus Fabius'un yetki ve selâhiyetini cüretle feshedilmesini önerebilirdi. Şimdi bir itidal önlemi almak üzere harekete geçebilirdi. Yani atlıların başını diktatörle mevki ve rütbe bakımından eşit bir düzeye getirebilirdi[55]. Fakat böyle olsa da, Gaius Flaminius'un yerine ilk olarak bir konsül memur edinceye kadar, Fabius'un ordusuna katılmasına müsaade etmemeleri gerekliydi.

Diktatör şöhrete sahip olmaması nedeniyle, halka konuşma yapmaktan kaçındı. Düşmanın ağır şartlarını söylediğinde, senato bile kendisini soğuk bir tavırla dinledi. Aynı zamanda Roma kumandanlarının cüret ve bilgisizliği için geçmiş iki (2) yılın felaketlerinin sorumlusu olarak, emirlerine karşı gelerek muharebe etmesinden ötürü, kendisine cevap vermesi gerektiğini beyan etti. Eğer kendi yetki selâhiyeti ve askeri stratejisi fevkalade yüksek olabilirse, iyi bir kumandanla şansın az olduğunu halkın bilmesine müsaade edebilirdi. Akıl ve sebep daima kontrol altındaydı. Tehlike anında ordu korunmuş olurdu. Fakat şerefsizliğe düşmeden[56], binlerce düşman öldürülmeden daha çok şan-şöhret sahibi olunabilirdi. Bu maksatla tesirsiz kalan birçok konuşma yaptıktan sonra, yetki ve selahiyet hakkında müzakerede hazır bulunamaması için, konsüllüğe seçilmesinde Marcus Atilius Regu-

lus'un[57] seçimine başkanlık etti. Daha sonraki günde uyumu tam olarak sağladıktan sonra, orduya gitmek üzere geceleyin ayrıldı. Günün ilk ışıkları ortalığı aydınlatırken, pleb meclisi toplandı. Plebler kalben diktatörü sevmemeleri ve atlıların başına teveccüh göstermelerine karşın, meydana çıkıp kendilerini göstermek ve kendi en fazla uygun buldukları bir yolu müdafaa etmek için, yeterli cesaretleri yoktu. Öyle ki herkes tarafından beyenilip uygun görülmesine rağmen, bu hareket yardımsız kalmıştı. Kanun taslağının yürürlüğe girmesine teşvik edecek sadece tek bir kişi bulundu. Bu kişi daha önceki yılın praetoru Gaius Terentius Varro idi. Bu adam yalnız aşağı bir aileden gelmekle kalmıyor, aynı zamanda ataları alçak ve sefil kimseler oluyordu. Babasının seyyar satıcılıkla malını satan bir kasap olduğu ve oğlunu hizmetçi gibi aşağılık işlerde kullandığı söylenir.

CAPUT 26

Genç adam bu şekilde elde edilen babasından kalan parayı miras olarak alır almaz, hür bir ömür sürmek ve bir mevki sahibi olmak için cesaretlendiğini hissetti. Böylece resmi hayata girmeye karar verdi. İlkin şöhret daha sonra da daha iyi bir mevki elde etmiş şahısların şöhret ve mallarına karşı nedenler ileri sürerek ve asil olmayan aşağı tabaka insanları namına ezbere hatibane konuşmasını sürdürdü. Sonra bu genç adam quaestorluk, her iki aedillik - pleb ve curulis- ve en nihayet de praetorluk görevlerinde bulunmuştu. Şimdi konsüllük mevkiini elde etmeyi ümit ediyordu. Bu maksatla plebisitten[58] doğan büyün şöhretin semeresini tek başına almakla, halkın diktatörü beyenmemesini ve sevmemesini istismar ederek, dikkati çekici bir kurnazlıkla halkın teveccühünü kazanma yollarını aradı. Roma'da ya da orduda olsun dost veya düşman herbir kimse diktatöre bir hakaret olarak bu kanun taslağının yürürlüğe konmasını istedi. Her kimsede olduğunun aksine, kendisine atfedilen iftiraları sakin ve telaşsız bir ruhla taşıyan diktatör, şimdi bizzat kalabalığın önünde düşmanlarının yaptığı

adaletsizliğe ve çılgın halka katlanmıştı. Kendisi henüz yoldayken kumanda yetki ve selahiyetinin eşitliği hakkında senatodan bir mektup aldı. Fakat kumandanların yetki ve selahiyet kudretinin eşitlenmesine karşın, onların kabiliyetlerine tam olarak güvenmediğinden, ne vatandaşlarının ne de düşmanlarının korkutup yıldıramadığı bir ruhla orduya döndü.

CAPUT 27

Minucius'a gelince, halk tabakasının başarı ve teveccühü artık onu hemen hemen çekilemez bir duruma getirmişti. Fakat bütün olaylarda olduğu gibi, Minucius itidal ve uyumu bir tarafa atarak yalnız Hannibal'e karşı değil aynı zamanda Quintus Fabius'a karşı kazandığı zaferden dolayı bol bol övündü. Kendisi olağanüstü bir kumandandı. Hannibal'le bir karşılaşma yapmak gibi, kendi sıkıntı ve dertlerini ona yüklemişlerdi. Halkın oyuyla atlıların başıyla diktatör yani daha üstün mevkideki kişi yardımcısıyla aynı seviyeye indirilmişti. Tarihin paralellik kuramadığı bu durum, atlıların başının diktatörün baltası ve sopalarının yanında korkudan titremek ve tüyleri diken diken olmaya alışık oldukları bir devlette ortaya çıkmıştı. Diktatörün kendi başarısı ve cesareti son derece dikkati çekici olmuştu. Diktatör tanrıların ve insanların lanetlemede birleştiği, pasif ve oyalayıcı metodda israr ederse, kendisi şansı yakalayabilirdi. Bunun üzerine, Quintus Fabius'la ilk karşılaşma gününde, kurulması gereken ilk şeyin yetki ve selahiyete katılma tarzının olduğunu söyledi. Kendisi bizzat diğer günlerde[59] herbirinin en yüksek yetki ve selahiyete sahip olmasının en iyi yol olabileceğini düşündü. Ya da, eşit biçimde taksim edilmiş zamanlar açısından daha uzun bir zamanın tercih edildiği görülürse, muharebe etmek için uygun bir fırsat çıktığında, yalnız askeri taktik değil aynı zamanda sayıca da düşmanla yapabileceği karşılaşmayı sona erdirmenin en iyi yol olabileceğini tasavvur etti. Bu öneri Quintus Fabius'un hiç de hoşuna gitmedi. Zira aceleci ve düşüncesizce hareket eden meslekdaşının kontrol altına almış bulunduğu herşeyin ka-

der ve şansa kaldığını görmüştü: En yüksek yetki ve selahiyeti bir başkasıyla paylaşmaya tayin edildiğini, yoksa ondan mahrum edilmeye getirilmediğini söyledi. Bu nedenle önseziyle savaşa önderlik etme için hissesine düşen yetki ve selahiyetten asla gönüllü olarak vazgeçmeyecek ve bu selahiyeti bırakmayacaktı. Minucius'la kumanda etme zamanlarını ya da günlerini bölüşmeyecekti, ancak orduyu bölecek ve kendisine herşeyi korumasına müsaade edilmediğinden, kendi planına uygun olarak, yapabildiğini koruyacaktı. Bu usülle, lejyonlarda, konsüller arasında adet olan şekilde, bir bölünme meydana getirdi. Birinci (1.) ve Dördüncü (4.) lejyon Minucius'un hissesine düştü. İkinci (2.) ve Üçüncü (3.) lejyonlar da Fabius'un payına düştü. Bu şekilde, onlar hem müttefiklerin hem Latinlerin süvari ve yardımcı kuvvetlerini eşit bir biçimde böldüler. Atlıların başı ordugâhlarının da ayrılmasını istedi.

CAPUT 28

Bunların hepsi Hannibal'e iki misli sevinç verdi. Zira, düşmanları arasında gittiği her yerde hem kaçaklardan pek çok bilgi, hem de kendi casuslarının yaptığı keşiflerden tam anlamıyla malumat edinmiş olduğundan, kendi metodundan sonra Minucius'un kontrol edilemez aceleciliği ve düşüncesizce hareketi yüzünden onu bir tuzağa düşürebileceğine güvendi. Bu sırada Fabius'un akıllığının ve basiretinin kuvvetlerinin yarısının mahvına neden olduğunu görmüştü. Minucius'la Fenikelilerin ordugâhları arasında bir tepe vardı. Burayı işgal etmiş olsa hiç şüphesiz düşmanı kötü bir durumda kalacaktı. Bu işin değeri olabilmesine karşın, bu durum mücadelesiz o mevkiyi o kadar çok almak için Hannibal'i istekli kılmadı. Bu mevkii bir huruç hareketi yapabilecek Minucius'la bir muharebede kullanacağı gibi, ona karşı mukavemet gösterebileceği bir yer olarak kullanabileceğini yeterli derecede biliyordu. Bir tuzak olarak kullanılabilecek mevkiin arasında ilk bakışta hiç kimse görünmüyordu. Zira burası sadece ormanlık bir arazi olmakla kalmıyor, fakat aynı zamanda dikenli çalılarla örtü-

lerek gizlenmiş saklı hiçbir yer de bulunmuyordu. Fakat gerçekte bir tuzak muhafaza etmek için doğa tarafından şekillendirilmiş bir yerdi. Hepsinden daha önemli olarak, böyle bir tuzaktan şüphe edilemeyecek açık ve yalın bir vadide bu mevki bulunmaktaydı. Çünkü bu yerin dönemeçlerinde o denli derin uçurumlar[60] vardı ki onlardan bazıları iki yüz (200) askeri rahat rahat alabilirdi. Bu pusu yerlerine Hannibal herbiri burada beklemek üzere pusuya yatabilecek, beş bin (5000) piyade ve süvari askeri gizledi. Bununla beraber, bu denli açık ve yalın bir arazide, dikkatsizce pusudan dışarıya çıkabilecek herhangi bir kişinin hareketi veya silahlarının birdenbire parlaması düzenlenen bu hileyi açığa çıkarmaması için, düşmanın dikkatini başka tarafa çekmek üzere, daha önce bahsedilen tepeyi alma amacıyla, günün ilk ışıkları etrafı aydınlatmaya başladığında küçük bir grup gönderdi.

Romalılar çok geçmeden, onların sayılarının azlığına bakıp güldükten sonra, uzaktan onları görüp tanıdılar. Herkes Kartacalıları siperlerinden çıkarma ve mevkii zaptetme görevine tayin edilmeyi istedi. Ahmak olduğu kadar fazlaca aceleci biri olan kumandanları bizzat onları silah altına çağırdı ve asılsız bir tehditle düşmana sövüp saymaya başladı. İlkin hafif silahlı piyade askerini gönderdi. Sonra muhkem bir yürüyüş kolu halinde süvari kuvvetini gönderdi. Neticede, düşmana da yardımcı kuvvet gönderildiğini görünce, harb safı halinde dizilmiş lejyonlarıyla birlikte ilerledi. Aynı şekilde Hannibal de mücadelenin gittikçe kızıştığı ve adamlarının fena halde hakkından gelindiği sırada, piyade ve süvari yardımcı kuvvetlerini birbiri ardına gönderdi. Bu durum Hannibal'in muharebe meydanında muntazam, usülüne uygun bir orduya sahip olmasına dek sürdü. Her iki taraf da bütün güç ve şiddetleriyle muharebe ediyorlardı. Roma hafif teçhizatlı piyadesi, daha alçak mevkiden artık düşmanın istila ettiği yüksek mevkiye ilerlemekteyken, ilkin bir geri püskürtülmeye maruz kaldı. Roma piyadesi yüksek yerden aşağıya doğru sürülürken, arkalarından gelmekte olan süvari arasında bir korku ve telaşa neden oldu. Böylece süvari kuvveti lejyonunun sancakları önüne kaçtı. Piyade

kuvveti tek başına harb saflarını yılmadan cesurca muhafaza ettiler. Bu sırada bütün geri kalanlar firar ettiğinden, sanki yüz yüze muntazam bir muharebe cereyan ediyormuş gibi görünüyordu. Birkaç gün önceki başarılarından dolayı o derece cesaretlenmişlerdi ki, düşmanlarına tam anlamıyla eşit bir muharebe çıkartabilirlerdi. Fakat gizlenerek pusuya yatan askerler aniden dışarı fırlayarak, Romalıların hem heriki kanadına hem de geri hatlarına saldırarak hücum ettiler. Hücum edenler o denli hasar verdiler ve o kadar korku-telaşa neden oldular ki, Romalıların hiçbirinde ne muharebe edecek cesaret, ne de kaçmak için ümit bırakmadılar.

CAPUT 29

İlkin korkmuş askerlerin çığlıkları işitildiğinde ve sonra uzaktaki harb safının bozguna uğradığı farkedildiğinde, Fabius "Korktuğumdan daha çabuk talihsizlik burada karşıma çıkmamıştır." dedi. Fabius'a eşit yetki ve selahiyet tanınmasına karşın, Hannibal'i hem cesaret hem şans bakımından daha üstün düzeyde görmektedir. Fakat başka bir zamanda kendisine kızılacak ve gücenilecektir. Şu an için siperlerinizden dışarı çıkıp yürüyüşe geçin ve düşmandan zaferi, vatandaşlarımızdan hatalarının itirafını zorla söküp alalım." Bu andan itibaren Romalıların büyük miktardaki sayıları ya katliamla ya da kaçmak maksadıyla yakındaki bir yola dağılıp gözden kaybolmakla azalmaya başladı. Bu sırada sanki gökyüzünden onlara yardıma gelmişcesine, Fabius ve ordusu ortaya çıkıverdi. Onlar mızraklarının menzili veya bir kılınç darbesi alanına girmeden önce, hem önüne ardına bakmadan gayri şuuri bir tarzda Romalıların firarına hem de düşmanın pervasız bir çılgınlıktaki hücumuna mani oldular. Sıralarını terkederek bu tarafa yayılanlar her bir yönden koşarak insicamı bozulmamış ve dağılmamış harb safına geldiler. Düşmanla yüz yüze gelmek üzere bir bütün halinde geri çekilenler, bir daire teşkil ederek, ilkin geri çekildiler. Fakat, şimdi, daha toplu halde hep birden sürüldüklerinden, mevkilerinde durdular. Artık mağlup ordu ve henüz yorul-

mamış canlı ve dinç durumdaki ordu tek bir harb safı halinde birleştirildi. Bu harb safı düşmana karşı yürümeye hazırdı. Bu sırada Hannibal Minucius'u mağlup ettiğini, fakat Fabius'un da kendisini mağlup ettiğini açıkca beyan ederek, geri çağırma işareti verdi.

Talihin böyle değişkenlik gösterdiği bir günün bitimine az bir zaman kala, askeri kuvvetler ordugahlarına geri döndükleri zaman, Minucius askerlerini biraraya topladı ve onlara şöyle hitap etti: "Askerler, neyin uygun olabileceğini bize bizzat tavsiye edebilecek kişinin en iyi adam olduğunu sık sık işitmiş bulunuyorum. Diğer en iyi kimse ise iyi bir öneriyi dinleyen kişidir. Fakat ne iyi bir öneride bulunabilen ne de bir diğerine itaat edebilen hepsinden deha ve yetenek bakımından son derece aşağıdır[61]. Akıl ve yeteneğin ilk sırasına sahip olamadığımızdan, ikinci ya da orta katına sıkı sıkıya sarılalım. Bu arada aklımızı başımıza toplayarak akıllı bir adama itaat etmek için, emretmeyi öğrenmekteyiz. Ordugâhımızı Fabius'un ordugâhıyla birleştirelim. Sancaklarımızı Fabius'un karargahına getirdiğimiz zaman, onun bize iyiliğine ve kendisinin yüksek mevkiine uygun olarak, Fabius'a "Baba" adını vermiş olmalıyız. Ey askerler sizler elleri ve silahlarıyla şimdi sizleri koruyanları 'hamileriniz, efendileriniz[62]' olarak selamlayacaksınız. Hiç bir şey olmazsa, bu gün bize en azından müteşekkir kalplere sahip olma şan ve şöhretini ihsan etmiş olacaktır."

CAPUT 30

Eşyaların toplanması için bağrıldığı sırada işaret verilmişti[63]. Bizzat Fabius'u ve etraftaki bütün herkesi hayrete düşürmek için, bir yürüyüş kolu halinde harekete geçerek diktatörün ordugâhına ilerlediler. Tribunal mevkii[64] önüne sancaklarını diktikleri zaman, atlıların başı diğerlerinin önüne ilerledi ve Fabius'u "Baba" adıyla isimlendirdi. Fabius'un etrafında toplanan bütün ordusu onu hamileri ve efendileri olarak selamladılar. Sonra Minucius şöyle konuştu: "Ebeveynlerim için, ey Diktatör, bunlarla sizi ismen eşit kılmış bulunuyorum. Zira hayatımı borçlu olduğumdan,

bu konuşmayla bu eşitliği yapmaya muktedirim. Size sadece kendi güvenliğimi değil, fakat aynı zamanda bütün bunların güvenliğini de borçluyum. Bu nedenle, şerefli olabilmekten ziyade bana çok daha sıkıntı verici ve ağır gelici plebisiti ilk reddeden ve fesheden benim. Sizin kumandanız yetki-silahiyetiniz ve kehanetiniz altına bizzat kendimi koymak, aynı zamanda sancakları ve lejyonları size iade etmek belki şeref verici birşey olabilir. Bu durum nedeniyle size, bana, bu ordularınıza, koruyan ve de korunanlara şans yardım edebilir. Sizlerin artık kızıp gücenmenizi bir tarafa bırakmanızı ve atlıların başı mevkiini benim için ayırmanızı ve aynı zamanda bunların kendi gruplarını ve saflarını bana vermenizi emrediyorum." Sonra el sıkılıp kucaklanıldı. Toplantı dağılmaktayken, askerler dostları ve yabancılar tarafından kabul ediliyorlarmışcasına, kibarca ve misafirperverce ağırlandılar. Biraz önce kasvetli, hüzün verici ve aynı zamanda uğursuz ve menfur gün, artık bir sevinç ve memnuniyet havasına bürünmüştü.

Bu olayın söylentileri ulaştığında ve daha sonra yalnız her iki kumandandan değil, aynı zamanda genel olarak heriki ordudaki askerlerden gönderilen mektuplarla bu söylentiler güvenirlilik kazanınca, bütün herkes Maximus'u överek göklere çıkarmaya başladı. Maximus'un şöhreti ve ihtişamı, Hannibal ve düşman Fenikeliler nezdinde de eşit ölçüde büyük olmuştu. Sonra onlar ilk kez olarak, kendilerinin Romalılarla ve İtalya'da harb yapmakta olduklarının farkına varıp bunun ne demek olduğunu anladılar. Zira geçen iki (2) yıl süresinde[65] kendileri Roma kumandanlarını ve askerlerini o denli tahkir ederek küçük görmüşlerdi ki, kendilerinin aynı ulusla harbde olmasına zor inanıyorlardı. Bu ulusa ait korku ve dehşet verici söylentileri ve öyküleri babalarından, büyüklerinden daha önce duymuşlardı. Hannibal'in harb meydanından dönerken, dağların tepelerinde dolaşan bulutun en sonunda yıldırımla karışık bir fırtına ve bardaklardan boşanırcasına yağmur getirmiş olduğunu söylediğini de bu öyküler arasında rivayet edilir.

CAPUT 31

İtalya'da bu şeyler olup dururken, konsül Gnaeus Servilius Geminus yüz yirmi (120) gemiden oluşan bir donanmayla Sardinia ve Corsia yakınlarına yelken açarak gitti. Heriki yerden de rehineler alarak onları Afrika'ya götürdü. Asıl karaya çıkmadan önce, Menix Adasını yakıp-yıkıp yağma etti. Cercina halkının kendi topraklarını da yakıp-yıkıp yağmalamaması için kendisine temin ettiği on gümüş talenti alarak(66), Afrika sahillerine yelken açtı ve askeri kuvvetlerini gemilerden indirerek karaya çıkarttı(67). Askerler ve deniz müttefikleri kırlık ve köylük alanları yağmalamak ve tahrip etmek üzere geldiler. Sanki terkedilmiş boş adaları yağmalıyorlarmışcasına serbestçe etrafa dağıldılar. Böylece onlar çabucak bir pusuya düştüler.Birbirleriyle irtibatlarını kaybettiklerinden ve ülke hakkında hiçbir bilgileri olmadığından, bu yeri iyi bilen büyük miktarda düşman kuvvetleri tarafından kuşatıldılar. Kanlı bir katliamla ve onur kırıcı bir bozgunluğa uğrayarak gemilerine geri püskürtüldüler. Tastamam, praetor Tiberius Sempronius Blaesus da dahil olarak, bin (1000) kişi kaybedildi. Aceleyle demir alındı ve donanma düşmanla dolu kıyıyı arkasında bırakarak Sicilya'ya doğru hareket etmeye başladı. Lilybaeum'da praetor Titus Otacilius'a, kumandanı Publius Cincius tarafından sevkedilmiş olan donanma, Roma'ya geri götürülmek üzere teslim edildi. Konsül bizzat, Guintus Fabius'undan aldığı bir mektuba itaat ederek, Sicilya üzerinden dosdoğru İtalya'ya geçti. Diktatör, Servilius ve meslekdaşı Marcus Atilius'u, kendi altı (6) aylık yetki ve selahiyet süresinin artık sona ermekte olduğu münasebetiyle, ordularının idaresini ile almaları nedeniyle göndermişti.

Hemen hemen bütün annalistler Hannibal'e karşı muharebe yaptığı sırada Fabius'un diktatör olduğunu ifade ederler. Hatta Coelius onun halk tarafından seçilen ilk diktatör olduğunu yazar. Fakat Coelius ve diğerleri, sonradan Gallia'daki eyaletinde uzakta bulunan(68) birtek konsül Gnaeus Servilius'un bir diktatör tayin etmeye hakkı ve yetkisi olduğunu unuturlar. Bu durum büyük bir felaketle korkup dehşete düşen ulus nedeniyle meydana gel-

di. Çare olarak bir diktatör tayin etmek için, bir halk seçimi yaparak bu kadar uzun bir gecikmeye tahammül edememişlerdi. Bundan sonra kumandanın başarısı ve büyük şöhreti ve buna ilave olarak kendinden sonra gelenlerin onun başarılarını ifade eden kitabesi ve büstü[69], gerçekten diktatör olarak seçilen kişinin diktatör olduğu inancını kolaylıkla verir.

CAPUT 32

Atilius, Fabius'un ordusunu ve Geminus Servilius'da Minucius un ordusunun idaresini teslim olarak, heriki konsül tam vaktinde bir kışlık ordugah kurdular. Sonbaharın geri kalan zamanında Fabius'un ustalığıyla ilerisi için saklı tutulan saflarda harb son derece büyük bir uyum içinde devam etti. Her zamanki gibi Hannibal hayvan yemi temin etmeye gittiğinde, onun yürüyüş kolunu taciz ederek ve saflarından ayrılarak etrafa dağılanları kesip biçerek dolaştığında, bir yerde veya başka yerde onu göreceklerinden emindiler. Hannibal'in kumandası altındaki bütün sanatla ve ustalıkla düşman genel olarak bir muharebe yapılmasını istediğinden, tehlikeye atılmaktan kaçınıyorlardı. Hannibal öyle bir kıtlığa düşmüştü ki zorunlu bir firar gibi görünebilecek olan gitmeyi düşünmemiş olsaydı, Gallia'ya geri dönmüş olacaktı. Çünkü daha sonra gelecek konsüller de aynı stratejiyi kullandıkları takdirde, bu bölgelerde ordusuna yardım edilmesinin bütün ümidini yitirmişti.

Neapolis'den gelen elçiler Roma'ya ulaştığı zaman kış mevsimi Gereonium yıkınlarındaki muharebeye artık bir durgunluk getirmişti. Senato binasına kırk (40) adet muazzam büyüklükte altın tas getirerek, şu mealde bir konuşma yaptılar: Harb neticesinde Roma Devletinin hazinesinin bitip tükendiğini bildiklerini ifade ettiler. Çünkü İtalya'nın kalesi görevini gören müstahkem bir mevki ve başşehri olan Roma şehrinden ve onun imparatorluğundan ziyade, hiç de az olmayan bir biçimde müttefiklerin toprakları ve şehirleri uğruna harb edilmekteydi. Neapolisliler atala-

rından kendilerine miras kalan altını kullanmaya hakları olduklarını addettiler. Bu altını ya mabetlerinin süslenme ve dekorasyonunda ya da Roma halkına yardım etmek üzere, ihtiyaç halinde kullanacaklarını düşündüler. Kendi insanlarıyla yardım etmeye yetenekli olduklarını tasavvur etmişlerdi. Aynı samimiyetle bunları da teklif edebilirlerdi. Eğer Roma senatörleri ve halk onları memnun ederlerse, Neapolislilerin bütün mallarına kendi malları gözüyle bakabilirlerdi. Seve seve kabul ve tasdik edilen kendilerine layık görülen bir hediyeye gerçek değerinden çok değer daha verenlerin iyi niyet ve dostluğu hususundan, aynı zamanda daha üstün olmasından önem ve değer verirlerdi. Elçilere bu kibarlıkları ve düşünceli davranışları yüzünden teşekkür edip ve en hafif altın tas kabul edilerek alındı.

CAPUT 33

Aynı gün iki (2) yıl yakalanmaktan yakasını sıyıran, fakat Roma'da yakalanan ve elleri bileklerinden kesilen Kartacalı bir casusun gitmesine müsaade edildi. Beş yüz yirmi (520) köle Campus Manius'da bir suikast yapma sorumluluğundan işkenceye maruz bırakıldı. Haber veren kişi hürriyeti bağışlanarak ve yirmi bin (20000) sesters[70] verilerek mükafatlandırıldı. Makendonya kralı Philippus'a[71] elçiler gönderilerek, harbde mağlup olarak kendisine sığınan Pharus'lu Demetrius[72] istendi. Aynı zamanda Fenikelilere yardımcı kuvvetlerle ve kendi askerleriyle yardım eden Liguriaılılar'a nasihatte bulunmak ve aynı zamanda Boi ve Insubres[73] kavimleri arasında ne olup bittiğini yakından gözlemek amacıyla gelmişlerdi. Aynı şekilde Illyria'daki Pineus Kralına[74] da gecikmiş bir vergiyi istemek, ya da zamanı uzatmak istedikleri takdirde, rehine almak üzere elçiler gönderildi. Harbin bütün yükünü omuzlarında taşımalarına rağmen, dünyanın uzak bir kısmında olmamalarına karşın, onların kaçmalarına müsaade etmek açısından Romalılar oldukça uzakta bulunuyorlardı. Aynı zamanda askerlerin isyanı sırasında[75], praetor Marcus Manli-

us'un iki yıl önce Gallia'da adamış olduğu, şimdiye kadar izin verilmeyen, Concordia'nın Mabedi'nin yapılmasına söz verilmesi nedeniyle Romalılar sıkıntı ve rahatsızlık duyuyorlardı. Bu nedenle praetor urbanus Marcus Aemilius bu maksatla iki (2) kişi tayin etti. Gaius Pupius ve Caeso Quinctius Flaminius adındaki bu kişiler Kale'de mabedin inşaasının yapılmasını düzenlediler[76].

Aynı praetor senatonun talimatı üzerine, konsüllere kendilerine iyi görünüyorsa onlardan birinin seçimlere başkanlık etmek üzere Roma'ya gelmesini ve kendilerinin karar verdikleri bir günde halk meclisini tayin etmeye söz veren bir mektup gönderdi. Buna konsüller devlete zarar vermeksizin düşmanın önünden çekilemeyecekleri cevabını verdiler. Bu nedenle harb yerinden konsüllerin çağrılmasından ziyade, seçime bir interrex tarafından başkanlık edilerek yürütülmesinin daha iyi olacağını bildirdiler. Konsüllerin seçime başkanlık etmek üzere bir diktatör seçmeleri fikri senatörlere daha uygun geldi. Konsüller Lucius Veturius Philo'yu diktatör tayin ettiler, bu kişi de Marcus Pomponius Matho'yu atlıların başı tayin etti. Onların seçilmesinde bir kusur vardı. Memuriyetlerinin on dördüncü (14.) gününde görevden istifa etmelerine karar verildi. Bunun üzerine devlet bir interregnum dönemine geçti.

CAPUT 34

Konsüllerin yetki ve selahiyeti bir yıl müddetle uzatıldı. Senatonun ileri gelenleri interrex olarak Appius'un oğlu Gaius Claudius Cento'yu tayin ettiler. Claudius Cento'dan sonra da Publius Cornelius Asina'yı interrex seçtiler. Cornelius Asina pleb ve patriciler arasında çetin bir mücadele içinde geçen bir seçime başkanlık etti.

Gaius Terentius Varro mensup olduğu pleb sınıfına kendini sevdirmişti. Bu işi önderlere karşı sövüp sayarak ve demagog[77] hilelerine başvurarak başarmıştı. Fabius'un diktatörlük yetki ve selahiyetine ve etkisine darbe vurarak, diğerlerinin namusuna dil uzatarak kendisine şan-şöhret sağlamıştı. Kendi seviyelerine yük-

selerek onlara hücum etme adetini edinmemeleri nedeniyle Patriciler bütün kudretleriyle bu teşebbüse karşı çıkmaktalarken, ayak takımı gürühü onu konsüllüğe çıkarmaya uğraşıyordu. Pleb tribunusu Quintus Baebius Herennius ve Gaius Terentius'un bir erkek akrabası yalnız senatoya değil, fakat aynı zamanda kâhinlere de hücum etti. Zira onlar diktatörün seçimi yapmasına engel olmuşlardı. Kıskançlıkla onlara teveccühü yokederek kendi adaylarının durumunu kuvvetlendirmişlerdi. Asillerin birçok seneler boyunca harb istediğini ve Hannibal'i İtalya'ya getirenin onlar olduğunu söyledi. Zaferle sonuçlanan bir neticeye ulaşılabilecekken, onların desise ve hilelerinin harbi uzatmakta olduğunu ifade etti[78]. Dört (4) lejyon genel bir muharebede kendi kendilerine birleşebildiklerinden, Fabius yokken, Marcus Minucius'un kumandası altında başarılı bir muharebe çıkartmışlardı. Bununla da kalmayarak iki (2) lejyon düşman tarafından katledilmeye maruz kalmıştı ve bunu takiben katliamdan kurtulmuştu.

Senatonun ileri gelen isimleri ve hamisi sonunda yenilmekten önce Romalıların yenmesine mani olacak birini ilk önce ihsan edebilirdi. Bundan sonra konsüller harbi uzatmak için Fabius'un taktik ve ustalığını kullandılar. Halbuki onlar bu sırada harbi bir neticeye ulaştırabilirlerdi. Asillerin hepsi bu iş üzerinde bir ittifak yaptılar. Konsülüğe yeni biri[79], yani gerçek bir pleb seçilinceye kadar, onları duyanlar harbin sona erdiğini görmedi. Zira pleb asilleri artık diğerleriyle aynı dini merasimlere kabul edildi ve bu andan itibaren plebler etraflarını hakir görmeye başladılar. Bu sırada patricilerin onları hakir görmeleri de artmıştı. Patricilerin elindeki seçimi engelleyerek, bir interregnum'a başvurmalarındaki maksat ve sonucu kim görmeyebilirdi? Bu sonuca ordularıyla harb meydanında heriki konsül de kalmıştı. Daha sonraları kendi arzuları hilafına bir diktatör tayin edildiğinden, bir seçim yapma nedeniyle, diktatörün tayininde bir kusur bulunduğu kahinlerin beyan etmesini başarmışlardı. Böylece plebler arzuladıkları interregnum'a kavuşmuşlardı. Fakat hiç olmazsa konsüllük makamlarından birisi Roma pleblerine aitti, ve halk onu serbestçe düşünüp

ifade edebilirdi. Aynı zamanda yetki ve selahiyette uzun müddet kalacak kişiden ziyade, yakında bir zafer kazanacak ve zaferi çabuklaştıracak kişiyi konsüllük mertebesine seçmeyi tercih ederdi.

CAPUT 35

Publius Cornelius Merenda, Lucius Manlius Volso ve Marcus Aemilius Lepidus adında üç (3) patrici aday ve aynı zamanda artık asil sınıfına yükseltilmiş iki (2) pleb ailesinden, biri rahip diğeri de kahin olan, Gaius Atilius Serranus ve Quintus Aelius Paetus adında iki (2) aday olmasına rağmen, plebler bu konuşmalarla tahrik olup öfkelendiklerinden, seçilen tek konsül sadece Gaius Terentius idi. Bu nedenle kendi kontrolü altında bulunduğundan, kendisine görev arkadaşı seçmek üzere meclisi toplantıya çağırdı[80]. Varro'nun rakiplerinin kumanda ve yetki-selahiyeti ele almak için gereğince kuvvetlenemediğini anlayan asiller, kendilerinin devamlı ısrarlarına uzun süre ve samimi olarak karşı koymasına rağmen, Lucius Aemilius Paulus'u bu mevkide kalmaya mecbur ettiler. Aemilius Paulus, Marcus Livius'la birlikte konsül olmuştu. Zarar görmeden kendini kurtaramadığı meslekdaşının mahkumiyeti pleblere karşı onda acı hisler uyandırmıştı[81]. Seçim gününün ertesinde, Varro'nun rakibi olanların bütün hepsi adlarını sildirdiler. Bir meslekdaş olmaktan daha ziyade selahiyetli ve kabiliyetli bir rakip olan Paulus'a konsüllük verildi. Sonra praetorların seçimi oldu ve Marcus Pomponius Matho ile Publius Furius Philus praetor seçildi. Philus'a Roma'da adli işlere başkanlık etmek üzere şehir prateorluğu düştü[82]. Pomponius'un hissesine de Roma vatandaşları ve yabancılar arasındaki davalara bakma yetki ve selahiyeti verildi[83]. Bunlara ilave olarak iki (2) praetor daha seçildi. Sicilya eyaleti için Marcus Claudius Marcellus ve Gallia eyaleti için de Lucius Postumius Albinus praetor seçildi. Bunların hepsi kendileri yokken seçildiler. Konsül Terentius'dan başka onların hiçbiri, böyle nazik bir zamanda, yeni olan herhangi birine cesur ve faal olan çok sayıda insan ihmal edilerek,

daha önce hiç bulunmamış olduğu bir memuriyet verildiğinden, bu görevi kabul etmedi.

CAPUT 36

Ordular da arttırıldı. Fakat piyade ve süvari kuvvetinin ilavesiyle ne kadar büyüdüğüne ilişkin kesin birşey söylemeye zor cesaret edebilirim. Öyle ki tarihçiler askeri kuvvetlerin çeşidi ve sayıları hususunda önemli farklılıklar gösterirler. Bazıları ilave olarak konulmuş on bin (10000) asker kaydedildiğini söylerler. Bazıları ise sekiz lejyonla savaşa başlamak üzere, dört (4) yeni lejyon kaydedildiğini ifade ederler. Bazıları ise lejyonlardaki piyade ve süvari sayısının da arttırıldığını iddia ederler. Aynı zamanda herbir lejyonun ilave olarak bin (1000) piyade ve yüz süvari aldığını ve herbir lejyonun tekmil beş bin (5000) piyade ve üç yüz (300) süvariye ulaştığını ifade ederler. Süvarinin iki (2) katının ve ona eşit sayıda piyadenin müttefikler tarafından verildiğini ve teçhizatlandırıldıkları ifade ederler. Yalnız bir tek hususda münakaşaya ya da çelişkiye düşmezler. Bu husus da, diktatörün düşmanı mağlup edebileceklerine dair ümit vermesinden ötürü, daha önceki yıllara nazaran daha büyük bir gayret ve heyecanla ilerlemiş olduklarıdır.

Bununla beraber ilk önce yeni lejyonlar Roma'dan ilerledi. Garip işaret ve alametlerle umumi bir korku ve heyecan oluştuğundan, Sibylla Kitaplarına danışmak üzere, decemvirler tayin edildi. Roma'da Aventinum tepesinde, tahminen aynı anda Aricia'da bir taş yağmuru olduğu bildirildi. Sabin ülkesinde tanrılarınn tasvirleri ve Caere'de pınar ve kaynaklardan akan sular kana bulanmıştı. Bu çok kereler vuku bulduğundan bu kanla boyanma mücizesi hepsinden daha fazla korku ve dehşet vermişti[84]. Campus Martius'a giden su yolundaki kemerde birkaç kişi yıldırımla çarpılarak ölmüştü. Bu mucizeler Sibylla Kitaplarının açıklamalarına göre yorumlandı. Paestum'dan Roma'ya altın taslar getiren elçiler geldi. Neapolisliler'e yapıldığı gibi, onlara da teşekkür edilerek teveccühleri bildirildi. Fakat altın kabul edilerek alınmadı.

CAPUT 37

Bu sıralarda büyük miktarda araç-gereçle yüklü Kral Hiero'dan Ostia'ya bir donanma geldi. Bu kral elçileri senatonun huzuruna çıkarıldı. Burada onlar konsül Gaius Flaminius'un ve ordusunun felaketini bildirdiler ve hiçbir felaketin kralı bu denli kedere düçar etmediğini veya kendi krallığının onun felaketinden ötürü bundan daha fazla sıkıntıya düşemeyeceğini anlattılar. Bunun üzerine, refahda olduğundan daha ziyade muhaliflikte de hayret uyandırmakta olan, Roma Milletinin büyüklüğünün iyi bilinmesine karşın, bununla beraber bütün bu şeyleri göndermişti. Bunlarla birlikte harb zamanında dostlarına yardım etmeyi itiyat haline getirmiş iyi ve sadık müttefikler de göndermişti ve samimiyetle senatonun ileri gelenleri onları reddetmemelerini rica etmişti. İlk olarak, bütün kehanetler nedeniyle, iki yüz yirmi (220) pound ağırlığında altından bir Zafer tanrıçası getirmekteydiler. Romalılara bunu kabul etmelerini ve muhafaza etmelerini ve aynı zamanda bunu kendi ebedilikleri saymalarını rica ettiler. Onlar aynı zamanda üç yüz bin (300000) ölçülük[85] buğdayı ve iki yüz bin (200000) ölçülük arpayı burada erzaksız kalmamaları için getirmişlerdi. İlave edilen ihtiyaç duyulan miktarın hepsini senatonun planlayacağı herhangi bir yere taşımak üzere hazır durdular. Ağır piyade ve süvari için, Roma Milletinin Romalılar ve Latinlerden başka hiç kimseyi kullanmadığını kral biliyordu. Fakat hafif teçhizatlı yardımcı kuvvetler arasında, Romalıların ordugahında yabancıları bile görmüştü. Bu nedenle Moorlar ve Baliares'le ve diğer mızrakla döğüşen kavimlerle başa çıkmak için, iyi uyum teşkil eden bir kuvvet olan bin (1000) okçu ve saban atıcısını göndermişti. Bu hediyelere bir parça da tavsiye ve nasihat eklemişti. Sicilya'ya tayin edilebilecek praetor donanmasıyla Afrika üzerine yelken açabilirdi. Bu nedenle düşman da kendi toprağında harb olduğundan, Hannibal'e yardım göndermede serbest kalmamış olurdu.

Senato kralın elçilerine cevaben, kralın iyi bir insan ve Roma Milletinin dostu olduğu zamandan beri doğru yoldan ayrılmayan bir

sadakatte kalmış eşine ender rastlanır ve müttefik olduğunu ve aynı zamanda daima ve her yerde Roma'nın davası uğruna cömert ve alicenap yardımlarını esirgememiş bir kişi olduğunu söylediler. Bunun için Romalılar bir borç olarak kendilerine minnettardılar. Altına gelince, diğer devletler de bunu teklif etmişlerdi, ancak Roma Milleti nazik düşünceleri nedeniyle minnettar kalmasına karşın, bunu hiç bir zaman kabul etmemişti. Zafer tanrıçası ve onun kehanetini kabul ederek aldılar. Bunu tanrıçaya tahsis ettiler ve Iupiter Optimus Maximus'un mabedi olan Capitol tepesini tanrıçanın ikametgahı tayin ettiler. Roma'nın bu kalesinde yerleştirilen bu tanrıça Roma Milleti için, mültefik ve lutufkâr, sadık ve sebatlı olacaktı.

Sapan atıcılar, okçular ve erzak konsüllere teslim edilerek devredildi. Sicilya'da Titus Otacilius'un kumandası altındaki elli (50) gemiden oluşan donanmaya yirmi beş (25) adet beş (5) kat kürekle çekilen kadırga ilave edildi. Aynı zamanda Titus Otacilius'a devlet için faydalı ve uygun olduğunu düşünüyorsa, donanmasıyla birlikte Afrika'ya yelken açmasına müsaade edildi.

CAPUT 38

Lejyonlar için asker toplama işlemi tamamlandıktan sonra, konsüller müttefiklerden ve Latinlerden askerlerin gelmesi için birkaç gün beklediler. Sonra şimdiye dek hiç yapmadıkları birşey olan kendi tribunusları tarafından askerlerin yemin etmelerine başkanlık edildi. Zira o güne kadar sadece konsüllerin emri üzerine toplanılan genel bir yemin[86] olmuştu ve yine konsüllerin emri olmaksızın hiç kimse ayrılmamıştı. Ancak toplandıktan sonra,kendi aralarında kendi istekleriyle yeminde ortaya koydukları taahhüdü değiştirebilirlerdi. Süvari kendi bölüklerinde, piyade kendi centuriolarında kalır ve korku ya da firar nedeniyle kendi sıralarını terkedemezlerdi. Ancak silahını almak veya bir silah aramak ya da bir düşmanı vurup öldürmek veya bir vatandaşını koruyup himaye etmek için kendi saflarından ayrılırlardı. İnsanlar arasın-

daki bu gönüllü olarak varılan mutabakat, tribunuslar tarafından resmi olarak başkanlık edilen bir yeminle yer almış oldu.

Askeri kuvvetler Roma'dan hareket etmeden önce, konsül Varro birhayli haşin ve merhametsiz nutuklar attı. Konsül harbin asillerle İtalya'ya getirilmiş olduğunu ve Fabius gibi birçok kumandanlara sahip bulunmasalardı, ulusun en mühim ve esaslı şeyleri üzerine çöken sıkıntının dinmeyeceğini ve bunun ardının kesilmeyeceğini ifade etti. Fakat bizzat kendisinin düşmanın görüş menzili içine girdiği günde buna bir son verebileceğini beyan etti. Meslekdaşı Paulus Roma'dan ayrılmadan bir gün önce, ancak bir defa konuştu. Paulus'un sözleri halkın hoşuna gitmesinden ziyade çok daha samimi ve gerçekçiydi. Ancak Paulus şu cümleden başka Varro'ya karşı sert ve kaba hiçbir söz etmedi: Kendisinin şaşkınlık içinde kaldığını ve gerçekten onu nasıl olup da yapamadığını söyledi. Varro daha önceden hem kendi hem düşmanın ordusunu bilen bir kumandandı. Aynı zamanda hem arazinin nerede bulunduğu hem bölgenin karakterini çok iyi biliyordu. Şimdi şehirde giydiği togayı bir tarafa koymadan önce artık silahlanmak ve harb meydanında yer almak üzere ne gibi önlemler alması gerektiğinden emindi. Böylece bir kumandanın düşmanla karşılıklı muharebeye tutuşacağı günü önceden söyleyebileceğine hayret ettiğini ifade etti. Zira kendisi, insanlara çeşitli şartlar temin ettikleri ancak insanlara bunlardaki şartları zorla kabul ettiremedikleri planlar henüz olgunlaşıp tatbikine geçilmeden önce, elini çabuk tutup harekete geçmeyecekti. Dikkat ve titizlikle yapılan şeyin en iyiyi oluşturabileceğini düşünmüştü ve ümit etmişti. Düşüncesizce aceleyle yapılan bir iş sadece aptallık değil, fakat aynı zamanda şimdiye kadar talihsizlik de olmuştu. Aceleci bir kimseninkindense kendi niyet ve planını seçmenin emin bir yol olduğu yeterli ölçüde açıktı. Quintus Fabius Maximus'un bu teklifte onu kuvvetlendirmesi ve teyit etmesi için, yola çıkarken ona şu şekilde hitap ettiği rivayet edilir:

"Benim tercih ettiğim gibi, ya kendiniz gibi bir meslekdaş olan Lucius Aemilius'a sahip bulunsaydınız, ya da siz meslekdaşınıza benzeseydiniz benim sözlerim hiçbir işe yaramaycaktı. Zira iki (2) iyi konsül gibi, dilimi tutup sussam bile, umumun menfaati ve sizin sadakatinize uygun olarak bütün saygı ve hürmette kusur etmemiş olacaksınız. Yok eğer kötü niyetli kimseler iseniz, ne benim sözlerimi kulaklarınız duyacak ne de tavsiyelerim ruhunuza ve kalbinize tesir edecektir. Şimdi sizin ve meslekdaşınızın nasıl biri olduğunu gördüğümden, size hitap etmem gereken sadece şudur: Sizin hiçbir zaman iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olamayacağınızı farketmeme rağmen, eğer devlet topallıyorsa, kötü niyetli meclisler aynı hakları ve aynı yetki-selahiyeti güzelce kullanmış olacaklar. Lucius Paulus, Gaius Terentius'la mücadelenizin Hannibal'le olandan daha az olacağını düşünüyorsanız bunda yanılır hataya düşersiniz. Bir düşman olarak diğerinden sizin daha tehlikeli bir hasım bulamayacağınızdan emin değilim. Aynı zamanda düşmanınızla sadece muharebede mücadele edip çekişeceğinizden de emin değilim. Hasmınızla her yerde ve her zaman karşı karşıya gelebileceksiniz. Hannibal'e velejyonlarına karşı, süvari ve piyade kuvvetinizi kendiniz için muharebeye sokmuş olacaksınız. Varro harb meydanında yer aldığı zaman, sizin kendi askerlerinizle size hücum etmiş olacak.

"Zira kehanet nedeniyle Gaius Flaminius'un anısı bile hatırlanmayacak! Fakat Flaminius konsül yapıldığı eyaletinde ve ordusunda bulunduğu zaman sadece çılgınlık gösterip saçma sapan şeyler yaptı. Varro konsüllüğü istemeden önce delirdiğinden, burada görevdeyken bundan sonra kendi müzakere ve tetkiki sırasında ve şimdi konsülken, daha önce ne ordugahını ne de düşmanı görmemişti. Eğer bir kimse sivil vatandaşlar arasında muharebelerin ve ilerleyen harb safının övünmeleriyle şimdi bile böyle bir ihtiras zevkiyle harekete geçebiliyorsa, sözlerin derhal fiiliyata dönüştüğü bir ortamda, silahlı gençlerle kuşatıldığı zaman, onun ne yapacağını düşünürsünüz? Fakat yapmayı düşündüğü-

nü beyan ettiği gibi derhal muharebe eder, ya da benim askeri hiçbir bilgim olmadığından, aynı zamanda bu harbin ve düşmanımızın veya bir başka yerin tabiatı hakkında bir bilgiye sahip olmadığımdan, bizim mağlubiyetimiz için bu harb Trasumennus'dan çok daha kötü olabilecektir.

"Bir adam hakkında konuşmakla harcayacak zaman yoktur. Ben kendi hesabıma şöhret aramaktansa çok çok uzaklara gitmeyi tercih ederim. Fakat Hannibal'le bir harb yapmanın yegane yolunun benim bu harbi idare ettiğim metod ve yol olduğu basit bir gerçektir. Sadece hadise bunu göstermekle kalmaz, onun ahmakların hocası olduğunu bu hadise bize öğretir. Aynı zamanda durum ve şartlar aynı kaldığından, doğru bulunan aynı nedenler böylece değişmemiş olarak kalacak. Anavatanımızda ve sadece bizim olan İtalya'da harb ediyoruz. Etraftaki her yer vatandaşlarımız ve müttefik dostlarımızla doludur. Bize orduları, askerleri, erzaklarıyla yardım ediyorlar ve bizim felaketimizde bize şimdi vermiş oldukları sadakat yemininin bir delili olarak yardıma devam ediyorlar[87]. Geçen herbir gün bizleri daha iyi, daha akıllı, daha süratli kılmaktadır. Aksine Hannibal yabancı ve düşman bir ülkededir. Burada ana vatanından ve yuvasından uzakta bütün etrafı düşmanlık ve ihanetle sarılmıştır. Zira burada onun için ne karada ne denizde sulh yoktur. Onu kabul edecek şehirler yoktur, onu koruyup muhafaza edecek surlar yoktur. Her günü yağmayla geçirerek yaşamını sürdürür. Ebro'dan geçirdiği ordunun ancak üçte birine (1/3) sahiptir. Kılınç darbelerinden ziyade çoğu açlıktan ölüm derecesine gelerek telef olup gitmiştir. Geri kalan birkaçı daha uzun bir zaman herhangi bir yiyecek bulamadılar. Gün geçtikçe daha da zayıflayan, erzak, teçhizat ve araç-gereç bakımından büyük bir zaruret içinde olan bir kişiye karşı zafer kazanmamız gerekirken, hâlâ oturmakta ve boşuna zaman geçirmekte olduğumuzdan şüpheniz olabilir mi? Sanki Kartaca'nın surlarıymış gibi Apulia'da yokluk ve zaruret içinde bir kale olan Gereonium'u[88] ne kadar zaman önce almıştır? Fakat ben kendi hesabıma size karşı bile kendimi methetmiyeceğim. Bakınız geçen yılın konsülleri Servilius ve Atilius onunla nasıl alay edip hakir gördüler!

"Lucius Paulus, sizin için düşmanlarınızın onu güç ve tehlikeli kılmasından ziyade vatandaşlarınızın bunu yapması güvenliğin yegane yoludur. Zira sizin askerleriniz düşman askeri olarak aynı şeyi arzu edecekler. Roma konsülü Varro, Fenikelilerin başkumandanı Hannibal'in arzu ettiği şeyi uzun zamandan beri istiyor. Siz tek başınıza iki kumandana karşı mukavemet göstereceksiniz. Eğer söylentilere ve insanların asılsız konuşmalarına karşı yeterli bir mukavemet göstermekle göze çarparsanız, eğer ne meslekdaşınıza ahmakça övgüler sunmazsanız ne de kendinize layık olmayan bir şerefsizlikle harekete geçmezseniz, onlara karşı mukavemet göstermiş olacaksınız. Onları söylediği gerçeğin hepsi sık sık örtülüp bastırılarak eski önemi gölgede bırakılır, fakat asla tamamen ortadan kaldırılamaz. Sahte şöhreti küçük gören kimse gerçeğe sahip olacaktır. Bırakın sizi dikkatli olmak yerine korkak olmakla suçlasınlar. İhtiyatlı olmak yerine yavaş desinler. Harb etmede usta olmak yerine cengaver olmamakla suçlasınlar. Size övgüler sunabilecek ahmak bir vatandaştan ziyade sizi korkutacak akıllı bir düşmanı tercih ederim. Herşeye cesaret eden Hannibal'in nefretini kazanacaktır. Düşüncesizce hiçbir şey yapmayan kimse Hannibal'e korku verecektir. Ben sizi hiçbir şey yapmamaya teşvik etmiyorum, ancak kader değil usül ve kaide size önderlik etmelidir. Daima kendinizin ve size ait olan herşeyin efendisi olun. Silahlı ve uyanık olun. Size bir fırsat çıktığında hazır bulunun, düşmanlarınıza bir fırsat vermeyin. Aceleci davranmayan birine bütün bu şeyler açık ve kesin gelecektir. Acele ile düşünmeden hareket etmek ihtiyatsızlık ve gözü körlüktür."

CAPUT 40

Konsülün hiç de memnun olmayan bu nutkuna karşı, cevap olarak başarmanın kolay olmasını söylemekten ziyade Fabius'un söylediği şeyin gerçek olduğu ifade edildi. Diktatör atlıların başını tahammül edilmez bulmuştu: Hangi kudret ya da yetki-selahiyet bir konsülün dikbaşlı ve kavgacı meslekdaşının üzerinde ha-

kimiyet kurmasına yardımcı olabilecekti? Daha önceki konsüllüğü sırasında halkın öfkesini kötü bir biçimde üzerine çekerek ateş püsküren halkın arasından kaçmıştı. Herşeyin en iyiye dönüşebileceğini ümit etti. Fakat herhangi bir talihsizlik olursa, kızgın vatandaşların oylarından daha ziyade hayatını çok geçmeden düşmanın kılınçları arasına koyacaktı.

Bu müzakere ve konuşmadan sonra derhal ileri gelen senatörler refakatinde Paulus'un yola çıktığını söylediler. Pleb konsülüne kendi arkadaşları tarafından refakat edildi. Ayrıcalıklı kimselerin hiçbirinin olmamasına rağmen plebler sayılarının çok üstünde bir kalabalıkla konsüle refakat ettiler.

Ordugaha geldiklerinde, yeni kuvvetler eskileriyle birleşmişti ve ordugah ikiye ayrıldı. Hannibal'e yakın olanı yeni ve daha küçük olanıydı. Ordunun büyük bir kısmı ve en seçme bütün askeri kuvvetlerin hepsi eski ordugahtaydılar. Önceki yılın konsüllerinden Marcus Atilius yaşının mazeretinden dolayı Roma'ya gönderildi. Geminius Servilius küçük ordugahın başına getirildi. Kumandası altına bir (1) Roma lejyonu ve müttefiklerden oluşan iki bin (2000) piyade ve süvari kuvveti verildi. Hannibal düşmanın kuvvetlerinin yarı yarıya büyüyüp artmasının farkına varmasına rağmen, konsüllerin gelişine son derece memnun oldu ve bundan bir haz duydu. Zira kendi askerlerinin günlerce erzak temin ederek yaşamlarını sürdürdüğü ganimet bitip tükenmekle kalmamış, fakat aynı zamanda yağmalamak üzere onlara hiçbir yer kalmamıştı. Çünkü çiftliklerin daha uzun müddet güvenli olamayacağı belli olduktan sonra, buğday bütün her taraftan, etrafında sur bulunan şehirlere taşınarak yerleştirilmişti. Bunu takiben sonradan anlaşıldığı üzere, son on (10) gün için yeterli ölçüde bırakılmış hububatta bir kıtlık baş gösterdi. Eğer Romalılar sadece zamanın gelmesini beklemiş olsalardı, Hispanialılar baş gösteren yiyecek kıtlığı nedeniyle, firar ederek orayı terketmeye mecbur kalmış olacaklardı.

Fakat Kader bile konsüllerin pervasızlık ve haddinden fazla aceleciliğine malzeme temin etmiş oldu[89]. Hayvan yemi toplayan bir grubun geri püskürtülmesi genel bir karışıklığa neden oldu. bu askerlerin düşmana hücum etmek için, kumandanların tarafından herhangi bir plan veya emirden ziyade, ileri atılmak için kendilerini ortaya atmalarına yol açtı. Bunda Fenikeliler hiçbir şekilde kendilerini tutamadılar ve bu hücumdan kendilerini muhafaza edemediler. Takriben onların on yedi bini (17000) öldürüldü. Romalılar ve müttefiklerinden ise sadece yüz (100) kişi öldürüldü. Münavebe ile kumandayı konsüller ellerinde bulundurduklarından, o gün kumandan olan konsül Paulus, bir tuzaktan korkarak, Varro'nun kızgın ve hiddetli protestolarına rağmen, zafer kazananlarının önünü ardını düşünmeden düşmanı takiplerini durdurdu. Halbuki Varro bu serzenişlerinde düşmanı avuçlarının içinden kaçırdıklarını ve aynı zamanda eğer gayret ve uğraşlarında bir gevşeme olmamış olsaydı harbi bir sonuca ulaştırabileceklerini bağırarak ifade etmişti.

Hannibal bu felaket nedeniyle pek fazla şaşırıp sinirlenmedi. Aksine daha tez canlı konsülün aceleyle hareket etmesi ve bilhassa yeni askerler nedeniyle, sanki oltaya yem takılmış olduğuna sevindi. Düşmanının bütün durum ve şartlarına kendisi olduğu kadar askerleri de aşina idi. Kumandanları birbirine benzemiyordu ve birbirleriyle kavgalı idiler. Aynı zamanda hemen hemen ordunun üçte ikisi (2/3) acemi askerlerden oluşuyordu. Bu nedenle bir hile için zaman ve mekanın uygun olduğuna inanarak, resmi ve özel her çeşit zenginliklerle dolu bulunan ordugâhından ayrıldı. Silahlarından başka hiçbir şey taşımayan askerlerinin başına geçerek en yakındaki dağlar üzerine ilerledi. Sağ tarafta piyade kuvvetini, sol tarafta da süvari kuvvetini pusuya yatırdı. Düşman ordugâhın yağma işiyle meşgulken ve kendini sadece bu işe vermişken düşmanın üzerine saldırmaya niyet ederek, askeri ağırlıkları vadiden geçirdi. Düşman yağma ettiği ordugâhın sahipleri tarafından terkedilmiş olduğunu görebilir ve böylece boş olduğunu

düşünebilirdi. Konsülleri bulundukları yerde tutmak için ordugâhta çok sayıda yanan ateşler bırakmıştı. Önceki yılın konsülü Fabius'a hile yaparak onu oyuna getirdiği gibi, geri çekilmesinde mümkün olabildiğince uzun bir zaman elde ederken konsülleri bulundukları yerde tutmaya muvaffak olabilecekti.

CAPUT 42

Gün aydınlanınca, ilk iş olarak ileri karakollar çekildi ve bundan sonra onlar yaklaşırken mutat olmayan sessizlik Romalıları hayret ve şaşkınlığa düşürdü. O zaman, ordugahta hiç kimsenin bulunmamasından doğan sessizlik gibi, burada insanların konsüllerin karargahına bir koşuşturması vardı. Düşmanın öyle bir korku ve dehşet içinde geri çekildiği, hatta ordugahı terkederken çadırları bile sökmediği bildirildi. Bu firarı gizlemek için çok sayıda yanan ateşler bırakmış oldukları da ilave edildi. Hemen sonra, gecikmeksizin ilerlemek, düşmanı takip etmek ve ordugâhı yağmalamak üzere emir verilmesi için bağrışıp çağrışmaya başladılar. Aynı zamanda konsüllerden birine aşağı tabakadan bir asker muamelesi yapılmasını istediklerini ifade ettiler. Paulus uyanık ve tedbirli davranmakla ısrarını sürdürdü. Neticede isyana ve isyanın elebaşlarına karşı koyamayacağını anlayınca, Lucana'lı bir askeri kuvvetle tetkikatta bulunmak üzere vali Marius Statilius'u gönderdi.

Statilius atını kapılara doğru sürerken, diğerlerinin siperlerin dışında beklemelerini emretti ve kendisi iki atlıyla birlikte ordugâha girdi. Ordugâhın içinde baştan başa dikkatli bir inceleme yaparak, burada hiç şüphesiz bazı tuzakların bulunduğunu bildirdi. Yanan ateşlerin ordugâhın Romalılara bakan tarafında bırakıldığını söyledi. Çadırlar açıktı ve görülmesi istenen değerli bütün şeyler ortada bırakılmıştı. Sanki bir yağmacının yaptığı gibi, oraya buraya dar geçitlerde[90] dikkatsizce saçılmış gümüş eşyalar görmüştü. Askerlerin arzularını ve isteklerini engellemek maksadıyla yapılan bu rapor ve bilgi, sadece onların arzularını daha çok tahrik etti. Onlar bu nedenle işaret verilmezse, herhangi bir ku-

mandana ihtiyaç duymaksızın gidebileceklerini bağırarak ifade ettiler. Zira Varro derhal hareket etmek üzere emir verdi. Paulus ise gecikmeyi istedi. Fakat kutsal tavuklar onların tasdikini reddedince[91], sancaklarıyla birlikte kapılardan henüz çıkmış bulunan arkadaşına haber verilmesini emretti. Varro bu duruma fena halde içerlemişti, fakat Flaminius'un geçenlerdeki felaketi ve konsül Caludius'un denizdeki felaketinin anısı, Birinci Kartaca Savaşında[92] onu vicdani bir yükümlülüğün altına alarak korku vermişti. Bu gün için de aynı şey söz konusu olabilirdi. Romalılar üzerinde vuku bulacak felaketi tanrılar tehir etmiş ancak ona mani olmamışlardı. Konsül sancakların ordugâha geri getirilmesini emrederken ve askerler ona itaat etmezke, tesadüfen iki (2) köle ortaya çıktı. Biri Formia'lı diğeri de Sidicinus'lu süvariye aitti. Bunlar Servilius ve Atilius'un konsüllüğü sırasında diğeri hayvan yemi arayanlar arasında Numidialılar tarafından esir edilmişlerdi. O gün efendilerinin yanına kaçmışlardı. Bu esirler konsüllerin yanına götürüldükten sonra, Hannibal'in bütün ordusunun tam yakındaki tepelerde pusu kurmuş olduğunu ifade ettiler. Konsüllerin yetki ve selahiyetlerine yeniden eskisi gibi ulaşmalarının fırsatı, onlardan birinin şöhret peşinde koşmasından ve kötü şeylere düşkünlüğü yüzünden, kendinin ilk olarak bu göreve başlamasından itibaren, askerler arasındaki prestilerini azaltıp yoketmişti.

CAPUT 43

Hannibal Romalıların ihtiyatsızca hareket etmiş olduklarını farketmesine karşın, kendisi son derece sürat ve acelecilikle ilerlemedi. Onun kurduğu askeri hile ve tuzak meydana çıktığından ve boş çıktığından ordugâha döndü. Burada buğday kıtlığı olması, Hannibal'in birçok günler boyunca burada kalmasını engelledi. Yeryüzündeki her soyun ayak takımıyla karışık askerler arasında değil, aynı zamanda bizzat kumandanlar arasında da her gün kafalarında yeni yeni planlar oluşuyordu. Zira adamlar ilkin

homurdanarak sonra da yüksek sesle bağırarak zamanında ödenmemiş borçlarının ödenmesini talep ettiler ve ilk olarak buğday kıtlığından bunun neticesinde açlıktan ölmekte olduklarından şikayet ettiler. Bu haber özellikle Hispania kanını taşıyan ücretli askerlere gelince, düşman üzerine gitmeye karar verdiler. Bunlar Hannibal'in bile bütün piyadesini terketmeyi Gallia'ya kaçarak kendini ve süvarisini kurtarmayı düşündüğünü söylediler. Ordugâha giren planlar ve askerlerin ruh durumu böyle olduğundan, Hannibal şimdiki ordugâhını Apulia'ya geçirmeye karar verdi(93). Burada iklim daha ılıktı ve bunu takiben daha erken bir hasat olurdu. Aynı zamanda düşmandan uzak olduklarından, daha güç olabilirdi. Zira düşmanı takibi sürdürenler firar etmek için kararsız olabilirlerdi. Önceden de olduğu gibi, arkasında yanan ateşler bırakarak ve onların görebileceği gibi bir yerde birkaç çadır bırakarak geceleyin yola çıktı. Zira Romalılar daha önce olduğu şekilde, bir tuzaktan korkarak kendisini takipten vazgeçebilirlerdi(94).

Fakat aynı Lusiana'lı Stalilius, ordugâhın ötesinde ve dağların diğer tarafında bir tetkikatta bulununca, düşmanın uzakta yürümekte olduğunun göründüğünü bildirmişti. Sonra onu takip etmenin müzakere ve münakaşasına başladı. Konsüllerin herikisi de her zaman olduğu gibi, aynı fikirdeydi. Fakat Varro herkesin tarafını tutmasına rağmen, geçen yılın konsülü Servilius'dan başka hiçbir suretle Paulus'u düşünmüyordu. Çoğunluğun isteği kabul oldu ve kader'in yöneltmesiyle Romalıların felaketine neden olan meşhur Cannae muharebesini yapmak için ilerlediler. Kuraklıktan kavrulmuş ovaların üzerine bir rüzgarın toz bulutu getirdiği Volturnus'a(95) arkasını dönerek Hannibal burada ordugâhını kurmuştu(96). Burası ordugâh kurmak için son derece uygundu. Özellikle askeri kuvvetler harb safı şeklinde düzenlendikleri zaman son derece faydalı olacaktı. Zira eski istikamete dönerek, sadece rüzgarın arkalarından esmesiyle, yüzlerine üfüren toz nedeniyle yarı kör duruma gelen düşmanla muharebe etmeye hazır olabileceklerdi.

CAPUT 44

Konsüller yolların yeterli bir araştırmasını yaptıktan sonra, Fenikelileri Cannae'a gelinceye kadar takip ettiler. Burada düşman görüş mevzileri içine girince, daha önce de yaptıkları gibi kuvvetlerini böldüler. Aynı zamanda Gereonium'daki ordugâhtan hemen hemen aynı uzaklıkta iki (2) ordugâh tahkim ettiler(97). Heriki ordugâh arasından akan Aufidus Nehri, herhangi bir uğraşı gerektirmeden, her iki ordugâh için de uygun olan bir noktadan sularını içeri dökmeye hazır ve müsaitti. Bu durum gerçekleşti, Aufidus'un(98) karşı kıyısında yer alan küçük ordugâhtan Romalılar daha serbestçe su çekip alabildiler. Zira nehrin daha ötesindeki kıyılarında mevzilenmiş hiçbir düşman kuvveti yoktu.

Hannibal bir süvari muharebesi için tabii olarak şekillenmiş bir mevkide konsüllerin kendisine muharebe fırsatı vereceğini ümit etti. Zira süvari muharebesinde kendisinin mağlup olamayacağını biliyordu. Bu nedenle askerlerini harp safı şeklinde düzenledi ve Numidialıların bir huruç hareketi yaparak düşmanı muharebeye sokmak üzere tahrik etmelerini emretti. Bu Roma ordugâhında askerler arasında tekrar bir ayaklanmanın doğmasına vekonsüller arasında fikir ayrılığına neden oldu. Paulus Varro'nun yüzüne Sempronius ve Flaminius'un cüretkarlığını vurdu. Varro bu siteme karşı, Fabius'un korkak ve tembel komutanlara güzel bir örnek teşkil ettiğini söyledi. Tanrıları ve insaları bunda kendi kabahati olmadığına şahitlik etmek üzere çağırdı. Hannibal'in sanki görünüşte bir hakkı varmış gibi şimdi İtalya'yı almasında kendi suçu olup olmadığının belirlenmesini istedi. Zira meslekdaşı ona mani olarak elini kolunu bağlıyordu. Mücadele arzusuyla yanıp tutuşan ve öfkeli bir halde bulunan askerlerinin ellerinden silahları ve kılınçları alınmıştı. Paulus, lejyonları başına kötü birşey gelirse, hiç düşünmeden kaba ve tedbirsiz bir muharebeyi terkedebileceği şeklinde karşılık verdi. Kendisinin bütün hadisede payı olmak şartıyla, bütün kabahatten kurtulabileceğini söyledi. Bırakınız Varro, muharebe etme zamanı geldiğinde, diller cüretli ve eller hazır olduğu sırada bunun hiç de yabana atılır olmadığını görsün diye cevap verdi.

CAPUT 45

Plan yapmaktan çok tartışmayla zaman öldürürlerken, Hannibal birçok günler boyunca harb safında tuttuğu kuvvetlerinin geri kalanını ordugâhına çekti. Suyu getiren Romalıların küçük ordugâhından insanlara hücum etmek için Numidialıları nehrin öte yanına gönderdi. Çığlıklar ve karışıklık onları düzensiz bir biçimde firara sevkettiği zaman, güçlükle diğer kıyıya yetişebilmişlerdi. Siperlerinin önünde ve aynı zamanda kapılara çok yakın bir yerde mevzilenmiş bir gruba rastlayıncaya kadar atlarını sürdüler. Başıbozuk yardımlara bir Roma ordugâhının şimdi bile korkuya düşürülmesi tamamiyle çirkin ve utanç verici görüldüğünden, ancak bir tek şey onları derhal nehri geçmekten ve muharebe yapmaktan alıkoydu. Bu da o günlerde olanca yetki ve selahiyetle Paulus'un kumandayı elinde bulundurmasıydı.

Böylece ertesi gün, o gün kur'da yetki ve selahiyetin kendisine verilmesi çıkan Varro, meslekdaşına hiç danışmadan işareti verdi ve askeri kuvvetlerini tanzim ederek nehrin öte tarafına sevketti. Plana yardım etmektense onu kolaylıkla geri çevirebileceğinden, Paulus Varro'yu takip etti. Nehri geçtikten sonra, küçük ordugâhta tuttuğu kendi kuvvetlerine katıldı ve aşağıda belirtildiği biçimde harb safını tanzim etti: Nehre daha yakın bulunan sağ kanadda Roma süvarisi ve hemen onların yanında da Roma piyadesi yer aldı. Sol kanadda dış uçta müttefiklerin süvarisi bulunuyordu. Merkeze doğru, Roma lejyonlarıyla bitişik müttefiklerin piyade kuvvetleri yer alıyordu. Sapan atıcıları ve diğer hafif teçhizatlı yardımcı kuvvetler harb safının en önünde yerlerini aldılar. Kanadların sorumluluğu konsüllerin üzerinde idi.

CAPUT 46

Hannibal Baliares ve diğer hafif silahlı askeri kuvvetleri önden göndererek, kendisi de günün ilk ışıkları ortalığı aydınlatırken nehri geçti. Sevkettiği her grubu harb safı halinde yerleştirdi. Gal-

lia ve Hispania süvarileri, yüzleri Roma süvarilerine dönük, sol kanadda nehrin yakınında bulunuyorlardı. Sağ kanad Numidia atlılarına tahsis edilmişti. Ordunun merkezini piyade kuvveti oluşturuyordu. Bu piyade kuvvetinin heriki ucunda Afrikalılar ve onların arasında Gallialılarla Hispanialılar bulunmak üzere tertip edilmişti. Kısmen Trebia'da fakat daha çoğu Trasumennus Gölünde ele geçirdikleri silahlarla teçhizatlanan Afrikalılar Romalıların harp safları arasından geçebilirlerdi. Gallialıların ve Hispanialıların aynı zamanda aynı biçimde kalkanları vardı. Kılınçları kullanımda ve görünüşte farklılık gösteriyordu. Gallialıların kılınçları çok uzun ve ucu keskin olmayan bir kılınçtı. Buna karşın, vurmaktan, öldürmekten daha ziyade itmek ve kakmak kuralına uygun olarak hücuma geçen Hispanialılar ucu sivri ve keskin, kullanışlı kısa kılınçlara sahiptiler[99]. Bu kavimler diğerlerine nazaran daha çok korku ve dehşet verici bir görünüme sahiptiler. Zira vücutlarının heybetli görünüşü ve kendilerini göstermesi buna yetiyordu. Gallialılar merkezin üstünde yalın kılınç bulunuyorlardı. Hispanialılar göz kamaştırıcı bir beyazlıkla parlayan kırmızı bordürlü keten elbiseler giyerek dizilmişlerdi. Sonra harb safında yerini alan piyadenin tam sayısı kırk bin (40000), süvarininin ise on bin (10000) idi. Hasdrubal sol kanadda, Maharbal sağ kanadda olmak üzere komutanlar kanadlara kumanda ediyorlardı. Hannibal erkek kardeşi Mago ile beraber bizzat merkezde bulunuyordu. Ya kendi maksatlarına uygun kasıtlı olarak bir mevki seçmişlerdi, ya da bir tesadüf eseri böyle bir yerde mevzilenmişlerdi. Güneye bakan Romalılar, kuzeye bakan Fenikelilerin kanadlarında güneş her iki (2) taraf için de uygun ve münasipti. Bu taraflarda yaşayan insanların Volturnus diye adlandırdıkları bir rüzgar, Romalılara doğru esmeye başlayarak onların yüzlerine karşı toz bulutu getirdi ve onların etraflarındaki herhangi bir şeyi görmelerine mani oldu[100].

CAPUT 47

Yardımcı kuvvetler bir çığlık atarak ileriye atıldılar ve hafif teçhizatlı askeri kuvvetler arasında harb başladı. Sonra sol kanadda dizilmiş bulunan Gallia ve Hispania atlıları Romalıların tarafında süvari muharebesine hiç benzemeyen bir biçimde döğüşmeye başladılar. Kanadlar etrafında hareket etmek üzere hiç yer bulunmadığından, burada yüz yüze çarpışmak mecburiyetinde kalmışlardı. Zira nehir onları bir tarafta piyadenin saflarını da diğer tarafta kapalı bırakmıştı. Heriki grup da ileri doğru itilmişti. En nihayet atlar sabit duruşa geçtiklerinde, hepsine toplu olarak yol verildi. Atlardan inerek yerde bulunan süvari askerleri düşmanla göğüs göğüse muharebe etmeye başladı ve düşmanı atların üzerinden çekerek yere sürüklediler. Büyük bir çoğunluğu yerde olduğundan, artık bir piyade muharebesi yapılmaktaydı. Mücadelenin kesif ve zorlu olmasına karşın, çok geçmeden sona erdi ve mağlup edilen Roma süvarisi geri dönerek firara geçti.

Süvari muharebesinin sonuna doğru piyade kuvveti harekete geçti. Gallialılar ve Hispanialılar saflarında mümkün olduğu kadar uzun süre mukavemet gösterdiklerinden, ilkin cesaret ve kuvvetle temkinli bir biçimde mücadele ettiler. Fakat sonunda uzayan sık hamlelerle Romalılar aynı hizadaki ön sıra ile ve kalabalık harb safı ile ileri sürüklendiler(101). Kuvvet bakımından çok zayıf olduklarından, kama şeklinde bir biçimde(102) düşmanın harb safından ileri doğru atılarak her şeyi önlerine katarak sürmeye başladılar. Sonra Gallialılar ve Hispanialılar kuvvetleri tükenerek kendilerinden geçince ve korku-şaşkınlık içinde geri çekilince, hızla ilerlediler. Panik ve şaşkınlık içinde firar eden düşman kalabalığı arasından, hiç durmamaksızın yollarına devam etmeye mecbur kaldılar. Bu ilk merkeze ve -hiçbir mukavemetle karşılaşmadıklarından- en sonunda Afrikalı yardımcı kuvvetlere ulaşana dek sürdü(103). Bunlar iki (2) kanadı tanzim etmek için kullanılmıştı. Gallialı ve Hispanialıların mevzliendiği ordunun merkezi dururken, bir parça çıkıntı yaparak ileriye doğru atılıp fırlayan iki (2) kanad geri çekilmişti. Bu kama şeklinde çıkıntı ilkin ön sıraya

kadar geri çekilince ve sonra ordunun merkezinde bir gedik bırakarak ve baş eğmeye devam ederek Afrikalılar artık heriki tarafta da bir kanad taarruzu yani bir çevirme harekatına başlamışlardı. Romalılar dikkatsiz bir biçimde iki (2) kanad arasına kendilerini atınca, Kartacalılar onları sardılar. Aradan çok geçmeden yarımay usülüyle kanadlarını yayarak, geri hatlardan da düşmanı kapattılar(104). Bu andan itibaren hiçbir işe yaramayacak bir muharebe elde eden Romalılar takipten ve aynı zamanda Gallialılarla Hispanialıların katliamından vazgeçtiler. Bundan sonra Afrikalılarla birlikte yeni bir firara başladılar. Bu firarda Romalılar iki misli zararda bulunuyorlardı. Birincisi; düşmanları kendilerinin her tarafında dizilmişlerken onlar kuşatılmış ve engellenmişlerdi İkincisi; Romalılar artık yorulmuşlardı, fakat kuvvetli ve henüz hiç yorulmamış düşman kuvvetleriyle karşı karşıya kalmışlardı.

CAPUT 48

Bu andan itibaren Numidialılara karşı mevzilenmiş müttefiklerin süvarisinin bulunduğu yerdeki Roma ordusunun sol kanadı, ilk başlarda ağır tempoyla giden bir döğüş olmakla beraber, bir muharebeye de maruz kaldılar. Bu muharebe bir Kartaca isyanıyla birlikte başladı. Takriben beş yüz (500) Numidialı, adet olan silah ve kargılarına ilave olarak, göğüs zırhlarının altında kılınçlarını gizleyerek, firar etmiş gibi yaptılar. Kalkanları arkalarında, kendi taraflarından atlarını sürerek, aniden atlarından yere atladılar. Kalkanlarını ve mızraklarını düşmanlarının ayaklarının dibine attılar. Bunlar harb safının ortasına alındıktan sonra, geri hatlara gönderildiler ve arkadan gelmeleri emredildi. Her noktada muharebe patlak verirken, onlar sessiz kaldılar. Fakat çok geçmeden hepsinin gözleri ve ruhları muharebeden başka birşeyi görmez ve hissedemez oldu. O zaman heryerde ölü yığınları arasında etrafa saçılıp dağılmış bulunan kalkanları yakalayıp kaptılar. Arkadan Romalılara hücum ederek ve arka hatlardan onları kılınçtan geçrip sakatlayarak, büyük bir katliama ve hatta ondan daha büyük olan kor-

ku, dehşet ve şaşkınlığa neden oldular. Şimdi bir tarafta korku ve şaşkınlık içinde tam bir bozgunluk, bir başka tarafta ümitsiz olmasına karşın inatla sürüp giden bir mücadele vardı[105]. Bu sırada harp meydanının bu kısmında kumandayı elinde bulunduran Hasdrubal Numidialıları ordunun merkezinden geri çekti. Zira Numidialılar yüz yüze karşılaşıp teke tek döğüştükleri zaman, isteksiz ve gayret göstermeden muharebe ediyorlardı. Hasdrubal bu nedenle Numidialıları etrafa dağılan kaçakları takibe gönderdi. Aynı zamanda Gallia ve Hispania süvarilerini Afrikalılara yardıma yolladı. Zira Afrikalılar muharebe yapıp döğüşmekte olduğundan daha ziyade katliamdan bitip tükenip yok olmak üzereydiler[106].

CAPUT 49

Harb meydanının diğer tarafında[107] Paulus, harbin hemen başında bir sapanla ciddi bir yara almasına rağmen, birbirine yakın sıralarda tanzim edilmiş askerleriyle bizzat tekrar tekrar Hannibal'e karşı koydu[108] ve birçok mevkilerde harbi yeni baştan harekete geçirerek muharebeyi canlandırdı. Konsül atını kontrol etmek için gittikçe bitkinleştiği sırada, sonunda atlarını süren Roma süvarisi tarafından himaye edildi. Bu olayda Hannibal'e konsülün kuvvetlerine atlarından inmeyi emrettiği ve şöyle bağırdığı bazıları tarafından anlatılmıştır: "Zincire vurulmuşları bana teslim etmesini ne kadar isterim![109]" Atlarından inen süvariler düşmanlarının zaferinden artık şüphe etmiyormuşcasına döğüştüler. Mağlup düşünce, kaçmaktan ziyade bulundukları yerde ölmeyi tercih ettiler. Zafer kazananlar zaferlerinin bu nedenle gecikmesinden dolayı kızgındılar. Onları tam anlamıyla bozguna uğratamadıklarından, kesip biçerek hınçlarını aldılar. Fakat sonunda sadece birkaçı kalınca bozguna uğrayarak kaçmaya başladılar. Çünkü bu birkaç kişi artık muharebe etmekten ve yaralarının verdiği ızdıraptan bitip tükenmişti. Hayatta kalanların hepsi artık etrafa dağılıp yayılmışlar ve atlarını tekrar ele geçirerek kaçmaya teşebbüs edebilmişlerdi.

Askeri tribunus Gnaeus Lentulus atının üzerinde giderken, bir kaya üzerinde oturmuş kanlar içindeki konsül gözüne ilişti. "Lucius Aemilius" diye bağırdı. "Bugünkü felakette yegane kabahatsiz kimse senken, tanrıların merhametini esirgememeleri ve seni hakir görmemeleri gerekir. Hala biraz gücün varken bu atı al, ben sana refakat edebilir, atın üzerine çıkarabilir ve sana koruyuculuk ederek himaye edebilirim. Bir konsülün ölümüyle bu muharebeyi felaketli hale getirme. Yeterli derecede gözyaşı ve keder olmasa da bu muharebeyi ölümünle menfür kılma."

Buna konsül şöyle cevap verdi: "Ey Cornelius bütün şeref senin cesaretli oluşundan gelmektedir! Fakat düşmanın elinden kaçmanız gereken az zamanı fayda sağlamaycak bir merhametle harcamayınız. Gidiniz ve senatörlere resmi bir toplantıda Roma şehrinin tahkim edilmesini ve zafer kazanmış düşman yakına gelmeden önce Roma'nın garnizonunun kuvvetli bir biçimde takviye edilmesini anlatınız. Özel olarak da Quintus Fabius'a Lucius Aemilius'un kendisinin emirlerini hatırlayarak bu güne ve bu saate kadar yaşamış olduğunu ve öldüğünü söyleyiniz. Bana gelince, kendi masumiyetimin müdafaasında başka bir suçla suçlanarak, konsül olduktan sonra ne ikinci kez bir mahkeme huzuruna çıkarılayım[110], ne de kendi meslekdaşımın ithamlarına karşı kalayım. Beni bırakınız burada, katledilmiş askerlerimin arasında son nefesimi vereyim." Onlar bu şekilde konuşurken kaçan Romalıların ilk grubu burada onlara yetişti. Sonra konsülü mağlup eden düşman, onun kim olduğunu bilmeden, kargı yağmuru altına geldi. Lentulus atının da yardımıyla karışıklık ve kalabalık arasında kaçtı. Bozgun ve firar şimdi her yerde tam anlamıyla başlamıştı. Yedi bin (7000) insan küçük ordugâha on bin (10000) büyük ordugâha ve hemen hemen iki bin (2000) kadarı da Cannae köyüne kaçıp sığındı. Bu Cannae köyüne kaçıp sığınan insanlar, köy tahkim edilmiş olmadığından, Carthalo ve süvarisi tarafından derhal kılınçtan geçirildiler. Diğer konsül ya tesadüf eseri ya da planlı olarak, kaçanlara katılmamış, ancak takriben elli (50) süvarisiyle birlikte Venusia'ya kaçıp sağınmıştı.

Kırkbeş bin beşyüz (45500) piyade ve iki bin yedi yüz (2700) süvari, aynı zamanda bunlarla eşit nispette vatandaş ve müttefiklerin öldürüldüğü söylenir[111]. Bunların arasında heriki konsülün quaestoru Lucius Atilius ve Lucius Furius Bibaculus, bazıları konsül bazıları praetorluk ve aedillik rütbelerinde yirmi dokuz (29) askeri tribunus vardı[112]. Bunlardan başka daha önceki yılın atlıların başı ve yıllar öncesinin konsülü olan Gnaeus Servilius Geminus ve Marcus Minucius zikredilir[113]. Bunlardan başka senatoya seçilmek hakkı kendilerine verilebilecek yüksek görevlerde bulunmuş seksen (80) senatör veya normal kişi de bulunuyordu[114]. Fakat bunlar lejyonlarda bir asker olarak hizmet vermeye gönüllü olmuşlardı. Aynı zamanda bu muharebede üç bin (3000) piyade ve bin beş yüz süvarinin (1500) esir alındığı söylenir.

CAPUT 50

Allia'daki felaket gibi anısı zihinlerde yer eden Cannae muharebesi böyle cereyan etmişti. Düşman zaferin peşinde koşmakta başarısız kaldığından bu muharebe neticede daha az vahim olmuş, fakat ordunun katliamı nedeniyle daha da keder verici ve onur kırıcı bir muharebe olmuştu. Zira Allia'da cereyan eden firar hadisesi, Roma'ya karşı bir ihanet olmasına karşın, orduyu korumuş ve kurtarmıştı. Cannae'a firar eden konsüle ancak elli (50) kişi tarafından refakat edilmişti. Öteki konsül ölmek üzereyken, kendi yanında hemen hemen bütün ordu bulunuyordu.

İki Roma ordugâhında da bulunan kalabalık yarı silahlıydı ve komutanlardan yoksundu. Büyük ordugâhtakiler, geceleyin küçük ordugâhtakilerin kendi taraflarına geçmelerini bildiren bir haberci gönderdiler. Zira bu esnada düşman muharebe etmekten ve zafer merasimlerini takip eden şölenden yorgun ve bitap düşerek derin bir uykuya dalmıştı: Bunu yani birleşmeyi gerçekleştirdikten sonra tek bir yürüyüş kolu halinde Canusium'a doğru uzaklaşabilirlerdi. Bu planı bazıları tamamen reddediyorlardı. Kendilerini çağırdıkları kişilerin, tam anlamıyla iki ordugahtaki asker-

lerin birleşmesine yarayabilecek, küçük ordugâha neden gelmediklerini sordular? İki mevki arasının düşmanla dolu olduğu ve büyük ordugâhtakilerin böyle bir tehlikeye kendi adamlarını atmaktansa, diğer ordugâhtakileri atmayı yeğledikleri açıkca meydandaydı. Bâzıları da aralarındaki uyum eksik olduğundan daha fazla plana karşı çıkıp sinirlenmemişlerdi. Sonra tribunus Publius Sempronius Tuditanus şöyle konuştu: "Son derece zalim ve haris düşmanın sizi esir almasını mı tercih edersiniz? Yoksa hakaret veya merhamete layık olduğunuzun anlaşılması için, 'Roma vatandaşı mı yoksa Latin müttefiki misiniz, sorusuna maruz kalmayı mı yeğlersiniz[115]. Eğer sizler gerçekten konsül Lucius Aemilius'un vatandaşlarıysanız, her bir kimse 'hayır böyle değil!' diye cevap verecek. Konsül Lucius Aemilius ve etrafında yığınlar oluşturan yerde serili yatmakta olan bütün kahramanlar alçakca bir hayatı kendilerine layık görmeyip şerefli bir ölümü tercih ettiler! Fakat günün ilk ışıkları ortalığı aydınlatmadan önce bizi hayretler içinde bırakıyor ve düşmanın daha büyük kuvvetleri yolumuzu engelliyerek bize mani oluyor. Kapılarımız da nizamsız bir biçimde ve karışıklık halinde çığlıklar atmakta olan bu adamlara karşı bir huruç hareketi yaparak onların arasına karışıp hücuma geçelim. Bir kılınçla ve cesur bir yürekle tek başına bir kimse, onların hiç de sık olmadığı bir yerden düşmanın arasına karışıp içinden geçebilir. Sık sıralar halinde dizildikleri yerde[116] sanki yolunuz üstünde hiçbir şey yokmuş gibi bu başıboş ve disiplinsiz kuvveti dağıtabilirsiniz. Bu nedenle kendiniz ve devletiniz için güven ve selamete kavuşmak istiyorsanız beni takip ediniz! "Bu sözler ağzından döküldükten sonra, kılıncını kavradı ve bir yürüyüş kolu tanzim ederek düşmanın ortasına iri adımlarla yürüdü[117]. Kendilerinin korunmamış sağ taraflarına Nunidialılar kargılarını fırlatmaya başladıkları zaman, Romalılar kalkanlarını sağ tarafa kaldırdılar[118]. Böylece onların hemen hemen altı yüz (600) kadarı[119] büyük ordugâha geçti. Buradan, kendi insanlarının daha büyük bir ana grubuyla birleştikten sonra, derhal Canusium'a yönelerek sağ-salim buraya ulaştılar. Üstesinden gelinen bütün bu şeyler, onların karar vermekteki ihtiyatları veya herhangi bir

kimsenin yetki ve selahiyetinden ziyade onların kendi yaratılışlarından veya tesadüfen ortaya çıkan bir cesaretin kendilerini teşvik etmesinden ortaya çıkmış oldu.

CAPUT 51

Hannibal'in kumandanları etrafında toplanarak zaferinden dolayı onu kutladılar. Geri kalanların hepsi artık büyük bir harbi sonuca ulaştırdığından, kendisinin dinlenip istirahat etmesi ve aynı zamanda yorgun ve bitap düşen askerlerinin o günün geri kalan kısmında ve ertesi gece dinlenmeleri hususunda Hannibal'i ikna ettiler. Fakat süvari kuvvetinin kumandanı Maharbal zaman kaybedilmemesi gerektiğinde ısrar etti. Şöyle bağırdı: "Hayır, bu muharebenin başarısı sizi gevşetmemeli, beş (5) gün içinde Capitol'de bir şölen yapacaksınız! Bunun arkasından; Romalıların sizin gelmek üzere olduğunuzu bilmeden önce burada olduğunuzu bilebilmeleri için süvariyle sizin önünüzden yürüyeceğim!" Hannibal'in aklı bu işe hemen yattığından bu düşünce ona son derece memnunluk verici ve son derece muazzam geldi. Böylece Maharbal'ın hüsnüniyetine övgüler yağdırdıktan sonra, onun tavsiyesini düşünüp taşınıp bir karara varmak için zamana ihtiyacı olduğu gerektiğini beyan etti. Sonra Maharbal'a şöyle dedi: "Gerçekte tanrılar aynı adama bütün hediyelerini vermeyecektir. Hannibal bir zaferin nasıl kazanıldığı biliyorsunuz. Fakat onu nasıl kullanacağınızı, nasıl faydalı olacağını bilmiyorsunuz." O günkü gecikmenin Roma'nın ve devletin güvenliğini korumuş olduğuna yeterli derecede inanılır.

Ertesi gün, gün ışığı etrafı aydınlatır aydınlatmaz, ganimet toplamak ve düşmanlar için bile korkunç, dehşet verici bir katliama bakmak üzere ilerlediler. Muharebe ya da bozgunda tesadüf ve kaderin biraraya getirdiği, fark gözetilmeden birbirine karışmış süvari ve piyade askerlerinin oluştuğu binlerce Romalı burada yerde uzanmış yatmaktaydı. Burada orada ölülerin arasında düşmanları tarafından kılıçtan geçirilmiş, şafağın verdiği serinlikle

yaralarının nabız gibi atmaya başladığı kanlı bir figür ansızın ortaya çıkıvermişti. Bazıları da kalçalarında ve tendonlarında kılınçla açılmış derin ve uzun yaralarla[120], boyun ve boğazları çıplak, kanlarının geri kalan son damlasını önderleri uğruna akıtan, şurada burada ölmekte olan veya henüz hayatta olan birkaç kişi bulundu. Bazıları yerde açılmış çukurlara başlarıyla gömülü bulundular. Görünüşe bakılırsa, galiba bu çukurları kendileri için açmışlardı. Yüzleri üzerindeki toprak ve kum onların nefeslerini kesmişti. Fakat bütün bu görünenlerden en fazla dikkati çeken ölü bir Romalının altından çıkarılan, ancak burnu ve kulakları ezilip sakatlanmış, hayatta kalmış bir Numidialıydı. Zira Romalı silahını elinde tutamadığından, düşmanını dişleriyle parçalarken öfke ve nefretin verdiği çılgınla son nefesini verip ölüp gitmişti[121].

CAPUT 52

Günün önemli bir bölümü ganimet toplamakla geçirildikten sonra, Hannibal küçük ordugâha hücum etmek üzere ilerledi. Yaptığı ilk şey nehirden onların irtibatını kesmek için bir siper yapmak oldu. Fakat Romalılar muharebe etmekten, uykusuzluktan ve aynı zamanda yaralarının verdiği ızdıraptan hepsi o denli yorgun düşmüşlerdi ki, ümit edilenin aksine çok kısa bir zamanda teslim oldular. Muahede şartları aşağıda belirtildiği şekilde düzenlendi: Romalılar silahlarını ve atlarını teslim edeceklerdi. Her Romalı için üç yüz (300), her müttefik için iki yüz (200), her köle için de yüz (100) denarii savaş fidyesi[122] verilecekti. Bu fidyenin ödenmesi halinde herbiri tek bir elbiseyle hür olarak gidecekti. Sonra onlar düşmanlarını ordugâha aldılar, şehirliler müttefiklerden ayrılarak, hepsi nöbete kondu. Buradaki gecikme sırasında, büyük ordugâhta yeterli cesaret ve kuvvete sahip bulunanlar dört bin (4000) piyade ve iki yüz (200) süvariye varan bir sayıda firar etmişlerdi. Bunların bir kısmı bir bütün halinde, bir kısmı da etrafa dağılarak, güveni hiç de az olmayan, kırlık alan üzerinden geçerek Canusium'a ulaşmışlardı. Yaralanmış ve korku içinde bulu-

nan ordugâh diğeriyle aynı şartlar altında düşmana teslim oldu[123]. Muazzam ganimet elde edildi. Atlardan, insanlardan başka, çoğunluğunu atların koşum takımlarının oluşturduğu gümüş vardı. Zira onlar bilhassa harb meydanındayken çok küçük levhalardan yapılmış zırh kullanıyorlardı. Ganimetin geri kalanının yağmalanmasından vazgeçildi. Sonra Hannibal ölülerin tek bir yere getirilerek gömülmesini emretti. Hemen hemen sekiz bin (8000) en cesur askerinin bunların arasında olduğu söylenir. Bazı tarihçiler Roma konsülünün de aranıp bulunduğunu ve ölüsünün defnedildiğini ifade ederler[124]. Canusium'a kaçanlara Busa isimli Apulia'lı bir kadın tarafından yardım edildi. Kasaba halkı ancak onları surların himayesi ve koruması altına almıştı. Fakat bu kadın onlara buğday, elbise ve yolda kullanacakları parayı temin etti. Bu kadının cömertliği ve alicenaplığı karşılığında, harbin sona ermesi üzerine, senato tarafından şereflendirildi[125].

CAPUT 53

Şimdi burada dört (4) askeri tribunus bulunuyordu. Birinci lejyonda babası önceki yıl diktatör olan Quintus Fabius Maximus, ikinci lejyonda Lucius Publicius Bibulus ve Publius Cornelius Scipio ve üçüncü lejyonda son zamanlarda aedilis olan Appius Claudius Pulcher, herkesin oy birliğiyle en yüksek yetki ve selahiyeti son derece genç Publius Scipio[126] ve Appius Claudius'a devrettiler. Bu ikisi yanlarında bulunan birkaç kişilik bir grubla genel durumu tartışıp müzakere ediyorlardı. Bu sırada sabık konsülün oğlu Publius Furius Philus içeri girdi ve onlara elden kaçırılmış bir ümite boş yere zaman harcamakta olduklarını anlattı. Devlet artık terkedilmiş ve vazgeçilmiş ve bir ölü gibi yas tutulmuştu. Başkanlarının Marcus Caelius Metellus olduğu genç asillerden birkaçı deniz ve gemilere bakıyorlardı. Bu gençler İtalya'yı terketmek ve birkaç krallığa iltica etmek üzere sığınmayı öneriyorlardı. Bir çok felaketin üstünde yeni bir sıkıntı getiren ve kendilerini dehşete düşüren bu haberler, anlamaz bir hayret ve şaşkınlıkla

onları duyanları yumruk vurulmuş gibi sersemletti. Fakat bu mesele üzerinde müzakerede bulunmak için bir meclis toplamak gerektiğini düşündükleri zaman, bu harbe kumanda etmesi önceden mukadder kılınan Scipio, bir meclisin görüşlerini alacak ortada bir mesele olmadığını belirtti. Bu büyük kötülüğün karşısında, bunu düşünüp taşınıp tartmak değil, cesur olmaları gerekliydi. Düşmanlardan devleti korumak ve kurtarmayı ne kadar çok arzu ediyorlarsa, o kadar çabuk silahlanmalı ve derhal kendisiyle birlikte gitmeliydiler. Gerçekte böyle düşüncelerin geçerli olduğu hiçbir düşman ordugahı yoktu. Scipio, sadece kendisini takip eden birkaç kişiyle Metellus'un yanına ilerledi. Burada kendisi hakkında bilgi verilen gençlerin toplandığını gördü. Müzakere ve müşavereye oturdukları zaman kılıncını başı üzerinde kaldırarak, "Ciddiyet ve vekârla yemin ediyorum" dedi. "Ben Roma Milletinin devletini boş bırakmayacağım, aynı şekilde hiçbir Roma vatandaşının böyle yapmasına müsaade etmeyeceğim. Eğer bile bile yalan konuşuyorsam, Iupiter Optimus Maximus beni, evimi, ailemi ve malımı mülkümü tamemen yokedebilir. Marcus Caelius, bu sözlerden sonra sizi ve kılıncını kınından çekmeye hazır olan diğerlerini çağırıyorum. Eğer herhangi bir kimse kılıncını çekmeyi reddederse, çekilmiş bu kılıncın kendisine karşı olacağını bilsin." Sanki onlar zafer kazanmış galip Hannibal'i görmüş gibi korkudan titreyerek, hepsi yemin ettiler. Sonra da kendilerini Scipio'nun muhafaza ve korunmasına teslim ettiler.

CAPUT 54

Canusium'da bu şeyler olup dururken, takriben dört bin beşyüz (4500) piyade ve süvari askeri Venusia'ya vasıl oldular. Bunlar firar halindeyken tarlalar arasından etrafa yayılmışlardı, ve konsüle gitmek için Venusia'ya ilerlemişlerdi. Bütün bu sakinler, iyilikle kabul edilebilecekleri ve gözetilebilecekleri çeşitli aileler arasına dağıtılmıştı. Her süvariye bir toga, bir elbise ve yirmi beş (25) savaş arabası fidyesi denilen denarius verildi. Yine Piyade başına,

burada ihtiyacı olacağı silahlarıyla birlikte, on (10) savaş arabası fidyesi denilen denarius verildi[127]. Bütün diğer meselelerde de, onlar misafirperverlikle muamele gördüler. Venusia halkı bu gayretlerinde, hem kasaba halkı olarak hem de bireysel olarak, bir Canusia'lı kadının dostça yaptığı işlerin altında kalmamalıydılar.

Fakat büyük kalabalık Busa üzerindeki yükü oldukça ağırlaştırmaya başlıyordu. Şimdi burada gerçekten on binlerce insan vardı[128]. Appius ve Scipio diğer konsülün hayatta olduğunu öğrendikleri zaman, yanlarında ne kadar süvari ve piyade olduğunu öğrenmesi için, bir haberci gönderdiler. Bu haberci aynı zamanda konsülün ordunun Venusia'ya getirilmesini mi yoksa Canusium'da kalmasını mı arzu ettiğini araştırıp öğrenecekti. Varro kendi askeri kuvvetlerini Canusium'a getirdi. Şimdi bir konsül ordusuna benzer şeylere sahiptiler ve silahlı olarak harb meydanında olmamalarına karşın, her durumda surların arkasında, düşmana karşı kendilerini müdafaa edecek görüneceklerdi.

Fakat Roma'da vatandaşların ve müttefiklerin acınacak geri kalanlarının hiç birinini hayatta kalmadığı ancak iki (2) konsülüyle ordunun tamamiyle tahrip edilip yokedildiği ve bütün askeri kuvvetlerin de bozulduğu bildirildi. Şehir zaptedildiğinde bile, Roma surları içinde bu denli korku ve şaşkınlık asla olmamıştı. Bu nedenle ben görevin eşit olmadığını itiraf edeceğim, burada gerçeğin yanında ufak kalacak tasvirlerle dolu bir anlatıma da sapmayacağım. Önceki yıl Trasumennus'da bir konsül ve ordusu yitirilmişti. Şimdi ise sadece bir diğerini takip eden bir darbe, bir hücum değil, fakat aynı zamanda bildirildiği kadarki gibi, her zaman için büyük olan bir felaket meydana geldi. İki konsül ve iki konsül ordusu kaybedilmişti. Burada hiçbir Roma ordugâhı, hiçbir Roma kumandanı veya askeri yoktu. Apulia'nın, Samnium'un ve hemen hemen bütün İtalya'nın sahibi Hannibal idi. Pek tabii ki bu kadar büyük bir orandaki felaketle tamemen yüz yüze gelmemiş başka bir kavim yoktu. Kartacalıların deniz savaşında uğradıkları Ege Adalarındaki felaketi bununla karşılaştırabilir misiniz? Bu felaketle onların moralleri o denli bozulmuştu ki Sicilya

ve Sardinia'dan vazgeçtiler, kendilerinin vergi ve haraç veren kişiler olmasına tahammül gösterdiler. Ya da sonradan Hannibal'in bile dayanamayıp çöküntüye uğradığı ve mağlup olduğu Afrika'daki yenilgiyi bununla mukayese edebilir misiniz? Az bir metanet göstermelerinden başka, bu felaketin karşılaştırılabileceği hiçbir durum veya görüş yoktur.

CAPUT 55

Praetor Publius Furius Philus ve Marcus Pomponius, Roma'nın müdafaası hakkında bir karara varmak üzere, Curia Hostilia'da senatoyu toplantıya çağırdı. Zira düşmanın kendi ordularını yok ettikten sonra, harbin sona ermesi için yapılacak tek işi olan Roma'yı kuşatmak üzere ilerleyeceklerinden hiç şüphe etmiyorlar ve düşmanın böyle davranacağını iyi biliyorlardı. Fakat derhal bu kadar büyük ve bu denli hesap edilemez bir tehlikenin ortasında kalınca, yeterli derecede iyi olabilecek bir planı işlerliğe koymayı dahi düşünemez oldular. Henüz kesin birşey bildirilmemesine karşın, kadınların çığlık, inilti ve gözyaşları kulakları sağır edercesine, fark gözetilmeksizin hem yaşayanları hem de ölenleri hemen her evde mateme boğdu. Sonra Quintus Fabius Maximus hafif teçhizatlı süvari askerlerinin Appia ve Latina yolu boyunca gönderilmesini teşvik etti. Aynı zamanda karşılaştıklarını iyice soruşturup tahkik etmelerini ileri sürdü. Zira burada hiç şüphesiz etrafa dağılarak gözden kaybolmuş ve firar ederek sıvışmış bazı kimseler bulunabilirdi. Bunlar orduların ve konsüllerin kaderleri üzerine bazı sözler edebilirlerdi. Ölümsüz tanrılar imparatorluğa merhamet göstererek onu gözeterek, bu kuvvetlerin bulunduğu yerdeki Roma ismini taşıyan geri kalanları bağışlamışlardı. Hannibal buraya muharebeden sonra gelmişti. Hannibal'in planları ne idi, ne yapmaktaydı ve ne yapacaktı bilinmiyordu. Bunları keşfedip öğrenmek ve bunların ne hususları olduğunu öğrenmenin faal geçler için bir görev olduğunu söyledi. Yeterli devlet memuru olmadığından, senatonun ileri gelenlerinin yap-

ması gereken şey buydu: Yani Roma'daki panik, korku, heyecan ve şaşkınlığı yatıştırmak ve bunu ortadan kaldırmak; Çocuklu kadınları cadde ve sokaklardan çekerek, bunların hepsini kendi evlerinde sakin sakin oturmaya zorlamak; Aileleri gözyaşı dökmekten ve yas tutmaktan menetmek; Roma'da baştan aşağı sessizlik ve huzuru sağlamak; Praetorların huzuruna getirilen bütün olayların habercilerini bakmak ve gözetmek zira kendisiyle ilgili haberleri herbir kimsenin evinde beklemesi gerekliydi; Bundan başka, Roma'yı herhangi bir kimsenin terketmesine mani olmak üzere kapılara nöbetçiler yerleştirmek; Halkın geri kalan bütün ümitlerini Roma'nın ve Roma'nın surlarının güvenliğine, onların himayesine bağlamak. Karışıklık ve kalabalık yavaş yavaş yatışmaya başlayınca, senatonun ileri gelenlerinin tekrar toplanmaları ve Roma'nın nasıl müdafaa edilmesi gerektiğini görüşüp bir karara varmaları zorunlu oldu.

CAPUT 56

Bu öneriyi müzakere etmeksizin hepsi kabul ettikten ve devlet memurları Forum'daki kalabalığı dağıttıktan sonra, senatonun ileri gelenleri henüz gürültü ve karışıklığın yatışmadığı değişik istikametlere dağılmışlardı. Bundan sonra konsül Lucius Aemilius'un ve ordusunun yokedildiğini bildiren, konsül Gaius Terentius'dan bir mektup geldi. Bu sırada Lucius Aemilius, sanki denizde bir fırtına sonrası gibi, bu büyük felaketin yıkıntılarını toplayarak bizzat Canusium'da bulunuyordu. Yanında kendisine tahsis edilmemiş ve düzenlenip disipline sokulmamış aşağı yukarı on bin (10000) asker vardı. Fenikeliler Cannae'da oturmaktaydılar. Bunlar ne bir zafer kazananın ruhunu ne de büyük bir kumandanın davranışını göstermeksizin, esirlerinin fidyesi ve ganimetin geri kalanı üzerinde sıkı bir pazarlığa girişmişlerdi.

Sonra evden eve kayıpların bildirimi yapılarak her birinin uğradığı felaket açığa çıkarıldı. Bütün Roma baştan başa o denli gözyaşı ve mateme boğuldu ki yıllık Ceres ayinlerinin ihmal edilme-

sine neden oldu. Çünkü bu merasim kederli ve yas tutan kişiler tarafından icra edilemezdi, bu sırada burada keder ve yasdan mahrım edilmemiş tek bir evli ve çocuklu kadın yoktu. Böylece, diğer resmi ve özel merasim ve ayinlerin ihmal edilmemesi için, senato bu yas tutma süresinin otuz (30) günü geçmemesine karar verdi[129].

Fakat Roma'daki korku ve şaşkınlık yatışınca ve senatonun ileri gelenleri senatoya çağrılınca, propraetor Titus Otacilius'dan, Sicilya'dan bir başka mektup geldi. Bu kişi Hiero'nun krallığının Kartaca donanması tarafınadn yakılıp-yıkılıp yağma edildiğini ve Hiero'nun yardım için müracaatına cevap vereceği zaman, Ege Adalarından uzakta tam teçhizatlı bir donanmanın hazır durmakta olduğu haberini almıştı. Fenikeliler, Syracusae kıyılarına yardım için kendisinin geri döndüğünü farkederlerse, derhal Lilybaeum ve Roma eyaletinin geri kalan bölümü üzerine ginebilirlerdi. Eğer müttefikleri olan kralı korumayı istiyor ve arzu ediyorlarsa, bir donanma lüzumluydu[130].

CAPUT 57

Konsülden mektuplar gelince ve praetor bunları okuyunc,a senato Ostia'daki donanmaya kumanda eden praetor Marcus Claudius'u[131] Canusium'a göndermeye karar verdi. Aynı zamanda konsüle orduyu praetora devretmesini ve devletin menfaatine uygun en kısa zamanda Roma'ya dönmesini yazmayı kararlaştırdılar. Onlar sadece karşı karşıya kaldıkları büyük felaketlerle değil, aynı zamanda çok sayıda alamet ve işaretlerle de korku ve dehşete kapılmışlardı. Bu alametlerin özellikle iki (2) Vesta rahibesinin, Opimia ve Florentia'nın iffetsizliğinden dolayı suçlu görülmesinden kaynaklandığı düşünülmüştü. Bunlardan birisi, adet olduğu üzere, diri diri gömülmüştü. Bu rahibe Collina Kapısı yakınlarına gömülmüştü. Diğeri ise intihar etmişti. Rahiplerin bir katibi olan Lucius Cantilius -şimdi rahiplerden daha aşağı mevkide bulunan biri diye isimlendirilen- Florentia ile birlikte suçlu bulunmuştu.

Pontifex Maximus yani başrahip onu Comitium'da o kadar vahşi ve acımasızca kamçılamıştı ki, bu onun son nefesini vermesine dek sürmüştü. Bu kadar talihsizliğin ortasında bir de bu kirletme ve murdarlık[132] mevcut olduğundan, her zaman böyle durumlarda olduğu üzere bir alametle mucizeye dönüşmüştü. Decemvirlere Sibylla Kitaplarına müracaat etmeleri emredildi ve Quintus Fabius Pictor[133] Delphi'ye gönderildi. Bu kişi hangi dua ve niyazlarla tanrıları teskin edip onların teveccühünü kazanabilecekleri kehaneti araştırıp öğrenecek ve bütün bu felaketleri sona erdirecek şeyin ne olduğunu tetkik edecekti. Bu arada, Kader Kitaplarının doğrultusunda bazı alışılmışın dışında kurbanlar sunuldu. Diğerleri arasında, bir Gallia'lı kadın ve erkek ile bir Yunanlı kadın ve erkek, taşlarla örülmüş bir yerde Sürü Pazarına canlı canlı gömüldü. Roma ruhuna hiç uymayan bir kurban sunma olan, insan kurban etme şimdiye kadar hiç yoktu[134].

Tanrıların şimdi yeterli derecede sakinleştiğini ve teskin edildiğini farzederek, Marcus Claudius Marcellus donanmasıyla kaydettiği bin beş yüz (1500) askerini, Roma'yı müdafaa etmek üzere, Ostia'dan Roma'ya gönderdi. Askeri tribunusların kumandası altında bir deniz lejyonunu -bu lejyon üçüncüydü[105]- kendisinden önce gönderilen, donanmayı meslekdaşı Publius Furius Philus'a bıraktı ve bir kaç gün gün sonra acele bir yürüyüşle Canusium'a ilerledi. Sonra senato bir diktatör tayin edilmesini tasdik etti. Bu göreve Marcus Iunius Brutus atandı ve atlıların başına da Tiberius Sempronius seçildi. Mecburi olarak asker toplanacağını ilan ederek, on yedi (17) yaşın üstündeki gençleri askere kaydettiler. Bunlar arasında hâlâ koyu menekşe moru bordürlü çocukluk elbisesini giyen yaşı daha küçükler bile vardı. Bu kaydedilen çocuk yaşdaki askerlerden dört (4) lejyon ve bin (1000) atlı meydana getirdiler. Aynı zamanda antlaşmada belirtildiği üzere, müttefiklere ve Latinlere askerlerini almak için adamlar gönderdiler. Silahların, mızrakların ve diğer teçhizatın hazırlanması için emir verdiler. Düşmanların eski ganimetlerini mabetlerden ve büyük binaların kapıları önündeki revaklardan indirdiler. Askere yeni kay-

dedilenler, hür insanların azlığı ve zaman kıtlığı yüzünden garip görünüşlü elbiseler giymişlerdi. Zira devlet hazinesinden elde ettikleri parayla, sekiz bin genç ve bünyesi sağlam iri yapılı cesur köle satın aldılar. İlkin bunların her birine tek tek kendilerine askerlek etmeye istekli olup olmadıklarını sormuşlardı. Az bir fiatla harb esirlerini fidye karşılığı esaretten kurtarabileceklerine karşın, asker olarak bu köleleri tercih ettiler.

CAPUT 58

Zira Hannibal Cannae'daki bu büyük zaferinden sonra, henüz muharebe yapmakta olan bir kimsenin plan ve projelerinden ziyade zafer kazanan bir galibin planlarıyla daha çok ilgilenmeye ve bunlarla meşgul olmaya başladı. Harb esirlerini biraraya toplayarak ve onları iki (2) gruba ayırarak, müttefiklere birkaç kibar ve müşfik sözle hitap etti. Sonra onları daha önce de Trebia ve Trasumennus Gölü'nde yaptığı gibi, fidye almaksızın terhis etti. Sonra Hannibal Romalıları da çağırdı ve daha önce hiç göstermediği bir yumuşaklık ve latiflikle onlarla konuştu. Kendilerini imha ederek yeryüzünden silmek için harb yapmadığını, ancak şeref ve hakimiyet kazanmak için mücadele ettiğini söyledi. Kendi ataları Romalıların cesaretine boyun eğmişlerdi ve Hannibal bunun karşılığında onları kendi şansının yaver gitmesine ve cesaretine boyun eğdirmeye zorlamaya uğraşıp mücadele ediyordu. Bu nedenle esirlere fidye vererek kurtarmaları için onlara bir şans tanıyabilirdi ve esirlerin fidye ücretini, her süvari için beş yüz (500) savaş arabası gümüş sikkesi, her piyade için üç yüz savaş arabası gümüş sikkesi ve her köle için de yüz (100) savaş arabası gümüş sikkesi yani gümüş denarius olarak tespit edebilirdi. Bu süvarilerin vermeye razı oldukları fidyeye büyük bir ilave olmasına karşın, muahedenin herbir şartını sevinç ve memnuniyetle kabul ettiler. Roma'da senatoya gitmek üzere esirlerin kendi aralarından on (10) temsilci seçmelerine karar verildi. Hannibal esirlerin geri döneceklerine yemin etmelerinden başka, onların sadakati ve

hüsnüniyeti için başka herhangi bir taahhütte bulunmadı. Kartacalı asil Carthalo onlarla birlikte gönderildi. Eğer bu şahıs Romalıların sulha meyilli olduğunu görürse, sulh şartlarını ileri sürebilecekti. Elçiler henüz ordugâhtan ayrılmamışlardı. Bu sırada tamamiyle Roma karakter ve zekasına ters düşen bir arkadaş, yemininden kendisini kurtarıp arıtmak için, sanki birşey unutmuş gibi tekrar ordugâha döndü ve karanlık basmadan önce kendi arkadaş grubuna yetişti. Elçilerin gelmekte olduğu haberi Roma'ya ulaştığında, Carthalo'goyu yolda karşılamak ve Diktatörün adına karanlık basmadan önce Roma ülkesinden ayrılması için onu ikaz etmek üzere bir lictor[136] gönderildi.

CAPUT 59

Esirlerin elçilerini diktatör senatoya kabul etti ve onların başkanları konuşmasını şöyle sürdürdü: "Marcus Iunius ve senatonun ileri gelenleri, harb esirlerine sizinkinden daha az kıymet veren ve hürmetsizlik eden hiçbir devlet olmadığından bizler habersiz değiliz. Fakat bizler davamızı önemsedikçe, sizin bizi ihmalinizden başka düşmanın kudreti ve yetki-selahiyeti altına girmeye hiç hak kazanmış kimse olmayacaktır. Zira bizler harb meydanındaki korkuyla kılınçlarımızı teslim etmedik, fakat ölülerin vücutlarının meydana getirdiği yığınlar üstünde durarak, mücadeleyi gece karanlığı çökene dek sürdürdük ve sonra ordugâhımıza geri döndük. Muharebe etmekten ve vücudumuzdaki yaralardan bitip tükenmemize karşın, günün geri kalan bölümünde ve bunu takibeden gece siperlerle çevrilmiş yeri müdafaa ettik. Ertesi gün zafer kazanmış bir ordu tarafından kuşatıldık. Düşmanın arasından bir huruç hareketi yaparak ileri atılmak için artık herhangi bir ümit kalmamıştı. Askeri kuvvetimizden kırk bini (40000) öldürüldüğünde bunun bir şerefsizlik olmadığını düşünüyorduk. Cannae muharebesinden birkaç Roma askeri hayatta kalabilmişti. Sonunda serbest kalabileceğimiz fidyenin ücreti üzerinde bir taahhütte bulunduk ve artık bize hiç bir yardımı olmayacak silah-

larımızı düşmana teslim ettik. Hattat atalarımız bile -böyle işitmiştik- kendilerini Gallialılardan altın karşılığında kurtarmışlardı. Sizin babalarınız, sulh şartlarına şiddetle karşı çıkmalarına rağmen, esirleri fidye karşılığında kurtarmak için Tarentum'a elçiler gönderdiler. Ne Alia'da Gallialılarla yapılan muharebe ne de Heracleada Pyrrhus'la olan muharebe, korkak ve namert bir firardan ziyade bu kadar büyük katliamın kötü şöhretine borçlu değildir. Cannae'da ovalar Romalıların cansız bedenlerinin oluşturduğu yığınlarla örtülüdür. Eğer bizler hayatta kalmışsak, bu sadece düşmanlarımızın kılınçlarının körlenmiş ve kuvvetlerinin katliamla harcanmış olmasındandır. Asla hiç bir muharebede bulunmamış, ancak nöbetçi olarak ordugahta bırakılmış bizlerden bazıları da vardır. Bu kişiler ordugahın teslim olması üzerine düşman eline geçmişlerdir.

Herhangi bir vatandaşın ya da silah arkadaşının[137] talihinin yaver gitmesine veya durumunun iyi olmasına gıpta ettiğimi ve kızdığımı, ne de bir başkasının düşüşüne güvenerek yükselebileceğimi düşünmeyin. Fakat -ayağına çabukluğun ve koşmanın bir mükafatı olmadıkça çoğu silahsız ve muharebeden kaçan kişiler değildir. Bunlar Venusia veya Canusium'a ulaşıncaya dek hiç durmadılar. Kendilerini bizim üstümüzde kabul edebilirler veya bizden ziyade kendilerinin devletin daha iyi koruyucuları olduklarını söyleyerek övünebilirlerdi. Hem onlarda hem bizde iyi ve değerli askerler bulabilirsiniz. Fakat bizler ülkemizi müdafaa etmek hususunda onlardan daha da istekli ve haris olacağız. Çünkü o ülkeyi kurtarmamız ve yeniden eski haline kavuşturmamız için sizin kibarlığınız ve hüsnüniyetinize medyun olacağız. Sizler her yaşda ve her durumda asker toplamaktasınız. Sekiz bin (8000) kölenin silahlanmakta olduğunu işittim. Bizim sayımız da bundan daha az değildir ve bizim fidyemiz de sizin satın almanızdan daha fiyatlı ve kıymetli olmayacaktır. Roma adına bir hakaret olabileceğinden onların ve sizin değerleriniz arasında bir mukayese yapmayacağım. Senatonun ileri gelenleri bu konu hakkında müzakerede bulunduğunuz zaman, bir noktaya dikkatini-

zi çekmenizi ileri süreceğim: Eğer bizim hakkımızda şayet sert ve acımasız olmayı arzu ediyorsanız ve buna meyilli iseniz -ki buna hiç de müstahak değiliz- bizi hangi düşmana terkedeceksiniz? Esirlerine bir misafir muamelesi yapan bir Pyrrhus'a mı yoksa hırs ve zalimliğinin artarak büyümesinin önüne güçlükle geçilebilecek bir barbar veya Fenikeliye mi teslim edeceksiniz? Eğer vatandaşlarımızın bir rezaleti olan sefaletin zincirlerini görebiliyorsanız muhakkak ki bu manzara, Cannae'daki meydan muharebesinde katledilip yatan lejyonları görmenizden hiç de az olmayan bir esaslılıkla size mutlaka hareket edebilir. Sizler birşey görebilirsiniz -Curia'nın girişinde sizin kararınızı beklemekte olan akrabalarımızın keder ve gözyaşları. Bu kalabalık bizim için ve bulunmayanlar için bu denli merak ve endişe içindeyken, bu insanların kendi hayat ve hürriyetlerinin dengede olduğunu hissetmeleri gerektiğini düşünebilir misiniz? Eğer Hannibal -Tanrılar bana yardımcı olsun!- bize merhamet göstermek için, kendi tabiatına karşı gelmeyi bizzat isterse, fidye verilerek hürriyete kavuşmanın aşağılayıcı birşey olduğunu size gösterebildiğimiz takdirde, yine de hayatı değersiz bir nimet, bir lütuf sayabiliriz. Bir zamanlar Pyrrhus'un vergiden muaf olarak gitmelerine müsaade ettiği birkaç esir Roma'ya geri döndü. Fakat onlar, kendilerini fidye vererek kurtarmak için gönderdiğiniz, devletin ileri gelen kişileri olan elçilerle geri geldiler. Bir vatandaş olarak memleketime geri dönmek için üç yüz (300) sestres[138] değerinde kıymet verilmeyen ben miyim? Senatonun ileri gelen kişileri, her bir kimse kendine göre düşünür. Hayatımın ve şahsımın tehlikede olduğunu biliyorum. Fakat sizin suçlu bulmanız ve red cevabı vermeniz altında buradan ayrılmamamız için, şerefime gelen daha çok tehlikeden sıkıntı ve üzüntü çekmekteyim, ıstırap içindeyim. Çünkü fiat üzerinde hasis davrandığınıza insanlar ve dünya hiçbir zaman inanmayacak."

CAPUT 60

Esirlerin elçilerinin başı konuşmasını bitirir bitirmez, Comitium'da toplanan kalabalık kederli çığlıklar atmaya ve üzüntüyle bağırmaya başladı. Ellerini Curia'ya doğru kaldırarak oğullarını, kardeşlerini ve akrabalarını kendilerine iade etmeleri için senatörlere yalvarıp ricada bulundular. Hatta kadınlar bile korkuları ve içinde bulundukları muhtaç durumları nedeniyle, Forum'da erkeklerin oluşturduğu kalabalığa karışmak üzere sürüklenmişlerdi[139]. Senato yabancılardan temizlendi ve tekrar müzakerelere başlandı. Fikirler ayrılıklar göstermişti. Bir kısmı esirleri fidye karşılığında kurtarmak için resmi bir fiyat konmasında birleşiyorlardı. Bir kısmının durumları nedeniyle harcayacakları paraları yoktu, fakat bireysel olarak fidye vererek esaretten kurtarmaya mani olmamışlarve olmayacaklardı. Ellerinde paraları olmasalar bile, kayıplara karşı kefiller ve gayri menkul rehinleri alarak halkı göz hapsinde bulundurup, devlet hazinesinden kendilerine faiz karşılığında ödünç para verilmesini önerdiler. Sonra, her zaman görüldüğü gibi, çok sert ve eski kafalı bir kimse olan Titus Manlius Torquatus fikri alınmak üzere çağrıldı ve şu şekilde konuştu:

Eğer, düşmanlarımızın elinde onların davasını müdafaa etmede onların temsilcileri esirlerin fidye karşılığında serbest bırakıldığını sormaktan memnun kalmışlarsa, onlardan herhangi birine akseden birşey olmaksızın, benim de söyleyecek birkaç sözüm olacaktır. Zira atalarımızın geleneklerine sıkı sıkı sarılmaktan ve askeri disiplin ve idare için gerekli bir dersi öğretmekten başka, neye ihtiyacım olabilir? Şimdi ise, düşmana teslim olmaktan övündüklerinden ve sadece muharebede düşman tarafından esir edilenlerin değil, aynı zamanda Venusia ve Canusium'a vasıl olanların ve bizzat konsül Gaius Terentius'un bile salıverilmemesi tercih edildiğinden, onların herhangi bir kısmının burada muhafaza edilip tedbir olarak saklandığından haberiniz olmadığına müsaade etmeyeceğim, ey senatonun ileri gelen kişileri. Söyleyeceğim şeyleri, bir insanın korkaklığına veya cesaretine en selahiyetli şahit olan bizzat ordunun huzurunda Canusium'da, ya hiç olmasza

burada bizimle bulunan Sempronius'un önünde söyleyebilmek isterim. Öteki insanlar da onun önderliğini ve kumandasını takip etmiş olsalardı, bugün düşmanımız elinde esir değil, bir Roma ordugâhında asker olabileceklerdi. Fakat düşman muharebe yapmaktan yorgun düştüğünde ve zaferleri nedeniyle memnun kaldığında ve sevinç alametleri gösterdiğinde, onların büyük bir çoğunluğu ordugâhlarına geri dönmüştü ve geceyi bir huruç hareketi için serbest bırakmışlardı. Düşmanın sık aralıklarla dizilmiş harb safı arasından, yedi bin (7000) silahlı askerin geçmeye mecbur kalmasına karşın, onlar ne bizzat bunu yapmaya teşebbüs ettiler, ne de bir diğerini takip etmeye istekli göründüler. Bütün gece boyunca Publius Sempronius Tuditanus onlara tavsiyede bulunmaktan vazgeçmedi ve düşmanlarının sadece birkaçı ordugâhın yakınındayken, herşey sessiz ve sakinken, karanlık onların teşebbüslerini gizlerken, onlara önderlik etmesine müsaade etmeleri için onları teşvik etti. Gün ağarmadan, kendilerinin müttefiklerin şehirleri arasında güvenli bir yere ulaşabileceklerini ifade etti. Büyük babalarımızın hatıraları içinde, askeri tribunus Publius Decius'un Samnium'da olduğunu söylemişti; ya da Marcus Calpurnius Flamma, daha önceki Kartaca Savaşında bizler gençken, düşmanın tam ortasında yükselen bir tepeyi almak için üç yüz (300) gönüllü askere kumanda ettiği bir sırada: 'Askerler ölüme gidelim ve ölümümüzle kuşatılan lejyonları kurtaralım' dedi. Publius Sempronius bunu söylemiş olsaydı, bu denli cesur bir kahramanlıktan pay almak için hiçbir kimse ortaya çıkmazsa, Romalılardan hiç söz etmemek için sizin doğruyu söylediğinizi zannetmezdim. Fakat o sizi güvenli olmaktan daha çok şöhrete götüren yolu göstermektedir. Sizleri ülkenize, ana-babalarınıza, karılarınıza ve çocuklarınıza iade etmeyi önermektedir. Sizler ruhunuzun bile korunmuş olmasından yoksunsunuz! Vatanınız uğruna ölmeniz gerekirse ne yapabilirsiniz? Elli bin (50000) Roma vatandaşı ve müttefik bizzat o gün sizin etrafınızda kılınçtan geçirilmiş bir halde yatıyordu. Eğer bu denli cesur örnekler sizi harekete geçiremezse, hiçbir şey geçiremez. Eğer bu korku ve dehşet uyandırıcı katliam hayatınızı anlamsız kılmazsa hiçbir şey anlamsız kılmaz. Sizler

hür ve sağ-salim olduğunuz müddetçe vatanınızdan vazgeçmeyin onu özleyin. Vatanınızı özlerken, sizler onun vatandaşıyken, o sizlerin vatanıyken onu özleyin ve arzu edin. Şimdi sizin özleminiz çok geç kalmıştır. Kartacalıların kölesi durumuna geçen sizler vatandaşlık haklarınızı kaybederek, kendi durumunuzu önceden hazırlamış oldunuz. Korkaklığınız ve alçaklığınızla önceden tayin ettiğiniz duruma fidye vererek geri dönebileceğinizi düşünüyor musunuz? Vatandaşınız Publius Sempronius silahlanmanızı ve kendisini takip etmenizi emrettiği zaman onu dinlemiyebilirsiniz. Fakat biraz sonra, Hannibal ordugâha ihanet etmenizi ve silahlarınızı teslim etmenizi emrettiğinde onu dinlediniz. Fakat neden onlara karşı bir suçla itham edilebildiğimde, bu insanların korkaklığından mesul tutularak suçlanayım? Çünkü onlar sadece kendilerine iyi tavsiyede bulunan bir kimseyi takip etmeyi reddetmekle kalmadılar, fakat aynı zamanda onun işini bozmaya ve ona mani olmaya teşebbüs ettiler. Bu kahraman kişiler kılınçlarını kınından çekmeye ve yollarından bu korkakları defetmeye mecbur kaldılar. Evet, Publius Sempronius düşman taburu arasından ileri atılmadan önce, Roma vatandaşlarının taburu arasından ileri atılıp onları yarması gerekmektedir! Bunlar gibi vatandaşları tekrar kazanmayı ülkeniz isteyebilir mi? Eğer diğerleri de bunlara benzemişlerse, ülkeniz Cannae'da çarpışmış bütün kişilerden bugün tek bir vatandaşa sahip olmayabilir. Yedi bin (7000) askerden, altı bini (6000) hür ve silahlı olarak, ileriye atılarak ülkelerine geri dönmek için yeterli derecede cesaretliydiler. Bu altı bin kişi düşmanın herhangi bir karşı koymasına da maruz kalmadı. Sayıca hemen hemen iki (2) lejyona ulaşmış olsalardı, yürüyüşlerinin ne kadar güvenli olabileceğini düşündünüz mü? Senatonun ileri gelenleri, bugün Canusium'da yirmi bin (20000) silahlı cesur ve sadık askere sahip olabilirdiniz. Zira cesur oldukları güçlükle ileri sürülebilecek bu insanlar şimdi nasıl iyi ve sadık olabilir? Bir huruç hareketi yapmak için arkadaşlarını engellemeye teşebbüs ettiklerinden, bir huruç hareketi için dostlarına yardım ettiklerine kim inanabilir? Ya da cesaretlerinin şöhreti ve güveniyle onları kazanmış olanlara garazları olmadığına kim inanabilir? Böyle

yaptıklarını bilerek, korku ve korkaklık onların kendi şerefsizliklerine hizmetin nedeni oldu. Gece karanlığında firar etme şansına sahiptiler. Fakat çadırlarının içinde gizlenmeyi, günün ağarmasını ve düşmanı beklemeyi tercih ettiler. Bir huruç hareketi için cesaretten yoksun olmalarına karşın, acaba ordugâhı cesurca müdafaa edecek kadar yürekli değil miydiler? Belki birçok günler ve geceler boyunca muhasara edildiler ve kılınçlarıyla siperlerini korudular ve aynı zamanda siperlerin içinde kendilerini müdafaa ettiler. Bu son derece güç şeylere katlandıktan sonra, yaşamın herbir yardımından vazgeçtiler. Açlıktan kuvvetleri o denli azalmıştı ki, kalkanlarını artık kaldıramaz olmuşlardı. İnsan naturasının bu hayati zaruri ihtiyaçlarının noksanlığı nedeniyle yenildiler, aski takdirde silah gücüyle yenilmediler. Düşman sipere yaklaştığında gün ağarmıştı. Gün ağardıktan iki (2) saat geçmeden önce, hiçbir muharebe fırsatını denemeksizin, silahlarını ve kendilerini düşmana teslim ettiler. İki (2) gün boyunca bu insanların kahramanlık serüveni böyle cereyan etti. Harb safında süratle durmaları muharebeye başlamaları gerektiğinde, ordugâhlarına kaçtılar. Tahkimatları için döğüşmeleri gerektiğinde, harb meydanında veya siperlerin ardında değersiz birşeymiş gibi, ordugâhı teslim ettiler. Fidye karşılığında sizleri kurtarabileceğimizi düşünüyor musunuz? Ordugâhınızdan çıkarak ileri atılmak vakti geldiği zaman, tereddüt ettiniz ve orada durdunuz. Durmanız ve kılınçlarınızla ordugâhı müdafaa etmeniz gerekli olduğunda, ordugâhı, silahlarınızı ve hatta kendinizi düşmana teslim ettiniz! Hayır, senatonun ileri gelen kişileri, bu insanların fidye karşılığında kurtarılmasını tasvip etmeyeceğim. Diğerleri ise ordugâhtan düşmanın ortasına kadar ilerleyip bir huruç hareketi yaparak ve son derece bir cesaret örneği sergileyerek mücadele edip Hannibal'e teslim olanların ülkelerine geri verilmesi için fidyelerinin ödenmesini uygun görmekteyim."

CAPUT 61

Manlius'un konuşmasından sonra, senatörlerin çoğunun da esirler arasında akrabaları bulunmasına ve bundan başka eski devirlerden itibaren harbin esirler için son derece az önem verildiğine devlet örnek teşkil etmesine karşın, talep edilen meblağın büyüklüğüyle harekete geçtiler. Esirleri yeniden kazanmak ve onları askerlik için silahlandırmak için şimdi devlet hazinesinden ağır bir meblağ çektiklerinden ya da Hannibal'e para temin ederek[140] devlet hazinesini bitirmek istemediklerinden değil, onun en çok ihtiyaçları olduğu zaman için durması söylentisi yayılmıştı. Harb esirlerinin fidye karşılığı hürriyetlerine kavuşarak düşınan elinden kurtarılamacağına dair sert bir cevap gelince ve bu nedenle vatadaşların bir çoğunun kaybından doğan eskilere yeni bir keder daha eklenince, kalabalık gözyaşları ve feryat-figanlar arasında kapıya doğru elçileri takip etti. Onlardan biri, düşmanın ordugahına hilekarlıkla geri döndüğünden yemininden caymış gibi görünerek, evine gitmek üzere ayrıldı. Bunun belli olmasından ve senatörlere bildirilmesinden sonra hemen, onun yakalanarak Hannibal'e göre götürülmek üzere nöbetçiler tayin edilmesine oybirliğiyle karar verdiler.

Harb esirlerine ilişkin başka bir söylenti[141] de mevcuttur: İlkin on (10) elçi geldi ve senato onları Roma'ya kabul edip etmeme hususunda tereddüt gösterdikten sonra, senatonun kendilerini hiç dinlemiyeceği kaydı ile bu elçileri şehre alıp kabul ettiler. Sonra, hepsinin ümit ettiğinden daha ziyade geciktiklerinden, Lucius Scribonius, Gaius Calpurnius ve Lucius Manlius adında bunlara katılan üç (3) diğer elçi geldi. En nihayet pleb tribunusu Scribonius'un[142] akrabaları tarafından, harb esirlerinin fidye karşılığında kurtarılması için bir ayaklanma yapıldı. Fakat bu ayaklanma ve tahrik bastırıldı. Yeni üç (3) elçi şimdi Hannibal'e geri dönmüşlerdi. Fakat eski on (10) elçi Roma'da kaldı. Bunlar harb esirleri adına kararı yeniden gözden geçirme bahanesi altında, yolculaklarına başladıktan sonra, Hannibal'in ordugâhına geri gelmekle yükümlülüklerinden kurtulmuş olduklarını iddia ettiler. Onları tes-

lim etmek hususunda bir öneri senatoda hararetle müzakere edildi ve sadece birkaç oyla kaybedildi.Bununla beraber daha sonraki censorların idaresi altında bu on elçi günahkarlığın ve şerefsizliğin her yönüyle o denli mağlup edildi ki, onlardan bazıları derhal intihar etti ve diğerleri de hayatlarının bütün geri kalan döneminde, sadece Forum'dan değil, birinin söylediğine göre, gün ışığından ve umumi yollardan bile sakınıp kaçmak zorunda kaldılar. Gerçeği meydana çıkarmaktan ziyade, yazarların bu denli birbirine muhalif olması çok daha hayret verici birşeydir.

Bu felaket diğerlerinin kendi yanında çok basit ve sade kalabileceği büyük boyutlara ulaşmıştı. Cannae Savaşı gününe kadar metanetle bağlı kaldıkları ve sıkı sıkı sarıldıkları müttefiklerin sadakati şimdi artık dalgalanmaya başlamıştı. Zira böyle davranmalarının, devletten bütün ümidlerini kesmelerinden başka elbette bir diğer nedeni yoktu. İsyana kalkışan kavimler şimdi bu zikredilenlerdi: Campanialılar, Atellani kavmi, Calatini kavmi, Hirpini kavmi, Apulialılar'ın bir kısmı, Pentri kavminden başka bütün Samnitler, bütün Bruttii kavmi, Lucanialılar ve bunlardan başka Uzentini ve bütün Gallia Cisalpinalılarla birlikte Greklerin sahilde bulunanlarının hepsi yani Tarentumlular, Metapontinumlular, Crotonlular ve Locri kavmine mensup olmanlar[143] Fakat bu felaketler ve müttefiklerin yavaş yavaş çekilmesi, Romalıların hiçbir yerde sulhu aklına getirmesine neden olmadı. Ne konsülün Roma'ya gelmesinden önce, ne de onun Roma'ya gelişinden sonra katlanmış oldukları felaket hakkında insanların düşünceleri bir daha değişmedi. O sıralar vatandaşların kalpleri o denli ceraset ve mertlikle doluydu ki, konsül başlıca kendisinin sorumlu olduğu mağlubiyetten geri dönmekteyken, her çeşit ve her sınıftan insanların oluşturduğu kalabalık bir grup onu karşılamak üzere gitti. Devletten ümidini kesmediği ve meyusluğa kapılmadığı için kendisine teşekkür ve teveccühlerini sundular. Bununla beraber, Kartacalıların kumandanı olmuşsa katlanması gereken ve zorunlu tutulacağı hiçbir cezayla cezalandırılmayacaktı[144].

BATTLE ACCORDING TO FUCHS AND OTHERS

Miles

Kilometres

Borghetto

Passignano

P. del Macerone

I. Minore

Isola Maggiore

L A K E   T R A S U M E N N U S

259 M. above sea-level

Torricella

Monte del Lago

Magione

Tuoro

Pieve Confini

C. Pieroni

5. BATTLE OF LAKE TRASUMENNUS

217 B.C.

Carthaginians *Romans.*

Miles

0 ½ 1 2 3

Kilometres

0 1 2 3 4 5

Adapted from Kromayer-Veith, Schlachten-Atlas, published by H. Wagner & E. Debes, Leipzig.

Stanford's Geographical Establishment, London.

6. CALLICULA & GERUNIUM

Miles

Kilometres

Abruzzi

Aufidena (Castel di Sangro)

Bovianum

Hannibal 217

Larinum (Larino)

Teanum

Casacalenda

Fabius 217

Hannibal

Minucius

Colle d'Armi

Gerunium

Isernia

Venafrum

Bovianum (Bojano)

Campobasso

Lucaria (Lucera)

Fabius 217

Aecae (Troja)

Rocca

Fabius 217

Monfina

Teanum

Cales (Calvi)

Combulteria

Telesia

Calor

Allifae

Beneventum

Capua

Casilinum (Capua)

Saticula (S. Agata de Goti)

Acquum Tuticum

Vibinum (Bovino)

Fabius 215

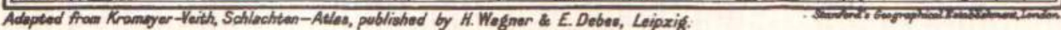
Campus Stellas

Ager Falernus

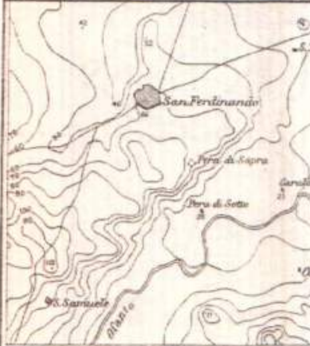
Sinuessa

Volturno

Samnites



7. BATTLE OF CANNAE



Adapted from Kromayer-Veith, Schlachten-Atlas, published by H. Wagner & E. Debes, Leipzig.

Stanford's Geographical Establishment, London.

NOTLAR

1- Polybius, Hannibal'in değişik yaşdaki kişilerin görünüşüne uygun boyalı çok sayıda perukası olduğunu ifade eder. Hiç durmadan bunları değiştirmeye devam ederken, aynı zamanda perukaya uygun elbise de giyer. Öyleki sadece onu biraz önce görenler değil, fakat kendi samimi dostları bile tanımakta güçlük çeker. (III. xxxviii, Paton'un çevirisi.) Livius teknik ya da ağır başlı olmayan bir sözcüğü müphem kullanmayı tercih eder.

2- Flaminius'un düşmanları gerçekte onun bir konsül olmadığını iddia ettiler. Bu göreve seçilmesine karşın, tam zamanında Roma'da resmen görevine başlamamıştı. Ancak kehanet alınmadan önce Roma'dan ayrılmıştı. Gerekli kehanetleri aldıktan sonra yola çıkmış bir konsül bile olsa, ordugahta yapılmamış iş için gitmesi onun için mümkün olmayabilirdi. Kehanetleri almada bazı kusurlar olduğu keşfedilmesi halinde, Roma'ya dönmesi ve burada tekrar kehanet alması gerekirdi. İlkin hiç kimsenin alamayacağı bir fortiori yada nova atque integra takip etti.

3- Bk. 185. sayf. nota. (Livy V. Books xxı-xxıı, Ed. by B.O. Foster).

4- Mars'ın arkaik şekli.

5- Sibylla Kitaplarının hexametron Yunan vezni ile "decemviri sacris faciundis" dediği muhafızlar ve tercümanlardı.

6- Bk. say. 186'daki nota (Livy V Books xxı-xxıı, ed. by. B.O. Foster).

7- Mâtukalar.

8- Feronia eski bir Etrüsk tanrıçasıydı. Bunun kültü Capena'dan Roma'ya getirilmişti. Kaynakların ve koruluklarin tanrıçası Feronia aynı zamanda azadlı köle kadınların geleneksel koruyucusuydu.

9- 7.de zikredilen tören genellikle decemvirler tarafından yürütülmüştü.

10- Saturnalia, 19 Aralıkta Saturnus Mabedinin kuruluşuyla ilgili olarak, yıllık bir şenlik şeklinde yer etmiştir.

11- Birinci konsüllüğü sırasında senatonun muhalefetine hiç önem vermeyerek, seçiminde iddia edilen bir kusurdan dolayı yetki ve selahiyetini bırakmayı reddetmişti. Aynı zamanda Insubres kavmini yenmiş ve halkın kararıyla zafer merasimini kutlamıştı. (M.Ö. 223) Bk. XIX. Kitabın özetine ve XXI. lxiii. 2. ye.

12- Livius, M.Ö. 232'de bir toprak kanunu tasarısının kanunlaşarak yürürlüğe girmesini, Arimi-

num'a giden Via Flaminia yolunun devamına Circus Flaminius'un kurulmasını ve Insubres kavmine karşı kazanılan zaferi anımsamaktadır.

13- Bk. "Płacentia to Picenum" adındaki Hannibal'in izlediği yol haritasına.

14- Polybius (III. lxxxiv. 6) Flaminius'un "son derece keder ve sıkıntı" içinde olduğunu ifade eder. Livius muharebenin tasvirinde esas itibarıyla Polybius'la hemfikirdir. Flaminius'un övgüsü muhtemelen Coelius Antipater'den alınmış olmalıdır. Bk. J. Jannsen'in Mnemosyne, 54 (1926), 189-194.

15- Özellikle bahsedilen triarii üçüncü (3) sıranın askerleriydi. Bunlar kıdemli ve tecrübeli askerler olabilirdi. Livius bu kelimeyi burada bu duygu içinde kullanmıştır.Bize anlattığına göre (caput v. 7), mutad şekilnde üç sıra halinde tanzim edilmek için ordunun zamanı yoktu. (Hastatı, principes, triarıı.).

16- Yunanca tarih yazmış bulunan Fabius Pictor, hem Polybius hem de Livius tarafından kaynak kabul edilerek kullanıldı.

17- Anio ve Tiber nehirleri.

18- Konsül ordusuyla güneyde yürüyüşte olan Servilius, Gallialıları kontrol altında tutmak için, tahsis edilen kuvvetleri kuzey İtalya'ya bıraktı.

19- Fabius seçimlere başkanlık etmek için diktatör olarak tayin edilmişti. (Muhtemelen 221'den 219'a kadar olan yılların biri içinde) Ancak Aulus Calatinus 249 yılında seçilene kadar burada hiç askeri diktatör bulunmamıştı.

20- XXI. xvii. 4 veya lxii, 10. da bu adaktan söz edilmez.

21- Romalılar Mens (Mens Bona) ya ibadet ettiler. Bu tanrıya iyi duygu ve itidal (σςφδοσύιη) için tapınmışlardır. Flaminius'un idaresinde bu duygular dikkati çekici bir biçimde noksandı. Buradaki uygunluk (Eryx'lü Venüs, Sibylla Kitapları) Bona Mens olduğunun efsanesiyle bir tanrıça görünümüyle ifade edilen Paestum sikkeleriyle birlikte, ve magistri Mentis Bonae diye bilinen papazlara ait bir görevi tasdik ve ifade eden Magna Graecia'dan birçok kitabeler, bu kültün Grek kökenli olduğuna açıkca işaret eder. Bu durum birçok kez Cicero, Propertius, Ovidius, Persius gibi Roma yazarları tarafından birçok kez ima edilmiştir. Capitol'de birbirine yakın iki (2) kutsal yer ayakta durmaktadır. (XXX. xxx. 16). Bk. Wissowa, sy. 313.

22- Ver Sacrum (Kutsal İlkbahar) M.Ö. 195'e kadar gerçekten bilfiil kutlanmamıştı. Ertesi yıl dini merasimlerdeki bir kusur onların tekrar edilmesini zorunlu kıldı. (XXXIV. lxiv. 1-3).

23- Mart'ın 1. inden Nisan'ın 30. una kadar belirlenen zaman. (ibid).

24- Dies atri -aynı zamanda nefasti ve religiosi de denir.- Allia'daki mağlubiyet gibi, belli başlı ulusal felaketlerin yıldönümleri olan ayın birinci (1.) dokuzuncu (9.) ve Mart, Mayıs, Temmuz, ve Ekimin onbeşinci (15.) ve diğer ayların onüçüncü (13.) günüydü. Böyle günlerde hiçbir resmi iş yapılamazdı.

25- Bunlar muhtemelen ağırlık asses'iydi. (Her biri bir pound) Asses bir uncia'dan (ounce, 31 gram) daha aşağı indirilmedi. Plinius'un söylediğine göre bunlar bu yıl sikke olarak basıldı. (Q. Fabio Maximo dictatore) ve bunlar on altı (16) denarius olarak işlem gördü. (Nat. Hist. XXXIII, xlv.) Sayıların bu kullanımıyla üç (3) editor Aen, I. 265'de mukayese eder. Burada Iupiter, Aeneas'ın üç (3) yıl Ascanius'un otuz (30) yıl Albakrallarının da üç yüz (300) yıl hüküm süreceği kehanetinde bulunur. H. Usener, Dreiheit (Rheinisches Museum für Philologie 58 (1903) say. 1., 1G1, 321), üç (3) rakkamının eski din ve eski folklorundaki manidar ve önemli tasvir zenginliğiyle müzakerede bulunur.

26- Yunanlılarda olduğu gibi çift olarak (karı-koca) tertip edilmiş on iki (12) Olypia tanrısı. Burada ilk kez Roma tarihinde hep birlikte kendilerini göstermiş olurlar.

27- Socii navales kürek çekmede çalışarak hizmet görürlerdi.

28- Samnium demekle Livius burada Hirpini'nin kuzeyinde uzanan Caudini ülkesini kastetmektedir. Frentani ve Pentri kavimleri gibi, heriki kavim eski Samnit Birliği'ne aittir.

29- Elçiler.

30- Kendisine yol gösterecek olan kumandanı.

31- Batı tarafının en son sınırı, batı tarafının en son ucu.

32- Roma'da bir yer. Efsaneye göre burada Gallialılar odun yığınları hazırlamışlar ve Capitol'u kuşatma sırasında birdenbire ortaya çıkan salgın hastalıktan ölenlerin cesetlerini burada yakmışlardı. (V. xlviii. 3).

33- Bu bölümün en meşhur hikayesi için bk. IX. i-xv.

34- Lutatius'un Mısır Adalarındaki zaferi yirmi dört (24) yıl önce kazanılmıştı. (Bk. XX. Kitabın özetine).

35- Bu VII. xxxix. 7'de zikredilen Lautulae geçitiydi.

36- Polybius, (III. xciii) Fabius'un "geçidin önünde ve geçide tepeden bakan bir tepe üzerinde" ordugah kurmuş olduğunu ifade eder.

37- Weissenborn bu referansı Silva Gallinaria olarak anlar. Şimdi, Liternum civarında Pineta di Caster Volturno'dur.

38- Polybius (III. c) bu hikaye hakkında birşey bilmez. Fakat Hannibal'in kuşatmayla diye isimlendirdiği mevkii aldığını ifade eder. Livius caput xxiii. 9'da,

buradaki kendi cümlesiyle bizzat tenakuza düşmektedir.

39- Bu rakkamlar xxı.xxii. 4'de verilen rakkamlarla tam bir uygunluk teşkil etmez.

40- Orae kablolar anlamına gelmekteydi. Bunlarla kadırgaların kıç tarafı, pruvaları demirli durumda olduğu zaman, kıyıya süratle yanaşırdı.

41- Polybius mürettebatıyla birlikte iki (2) gemi kaybettiklerini ve aynı zamanda kürekçilerini ve diğer dört (4) geminin, kaybedmiş olduğunu ifade eder. (III. xcvi. 4.).

42- Geminin ön tarafı.

43- Yeni Kartaca. Bugünkü Cartegena.

44- Longuntica'nın neresi olduğu bilinmemesine rağmen, muhtemelen Yeni Kartaca'dan uzakta değildir. Çünkü Spartarius Campus (hasır otunun bir çeşidini hâlâ halfa otu olarak isimlendirir. Bu ot ip bükmede kullanılırdı). Daha önceki kasabadan daha içde bulunmaktadır. (Bk. Strabo, III. iv. 9. say. 160. ve Plinius, N.H. XIX. xxx.).

45- Veya alfa otu.

46- Heriki adanın ikisin de genellikle Grek ismi olan Pitysae adıyla bilinmesinden dolayi, Ebusus bir Fenike adıdır. Heriki isim ananasla örtülü mânâsını ifade eter. İki adadan daha büyüğü burada belirtilmek istenmiştir.

47- Şimdiki Cazlona. Geçit şehrin kuzeyindeki Sierra Morena arasından geçer. Burası gümüş madeni bakımından meşhur idi ve civardaki maden ocaklarının en önemlisiydi. Castulo Kartacalılarla evlenme ile hasıl olan yakın bir akrabalığın tadını çıkardı. Bu evlenmeden doğan kız evlatlardan biri Hannibal'in zevcesi olmuştu. M.Ö. 214'de Castulo Romalılara karşı isyan etti, fakat M.Ö. 211'den itibaren tekrar Kartacalıların eline geçti. (XXIV. xii. 7; XXVI. xx. 6.).

48- Muhtemelen Ilerda ve Tarraco arasındaki, Itinerarium Antonini'deki ad Novas'la aynı şey olarak zikredilmiş olabilir.

49- Ele geçirilen sancaklar ifadesi Livius'un kaynak olarak kullandığı Valerius Antias'ı işaret etmektedir. Zira buna benzer referanslar mevcut fragmentlerin beş (5) den az olmadığını belirtmektedir.

50- Scipio M.Ö. 218'de konsül olduğunda, Hispania için tahsis edilen Roma kuvvetlerinin kumandasına tayin edilmişti. (XXI. lx. 1 ve Polyb. III. xcvii. 2.).

51- Polybius yirmi (20) gemi demektedir. (İbid.).

52- Alorcus'un Saguntines olabileceğini bildiğinden tam olarak yerle bir edilen kasabanın olmadığı aşikârdı. (XXI. xii. 6.).

53- Böylece Coriolanus patricilerle plebler arasında dargınlık yapmak için, patricilerin çiftliklerini esirgemişti. (II. xxxix. 6.).

54- Porta Decumana'dan.

55- Livius, Minucius'un diktatör yapıldığına inanmamış görünmektedir. Fakat C. I. L., I. 1503 = Dessau, Inscriptiones Latinae Selectae, 11 (Hercolei / sacrum / M. Minuci. C. f. / vov // it), bizim Minucius'a Mommsen tarafından atfedilir. Polybius (III. cııı. 4.). "aynı iş sahası için gerçekte iki diktatör tayin edildiğini" üstü kapalı olmayan bir biçimde söyler.

56- Mağlup ordusuyla Placentia ve Cremona surları arkasına sığınan Scipio'ya muhtemelen bir hakarettir. M.Ö. 205'de Scipio'nun Fabius'a güvensizliği ve şüphesi, oğlunun Afrika'yı istila etme gayesiyle daha sert bir biçim almıştı. (XXVIII. xl-xlii. ve XXIX. xıx.).

57- Daha önce M.Ö. 227'de konsül olmuştu.

58- Bir mesele hakkında bütün ahalinin oy vermesi, plebisit.

59- Böylece Cannae (M.Ö. 216) Savaşında Varro ve Paulus münavebe ile gelen günlerde kumanda etmişlerdi. Bununla beraber şimdiki örnekte Polybius, III (ciii. 7) münavebeyle kumanda etmeyi Fabius'un önerdiğini ve Minucius'un ordunun bölünmesini tercih ettiğini ifade eder.

60- Derin oyuklar veya çukurlar.

61- Hesiodos'un İşler ve Günler adlı eserinden alınan bir düşünce. Hesiodos bu eserinde şöyle demektedir. (293.): Bütün şeylere bizzat kıymet veren bundan sonra ve en sonunda neyin en iyi olacağına işaret eden kimse tamamen en iyisidir. O yine iyi bir tavsiyeyi dinlerse tekrar iyi biridir. Fakat ne kendini düşünen, ne de başka birinin anlattığı şeyi aklında tutan bir kimse, faydalı olmayan bir kişidir. (EvelynWhite's Trans. L. C. L.).

62- Fabius'un askerleri, Minucius'un askerlerini Kartacalıların ele geçirmesine mani olarak, on ların hürriyetlerini korumuştur. Böylece patronus olarak Minucius'un himayesine sığınmış kimselerin hürriyetlerine nezaret etmiştir.

63- "Vasa colligere" edebi olarak "birinin eşyalarını toplaması" bu nedenle yürüyüşe hazırlanmak" anlamına gelir.

64- Kumandanın ordugahı önünde bir platform.

65- Ticinus'daki muharebe M.Ö. 218 yılının Ağustos'unda olmuştu. Şimdi 217 yılının sonlarına doğru muharebe oldu, fakat iki askeri seferle harb evvelce de devam etmişti.

66- Menix (veya Meninx) ve Cercina Lesser Syrtis'deydi. Daha önceleri lotus yiyenlerin (kendini hayali bir uyuşukluğa veren kimse) ülkesi olduğu tahmin ediliyordu. (Buraların şimdiki adları Djerba ve Kerkenna'dır).

67- Polybius (III. xcvi. 13) Cercina'nın fidye ödeyerek düşman elinden kurtulduğunu zikreder ve Menix'in zaptını değil, fakat

Cossyrus Adasının zaptını anlatır. (Kartaca'nın doğusunda küçük bir ada) Polybius Afrika'da karaya çıkmaya dair hiçbir söz etmez.

68-Ariminum'un yakınlarında kuzey İtalya'da.

69- Bu kitabedeki ifade II. diktatör (Fasti'de olduğu gibi) veya iki defa diktatör seçildiğini (Fabius'un Elogium'undaki gibi, C. I. L., I. 228) gösterir. Bu kitabe Fabius'un 217'de resmi olarak diktatör seçildiğini tahmin etmekle hataya düşmektedir. Buna göre Fabius gerçekte bir diktatörün selahiyet ve kudretine haiz oldu, fakat ünvanını taşımadı. Caput viii. 6'daki notta Livius şimdi kabul etmediği ve Coelius'a atfettiği ifadeyi, Fabius'un yetki ve selahiyetine dair bir iktibasta bulunmaksızın bunu kabul eder. Bu, sadece yazarın şüphesi olduğu yerde, kaynak göstermeden yapılan eski bir geleneğin göze çarpıcı bir örneğidir.

70- Bir çeyrek denarius kıymetinde eski bir Roma sikkesi, sesters.

71- Philip V, Romalılar bununla M.Ö. 216-205 ve M.Ö. 200-197'de ilk iki Makedonya harbini yapmışlardı.

72- Pharus'lu Demetrius (Pharus, Illyria kıyılarında bir ada) M.Ö. 299'da, Illyrialı kraliçe Teuta'nın kendisini vali yaptığı Corcyra Adasını haince Romalılara teslim etmişti. Bu yardımından dolayı adalardan birinde valilik verilerek mütafatlandırılmıştı. Roma müttefiklerini yağma etmekten suçlu bulundu ve Aemilius Paulus ona karşı bir askeri harekatı yönetti. M.Ö. 219'da gerçekleşen bu askeri harekat Demetrius'un yenilgisi ve sürgüne gönderilmesiyle sonuçlandı.

73- Liber XXI caput xxv. de ayaklanma nedeniyle zikredilmiştir.

74- Bu krala Romalılar Teuta'yı mağlup ettikten sonra, M.Ö. 228'de Illyria'da saltanat vermişlerdi.

75- Muhtemelen XXI. xxv. deki hadiselerle ilgili bu isyan hakkında Livius birşeyden bahsetmez. (biennia ante deyimine bakmayarak.).

76- Capitol'un iki (2) tepesinden biri, burada Iupiter, Iuno ve Minerva'nın mabedi bulunmaktadır. Concordia'nın (Ahenk, Uyum Tanrıçası) 216'da yapılan mabedi, Forum'un kuzey batı köşesinde yeralan aynı tanrıçaların mabediyle karıştırılmamalıdır. Diğer tanrıçaların mabedinin kalıntıları hâlâ görülebilmektedir. Bu mabet ilk olarak 367'de Camillus tarafından Licinia Kanunun yürürlüğe girmesi münasebetiyle kurulmuştur.

77- Halk tarafından sevilen lider veya hatip halk dalkavuğu.

78- Bu iddianın manasızlığı çok geçmeden Fabius'a sert bir biçimde yapılan muhalefeti ve senatonun önemli bir bölümünde onun siyasetine karşı çıkışı hatırlatır. (Bak. Dimsdale'nin notuna).

79- Novus homo, Cicero gibi biriydi. Bu kimse de aynı şekilde yüksek rütbeli memuriyete ailesinden ilk ulaşan biriydi. Böyle kimseler ve onun soyundan gelenler bundan böyle asil sayıldı.

80- Seçimlere başkanlık ettiği görevi nedeniyle, çeşitli adaylara göre oy verenlere pek tabii olarak etki edebilecek bir duruma sahipti.

81- M.Ö. 219'da L. Aemilius Paulus ve M. Livius Sallinator konsüldü. Görev sürelerinin sona ermesi üzerine, Pharus'lu Demetrius'a karşı harble ilgili parayı zimmetine geçirme (Deviris illustr. 50) ya da ganimetin uygun olmayan biçimde bölünmesi (Frentinus, Strategemata, IV. i. 45.) nedeniyle halk tarafından muhakeme edildi ve bu yargılama sonucunda mahkum edildi (XXVII. xxxiv. 3). M.Ö. 207'de Livius ve konsüllükteki görev arkadaşı Gaius Nero, Metaurus Nehrinde Sena Gallica yakınlarında Hasdrubal'i mağlup etti. (XXVII. xl.-xlix.).

82- Praetor urbanus: Vatandaşlar arasındaki davalara bakardı. Bu Roma'nın en üstün sivil hakimi idi. Görev süresi içinde yapmayı düşündüğü kanuni esasları bir fermanla (album) yayınlardı. Praetorlar konsüller gibi, muntazaman eyaletlerin idaresinden sorumlu tutuldular. Praetorların yayınladıkları fermanlar (album) Roma kanununun önemli bir kaynağını teşkil etti. Praetor urbanus ve praetor peregrinus olmak üzere iki (2) iken, Caesar'ın idaresi altında sayıları onaltıya (16) çıktı.

83- Praetor peregrinus; Bu bir Roma vatandaşıyla bir yabancı arasındaki davalara bakardı.

84- Bk. caput. İ. 10. Aelian (Varia Historia, xii. 67) ve Diodorus, İskender'in Thebae'i yakıp-yıkıp tahrip etmesinden biraz önce Dirce pınarının sularının kanla karışık aktığı hikayeyi ima etmektedir.

85- Modius, hemen hemen bizim kilenin dörtte biri miktarındaki kuru şeyler ölçüsüyle eşittir.

86- Ya caput xi. 8'de zikredildiği üzere önceki yılda, ya da M.Ö. 460'da olduğu gibi III. xx. 3'de ifade edildiği şekilde.

87- Mommsen, History of Rome, ii. say. 285 (Dowdall tarafından iktibas edilmiştir.) "Roma'nın kurtarıcısının Cunctator değil fakat onun ittifakının toplu bünyesi olduğuna, belki de hiç de az olmayan bir biçimde batı taraflarında milletçe nefret duyulan Fenikeli kahraman olduğuna işaret etmektedir.

88- Bk. caput xxiii. 9. Cümle "sedet" gibi bir şeyle son bulmuştu. (O oturmakla mıdır?).

89- Varro'nun ifadesi açıktır. Fakat muayyen bir şeyi ifade etmekten ziyade katiyetle ifadeden kaçınır. Weissenborn bu paragrafla Livius'un başka bir kaynaktan almaya başladığını ve

kendinden önceki ve sonraki cümlelerle bir uygunluk vermesi bakımından konsül (consulis) kelimesinin farkına varmadığını düşünür.

90- Çadırların sıraları arasında

91- Bir Roma kumandanı askeri seferi sırasında "pullarius" denilen kutsal tavukların bakıcısını yanına alırdı. Bu kimse kutsal tavukların yem yemeye istekli oluş veya olmayışlarına göre uygun veya uygun olmayan kehanetleri bildirirlerdi. Bk. VI. xli. 8 ve VIII. xxx. 2.

92- P. Claudius Pulcher kutsal tavukların ikazını önemsememiş ve M.Ö. 249'da Drepanum yakınlarında mağlup edilmişti. (Summary of Book XIX).

93- Polybius'a göre (III. cvii. ff) konsül Servilius M.Ö. 217'de Gereonium önlerinde orduya kumanda ediyordu. Bu sırada Hannibal güneye ilerledi ve Romalıların bir zahire ambarı olarak kullandığı Cannae kalesini ele geçirdi. Bu ciddi kayıbın endişe ve üzüntü verici haberinin alınması üzerine, Servilius bu haberi Roma'ya gönderdi ve emirleri sordu. Senato bir harb yapılmasına karar verdi ve konsüllere en önde kumanda etmeleri haberini iletti. Cannae'daki muharebe yedi (7) gün devam etti. Sonra Romalılar Hannibal'i takip etmek üzere ilerlediler.

94- Livius'un anlatımı Coelius Antipater ve Valerius Antias'daki değişik versiyonların bir terkibi olabileceğinden, Weissenborn bu taktiğin muhtemelen tekrar olduğunu ileri sürer. Bütün bölüm (caput xl - caput xliii.) De Sanctis, III. 2. sayfa 59-90, Aufidus'daki durumun bir tekrarı olarak Gereonium'daki iki ordugâhın hikayesini dikkate alır. (caput xliv. 1) Romalılarla muharebede bulunmanın hiç de affedilir bir yanı olmadığını göstermek için, erzak kıtlığının nedeninin Hannibal'e atfedilmesinin uydurmaca olduğunu düşünür. Gereonium'daki çarpışmaların Cannae'dan elli (50) stadia (Eski Yunanlılarda 185 metrelik koşu ölçüsü) ötede vuku bulan çarpışmaların bir tekrarı olduğunu Polybius ifade etmektedir. Sonuç olarak ordugâhı terketme taktiği gülünç ve manasız birşeydir. Zira Romalılar onu iki (2) lejyonla işgal edebilirler ve Hannibal ordugâhı eski haline getirmeyi son derece güç bulabilirdi. Hatta Aemilius, Hannibal'in ordugâhına dönmesine müsaade etmeyi tercih etseydi, eğer ilk olarak çadırları yerle bir etmeseydi, ordugâhı yıkmasaydı ve siper olarak kullanılan hendekleri doldurmamış olsaydı, divanı harbe verilmiş olacaktı. De Sanctis bütün bölümün Valerius Antias'ın anlatımına özgü olduğunu düşünür.

95- Bu Yunanlıların Eurus'u idi. (Seneca, Nat. Quaest, V. xvi. 4), şimdi Scirocco diye bilinir. Latince ismi Cannae'ın güney-batısında bulunan Apulia'daki

Voltur dağından gelmektedir.

96- Livius Hannibal'in daha sonra nehri geçtiğine ve batı tarafında, ordugâh kurduğuna işaret etmeyi unutur. (Harita 7).

97- Caput xl. 5'de ordugâhların ne kadar birbirinden uzakta bulunduğu anlatılmamıştır. Ancak küçük ordugâhın büyük olana nazaran Hannibal'e daha yakın olduğundan söz edilmiştir.

98- Ne Livius ne Polybius (III. cx), Romalıların daha büyük ordugâhının solda ya da batı kıyısında olduğunu açıkca ifade etmez. Ancak Livius'un trans Aufidum (3) ve Polybius'un (III, cx. 10). ifadesinden gerçek açığa çıkarılabilir. Bu ifadelerin herikisi de küçük ordugâh için kullanılmıştır ve Profesör Kromayer bu görüştedir. (Haritaya bakınız.).

99- Romalılar lejyonları için bu kılıncı benimsediler. Bu kılıncın keskin ve sivri ucu kadar, bir de kesmesi için iki (2) kenarının keskin olması uygun görüldü; Bu kılıncın kuvvetli ve mukavemetli bir palası bulunuyordu. (Polybius VI. xxiii. 7).

100- Caput xliii. 10'da söylenilenin farkında olmadan yapılan bir not tekrarı.

101- Polybius (III. cxc. 6). onların kanadlardan merkeze toplandıklarını ifade eder. Burada muharebenin devam ettiğinden bahseder. Bu nedenle onların harb safı düşmanlarınınkinden daha derindi.

102- Polybius tarafından bu isim verilir (III. cxiii. 8) "Dış bükey bir hilal şekli. " Kromayer haklı olarak bu ifadenin edebi olarak alınmaması gerektiğinde ısrar eder. Aynı safha bulunan bir asker bölüğünün takımlara ayrılarak belirli aralıklarla merdiven şeklinde dizilmesinin bir biçimi olduğunu ifade eder. (Bk. Schlachten Atlas I., 23 ve 26. sütunlar ve bu cildde No. 7 olarak kopya edilerek çıkarılmış haritasına).

103- in mediam aciem, Kartaca ordusunun merkezinde teşkil eden kama şeklinde çıkıntı yaparak dizilmekte aynı anlam ifade etmesine karşın, yine de bilinmeyen ve düşündürücü bir deyimdir. Fakat Romalılar artık bu kama içine sürülmüşlerdi. Livius belki Romalıların Afrikalılardan oluşan iki kanadla aynı seviyede bulunan ve onlar arasındaki yarı yolda olan bir noktaya ulaştıklarını ifade etmek istemektedir.

104- Polybius (III. cxv. 9) bu askeri stratejinin öyküsünü birazcık farklı verir. Polybius'a göre bir yürüyüş kolundan daha kesif bir biçimde harb safı halinde dizilmiş olmaları gereken Afrikalılar sadece içerde Romalılarla karşı karşıya geldiler. Bu sırada Romalılar firar etmekte olan Gallialıları ve Hispanialıları takipteydiler. Sonra heriki kanadlarında da Romalılarla muharebeye tutuştular.

105- "Korku ve panik içinde bozgunluk" Romalıların sol kanadındaydı. (Çünkü Romalıların sağ kanadı halihazırda imha edilip yokedilmişti.) "Ümitsiz olmasına karşın inatla sürüp giden mücadele" ise ordunun merkezindeydi.

106- Numidialılar (hem beş yüz kişi hem de esas orduları) kalan Romalıları mağlup ettikten sonra, tahminen Roma ordusunun merkezine hücum etmek için etrafta dolaşmışlardı. Bu sırada Hasdrubal firar eden askeri kuvvetleri takip etmeleri nedeniyle onları muharebeden çekti. Numidialıların yerine Kartacalıların sol kanadında yeralan süvariyi gönderdi. Bunlar Roma süvarisini mağlup ettikten sonra, (caput xlvii. 1-3) tahminen Roma ordusunun merkezi etrafında atlarını sürerek dolaşmışlar ve Numidialılara katılmışlardı. Beş yüz (500) kişilik bölüm (Polybius tarafından zikredilmez.) Belki de Coelius Antipater'in anlatımından çıkarılmıştır. Appianus (VII. ıv. 22) bu strateji ve hileyi beş yüz (500) Celtiberialı tarafından yapılmış olarak tasvir ve tarif eder. (Celtiberialılar Kartaca ordusunun merkezinde bulunan piyade askerleriydi.).

107- Caput xlviii. 5'de "ea parte" Kartacalıların sağ kanadını=Romalıların sol kanadını ifade eder. Burada ifade edilen "parte altera" Livius'un, Paulus'un kumandayı Servilius'dan teslim aldığını düşündüğü ordunun merkezidir.

108- Burası Kartaca ordusunun merkezidir.

109- Konsülün emri askeri kuvvetlerinin kaçma ümidini yoketmeye yaradığından, alaylı bir ifade. Onları derhal teslim de edebileceğini ve Hannibal'i bundan başka bütün sıkıntılardan ve dertlerden koruyabileceğini ima etmektedir.

110- Caput xxxv. 3.

111- Başka eski kayıtlar rakamları aşağıdaki gibi verir: Eutropius (III. 10) 4000 piyade ve 3500 süvari. Appianus ve Livius (VII. iv. 25) bizzat üç konuşmada (cap. lix. 5; cap. lx. 14 ve XXV. vi. 13) aynı zamanda Plutarchus (Fab. 16) 50000 kişi; Quintilianus (VIII. vi. 26) 60000 kişi; Polybius (III. cxvii. 4) 70000 kişi.

112- Muharebe başladığında herbir lejyonda altı (6) adet olduklarından bunların sayıları kırk sekiz (48) olmalıydı. Livius'un bazı muharirlerinin yaptığı gibi, sekiz (8) lejyonun olduğunun kabul edilmesi bunu göstermektedir. (cap. xxxvii. 2.).

113- M.Ö. 221.

114- Ovinia kanunu, (M.Ö. 368'den hemen sonra) son censorluk olduğundan censorların yüksek bir mevkide görevde bulunmaları (aedilis curulis, praetorluk, konsüllük) için senatoya kaydolmaları gerektiğini yürürlüğe koymuştu.

115- Caput vii. 5'de anlatılan hikayeye bir ima. Metinde pluralisden (mavoltis) singularise dönüşen not, (tua ...tu) insanların herbiri için şahsi bütün etkiye sahip olduğundan Tuditanus zikredilip belirtilmektedir.

116- Cuneus (edebi anlamda kama şeklinde, bir yarım ay biçiminde çıkıntı) muharebe için tanzim edilmiş yürüyüş kolundaki askerlerin heyeti umumiyesini gösteren teknik bir terin.dir. Burada düşman hatları arasında bir yol açmak zorunda kaldığı için kullanılmıştır. (Caesar B. G. VI. xl. 2.).

117- Orijinalindeki kelimeler Haec... medios, tam bir hexametron veya diğerinden yarı yarıya düzenlenmiştir. Biz burada ya doğrudan ya da daha çok olasılıkla Coelius vasıtasıyla ikinci elden, Ennius'dan alınan bir parçaya sahip bulunuyoruz.

118- Gramerci Priscianus'un (III. 22) alıntı yaptığı Coelius'un ifadesine Livius'un borçlu olabileceğini gösteren bir detay: dextimos in dextris scuta iubet habere) ("sağ tarafta bulunanlara kalkanlarını sağ ellerinde taşımalarını emreder.").

119- Psuedo-Frontinus (IV. v. 7) Sempronius ve öteki tribunus Cn. Octavius'u sadece on iki (12) süvari ve elli (50) piyade askerinin takip ettiğini ifade eder.

120- Kaçarlarken arkadan kesip biçme. Horatius'un "nec parcit imbellis iuventae poplitibus timidove tergo" (Odes, III. ii. 15) mısraı ile karşılaştırınız.

121- Dante'nin Ugolino'suyla karşılaştırınız. Inferno, xxxii.

122- "Savaş arabası fidyesi" Iupiter'i dört atlı bir savaş arabasında gösteren gümüş denarius'lardı. Bu para sadece onu sikke olarak basan Romalılar tarafından değil, aynı zamanda M.Ö. 268'den beri gümüş sikke basmak hakkı elinden alınan müttefikler tarafından da kullanılmıştı. Vatandaşların fidyesi kabaca $ elli (50) veya £ on (10) ile aynı değerde sayılmaktadır.

123- Polybius (III. cxvii.) farklı bir hikaye verir. Polybius'a göre muharebe cereyan ederken ordugâhta on bin (10000) Romalı Hannibal'in ordugâhına hücum emri ile kalmıştı. Bununla beraber Hannibal kendi ordugâhında bir garnizon bırakmıştı ve bunlar Romalıları kaçınılamaz bir güçlükte bırakmıştı ve yaklaştırmamışlardı. Bu durum Hannibal harbi kazanıp gelinceye kadar devam etti. Hannibal iki bin (2000) Romalıyı öldürerek ve sonra geri kalanını esir alarak yetişti ve onları kurtardı.

124- Hannibal'in cömertliğinin ve alicenaplığının benzer bir hikayesi için bak: XXV. xvii. 4, XXVII. xxviii. 1, ve bu kitabın caput vii, 5.

125- Valerius Maximus (IV. viii. 2) kadının kendi kaderine ve kısmetine bir zarar getirmeksizin hemen hemen on bin (10000)

Romalıyı erzakla teçhiz ettiğini ifade etmektedir. Kadının adı Busa bir Osk ismidir.

126- Publius Scipio aşağı yukarı ondouz (19) yaşlarındaydı. (XXI. xlvi. 7 ve Polybius X. iii. 4).

127- Polybius'dan (VI. xix. 12) süvari askerlerinin günlük bir denarius nispetinde bir ücret aldığını ve piyade askerinin de bunun üçte bir fazlasını aldığını öğreniriz. Eğer toga ve elbise de bunun içinde sayılırsa, askerlere verilen hediye hemen hemen bir aylık ücretin kapsamını tutar.

128- Heriki ordugâhta, bak. caput lvi. 2.

129- Ceres'in şerefine yapılan en önemli festival olan Cerealia Nisan'ın 19'unda yapılırdı. Texte verilen refeans, bir başka bilinmeyen festivale ait olmalıdı. Zira Cannae muharebesi Ağustos'un 2'sinde olmuştur.

130- Caput xxxvi'ye göre, Otacilius halihazırda bir donanmaya sahip bulunuyordu.

131- M. Claudius Marcellus, harbde en iyi olan Roma kumandanlarından biriydi. M.Ö. 222'de Clastidium'da Gallialıları mağlup etmesiyle ün kazanmıştı. Burada kendi eliyle düşmanın başı Virdomarus'u öldürdü ve "şeref ganimetlerini kazandı" (I. x. 5 ve IV. xx. sadece diğer kaydedilen örnekleri anlatır.) Bu kişi 208'de bir süvari muharebesinde bulunur. Zira bu sırada Claudius Marcellus araştırma yapmak üzere bir birlik çıkarmıştır. Bu esnada Kartacalıların daha büyük ve daha üstün kuvveti tarafından yenilir. (XXVII. xxvi. xxvii).

134- Cantilius'un ölümü değil, fakat Vesta rahiplerinin yeminlerinin ihlal edilmesi.

135- Quintus Fabius Pictor bir annal yazarıydı ve Yunanistan'da bir Roma tarihi yazmıştı.

136- Sibylla Kitaplarında Grekler tarafından tasvir edilen bu kurban sunmanın, bir Roma değil bir Grek merasimi olduğunu ifade eder. Texteki daha önceki misal M.Ö. 228'de olduğuna işaret eder. (Zonaras VIII. xix.).

135- Caput liii. 2'deki "üçüncü" lejyon Cannae'da muharebe yapan lejyonlardan birisidir. Muhtemelen deniz lejyonları ayrı ayrı numaralanmıştı veya (daha büyük olasılıkla) burada bütün lejyonlar şimdi yeni bir sistemle numaralanmıştı.

136- Eski Roma'da yüksek memurların önünde elinde değneklerle sarılmış bir balta taşıyarak giden subay. Bu değneklerin sayısı on iki (12) idi. Değnekler (fasces) en yüksek yetki ve selahiyetin bir sembolüydü.

137- Müttefiklerin mümessiller heyetinin birinde, sivil ve asker arasında bir fark yoktu. Ancak hemşehri asker ile müttefik asker arasında bir fark mevcuttu.

138- Bir çeyrek denarius kıymetinde gümüş eski bir Roma sikkesi, sesters.

139- Comitium Curia'nın yanında açık alan idi. Esirlerin erkek akrabaları burada durdu. Kalabalığın dışında (Comitium'un tam dışında ve bazen de bu cümlede olduğu gibi ona dahil olduğu düşünülen yerde bulunan Forum'a) esirlerin karıları ve anneleri yer almıştı. Livius textte atladığı patres kelimesinin bulunduğu cümleden sarfınazar ettiğini ima ettiği gibi, çocuklar da Forum'da kabul edilmedi.

140- Fakat senato Hannibal'i esirlerinden para çıkarmaktan menedemedi. Senato onları fidye karşılığında kurtaramayınca, Hannibal onları köle olarak sattı. Polybius (bk. Livius XXXIV. İ. 6), M.Ö. 194'de Flaminius'un talebi üzerine, Grek devletlerinin nasıl külliyetli miktarda bu kölelerden aldığını ve Hannibal'den alınmış harb esirlerinin büyük bir kısmının hürriyetine kavuştuğunu anlatır. Sadece Achaeae'lılar tarafından bin iki yüz (1200) den az olmayan harb esiri, devletlerinin yüz (100) talent paha biçmesi üzerine hürriyetine kavuştu. Valerius Maximus (VI. ii. 6) bütün sayının iki bin (2000) olduğunu ifade eder. Aynı zamanda yirmi iki (22) senelik zaman süresinde hiç şüphesiz binlercesinin daha öldüğünü belirtir.

141- Bunun Appianus (Hann. 28) tarafından zikredilen hikayenin bir karışımı olduğu görülür. Burada elçilerin sayısı üç (3) olarak verilir, hikayenin diğer üyeleriyle onların on (10) olduğundan söz eder. Bir Grek tarihi yazan Acilius tarafından bir terkip yapılmış olabilir. Acilius tarihinde Cannae Savaşını anlatmıştır (Cicero, De Officiis, III. 115) ve belki de LIII. Kitabın Özeti'nin MSS'nin ismini Iulius olarak verdiği bir kimsedir. (Bk. Schanz-Hosius, Römische Literaturgeschichte, I. 4, say. 117).

142- Bu muhtemelen Liber XXIII caput xxi. 6'da zikredilen L. Scribonius Libo olabilir.

143- Bu liste Hannibal'le yapılan harb sırasında bir kere veya ayrı ayrı zamanlarda isyan eden bütün İtalyan kavimlerini kapsar.

144- Kifayetsiz kumandanların eca-cefa çektirmesinin Kartaca adeti olduğuna delil gösteren bir ima. Bk. Liber XXXVIII. caput xlviii. 13 ve Valerius Maximus II. vii. Ext. 1.

BİBLİYOGRAFYA

Bu eserin çevirisinde şu text kitabı esas olarak alınmıştır:

T. LIVI, Ab Urbe Condita Liber XXI-XXII Livy V, Books XXI-XXII, ed. B.O. Foster (Loeb), London, 1929.

Ayrıca şu kaynaklardan da yararlanılmıştır:

COWEEL, F., R., Cicero and the Roman Republic, London, 1956.

CRAWFORD, M., The Roman Republic, Fontana History of the Ancient World, Glasgow, 1978.

DUFF, Wight, J., A Literary History of Rome, London, 1953.

HAMMOND, N., G., L., and SCULLARD, H., H., The Oxford Classical Dictionary, Oxford, 1972.

HARVEY, Sir Paul, The Oxford Companion to Classical Literature, Oxford-Newyork, 1984

MACKAIL,. J., W., Latin Literature, London, 1902.

OGILVIE, R., M., Roman Literature and Society, Great Britain, 1980.

PETRIE, A., Roman History Literature and Antiquities, London.

ROBINSON, Cyril, E., A History of the Roman Republic, London, 1932.

SMITH, Sir Williams, Everyman's Smaller Classical Dictionary, London, 1952.



ROMA SİKKELERİ

NEZAHAT BAYDUR

13.5 x 19.5 cm, 1. Hamur, 132 sayfa,
Mat kuşe levhalar (I-XLVIII)
ISBN 975-6899-24-7

Antik sikke koleksiyonculuğunun başlangıcı Eskiçağa kadar dayanmakla birlikte, koleksiyonculuk Rönesans'tan başlayarak büyük boyutlara ulaşmıştır. Ancak bilimsel bir amaçtan çok, sanatsal değeri göz önünde tutularak gerçekleştirilen bu koleksiyonların, 18. yy'dan 19. yy'a geçerken bilimsel bir incelemeye tabi tutulması ile birlikte, sikke bilimi, nümizmatik doğmuş ve Eskiçağ tarihinin araştırılmasında, arkeoloji, filololoji ve papiroloji gibi bilim dalları ile birlikte etkin yerini almıştır. Antik çağ sikkelerinin içinde, Roma sikkelerinin ayrı bir yeri vardır, tarihsel ve sosyal olayları, ayrıca projeleri, dilekleri, umutları eksiksiz, boşluk bırakmadan yansıtmaları açısından eşsizdirler.

Bu kitapta, Roma sikkeleri hakkında bilgi ve örneklerle, bunların yorumunu kolaylaştıracak kısa tarihi bilgilere de yer verilmiştir. Şimdiye dek Türkçe olarak Roma sikkeleri üzerine yazılmış bir kitap yoktur. Bu kitapla, özellikle Arkeoloji ve Eskiçağ tarihi öğrenimi gören üniversite öğrencilerine yardımcı olabilmek amaçlanmıştır. Ancak konuya ilgi duyan herkes için de yararlı bir kaynak.

RESİMLERLE

Antik Roma'da Mimarlık ve Mühendislik

Fritz Kretzschmer





ANTİK ROMA'DA MİMARLIK VE MÜHENDİSLİK

FRITZ KRETZSCHMER

Çeviri: Z. ZÜHRE İLKGELEN

13.5 x 19.5 cm, 168 sayfa

SB resimler; ISBN 975-6899-64-6

Bu çalışma, Antik Roma Dönemi'nde teknolojik açıdan gerçekleştirilen mimarlık ve mühendislik alanındaki olağanüstü başarıların çarpıcı örneklerini resimleriyle birlikte açıklayan temel bir başvuru kitabıdır.



ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ MİMARLIK YAPITLARI

MÜKERREM (USMAN) ANABOLU

19.5 X 27 cm, 144 sayfa
ISBN 975-6899-60-3

Hellenistik Dönem kültürünü görkemli bir şekilde yaşamış olan ülkemiz, erken sayılabilecek bir zamanda Romalılar'a geçmiş ve Hellenistik Dönem Kültürü'nün Roma İmparatorluk Dönemi Kültürü'ne dönüşmesinde ev sahipliği yapmıştır. Prof. Dr. Mükerrem (Usman) Anabolu "İstanbul ve Anadolu'daki Roma İmparatorluk Dönemi Mimarlık Yapıtları" adlı çalışmasında, Aizanoi, Ankyra, Antiokhia, Aphrodisias, Aspendos, Constantinopolis, Ephesos, Euromos, Kappadokia, Keltepe, Lagon, Miletos, Mylasa, Myra, Patara, Pergamon, Sagalassos, Sardis, Side, Smyrna şehirlerindeki Roma yerleşimlerini, inşa teknikleri, savunma sistemleri, tapınakları, tiyatroları, caddeleri, hipodromlarıyla ve daha birçok yapısıyla ele alarak özellikle öğrencilerin faydalanabileceği nitelikte bir çalışma sunmaktadır.



STRABON
GEOGRAPHİKA
Antik Anadolu Coğrafyası

Çeviren: Prof. Dr. Adnan Pekman

13.5 X 19.5 cm, 382 sayfa
ISBN 975-7538-20-5

Ülkemizin tarihi coğrafyasını ve arkeolojisini incelerken başvurulan antik kaynakların ilk sıralarında kuşkusuz Amasya'lı Strabon'un "Geographika" (Coğrafya) adlı çalışması gelmektedir. Prof. Dr. Adnan Pekman tarafından dilimize çevrilen "Coğrafya" Strabon'un olgunluk döneminde, kimi araştırmacılara göre M.Ö. 7 yılında, kimilerine göre ise M.S. 18-19 yılları arasında yazdığı 17 kitaplık "Geographika"nın yurdumuzun tarihi coğrafyası ile ilgili XII, XIII ve XIV. kitaplarını içermektedir. Çeviride, "Coğrafya"yı Grekçe aslından ya da yabancı dillerdeki çevirilerinden yararlanma olanağı bulamayan Türk okuruna yardımcı olma amacı güdülmüştür. Strabon'un bu anıtsal eserinin yalnızca bir coğrafya kitabı olmaması onun önemini arttırmaktadır. Bu temel eser, bir yandan antik dönemin bir ansiplopedisi, öte yandan coğrafyanın da felsefesidir.